

1822

MOHORJEVA DRUŽBA CELJE

1983

MOHORJEV KOLEDAR

KOLEDAR ZA LETO 1983

Vsem poverjenikom, sodelavcem, naročnikom naše zbirke in drugim bralcem naših knjig želimo obilo božičnega miru in veselja, novo leto pa naj Vam prinese izpolnitev želja in uresničenje načrtov, da bi zdravi in zadovoljni doživeli srečanje ob prihodnjem koledarju in redni zbirki.

Celje, oktobra 1982

Odbor, tajništvo in uprava Mohorjeve družbe

Spoštovani!

Knjige in koledar so pred Vami. Vsi, ki smo jim pomagali pri rojstvu, si iz srca želimo, da bi Vam ugajale. Upamo, da je tako. Zavedamo pa se, da nobeno delo ni tako opravljeno, da bi ne moglo biti še bolje. Zato se opravičujemo za pomanjkljivosti, ki jih boste morda odkrili. Kar smo »zagrešili« letos, bomo ob Vaših pripombah in z Vašo pomočjo skušali v prihodnjem letu odpraviti.

»Morebiti, da vse bukvice ne bodo vsem družbenikom prav po volji, pa kdo se bo temu čudil? Družba ima po vseh pokrajinah slovenske zemlje svoje ude, v njej so zastopani vsi stanovi človeške družbe... kdo bi mogel vsem tem popolnoma vstreči.« Tako so zapisali odborniki že pred sto leti. Ta resnica drži še danes in vabi k dobrohotnosti.

Nam so besede, ki jih objavljamo, spregovorile o svetu, o človeku, o Slovencu na poti k obzorjem ljubezni, upanja in končno vere. Naj tudi Vam.

Kolednik

Barvne fotografije na ovitku in v koledarskem delu prikazujejo cerkev v Petrovčah pri Celju. Več o njej berite v članku Barok v Petrovčah na str. 31 in npr.

Koledar za leto 1983 s pregledom Luninih men, s podatki o vzhodu in zahodu Sonca in z dolžinami dneva	4	Za duše v vicah (Marta Kmet)	105
Kratek koledar 1984	28	Tudi hoja zaleže kot rekreacija za dobro počutje (Drago Uлага)	107
Herschlov ključ, navadno leto 1983, Sončevi in Lunini mrki, Vidnost planetov	29	Dvajset let konstitucije o svetem bogoslužju (Marijan Smolik)	108
Barok v Petrovčah (Sergej Vrišer)	31	Ruska Cerkev nekdanj in danes (Stanko Janežič)	109
Obdobje vojn in iskanja miru (Drago Klemenčič)	34	Spomnimo se dr. Janeza Ev. Kreka (Stane Kovač)	111
Gibanja za mir (Vekoslav Grmič)	40	Dr. Andrej Karlin (Franc Kralj)	113
Od zrna do kruha (Erna Meško)	42	Stoletnica smrti misijonarja in sadjarja Franca Pirca	117
Naša narava in naše okolje (Janez Gradišnik)	47	Gvidon Birolla (P. Kosem)	119
Gregorijanski koledar uporabljamo že 400 let (Miloš Rybář)	48	A. M. Slomšku v spomin	121
Kaj naj beremo (Janez Gradišnik)	53	Slomšku (Edvard Kocbek)	121
Mrazi me (France Lokar)	55	Slomšek počiva že v tretjem grobu (Miloš Rybář)	122
Štirje emonski škofi – naši prijatelji (dr. Janko Golias)	55	Jajce 1943–1983 (iz Listine Edvarda Kocbeka)	125
Ob 70-letnici škofa dr. Stanislava Leniča (Jože Dolenc)	60	Kelih (France Lipičnik)	128
Osebnost in delo prof. Franceta Vodnika (Joža Mahnič)	62	Dr. Aleš Stanovnik (Stane Kovač)	130
Dr. Stanko Gogala – osemdesetletnik (Ivan Andoljšek)	64	Kapela ob cesti (Lojze Jože Žabkar)	131
Dr. Marijan Zadnikar – šestdesetletnik (Jože Gregorič)	66	Luis Adamič in slovensko »kulturno zlato«	132
Osemdesetletnica Milke Hartman	67	Ko lipe dehtijo (Milka Hartman)	133
Lipov cvet; Sliko dam ti (Milka Hartman)	69	Ivan Pregelj (V. S.)	134
France Lipičnik – sedemdesetletnik (Jože Gregorič)	69	Gozdovi cvetejo (Jože Gregorič)	135
Ciril Jeglič – petinosemdesetletnik (Jože Strgar)	70	Dunajska vojna – 1683–1699 (Vasko Simoniti)	136
Alojz Kocjančič – sedemdesetletnik (Jože Gregorič)	71	Zavetniki živine (dr. Milan Dolenc)	141
Beneški »Trinkov koledar« izhaja trideset let	72	Spominjamo se	146
O upanju (Edvard Kocbek)	73	Kronika	150
Edvard Kocbek (Janez Gradišnik)	74	Dr. Egon Kapellari – novi celovski škof (P. Kosem)	156
Ave Marija (Edvard Kocbek)	76	Cerkev Kristusa Odrašenika v Novi Gorici (N. G.)	157
Dr. Štefan Steiner (M. B.)	77	Apostol in romar	160
Josip Žontar (Bogo Grafenauer)	78	Ko mislim »Domovina« (Karol Wojtila)	163
Lojze Ude (Bogo Grafenauer)	80	Koroški odmevi	165
Profesor dr. Werner Berg (-pk.)	82	Depresija, bolezen našega časa (Janko Bohak)	168
Kresna noč (Milka Hartman)	83	Srečanja s pisatelji (Vilko Novak)	171
Franc Hrstelj (Jože Smej)	84	Slovenci so odhajali v svet (Viktorijan Demšar)	174
Dr. Ferdinand Kolednik	85	Franciškov manjši bratje na Slovenskem (dr. p. Metod Benedik)	178
Miro Jeršič (Stane Kovač)	86	Francišek Asiški (Edvard Kocbek)	179
Tone Fajfar – Gašper (Stane Kovač)	88	Sporočilo z Venere (-t.)	182
Dar presoje (Marijan Slevce)	89	O računalništvu (Marko Krečič)	183
Znamenja (V. G.)	90	Delo in koža (Eman Pertl)	186
Zaznamovani (Marta Kmet)	92	Mastitis pri kravah – pomen, zatiranje in preprečevanje (Jože Jurca)	192
Izruvana s korenino (Lojze Kozar)	94	Zavarovanje pred posledicami prometne nezgode (Franc Jenko)	195
Moja prva knjiga (Cvetko Zagorski)	96	Svečana obleka za dojenčka (D. Š.)	199
Jerbas v pomladnem vetru (Lojze Jože Žabkar)	98	Seznam naročnikov Mohorske redne zbirke po škofijah in dekanijah (inž. Tone Štrakl)	201
Moja srečanja s srečo (Marta Kmet)	100		
Kristusova in naša molitev (Rafko Valenčič)	102	(Barvne fotografije sta prispevala Marjan Paternoster in p. Manes Zdolšek, ostale pa avtorji člankov in drugi. Ilustracije: Werner Berg, Gvidon Birolla in Marta Kunaver)	

1 Sobota NOVO LETO, OSM. BOŽIČA, BOŽJA MATI MARIJA (1) •

2 Nedelja 2. PO BOŽIČU (2) • Bazilij Vel. in Gregor Nac., šk., c. u.
Beseda se je učlovečila (Jan 1, 1-18)

3 Ponedeljek • Genovefa Pariška, devica; Anter, papež, mučenec
4 Torek • Angela Folinjska, redovnica; Gregor Langreški, škof
5 Sreda • Simeon Stilit, puščavnik; Emilijana (Milena), devica
6 Četrtek Gospodovo razglašenje, sv. Trije kralji (1) •
7 Petek Rajmund Penjaf., duh. (4) • Lucijan Antiohijski, muč.
8 Sobota • Severin Noriški, op., Erhard, škof; Jurij iz Hozibe, red.

9 Nedelja JEZUSOV KRST (2) • Julijan in Bazilisa, mučenca
Ti si moj ljubljeni Sin (Lk 3, 15-16. 21-22)

10 Ponedeljek • Viljem iz Bourgesa, škof; Agaton, papež; Peter Orseolo, red.
11 Torek Pavlin Oglejski, škof (3) • Teodozij, opat
12 Sreda • Alfred, opat; Tatjana (Tanja), muč., Ernest, škof
13 Četrtek Hilarij, škof in cerkv. uč. (4) • Veronika Milanska, dev.
14 Petek • Feliks (Srečko) Nolanski, duh.; Odon iz Novare, red.
15 Sobota • Pavel Puščavnik; Maver, opat; Habakuk, prerok

16 Nedelja 2. NAVADNA (2) • Marcel, papež
Jezusov prvi čudež (Jan 2, 1-12)

17 Ponedeljek Anton (Zvonko), puščavnik (3) • Marijan, diakon, muč.
18 Torek • Marjeta Ogrska, redovnica; Priska, mučenka
19 Sreda • Kanut (Knut), kralj; Germanik, muč.; Arsen, red.
20 Četrtek Fabijan, papež in Boštjan (Sebastijan), mučenca (4) •
21 Petek Neža (Agnes, Janja), devica, muč. (3) • Epifanij, škof
22 Sobota Vincenc (Vinko), diakon, muč. (4) • Teodolinda, kraljica

23 Nedelja 3. NAVADNA (2) • Emerencijana, mučenka
Jezusov govor v Nazaretu (Lk 1, 1-4; 4, 14-21)

24 Ponedeljek Frančišek Saleški, šk. c. u. (3) • Felicijan, škof, muč.
25 Torek Spreobrnitev apostola Pavla (2) • Ananija, mučenec
26 Sreda Tirnotej in Tit, škofa (3) • Robert, Alberik, Štefan, r. u.
27 četrtek Angela Merici, devica (4) • Vitalijan, papež
28 Petek Tomaž Akvinski, duh., c. u. (3) • Peter Nolasco, red. u.
29 Sobota • Valerij, škof; Julijan Ubogi, spokornik

30 Nedelja 4. NAVADNA (2) • Martina, devica, mučenka
Jezusa v Nazaretu ne sprejmejo (Lk 4, 21-30)

31 Ponedeljek Janez Bosko, redovni ustanovitelj (3) • Marcela, vdova

januar
prosinec

☾ zadnji krajec	6. ob 05*00"
☼ mlaj	14. ob 06*08"
☾ prvi krajec	22. ob 06*33"
☼ ščip	28. ob 23*26"

Sonce stopi v znamenje Vodnarja 20. ob 16. uri.

	Vzhod Sonca	Zahod Sonca	Dolžina dneva
1.	07*44"	16*27"	08*43"
6.	07*43"	16*32"	08*49"
11.	07*42"	16*38"	08*56"
16.	07*40"	16*44"	09*04"
21.	07*36"	16*51"	09*15"
26.	07*32"	16*58"	09*26"
31.	07*26"	17*05"	09*39"

Do konca meseca se dan podaljša za 56 minut.

- 1 Torek • Brigita Irska, devica; Pionij, mučenec
 2 Sreda Jezusovo darovanje, Svečnica (2) • Simeon in Ana
 3 Četrtek Blaž, škof, mučenec; Oskar (Ansgar), škof (4) •
 4 Petek • Andrej Corsini, škof; Janez de Britto, mučenec
 5 Sobota Agata, devica, muč. (3) • Ingenuin in Albuin, škofa

6 Nedelja

- 7 Ponedeljek
 8 Torek
 9 Sreda
 10 Četrtek
 11 Petek
 12 Sobota

5. NAVADNA (2) • Amand (Ljubo) Belgijski, škof Obilni ribji lov (Lk 5, 1–11)

- Nivard, redovnik; Adavkt in Frigijski mučenci
 Hieronim Emiliani (4) • Janez de Matha; Prešernov dan
 • Apolonija, devica, mučenka; Nikefor, mučenec
 Sholastika, devica (3) • Viljem Veliki, puščavnik
 Lurška Mati božja (4) • Cedmon, redovnik
 • Evlalija, mučenka; Benedikt Anianski, opat

13 Nedelja

- 14 Ponedeljek
 15 Torek
 16 Sreda
 17 Četrtek
 18 Petek
 19 Sobota

6. NAVADNA (2) • Katarina de Ricci, redovnica Govor na gori (Lk 6, 17. 20–26)

- Valentin (Zdravko), mučenec (4) • Bruno Kverfurtski, muč.
 • Jordan Saški, opat; Georgija, devica; Pust
 ++ Pepelnica (1) • Julijana, mučenka
 Sedem ustanoviteljev servitov (4) • Frančišek Clet, muč.
 + • Simeon Jeruzalemski, škof, mučenec; Flavijan, škof
 • Konrad iz Piacenze, spokornik; Barbat, škof

20 Nedelja

- 21 Ponedeljek
 22 Torek
 23 Sreda
 24 Četrtek
 25 Petek
 26 Sobota

1. POSTNA (1) • Sadot in tovariši, mučenci Jezus zavrne skušnjavca (Lk 4, 1–3)

- Peter Damiani, šk., c. u. (4) • Maksimijan Puljski, škof
 Sedež apostola Petra (2) • Marjeta Kortonska, spok.
 Polikarp, škof, cerkv. uč. (3) • Dositej, menih
 • (Matija, apostol) Sergij, mučenec
 + • Tarazij (Taras), škof; Valburga, devica
 Kvatre • Matilda iz Hackeborna, devica

27 Nedelja

- 28 Ponedeljek

2. POSTNA (1) • Gabrijel ŽMB, redovnik Jezus se na gori spremeni (Lk 9, 28–36)

- Roman, opat; Hilarij, papež; Osvald, škof

februar svečan

☾ zadnji krajec	4. ob 20 ^h 17 ^m
☼ mlaj	13. ob 01 ^h 32 ^m
☾ prvi krajec	20. ob 18 ^h 32 ^m
☼ ščip	27. ob 09 ^h 58 ^m

Sonce stopi v znamenje Rib 19. ob 06. uri.

	Vzhod Sonca	Zahod Sonca	Dolžina dneva
1.	07 ^h 25 ^m	17 ^h 06 ^m	09 ^h 41 ^m
6.	07 ^h 19 ^m	17 ^h 14 ^m	09 ^h 55 ^m
11.	07 ^h 12 ^m	17 ^h 21 ^m	10 ^h 09 ^m
16.	07 ^h 04 ^m	17 ^h 29 ^m	10 ^h 25 ^m
21.	06 ^h 56 ^m	17 ^h 36 ^m	10 ^h 40 ^m
26.	06 ^h 47 ^m	17 ^h 44 ^m	10 ^h 57 ^m

Do konca meseca se dan podaljša za 1 uro 22 minut.

- 1 Torek • Albin, škof; Svitbert, škof; Antonina, mučenka
 2 Sreda • Neža Praška, devica; Henrik Sužo, redovnik
 3 Četrtek • Kunigunda, cesarica; Marin in Asterij, mučenca
 4 Petek + Kazimir, kraljevič (4) • Arkadij, škof, mučenec
 5 Sobota • Janez Jožef od Križa, redovnik; Evzebij, muč.

- 6 Nedelja**
 7 Ponedeljek Perpetua in Felicita, muč. (4) • Gavdioz, škof
 8 Torek Janez od Boga, red. ustan. (4) • Beata, mučenka
 9 Sreda Frančiška Rimska, redovn. (4) • Gregor Niški, škof
 10 Četrtek • Štirideset mučencev; Makarij, škof
 11 Petek + • Sofronij, škof; Evlogij, muč.; Konstantin, spok.
 12 Sobota • (Gregor Vel., papež) Doroteja (Rotija), mučenka

- 13 Nedelja**
 14 Ponedeljek • Matilda, kraljica; Florentina, opatinja
 15 Torek • Klemen M. Dvofak, red.; Ludvika de Marillac, red.
 16 Sreda • Hilarij in Tacijan, muč.; Herbert, škof; Julijan, muč.
 17 Četrtek Patricij, škof (4) • Jedrt Nivelska, opatinja
 18 Petek + Ciril Jeruzalemski, šk., c. u. (4) • Salvator, redovnik
 19 Sobota **Jožef, mož Device Marije (1) • Sibilina, devica**

- 20 Nedelja**
 21 Ponedeljek • Nikolaj iz Flüe, puščavnik; Filemon, mučenec
 22 Torek • Lea, spokornica; Katarina Genovska, spokornica
 23 Sreda Turibij iz Mongroveja, šk. (4) • Viktorijan in tov.
 24 Četrtek • Dionizij in tov., mučenci; Katarina Švedska, red.
 25 Petek **Gospodovo oznanjenje (1) • Dizma, desni razbojnik**
 26 Sobota • Evgenija, mučenka; Kastul, mučenec

- 27 Nedelja**
CVETNA NEDELJA JEZUSOVEGA TRPLJENJA (1) • Jezusov slovesni vohod v Jeruzalem (Lk 19, 28-40)
 28 Ponedeljek • Milada Praška, dev.; Bojan (Vojan), knez, muč.
 29 Torek • Bertold, redovni ustan.; Evstracij, mučenec
 30 Sreda • Amadej IX. Savojski, knez; Kvirin iz Neussa
 31 Četrtek Vel. četrtek (1) • Modest Gosposvetski, škof

marec

sušec

☾ zadnji krajec	6. ob 14°16"
☼ mlaj	14. ob 18°43"
☼ prvi krajec	22. ob 03°25"
☼ ščip	28. ob 20°27"

Sonce stopi v znamenje Ovna 21. ob 05. uri (začetek pomladi).

	Vzhod Sonca	Zahod Sonca	Dolžina dneva
1.	06°42"	17°48"	11°06"
6.	06°33"	17°55"	11°22"
11.	06°23"	18°02"	11°39"
16.	06°14"	18°09"	11°55"
21.	06°05"	18°15"	12°10"
26.	05°55"	18°22"	12°27"
31.	05°45"	18°29"	12°44"

Do konca meseca se dan podaljša za 1 uro 38 minut.

- 1 Petek Vel. petek (1) • Hugo Grenobeljski, škof
2 Sobota Vel. sobota (1) • Frančišek Paolski, red. ustan.
- 3 Nedelja** **VELIKA NOČ, GOSPODOVO VSTAJENJE (1) •**
Jezus vstane od mrtvih (Jan 20, 1–9)
- 4 Ponedeljek** **Velikonočni ponedeljek (1) • Izidor Seviljski, šk., c. u.**
5 Torek • Vincenc Ferrer, duh.; Julijana, opatinja
6 Sreda • Irenej Sirmijski, škof, muč.; Celestin I., papež
7 Četrtek • Janez Krstnik de la Salle, redovni ustanovitelj
8 Petek • Albert, škof, mučenec; Valter, opat
9 Sobota • Marija Kleopova, svetopis. žena; Valtruda, redovnica
- 10 Nedelja** **2. VELIKONOČNA, BELA (1) • Ezekijel, prerok**
Jezus se prikaže apostolom (Jan 20, 19–31)
11 Ponedeljek Stanislav, škof, muč. (3) • Domnij (Dujam), škof
12 Torek • Lazar Tržaški, škof, mučenec; Zenon, škof
13 Sreda Martin I., papež, mučenec (4) • Hermenegild, muč.
14 Četrtek • Lidvina, devica; Valerijan in tov., mučenci
15 Petek • Anastazija, mučenka; Peter Gonzales, redovnik
16 Sobota Bernarda Lurška, dev. (3) • Benedikt J. Labre, spok.
- 17 Nedelja** **3. VELIKONOČNA (1) • Rudolf, mučenec**
Jezus z apostoli na Genezar. jezeru (Jan 21, 1–19)
18 Ponedeljek • Apolonij, mučenec, Eleuterij Ilirski mučenec
19 Torek • Leon IX., papež; Ema, redovn.; Dioniz, mučenec
20 Sreda • Hilda, devica; Teotim, škof; Sulpicij, mučenec
21 Četrtek Anzelm, škof, cerkv. uč. (4) • Konrad Parzham, red.
22 Petek • Leonid, mučenec; Agapit, papež
23 Sobota Jurij, mučenec (4) • Vojteh (Adalbert), škof, muč.
- 24 Nedelja** **4. VELIKONOČNA (1) • Fidel (Zvest), duh., muč.**
Jezus dobri pastir (Jan 10, 27–30)
25 Ponedeljek Marko, evangelist (2) • Ermin, škof, mučenec
26 Torek • Pashazij, opat; Mati dobrega sveta
27 Sreda **USTANOVITEV OF; Hozana Kotorska, dev. (4) •**
28 Četrtek Peter Chanel, duh., muč. (4) • Vital (Živko), mučenec
29 Petek Katarina Sienska, dev., c. u. (3) • Peter Veronski, muč.
30 Sobota Pij V., papež (4) • Jožef Cottolengo, redovni ustanov.

april

mali traven

☾ zadnji krajec	5. ob 09 ^h 38 ^m
☼ mlaj	13. ob 08 ^h 58 ^m
☾ prvi krajec	20. ob 09 ^h 58 ^m
☼ ščip	27. ob 07 ^h 31 ^m

Sonce stopi v znamenje Bika 20. ob 16. uri.

	Vzhod Sonca	Zahod Sonca	Dolžina dneva
1.	05 ^h 43 ^m	18 ^h 30 ^m	12 ^h 47 ^m
6.	05 ^h 34 ^m	18 ^h 36 ^m	13 ^h 02 ^m
11.	05 ^h 24 ^m	18 ^h 43 ^m	13 ^h 19 ^m
16.	05 ^h 15 ^m	18 ^h 50 ^m	13 ^h 35 ^m
21.	05 ^h 07 ^m	18 ^h 56 ^m	13 ^h 49 ^m
26.	04 ^h 58 ^m	19 ^h 03 ^m	14 ^h 05 ^m

Do konca meseca se dan podaljša za 1 uro 29 minut.

- 1 Nedelja**
5. VELIKONOČNA (1) • JOŽEF DELAVEC
 Jezusova nova zapoved (Jan 13, 31–35)
- 2 Ponedeljek**
3 Torek
 4 Sreda
 5 Četrtek
 6 Petek
 7 Sobota
- 8 Nedelja**
6. VELIKONOČNA (1) • Viktor Milanski, muč.
 Jezus objubi Svetega Duha (Jan 14, 23–29)
- 9 Ponedeljek
 10 Torek
 11 Sreda
12 Četrtek
 13 Petek
 14 Sobota
- 15 Nedelja**
7. VELIKONOČNA (1) • Zofija (Sonja), mučenka
 Naj bodo vsi eno (Jan 17, 20–26)
- 16 Ponedeljek
 17 Torek
 18 Sreda
 19 Četrtek
 20 Petek
 21 Sobota
- 22 Nedelja**
BINKOŠTI, PRIHOD SV. DUHA (1) • Renata, spok.
 Prejmite Svetega Duha (Jan 20, 19–23)
- 23 Ponedeljek
 24 Torek
 25 Sreda
 26 Četrtek
 27 Petek
 28 Sobota
- 29 Nedelja**
SV. TROJICA (1) • Maksim Emonski, škof
 Tri božje osebe so eno (Jan 16, 12–15)
- 30 Ponedeljek
 31 Torek
- Prošnji dan • Pahomij, opat; Dan zmage
 Prošnji dan • Antonin, škof
 Prošnji dan • Sigismund (Žiga), kralj
Gospodov vnebohod (1) • Pankracij, mučenec
 • Servacij, škof; Mucij, mučenec
 Matija, apostol (2) • Bonifacij, mučenec
- Janez Nepomuk, duh., muč. (4) • Andrej Bobóla, muč.
 • Paskal Baylon, redovnik; Jošt, opat
 Janez I., papež, mučenec (4) • Erik, kralj
 • Peter Celestin, papež; Pudencijana, devica
 Bernardin Sienski, duh. (4) • Plavtila, spokornica
 • Krispin, redovnik; Valens, škof; Evtihij in tovariši
- Marija, Mati Cerkve (2) • Evfrozinja, redovnica
 Marija Pomočnica (3) • Socerb, mučenec
 Beda Čast., c. u.; Gregor VII., papež; Marija M. de' Pazzi (4) •
 Filip Neri, duhovnik (3) • Lambert de Vence, škof
 Avgustin Canterburyjski, škof (4) • Julij, mučenec
 Kvatre • German Pariški, šk.; Bernard Menthonski, d.
- Ivana Orleanska, devica; Ferdinand Aragonski, kralj
 Obiskanje Device Marije (2) • Kancijan in tov., mučenci

maj

veliki traven

☾ zadnji krajec	5. ob 04 ^h 43 ^m
☼ mlaj	12. ob 20 ^h 25 ^m
☾ prvi krajec	19. ob 15 ^h 17 ^m
☼ ščip	26. ob 19 ^h 48 ^m

Sonce stopi v znamenje Dvojčkov 21. ob 15. uri.

	Vzhod Sonca	Zahod Sonca	Dolžina dneva
1.	04 ^h 50 ^m	19 ^h 09 ^m	14 ^h 19 ^m
6.	04 ^h 42 ^m	19 ^h 16 ^m	14 ^h 34 ^m
11.	04 ^h 35 ^m	19 ^h 22 ^m	14 ^h 47 ^m
16.	04 ^h 29 ^m	19 ^h 28 ^m	14 ^h 59 ^m
21.	04 ^h 24 ^m	19 ^h 33 ^m	15 ^h 09 ^m
26.	04 ^h 19 ^m	19 ^h 39 ^m	15 ^h 20 ^m
31.	04 ^h 16 ^m	19 ^h 44 ^m	15 ^h 28 ^m

Do konca meseca se dan podaljša za 1 uro 9 minut.

- 1 Sreda Justin, mučenec (3) • Pamfil, mučenec
 2 Četrtek **Rešnje Telo in Rešnja Kri (1) • Erazem, škof, muč.**
 3 Petek Karel Lwanga in tov., mučenci (3) • Klotilda, kraljica
 4 Sobota • Frančišek Caracciolo, r. u.; Kvirin iz Siscije, škof, m.

5 Nedelja

- 6 Ponedeljek Norbert, šk., red. ust. (4) • Bertrand Oglejski, škof
 7 Torek • Robert Newminsterski, opat; Ana Garzia, devica
 8 Sreda • Medard, škof; Viljem in Yorka, škof
 9 Četrtek Efreem Sirski, diakon, c. u. (4) • Primož in Felicijan, muč.
 10 Petek Srce Jezusovo (1) • Bogumil, škof
 11 Sobota Barnaba, apostol (3) • Marijino Srce; Feliks, m.

12 Nedelja

- 13 Ponedeljek **11. NAVADNA (2) • Svetko (Svetopolk), mučenec**
Jezus obudi mladeniča iz Naima (Lk 7, 11–17)
 14 Torek Anton Padovanski, redovnik, c. u. (3) • Trifil, škof
 15 Sreda • Elizej, prerok; Valerij in Rufin, mučenca
 16 Četrtek Vid (Vitomir), mučenec (4) • Germana (Mana) Cousin, d.
 17 Petek • Frančišek Regis, duh.; Beno, škof; Gvido Kortonski, red.
 18 Sobota • Gregor Barbarigo, škof; Adolf, škof
 • Marko in Marcelijan, mučenca; Amand (Ljubo), škof

19 Nedelja

- 20 Ponedeljek **12. NAVADNA (2) • Romuald, opat**
Peter izpove vero v Kristusa (Lk 9, 18–24)
 21 Torek • Silverij I., papež, muč.; Mihelina Malatesta, spok.
 22 Sreda Alojzij (Vekoslav) Gonzaga, red. (3) • Evzebij, škof
 23 Četrtek Pavlin iz Nole, šk.; Janez Fisher in Tomaž More, muč. (4) •
 24 Petek • Agripina, devica, muč.; Jožef Cafasso, duhovnik
 25 Sobota Rojstvo Janeza Krstnika (1) Kres • Favst, mučenec
 • Viljem (Vilko) iz Vercellija, opat; Doroteja (Rotija), dev.

26 Nedelja

- 27 Ponedeljek **13. NAVADNA (2) • Vigilij (Stojan), škof**
Jezusove zahteve do učencev (Lk 9, 51–62)
 28 Torek Ema (Hema) Krška, kneginja; Ciril Aleksandr., šk., c. u. (4) •
 29 Sreda Irenej, škof, muč. (3) • Potamijena, muč.
 30 Četrtek **Peter in Pavel, apostola (1) • Marcel, mučenec**
 Prvi mučenci rimske Cerkve (4) • Emilijana, mučenka

junij rožnik

II

☾ zadnji krajec	3. ob 22 ^h 07 ^m
☼ mlaj	11. ob 05 ^h 37 ^m
☿ prvi krajec	17. ob 20 ^h 46 ^m
♊ ščip	25. ob 09 ^h 32 ^m

Sonce stopi v znamenje Raka 22. ob 00. uri (začetek poletja).

	Vzhod Sonca	Zahod Sonca	Dolžina dneva
1.	04 ^h 15 ^m	19 ^h 45 ^m	15 ^h 30 ^m
6.	04 ^h 13 ^m	19 ^h 49 ^m	15 ^h 36 ^m
11.	04 ^h 11 ^m	19 ^h 52 ^m	15 ^h 41 ^m
16.	04 ^h 10 ^m	19 ^h 55 ^m	15 ^h 45 ^m
21.	04 ^h 11 ^m	19 ^h 56 ^m	15 ^h 45 ^m
26.	04 ^h 13 ^m	19 ^h 57 ^m	15 ^h 44 ^m

Do 22. junija se dan podaljša za 15 minut, nato pa skrajša do konca meseca za 3 minute.

- 1 Petek • Teobald (Bogoslav), pušč.; Estera, svetopis. žena
2 Sobota • Oton Bamberški, škof; Vital (Živko), mučenec

3 Nedelja

14. NAVADNA (2) • Tomaž, apostol

Jezus razpošlje učence (Lk 10, 1–12, 17–20)

DAN BORCA; Elizabeta Portugalska (4) • Urh, škof

Ciril in Metod, slov. ap. (1) • Anton M. Zaccaria, duh.

Marija Goretti, dev., muč. (4) • Bogomila, spokornica

• Vilibald, škof; Edelburga, devica

• Kilijan, škof, mučenec; Prokop, mučenec

• Veronika Giuliani, opatinja; Gorkumski mučenci

10 Nedelja

15. NAVADNA (2) • Amalija (Ljuba), redovnica

Prilika o usmiljenem Samarijanu (Lk 10, 25–37)

Benedikt, opat (2) • Olga Kijevska, kneginja

Mohor in Fortunat, mučenca (4) • Nabor in Feliks, muč.

Henrik (Hinko) I., kralj (4) • Evgen, škof

Kamil de Lellis, duh., (4) • Frančišek Solan, redovnik

Bonaventura, šk., c. u. (3) • Vladimir Kijeviski, knez

Karmelska Mati božja (4) • Evstahij, škof

17 Nedelja

16. NAVADNA (2) • Aleš (Aleksej), spokornik

Marta in Marija (Lk 10, 38–42)

• Friderik (Miroslav), škof, muč.; Arnulf (Arnold), šk.

• Arsen, diakon, puščavnik; Aurea (Zlata), devica

• Marjeta Antiohijska, devica, muč.; Elija, prerok

Lovrenc iz Brindisija, duh., c. u. (4) • Danijel (Danilo), pr.

DAN VSTAJE; Marija Magdalena (Magda) (3) •

Brigita Švedska, red. ust. (4) • Apolinarij, škof, muč.

24 Nedelja

17. NAVADNA (2) • Kristina, devica, mučenka

Jezus uči prav moliti (Lk 11, 1–3)

Jakob st., apostol (2) • Krištof (Kristo), mučenec

Joahim in Ana, starša DM (3) • Valens, škof

Gorazd, Kliment, Naum in tov. (3) • Pantaleon, muč.

• Viktor (Zmago) I., papež; Samson (Samo), škof

Marta iz Betanije (3) • Olaf, kralj

Peter Krizolog, škof, c. u. (4) • Angelina, kneginja

31 Nedelja

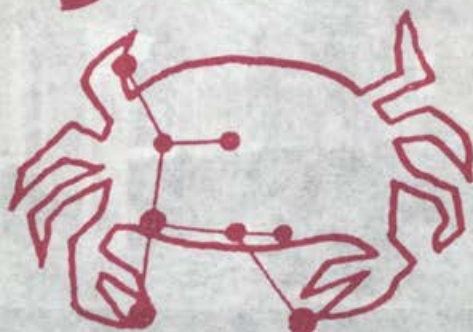
18. NAVADNA (2) • Ignacij Lojolski, red. ustan.

Jezus svari pred lakomnostjo (Lk 12, 13–21)

julij

mali srpan

69

☾ zadnji krajec	3. ob 13 ^h 12 ^m
☼ mlaj	10. ob 13 ^h 18 ^m
☿ prvi krajec	17. ob 03 ^h 50 ^m
♊ ščip	25. ob 00 ^h 27 ^m

Sonce stopi v znamenje Leva 23. ob 10. uri.

	Vzhod Sonca	Zahod Sonca	Dolžina dneva
1.	04 ^h 15 ^m	19 ^h 56 ^m	15 ^h 41 ^m
6.	04 ^h 18 ^m	19 ^h 55 ^m	15 ^h 37 ^m
11.	04 ^h 22 ^m	19 ^h 53 ^m	15 ^h 31 ^m
16.	04 ^h 26 ^m	19 ^h 49 ^m	15 ^h 23 ^m
21.	04 ^h 31 ^m	19 ^h 45 ^m	15 ^h 14 ^m
26.	04 ^h 37 ^m	19 ^h 40 ^m	15 ^h 03 ^m
31.	04 ^h 42 ^m	19 ^h 34 ^m	14 ^h 52 ^m

Do konca meseca se dan skrajša za 49 minut.

1 Ponedeljek
2 Torek
3 Sreda
4 Četrtek
5 Petek
6 Sobota

Alfonz M. Ligvorij, škof, c. u. (3) • Makabejski bratje
Evzebij iz Vercellija, škof (4) • Štefan, papež
• Lidija, makedon. žena; Avguštin Kažotič, zagr. šk.
Janez M. Vianney, duh. (3) • Perpetua, žena
Posvetitev bazilike Marije Snežne (4) • Ožbalt, kralj
Jezusova spreminitev na gori (2) • Pastor, muč.

7 Nedelja

19. NAVADNA (2) • Kajetan, duhovnik
Opomin k čuječnosti (Lk 12, 32–48)

8 Ponedeljek
9 Torek
10 Sreda
11 Četrtek
12 Petek
13 Sobota

Dominik (Nedeljko), red. ustan. (3) • Cirijak in tov.
• Peter Faber, redovnik; Roman, mučenec
Lovrenc, diakon, mučenec (2) • Asterija (Zvezdana), muč.
Klara (Jasna), devica (3) • Tiburcij in Suzana, muč.
• Evplij, mučenec; Inocenc XI., papež
Poncijan, papež in Hipolit, duh., mučenca (4) •

14 Nedelja

20. NAVADNA (2) • Maksimilijan Kolbe, muč.
Za Jezusa se je treba odločiti (Lk 12, 49–53)

15 Ponedeljek
16 Torek
17 Sreda
18 Četrtek
19 Petek
20 Sobota

MARIJINO VNEBOVZETJE (1) • Tarcizij, mučenec
Rok, spokornik; Štefan Ogrski, kralj (4) •
• Hijacint Poljski, redovnik; Liberat (Svobodan), op., muč.
• Helena (Jelka, Alenka), cesarica; Agapit iz Preneste
Janez Eudes, red. ustan. (4) • Ludvik Toulouški, škof
Bernard, opat, c. u. (3) • Samuel (Samo), prerok

21 Nedelja

21. NAVADNA (2) • Baldwin, kralj
Ozka so vrata v nebesa (Lk 13, 22–30)

22 Ponedeljek
23 Torek
24 Sreda
25 Četrtek
26 Petek
27 Sobota

Devica Marija, Kraljica (3) • Sigfrid (Zmago), škof
Roza iz Lime, devica (4) • Filip Benizi, redovnik
Jernej, apostol (2) • Emilija de Vialar, redovnica
Ludvik IX., francoski kralj; Jožef Kalasane, d. (4) •
• Ivana Elizabeta Bichier, red. ustan.; Rufin, škof
Monika, mati sv. Avguština (3) • Cezarij, škof

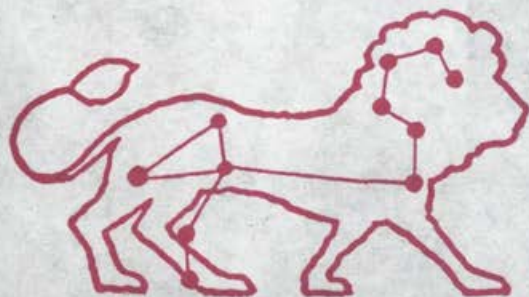
28 Nedelja

22. NAVADNA (2) • Avguštin, škof, cerkv. uč.
Jezus uči ponižnosti (Lk 14, 7–14)

29 Ponedeljek
30 Torek
31 Sreda

Mučeništvo Janeza Krstnika (3) • Sabina, mučenka
• Feliks (Srečko) in Adavkt, muč.; Gavdencija, muč.
• Rajmund (Rajko) Nonat, redovnik; Pavlin, škof

avgust veliki srpan

☾ zadnji krajec	2. ob 01 ^h 52 ^m
☺ mlaj	8. ob 20 ^h 18 ^m
☾ prvi krajec	15. ob 13 ^h 47 ^m
☼ ščip	23. ob 15 ^h 59 ^m
☾ zadnji krajec	31. ob 12 ^h 22 ^m

Sonce stopi v znamenje Device 23. ob 17. uri.

	Vzhod Sonca	Zahod Sonca	Dolžina dneva
1.	04 ^h 43 ^m	19 ^h 32 ^m	14 ^h 49 ^m
6.	04 ^h 50 ^m	19 ^h 25 ^m	14 ^h 35 ^m
11.	04 ^h 56 ^m	19 ^h 18 ^m	14 ^h 22 ^m
16.	05 ^h 02 ^m	19 ^h 10 ^m	14 ^h 08 ^m
21.	05 ^h 08 ^m	19 ^h 01 ^m	13 ^h 53 ^m
26.	05 ^h 15 ^m	18 ^h 52 ^m	13 ^h 37 ^m
31.	05 ^h 21 ^m	18 ^h 44 ^m	13 ^h 23 ^m

Do konca meseca se dan skrajša za 1 uro 26 minut.

- 1 Četrtek • Egidij (Tilen), opat; Verena, devica
 2 Petek • Maksima, mučenka; Kastor, škof
 3 Sobota Gregor Vel., papež (3) • Mansvet, škof
- 4 Nedelja**
- 5 Ponedeljek • Lovrenc Giustiniani, škof; Viktorin, škof, mučenec
 6 Torek • Petronij, škof; Favst, Makarij in tov., mučenci
 7 Sreda • Marko Križevčan in tov., muč.; Regina, dev. muč.
 8 Četrtek **Marijino rojstvo (2) • Hadrijan, mučenec**
 9 Petek • Peter Klaver, redovnik; Dorotej in Gorgonij, mučenca
 10 Sobota • Nikolaj Tolentinski, spokornik; Otokar, redovnik
- 11 Nedelja**
- 12 Ponedeljek **24. NAVADNA (2) • Ertruda (Erna), devica**
Prilika o božjem usmiljenju (Lk 15, 1–32)
 13 Torek • Gvido iz Anderlechta, spok.; Tacijan (Tihomil), muč.
 14 Sreda Janez Zlatousti, škof, c. u. (3) • Mavrilij, škof
 15 Četrtek Povišanje sv. Križa (2) • Notburga, devica
 16 Petek Žalostna Mati Božja (Dolores) (3) • Melita, mučenka
 17 Sobota Kornelij, pap. in Ciprijan, šk., muč. (3) • Ljudmila, kneg.
 Kvatre; Robert Bellarmino, šk., c. u. (4) • Lambert, šk., m.
- 18 Nedelja**
- 19 Ponedeljek **25. NAVADNA (2) • Irena in Zofija, mučenki**
Ne moremo služiti Bogu in mamoni (Lk 16, 1–13)
 20 Torek Januarij, šk., muč. (4) • Emilija de Rodat, red.
 21 Sreda • Suzana, mučenka; Kandida (Svetlana), mučenka
 22 Četrtek Matej (Matevž), apostol in evang. (2) • Jona, prerok
 23 Petek • Tomaž Villanovski, škof; Mavricij in tov., mučenci
 24 Sobota • Paternij (Domagoj), škof, mučenec; Lin, papež
 • Pacifik, redovnik; Gerard, škof
- 25 Nedelja**
- 26 Ponedeljek **26. NAVADNA (2) • Avrelija (Zlata), devica**
Bogatin in ubogi Lazar (Lk 16, 19–31)
 27 Torek Kozma in Damijan, mučenca (4) • Nil, opat
 28 Sreda Vincenc Pavelski, duh. (3) • Hiltruda, devica
 29 Četrtek Venčeslav (Vaclav), muč. (4) • Lioba (Ljuba), devica
 30 Petek Mihael, Gabrijel in Rafael, nadangeli (2) • Hieronim, duhovnik, c. u. (3) • Zofija, spokornica

september

kimovec

☼ mlaj	7. ob 03 ^h 35 ^m
☾ prvi krajec	14. ob 03 ^h 24 ^m
☼ ščip	22. ob 07 ^h 36 ^m
☾ zadnji krajec	29. ob 21 ^h 05 ^m

Sonce stopi v znamenje Tehtnice 23. ob 15. uri (začetek jeseni).

	Vzhod Sonca	Zahod Sonca	Dolžina dneva
1.	05 ^h 22 ^m	18 ^h 42 ^m	13 ^h 20 ^m
6.	05 ^h 28 ^m	18 ^h 32 ^m	13 ^h 04 ^m
11.	05 ^h 35 ^m	18 ^h 22 ^m	12 ^h 47 ^m
16.	05 ^h 41 ^m	18 ^h 13 ^m	12 ^h 32 ^m
21.	05 ^h 47 ^m	18 ^h 03 ^m	12 ^h 16 ^m
26.	05 ^h 53 ^m	17 ^h 53 ^m	12 ^h 00 ^m

Do konca meseca se dan skrajša za 1 uro 33 minut.

- 1 Sobota Terezija Deteta Jezusa, dev. (3) • Remigij, škof
- 2 Nedelja 27. NAVADNA (2) • ROŽNOVENSKA; Angeli varuhi
Jezus spodbuja k veri (Lk 17, 5–10)
• Evald, mučenec; Kandid (Žarko), mučenec
• Francišek Asiški, red. ustan. (3) • Petronij, škof
• Marcelin, škof; Flavija, mučenka
Bruno, redovni ustanovitelj (4) • Renato, škof
Rožnovenska Mati božja (3) • Marko I., papež
• Demetri, mučenec; Pelagija, spokornica
- 3 Ponedeljek
- 4 Torek
- 5 Sreda
- 6 Četrtek
- 7 Petek
- 8 Sobota
- 9 Nedelja 28. NAVADNA (2) • Dioniz, škof in tov. mučenci
Jezus očisti deset gobavcev (Lk 17, 11–19)
• Francišek Borgia, redovnik; Hugolin, mučenec
• Emilijan (Milan, Milko), škof; Aleksander Sauli, škof
Maksimilijan Celjski, škof (4) • Serafin, redovnik
• Edvard, kralj; Koloman, mučenec
Kalist I., papež, muč. (4) • Gavdencij (Veselko), š., m.
Terezija (Zinka) Velika, dev., c. u. (3) • Avrelija, dev.
- 10 Ponedeljek
- 11 Torek
- 12 Sreda
- 13 Četrtek
- 14 Petek
- 15 Sobota
- 16 Nedelja 29. NAVADNA (2) • Hedvika, redovnica
Prilika o sodniku in vdovi (Lk 18, 1–8)
Ignacij Antiohijski, škof, muč. (3) • Viktor, škof
Luka, evangelist (2) • Julijan, mučenec
Izak Jogues in kanadski mučenci; Pavel od Križa (4) •
• Irena (Miroslava), mučenka; Vendelin, opat
• Uršula, devica, mučenka; Hilarion, opat
• Marija Saloma, svetopis. žena; Bertila Boscardin, red.
- 17 Ponedeljek
- 18 Torek
- 19 Sreda
- 20 Četrtek
- 21 Petek
- 22 Sobota
- 23 Nedelja 30. NAVADNA (2) MISIJONSKA • Janez Kapistran, d.
Prilika o farizeju in cestinarju (Lk 18, 9–14)
Anton M. Claret, škof (4) • Feliks, škof, mučenec
• Krizant in Darija, muč.; Krišpin in Krišpinijan, muč.
• Lucijan, mučenec; Amand iz Strasbourga, škof
• Vincenc in Sabina, mučenca; Frumencij, škof
Simon in Juda Tadej, apostola (2) • Cirila, mučenka
• Narcis, škof; Ermelinda Brabantska, devica
- 24 Ponedeljek
- 25 Torek
- 26 Sreda
- 27 Četrtek
- 28 Petek
- 29 Sobota
- 30 Nedelja 31. NAVADNA (2), ŽEGNANJSKA (1) • Alfonz Rodr.
Jezus pri cestinarju Zaheju (Lk 19, 1–10)
• Volbenk (Bolfenk), škof; Kvintin, mučenec
- 31 Ponedeljek

oktober

vinotok

☉ mlaj	6. ob 12 ^h 16 ^m
☾ prvi krajec	13. ob 20 ^h 42 ^m
☼ ščip	21. ob 22 ^h 53 ^m
☾ zadnji krajec	29. ob 04 ^h 37 ^m

Sonce stopi v znamenje Škorpijona 24. ob 00. uri.

	Vzhod Sonca	Zahod Sonca	Dolžina dneva
1.	06 ^h 00 ^m	17 ^h 43 ^m	11 ^h 43 ^m
6.	06 ^h 06 ^m	17 ^h 34 ^m	11 ^h 28 ^m
11.	06 ^h 13 ^m	17 ^h 24 ^m	11 ^h 11 ^m
16.	06 ^h 19 ^m	17 ^h 15 ^m	10 ^h 56 ^m
21.	06 ^h 26 ^m	17 ^h 06 ^m	10 ^h 40 ^m
26.	06 ^h 33 ^m	16 ^h 58 ^m	10 ^h 25 ^m
31.	06 ^h 40 ^m	16 ^h 51 ^m	10 ^h 11 ^m

Do konca meseca se dan skrajša za 1 uro 32 minut.

- 1 Torek** VSI SVETI (1) • Cezarij, diakon, mučenec
2 Sreda Spomin vseh vernih rajnih (1) • Marcijan, puščavnik
3 Četrtek Viktorin Ptujski, šk., muč.; Just, tržaški muč.; Martin Porres, šk. (4) •
4 Petek Karel Boromejski, škof (3) • Vital in Agrikola, mučenca
5 Sobota • Zaharija in Elizabeta, starša Janeza Krstnika; Bertilda, op.
- 6 Nedelja** **32. NAVADNA (2) ZAHVALNA • Lenart (Narte), opat**
O vstajenju mrtvih (Lk 20, 27–38)
7 Ponedeljek • Engelbert, škof, muč.; Ernest, opat; Vilibrord, škof
8 Torek • Bogomir (Mirko), škof; Deodat (Bogdan), papež
9 Sreda Posvetitev lateranske bazilike (2) • Teodor (Božidar)
10 Četrtek Leon Vel., papež, c. u. (3) • Andrej Avelinski, duhovnik
11 Petek Martin iz Toursa, škof (3) • Menas, puščavnik
12 Sobota Jozafat Kunčević, škof, mučenec (3) • Kunibert, škof
- 13 Nedelja** **33. NAVADNA (2) • Stanislav Kostka, redovnik**
Napoved razdejanja Jezuralema (Lk 21, 5–19)
14 Ponedeljek • Nikolaj Tavelić, mučenec; Lovrenc O'Toole, škof
15 Torek Albert Veliki, škof, c. u. (4) • Leopold, knez
16 Sreda Marjeta Škotska; Jedrt iz Helfte (4) • Otmar, opat
17 Četrtek Elizabeta Ogrska, redovnica (3) • Evfemija in Tekla, m.
18 Petek Posvetitev bazilik sv. Petra in Pavla (4) • Abdija, prerok
19 Sobota • Narsej, škof, mučenec; Barlam, mučenec
- 20 Nedelja** **JEZUS KRISTUS, KRALJ (VLADAR) VESOLJSTVA (1) •**
Kristus vlada s križa (Lk 23, 35–43)
21 Ponedeljek Marijino darovanje (3) • Gelazij I., papež
22 Torek Cecilija (Cilka), dev., muč. (3) • Maver, škof, muč.
23 Sreda Klemen, papež, mučenec; Kolumban, opat (4) •
24 Četrtek • Krizogon Oglejski, mučenec; Flora, devica, mučenka
25 Petek • Katarina Aleksandrijska, devica, muč.; Erazem, muč.
26 Sobota • Leonard Portomavriški, redovnik; Valerijan Oglejski, škof
- 27 Nedelja** **1. ADVENINA (1) • Virgil, apostol Karantanije**
Potrebna je čuječnost (Mt 24, 37–44)
28 Ponedeljek • Jakob de Marchia, duhovnik; Eberhard, škof
29 Torek • DAN REPUBLIKE; Saturnin, mučenec
30 Sreda Andrej, apostol (2) • Justina, devica

november

listopad

☉ mlaj	4. ob 23°21"
☾ prvi krajec	12. ob 16°49"
☼ ščip	20. ob 13°29"
☿ zadnji krajec	27. ob 11°50"

Sonce stopi v znamenje Strelca 22. ob 22. uri.

	Vzhod Sonca	Zahod Sonca	Dolžina dneva
1.	06°42"	16°49"	10°07"
6.	06°49"	16°42"	09°53"
11.	06°56"	16°35"	09°39"
16.	07°03"	16°30"	09°27"
21.	07°10"	16°25"	09°15"
26.	07°17"	16°21"	09°04"

Do konca meseca se dan skrajša za 1 uro 10 minut.

- 1 Četrtek • Natalija (Božena), spokornica; Eligij, škof
 2 Petek • Bičijana (Vivijana, Živka), mučenka; Blanka, spok.
 3 Sobota Frančišek Ksaver, duhovnik (3) • Kasijan, mučenec
- 4 Nedelja**
- 5 Ponedeljek
 6 Torek
 7 Sreda
 8 Četrtek **2. ADVENTNA (1) • Barbara, devica, mučenka**
 9 Petek **Janez Krstnik pripravlja Jezusu pot (Mt 3, 1–12)**
 10 Sobota • Saba (Sava), opat; Gerald iz Brage
 Nikolaj (Miklavž), škof (4) • Apolinarij Tržaški, muč.
 Ambrož, škof. c. u. (3) • Agaton, mučenec
Brezmadežno spočetje Device Marije (1) •
 • Peter Fourier, redovnik; Valerija, muč.; Abel, očak
 • Melkijad, papež, muč.; Judita, svetopis. žena
- 11 Nedelja**
- 12 Ponedeljek **3. ADVENTNA (1) • Damaz I., papež**
 13 Torek **Janez Krstnik pošlje učence k Jezusu (Mt 11, 2–11)**
 14 Sreda Ivana Frančiška Šantalska, red. (4) • Amalija, mučenka
 15 Četrtek Lucija, devica, muč. (3) • Otilija, devica; Jošt, pušč.
 16 Petek Janez od Križa, duh., c. u. (3) • Spiridion (Dušan), šk.
 17 Sobota • Kristina (Krista), devica; Marija K. di Rosa, red. ust.
 • Albina, devica, mučenka; Adelhajda, cesarica
 Kvatre • Lazar iz Betanije; Olimpija, red. ustanov.
- 18 Nedelja**
- 19 Ponedeljek **4. ADVENTNA (1) • Teotim in Bazilijan, mučenca**
 20 Torek **Jožef vzame Marijo k sebi (Mt 1, 18–24)**
 21 Sreda • Urban V., papež; Favsta, spok.; Tea, mučenka
 22 Četrtek • Evgenij in Makarij, mučenca; Dominik Siloški, op.
 23 Petek Peter Kanizij, duhovnik, c. u. (4) • Severin, škof
 24 Sobota • Demetrij, muč.; Frančiška Cabrini, red.; Dan JLA
 Janez Kancij, duh. (4) • Viktorija, dev., mučenka
 Sveti večer • Adam in Eva; Hermina (Irma), devica
- 25 Nedelja**
- BOŽIČ, GOSPODOVO ROJSTVO (1) • Anastazija, m.**
O Jezusovem rojstvu (Lk 2, 1–14; Lk 2, 15–20; Jan 1, 1–18)¹
- 26 Ponedeljek**
 27 Torek **Štefan, prvi mučenec (2) • Zosim, papež**
 28 Sreda Janez Evangelist, apostol (2) • Fabiola, spokornica
 29 Četrtek Nedolžni otroci, mučenci (2) • Kastor in tov., mučenci
 30 Petek Tomaž Becket, škof, mučenec (4) • David, kralj
 31 Sobota Sv. Družina (2) • Rajner, škof; Evgen, škof
 Silvester I., papež (4) • Melanija, opatinja

¹ Na božič lahko vsak duhovnik opravi tri maše, vsaka ima svoje molitve in lasten evangelij; tukaj so navedeni vsi trije.

december

gruden

☾ mlaj	4. ob 13 ^h 26 ^m
☾ prvi krajec	12. ob 14 ^h 09 ^m
☾ ščip	20. ob 03 ^h 00 ^m
☾ zadnji krajec	26. ob 19 ^h 52 ^m

Sonce stopi v znamenje Kozoroga 22. ob 11. uri (začetek zime).

	Vzhod Sonca	Zahod Sonca	Dolžina dneva
1.	07 ^h 23 ^m	16 ^h 18 ^m	08 ^h 55 ^m
6.	07 ^h 28 ^m	16 ^h 17 ^m	08 ^h 49 ^m
11.	07 ^h 33 ^m	16 ^h 17 ^m	08 ^h 44 ^m
16.	07 ^h 38 ^m	16 ^h 18 ^m	08 ^h 40 ^m
21.	07 ^h 41 ^m	16 ^h 20 ^m	08 ^h 39 ^m
26.	07 ^h 43 ^m	16 ^h 22 ^m	08 ^h 39 ^m
31.	07 ^h 44 ^m	16 ^h 6 ^m	08 ^h 42 ^m

Do 22. decembra se dan skrajša za 16 minut, potem pa podaljša do konca meseca za 3 minute.

Teže kakor z Mladiko je bilo z rednimi knjigami Mohorjeve. Starejšim so bile knjige prehitro preučene, celo pohujšljive, mladini nazadnjaške, starokopitne. Ljudje niso hoteli razumeti, da je tako izdajanje pravi omnibus, v katerem se vozijo zelo različni ljudje, kjer pa je sedež za vsakega.

Taka je torej z urejanjem listov in knjig. Sam trud in velika skrb, za plačilo pa mnogo zabavljic in malo pohvale.

(F. S. Finžgar, Leta mojega popotovanja, Urednikovanje)

1984

JANUAR

1 N Novo leto
2 P Bazilij
3 T Genovefa
4 S Angela Fol.
5 C Milena
6 P Trije Kralji
7 S Rajmund Pen.
8 N Jezusov krst
9 P Julijan
10 T Viljem, šk.
11 S Tatjana Ogl.
12 C Tatjana
13 P Veronika Mil.
14 S Odon iz Nov.
15 N 2. nav., Maver
16 P Marcel
17 T Anton Pušč.
18 S Suzana
19 C Knut
20 P Boštjan
21 S Neža m.
22 N 3. nav., Vinko
23 P Ildefonz
24 T Francisek Sal.
25 S Pavlova spr.
26 C Timotej, Tit
27 P Angela Mer.
28 S Tomaž Akv.
29 N 4. nav., Valerij
30 P Hijacinta
31 T Janez Bosko

FEBRUAR

1 S Brigita Irska
2 C Svečnica
3 P Blaž
4 S Andrej Cors.
5 N 5. nav., Agata
6 P Ljubo
7 T Rihard, kr.
8 S Hieronim E.
9 C Apolonija
10 P Sholastika
11 S Lurška MB
12 N 6. n., Benedikt
13 P Katarina R.
14 T Valentin
15 S Jordan
16 C Julijana
17 P Silvin
18 S Flavijan
19 N 7. n., Konrad
20 P Sadot
21 T Irena
22 S Marjeta K.
23 C Dositej
24 P Sergej
25 S Taras
26 N 8. n., Matilda
27 P Gabrijel ŽMB
28 T Roman
29 S Ožbalt

MAREC

1 C Albin
2 P Neža Pr.
3 S Kunigunda
4 N 9. n., Kazimir
5 P Evzebij
6 T Pust
7 S Pepelnica
8 C Janez od B.
9 P Franciška R.
10 S 40 mučen.
11 N 1. postna
12 P Doroteja
13 T Kristina
14 S Matilda, kr.
15 C Klemen Dvoř.
16 P Herbert
17 S Jedrt
18 N 2. postna
19 P Jožef
20 T Kladivja
21 S Nikolaj iz F.
22 C Lea
23 P Viktorijan
24 S Dioniz in tov.
25 N 3. postna
26 P Evgenija
27 T Rupert
28 S Bojan
29 C Bertold
30 P Amadej
31 S Modest

APRIL

1 N 4. postna
2 P Francisek P.
3 T Rihard, šk.
4 S Izidor Sev.
5 C Vincenc Fer.
6 P Irenej
7 S Saturnin
8 N 5. postna
9 P Valtruda
10 T Apolonij
11 S Stanislav, m.
12 C Lazar Trž.
13 P Hermenegild
14 S Lidvina
15 N Cvetna
16 P Bernarda
17 T Rudolf
18 S Apolonij
19 C Vel. četrtek
20 P Vel. petek
21 S Vel. sobota
22 N Velika noč
23 P Vel. ponedeljek
24 T Fidel
25 S Marko
26 C Pashazij
27 P Ustan. OF
28 S Vital
29 N Bela ned.
30 P Pij V.

MAJ

1 T Jožef Del.
2 S Boris
3 C Filip, Jakob
4 P Florijan
5 S Angel
6 N 3. velikon.
7 P Gizela
8 T Viktor Mil.
9 S Pahomij
10 C Antonin
11 P Žiga
12 S Pankracij
13 N 4. v., Servacij
14 P Bonifacij
15 T Sonja
16 S Janez Nep.
17 C Jošt
18 P Erik
19 S Peter Celestin
20 N 5. v., Bernardin
21 P Valens
22 T Renata
23 S Zeljko
24 C Marija Pom.
25 P Beda Čast.
26 S Filip Neri
27 N 6. v., Avguštin
28 P German
29 T Maksim Emon.
30 S Ferdinand
31 C Vnebohod

JUNI

1 P Justin
2 S Erazem
3 N 7. v., Karel L.
4 P Kvirin
5 T Svetko
6 S Norbert
7 C Robert
8 P Medard
9 S Primož
10 N Binkošti
11 P Barnaba
12 T Adelhajda
13 S Anton Pad.
14 C Valerij
15 P Vid
16 S Gvido, šk.
17 N Sv. Trojica
18 P Marcel
19 T Romuald
20 S Silvester
21 C Telovo
22 P Ahac
23 S Agripina
24 N Janez Krstnik
25 P Viljem
26 T Vilgij
27 S Ladislav
28 C Irenej
29 P Peter in Pavel
30 S Marijino srce

JULI

1 N Jerusovo srce
2 P Oton
3 T Tomaž
4 S Dan borca
5 C Ciril in Metod
6 P Bogomila
7 S Izaija
8 N 14. n., Kilijan
9 P Veronika
10 T Amalija
11 S Olga
12 C Mohor in Fortunat
13 P Henrik
14 S Kamil
15 N 15. n., Vladimir
16 P Karmelska MB
17 T Aleš
18 S Friderik
19 C Arsen
20 P Marjeta Ant.
21 S Danijel
22 N 16. n., Dan vstaje
23 P Brigita Šved.
24 T Kristina
25 S Jakob st.
26 C Ana, Joahim
27 P Gorazd in tov.
28 S Viktor, p.
29 N 17. n., Maria
30 P Peter Krizolog
31 T Ignacij Loj.

AVGUST

1 S Alfonz Lig.
2 C Evzebij
3 P Lidija
4 S Janez Vianney
5 N 18. n., Mar. Snežna
6 P Jezus spremen.
7 T Kajetan
8 S Dominik
9 C Jaroslav
10 P Lovrenc, m.
11 S Klara
12 N 19. n., Inocenc
13 P Radekunda
14 T Maks. Kolbe
15 S Vel. smaren
16 C Rok
17 P Hijacint
18 S Helena
19 N 20. n., Boleslav
20 P Bernard
21 T Pij X.
22 S Marija Kraljica
23 C Roza iz Lime
24 P Jernej
25 S Ludvik
26 N 21. n., Rufin
27 P Monika
28 T Avguštin
29 S Mučen. Jan. Krst.
30 C Feliks, muč.
31 P Rajmund Nonat

SEPTEMBER

1 S Egidij
2 N Angelska
3 P Gregor Vel.
4 T Rozalija
5 S Lovrenc Giust.
6 C Petronij
7 P Regina
8 S Mali Smaren
9 N 23. n., Peter Kl.
10 P Otokar
11 T Erna
12 S Gvido
13 C Janez Zlatoust
14 P Pov. sv. Križa
15 S Žalostna MB
16 N 24. n., Ljudmila
17 P Lambert
18 T Irena
19 S Januarius
20 C Evstahij
21 P Matej
22 S Mavricij
23 N 25. n., Paternij
24 P Gerard
25 T Avrelja
26 S Kozma, Damijan
27 C Vincenc Pav.
28 P Vencleslav
29 S Mihael
30 N 26. n., Hieronim

OKTOBER

1 P Terezija DJ
2 T Angeli varuhi
3 S Evald
4 C Francisek As.
5 P Marcelin
6 S Bruno
7 N Rožnovenska
8 P Pelagija
9 T Dionizij
10 S Hugolin
11 C Emilijan
12 P Maksimilijan
13 S Edvard, kr.
14 N 28. n., Kalist
15 P Terezija Vel.
16 T Hedvika
17 S Ignacij Ant.
18 C Luka
19 P Etbin
20 S Vendelin
21 N Misijonska
22 P Uršula
23 T Janez Kap.
24 S Feliks, šk.
25 C Krizant, Darija
26 P Lucijan
27 S Sabina
28 N Žegnanjska
29 P Narcis
30 T Alfonz Rodr.
31 S Bolfenk

NOVEMBER

1 C Vsi sveti
2 P Verne duše
3 S Just
4 N Zahvalna
5 P Zaharija
6 T Lenart
7 S Engelbert
8 C Bogomir
9 P Božidar
10 S Leon Vel.
11 N 32. n., Martin
12 P Jozafat
13 T Stanislav K.
14 S Nikolaj Tav.
15 C Leopold
16 P Otmaz
17 S Elizabeta
18 N 33. n., Roman
19 P Narsej
20 T Edmund
21 S Darovanje DM
22 C Cecilija
23 P Klemen
24 S Krizogon
25 N Kristus Vadar
26 P Peter Aleks.
27 T Virgil
28 S Eberhard
29 C Dan republike
30 P Andrej

DECEMBER

1 S Natalija
2 N 1. adventna
3 P Francisek Ks.
4 T Barbara
5 S Saba
6 C Miklavž
7 P Ambrož
8 S Brezmadežna
9 N 2. adventna
10 P Melkijad
11 T Damaz
12 S Ivana Šant.
13 C Lucija
14 P Dušan
15 S Kristina
16 N 3. adventna
17 P Lazar
18 T Gacjan
19 S Fava
20 C Evgen
21 P Peter Kan.
22 S Demetrij
23 N 4. adventna
24 P Adam, Eva
25 T Božič
26 S Štefan
27 C Janez Evang.
28 P Nedolžni otroci
29 S David
30 N Sv. Družina
31 P Silvester

HERSCHLOV KLJUČ

Učenjaki sicer ne morejo dokazati, da Luna vpliva na vreme – podobno kakor vpliva na morsko gladino – vendar opazovanja dokazujejo, da je Herschlov vremenski ključ, ki napoveduje vreme iz Luninih sprememb, precej zanesljiv vremenski prerok, posebno če ga uporabljamo z drugimi vremeniki.

Zvezdoslovec F. J. Herschel je sestavil tabelo, ki jo podajamo spodaj. Na podlagi te tabele – vsaj približno – lahko ugotovimo vreme, če vemo, kdaj se izpremeni Luna, to je, ob kateri uri nastopi prvi krajec ☾, ščip ☾, zadnji krajec ☾ in mlaj ☾.

Herschlov ključ pravi: Če se Luna spremeni:

ob uri	bo poleti (16. 4.–15. 10.)	bo pozimi (16. 10.–15. 4.)
od 24. do 2.	lepo	mrzlo, če ni jugozahodnik
od 2. do 4.	mrzlo in dež	sneg in vihar
od 4. do 6.	dež	sneg in vihar
od 6. do 10.	spremenljivo	dež ob severozahodniku, sneg ob vzhodniku
od 10. do 12.	veliko dežja	mrzlo in mrzel veter
od 12. do 14.	veliko dežja	sneg in dež
od 14. do 16.	spremenljivo	lepo in prijetno
od 16. do 18.	lepo	lepo
od 18. do 22.	lepo ob severodežu in snegu ob jugu ali ali zahodniku, dež ob jugu ali jugozahodniku	
od 22. do 24.	lepo	lepo

Kratko si zapomnimo ta ključ takole:

1. Vreme bo tem zanesljiveje lepo, čim bliže polnoči se Luna spremeni.

2. Vreme bo tem bolj gotovo grdo, čim bliže poldneva se Luna spremeni.

Ako Herschlov ključ napoveduje lepo vreme za določen dan, moramo razumeti tako, da bo približno v tistih dneh lepo.

Naši dedje so zelo verjeli stoti uri po mlaju. Kakor se je vreme tedaj zastavilo, tako je redno do ščipa (polne lune) tudi trajalo. Rimljani so v svojem pregovoru to označevali kar s petim dnevom: Kakršno je po mlaju vreme peti dan, tako do ščipa (polne Lune) sleherni dan.

NAVADNO LETO 1983

ima 365 dni, začne se s soboto in konča s soboto.

Premakljivi prazniki:

Pepelnica	16. februarja
Velika noč	3. aprila

Vnebohod	12. maja
Binkošti	22. maja
Telovo	2. junija
1. adventna nedelja	27. novembra
Zlato število	VIII
Sončni krog	4
Epakta	16
Nedeljska črka	B
Rimsko število	6
Letni vladar	Venera

Začetek letnih časov:

Začetek pomladi:	Dne 21. marca ob 05. uri 38 minut; Sonce stopi v znamenje Ovna (pomladansko enakonočje).
Začetek poletja:	Dne 22. junija ob 00. uri 08 minut; Sonce na Rakovem obratniku.
Začetek jeseni:	Dne 23. septembra ob 15. uri 41 minut; Sonce stopi v znamenje Tehtnice (jesensko enakonočje).
Začetek zime:	Dne 22. decembra ob 11. uri 30 minut; Sonce na Kozorogovem obratniku.

Sončevi in Lunini mrki

V letu 1983 so trije mrki: dva Sončeva in en Lunin mrk.

1. **Dne 11. junija je popolni Sončev mrk.** Kot popolni mrk je viden v ozkem pasu, ki teče čez Indijski ocean, Indonezijo in se konča na Tihem oceanu. Kot delni mrk je viden na Indijskem oceanu, iz jugovzhodne Azije, iz Avstralije in na Tihem oceanu. Pri nas ni viden.

2. **Dne 25. junija je delni Lunin mrk.** Mrk je viden iz Avstralije, Nove Zelandije, na Tihem oceanu, iz Severne in Južne Amerike in na zahodnem delu Atlantskega oceana. Pri nas mrk ni viden.

3. **Dne 4. decembra je kolobarjasti Sončev mrk.** Kot kolobarjasti mrk je viden v ozkem pasu, ki teče čez Atlantski ocean in srednjo Afriko. Kot delni mrk je viden iz severovzhodnega dela Južne Amerike, na Atlantskem oceanu, iz Afrike, iz južne in srednje Evrope, iz Male Azije, Arabije in na severozahodnem delu Indijskega oceana. Pri nas je viden delni mrk. V Ljubljani se začne ob 13^h19,6^m, največjo stopnjo doseže ob 13^h40,3^m, konča se ob 14^h01,1^m. Ob največji stopnji bo Luna za opazovalca iz Slovenije zakrila le 2,4% Sončevega premera.

Vidnost planetov

MERKUR je na nebu vedno blizu Sonca in se od njega lahko oddalji le največ za 10 do 28 stopinj. Pot Merkura okoli Sonca je namreč dokaj sploščena elipsa in je največja navidezna oddaljenost od Sonca odvisna od trenutne Merkurjeve lege na tiru in od istočasne lege Zemlje. Merkurja lahko opazujemo samo zvečer nad zahodnim delom obzorja po Sončevem zahodu ali zjutraj na vzhodnem nebu pred Sončevim vzhodom. Na večernem nebu bo letos viden ob datumih okoli 21. IV., 19. VIII. in 13. XII., na jutranjem nebu bo viden ob datumih okoli 8. II., 8. VI. in 1. X.

Merkur sreča Luno: 10. II., 13. III., 14. IV., 9. VI., 10. VIII., 5. X. in 6. XII.; Venero sreča 7. I. in 6. VIII., Mars 9. IV., Jupiter 26. XI., Uran 20. XI. in Neptun 3. XII.

VENERO v začetku leta vidimo kot Večernico na zahodnem delu neba: sredi januarja zahaja okoli 18 ure, sredi februarja okoli 19^h30'. Navidezno se oddaljuje od Sonca in je vedno dalj časa vidna. Sredi aprila zaide ob 22^h10', ob koncu maja okoli 23. ure. Dne 16. VI. doseže največjo navidezno razdaljo 45 stopinj vzhodno od Sonca. Spet se navidezno približuje Soncu, tako zaide sredi julija ob 21^h35'. Največji sij doseže 19. VII. V avgustu se zbudi v Sončevih žarkih. Dne 25. VIII. doseže spodnjo konjunkcijo s Soncem. V drugi polovici septembra lahko zasledimo Venero kot Danico na jutranjem nebu. Vzhaja okoli 3. ure. Dne 1. X. doseže največji sij. Navidezno se oddaljuje od Sonca: sredi oktobra vzide ob 2^h25', sredi novembra ob 2^h55', sredi decembra ob 3^h50'.

Venera sreča Luno: 15. I., 15. II., 17. III., 16. IV., 16. V., 14. VI., 13. VII., 10. VIII., 5. IX., 3. X., 1. XI., 30. XI. in 30. XII.; Merkur sreča 7. I. in 6. VIII., Mars 18. II., 14. IX. in 28. X. ter Saturn 17. XII.

MARS je viden do aprila v zgodnjih večernih urah: zahaja nekaj pred 20. uro. Junija ni viden, ker je 3. VI. v konjunkciji s Soncem. Proti koncu julija se prikaže na jutranjem nebu: vzhaja okoli 3. ure. Postopoma je vedno dalj časa viden, saj vzhaja vedno prej: v začetku oktobra ob 2^h40', v novembru kmalu po 2. uri, ob koncu leta okoli pol dveh.

Mars sreča Luno: 17. I., 15. II., 16. III., 7. VIII., 5. IX., 3. X., 1. XI., 29. XI. in 28. XII.; Merkur sreča 9. IV., Venero 18. II., 14. IX. in 28. X.

JUPITER vzide sredi januarja v ozvezdju Škorpiona okoli 4. ure. Giblje se napredno do zastoja 28. III., ko spremeni smer svojega navideznega gibanja v obratno smer. Tedaj je viden v drugi polovici noči. Sredi aprila vzhaja okoli 22^h40'. Dne 27. V. je v opoziciji s Soncem in je v maju in juniju viden vso noč. Giblje se obratno in v začetku julija preide iz ozvezdja Škorpiona v ozvezdje Tehtnice. Po zastoju 29. VII. se giblje spet napredno in se tako v drugi polovici avgusta vrne v ozvezdje Škorpiona. Sredi julija zahaja okoli 1^h, potem pa vedno prej: sredi avgusta okoli 23^h, sredi septembra kmalu po 21^h, v oktobru pa že v večernih urah. Dne 14. XII. pride v konjunkcijo s Soncem in ga zato v decembru ne vidimo.

Jupiter sreča Luno: 9. I., 6. II., 6. III., 2. IV., 29. IV., 26. V., 22. VI., 20. VII., 16. VIII., 12. IX., 10. X. in 7. XI.; Merkur sreča 26. XI., Uran 17. II., 16. V. in 24. IX.

SATURN najdemo v začetku leta kmalu po 2. uri nad vzhodnim obzorjem. Giblje se v ozvezdju Device, kjer se zadržuje skoraj do konca oktobra, ko preide v ozvezdje Tehtnice. Po 13. II. je smer njegovega navideznega gibanja obratna. Tedaj vzide ob 23^h25'. Približuje se opoziciji s Soncem, ki nastopi 21. IV. Zato je v aprilu viden vso noč. Po zastoju 2. VII. se giblje spet napredno. Sredi julija zaide ob 23^h45', ob koncu avgusta zahaja v večernih urah. Dne 31. X. pride v konjunkcijo s Soncem, zato v oktobru in novembru ni primeren za opazovanje. V decembru ga najdemo na jutranjem nebu: sredi meseca vzhaja okoli 4. ure.

Saturn sreča Luno: 7. I., 3. II., 3. III., 30. III., 26. IV., 24. V., 20. VI., 17. VII., 13. VIII., 10. IX., 7. X., 2. XII. in 29. XII.; Venero sreča 17. XII.

URAN je na meji vidnosti s prostim očesom. Vse leto se giblje med ozvezdjem Škorpiona in Strelca. Dne 14. III. je v zastoju in je viden v drugi polovici noči. V opozicijo s Soncem pride 29. V. in je vso noč nad obzorjem. Dne 14. VIII. je spet v zastoju in je tedaj viden v prvi polovici noči. V konjunkciji s Soncem je 2. XII., zato novembra in decembra ni viden.

Uran sreča Luno: 10. I., 6. II., 6. III., 2. IV., 29. IV., 26. V., 23. VI., 20. VII., 16. VIII., 12. IX., 10. X., 6. XI. in 31. XII.; Merkur sreča 20. XI., Jupiter 17. II., 16. V. in 24. IX.

NEPTUN je mogoče opazovati le z zelo močnimi daljnogledi. V zastoju je 1. IV. in je tedaj viden v drugi polovici noči. V opozicijo s Soncem pride 19. VI., zato je v juniju in juliju skoraj vso noč nad obzorjem. Dne 8. IX. je spet v zastoju in je tedaj viden v prvi polovici noči. V konjunkciji s Soncem je 21. XII. Giblje se vse leto v ozvezdju Strelca.

Neptun sreča Luno: 12. I., 8. II., 7. III., 4. IV., 1. V., 28. V., 24. VI., 22. VII., 18. VIII., 14. IX., 11. X., 8. XI. in 5. XII.; Merkur sreča 3. XII.

PLUTON, deveti, najbolj oddaljeni planet je v opoziciji s Soncem sredi aprila. V konjunkciji je v drugi polovici oktobra. Giblje se vse leto v ozvezdju Device.

Pregled

Venera je do julija Večernica, od septembra naprej pa Danica.

Mars je do aprila viden v večernih urah, junija ni viden, od avgusta naprej je viden le v zgodnjih jutranjih urah.

Jupiter je v marcu viden v drugi polovici noči, maja in junija vso noč, v juliju vso prvo polovico noči. V decembru ni viden.

Saturn je v februarju viden vso drugo polovico noči, v aprilu vso noč, v juniju v prvi polovici noči. V oktobru in novembru ni viden.

Barok v Petrovčah

Med knjigami o slovenskem baroku je ni, ki bi obšla cerkev v Petrovčah. Petrovče so, kakor pravimo umetnostni zgodovinarji, celosten baročni spomenik. Arhitektura, slikarstvo in kiparstvo se stapljajo v njem v skupno govorico tega radoživega sloga, ki je v 17. in 18. stoletju vtisnil slovenski pokrajini in tudi Savinjski dolini odločilen umetnostni pečat. Morda poreče kdo, da cerkev v Petrovčah ni samo baročna – ali bolje, da se njena zgodovina začanja že dobri dve stoletji poprej in sega tudi čez baročni čas. Res je, stavba nosi v sebi spomine na gotiko, nekaj sledov renesanse in tudi 19. stoletje se je vanjo dovolj pomenljivo zapisalo. Barok pa se je v tej cerkvi oglašal kar dve stoletji in se je v drugi polovici 18. stoletja še prav posebej razpel.

Zgodba o petrovški cerkvi se začanja nekako tako kot zgodovina mnogih naših cerkva. Povsem natanko ne vemo, kdaj so vzdali njen temeljni kamen. Nekateri ugibajo, ali se ni to zgodilo že proti koncu 14. stoletja, in menijo, da bi nekaj ohranjenih polstebrov na zunanji strani cerkvene ladje utegnili izvirati iz tega časa. Potem izvemo iz virov, da se je okoli cerkve »naše ljube Gospe v Petrovčah« leta 1442 pomujal celjski grof Friderik; takrat je dal tam ustanoviti kaplanijo. A tudi to, kar se nam je ohranilo iz onih dni in še verjetneje iz 16. stoletja, govori za to, da ni šlo za povsem nepomembno cerkveno stavbo. Sedanji prezbiterij je ostanek iz gotike: morda je v ostenu še iz 15. stoletja, oporniki kažejo na 16. stoletje, šilaste loke oken in rebrasti obok pa so v baroku odstranili. Pri zvoniku nas najprej pritegne baročna čebulasta streha, toda baročen je samo zvonikov vrh, kajti v njegovem spodnjem delu ni moč prezreti lin in linic, ki so jih oblikovala dleta gotskih kamnosekov.

Gotska in triladijska je bržda ostala cerkvena stavba vse do druge polovice 18. stoletja, ko so jo barokizirali. Seveda ne vemo, kaj so utegnili spreminjati v 16. in 17. stoletju in še pozneje. Tudi ne vemo, kakšna je bila njena gotska oprava, nekaj več pa lahko povemo o 17. stoletju. Predvsem to, da je imela cerkev poleg velikega še stranske oltarje, posvečene sv. Križu, Janezu Krstniku, Mateju in Matiju.

Kakor se je dogajalo drugod, najbrž tudi v Petrovčah cerkvena oprema ni nastala vsa v istem času. Najstarejše delo v tej vrsti, ki ga poznamo,

je oltar iz leta 1605, v slovenski umetnostni zgodovini znan kot Plainerjev oltar. Kar stoji danes pred nami, seveda ni v celoti nastalo tega leta. Takrat so bili še v veljavi krilni oltarji gotskega izročila. Od starega oltarja so se ohranili samo poslikani krili in predela s slikarjevim podpisom, vse to pa so pozneje vgradili v baročni oltarni nastavek.

Nekdanji krilni oltar pa ni bil več gotski. Slikar Matija Plainer, ki ga je zaposlil škof Tomaž Hren, je prišel k nam s Salzburškega in je prinesel s seboj napotke nemške renesančne umetnosti. Plainer ni bil slikar z večjim umetniškim zama hom, v našem umetnostnem razvoju pa vendarle zaseda dovolj vidno mesto. Prizori iz Marijinega življenja in Poklon sv. treh kraljev razodevajo, da se je v kompoziciji in barvi naslanjal na vzore alpskega slikarskega kroga: značilno zanj in za čas je neko mirno pripovedovanje, prostorov in dogajanja v njih se drži nadih monumentalnosti, kateri se podajajo tudi oddaljena krajinska obzorja.

Morda so Plainerju zaupali delo še za katerega od petrovških oltarjev, podatkov zanje vsekakor ni. Pač pa vemo, da so leta 1651 postavili veliki oltar in da je to bila rezbarska umetnina, ki je segala vse do vrha prezbiterija. Oltar je namreč še ohranjen in stoji danes v cerkvi sv. Ane nad Teharji. Nastal je v času, ko je v naših krajih ponovno zacvetela rezbarska umetnost v tipu tako imenovanih zlatih oltarjev. Za te oltarje bi lahko rekli, da pomenijo nekaj most med renesanso in barokom, morda določneje most med tradicijo poznogotskih krilnih oltarjev, oplojeno z napotki renesanse in manierizma na eni in zgodnjim, ponekod pa tudi že kar razcvetelim barokom na drugi strani. Nekdanji petrovški oltar bi sodil v tem razponu bolj v čas, ko je v delih še čutili več renesančne umirjenosti kot baročnega življenja. Oltarni nastavek se dviga v treh nadstropjih k vrhu, na njem skorajda ni člena, ki ga ne bi prekrivala živahna ornamentika hrustančevja in sadnih spleto, krasi ga tudi mnogo figur. Vendar je v primeri s poznejšimi zlatimi oltarji, ko se pričanja vse bolj uveljavljati plastika, izraznost arhitekture in figuralike sorazmerno enako porazdeljena. Eno z drugim ustvarja slikovito umetnino, ki se je prav gotovo odlično podajala notranjosti stare petrovške cerkve.

Če nekdanjega velikega oltarja še ne moremo šteti za pravo baročno stvaritev, pa je na njem daljši čas kraljeval milostni kip Marije z detetom, s katerega diha polno baročno razpoloženje. Kip

je danes na sedanjem velikem oltarju, njegove slogovne črte pa pričajo, da je starejši od tega oltarja, a tudi mlajši od prejšnjega, sedanjega tebarskega. Gre za upodobitev Marije v baročnem oblačilu z ogrinjalom, ki se z nasmeškom na licu ljubko nagiba k detetu, sedečem na njeni levici. Podobne plastike, ki so jim pozneje dodajali kovinske krone, žezla, kjer je šlo za romarske cerkve pa pogosto tudi nakit, srečujemo v drugi polovici 17. in v 18. stoletju v mnogih naših krajih in v sosednjih avstrijskih pokrajinah. Za petrovški figuri velja, da sta ubrani v gracilnem sozvočju in z nadihom individualnosti, kar je zmozel samo kipar s širokim znanjem. Žal nam zgodovina ni sporočila njegovega imena, a tudi s strokovnimi primerjavami se nam ga doslej še ni posrečilo izluščiti iz anonimnosti.

Najbrž je še pred baročno prezidavo petrovške cerkve našla pot vanjo figura sv. Janeza Nepomuka, ki stoji danes na Plainerjevem oltarju. Tudi o tem kipu ni kakega zapisa, toda mojstra vendarle poznamo. Črte v svetnikovem obrazu in gube na njegovem oblačilu so namreč tolikanj značilne, da jih ni moč prisoditi nikomur drugemu kakor konjiškemu kiparju Mihaelu Pogačniku (omenjenem med leti 1709 in 1735), v svojem času, tja do tridesetih let 18. stoletja, nedvomno najpopularnejšemu kiparju na slovenskem Štajerskem. Pogačnik je bil umetnik poljudnejše smeri, ki je nekaj časa rezbaril na podoben način kakor umetniki-redovniki iz ljubljanske frančiškanske delavnice. Kiparja so klicali na delo številni ugledni naročniki po Štajerskem, in prav nič nenavadno ni, če najdemo njegovo plastiko tudi v Petrovčah.

Kakor pri mnogih romarskih cerkvah v baroku je bilo tudi v Petrovčah v 18. stoletju treba misliti na večjo, prostornejšo in uglednejšo stavbo. Lastniki graščine Novo Celje, baroni Miglio imajo zasluge, da so v drugi četrtini 18. stoletja petrovško cerkev barokizirali. To pomeni, da so povišali stari prezbiterij in sezidali sedanjo bazilikalno ladjo s po štirimi kapelami ob straneh, dozidali zakristijo in preoblikovali vrh zvonika. Tako se je stara gotška cerkev prelevila v arhitekturo, ob kateri doslej domala še nihče ni pozabil zapisati, da je monumentalna in da se uvršča med pomembne baročne arhitekturne spomenike na Slovenskem.

Kar nas nedvomno najbolj pritegne, je cerkvena fasada. To je kompozicija, ki je hkrati klasično tektonska, umirjena in baročno igriva. Dvojni pilastri, ki nosijo močno gredo z arhitravom,

poosebljajo prastaro načelo nošenja in počivanja. Bogato profiliran portal, nad njim osrednje okno z živahnim čelom, ovalni stranski okni in volute, ki okvirjajo fasado in v nemirni črti peljejo oko do vrha atike, vse to zlahka primerjamo s temperamentno in melodično baročno glasbo. Nehote pomislimo pri tem na izraznost prvih baročnih fasad v Rimu, kar dvesto let starejših od petrovške, in na načelu gibanja in stopnjevanja, ki jih nosi v sebi tudi petrovško pročelje.

Tudi notrajščina stavbe zapoje v izvirnem baročnem skladju. Ko stojimo pod korom in se razgledujemo po cerkvi, sledimo ritmu pilastrov, slopov, venčnih zidcev, polkrožnih obočnih lokov in kupol ter igri svetlobe in senc, ki se iz ladje preliva tudi v banjasto in kupolasto obokani prezbiterij.

O stavbarju petrovške cerkve bi kaj določnejšega ne vedeli povedati. Prav gotovo je moč pritrditi mnenju, da je isti mojster oziroma ista delavnica zgradila tudi cerkev v Galiciji pri Celju. Sorodnosti med obema stavbama so očitne v zunanjsčini in notranjsčini. Pri obočnih freskah pa zasledimo v obeh cerkvah tudi istega slikarja. To je osebnost, o kateri je bilo desetletja mnogo ugibanja, a se je naposled vendarle razkrila za domačega štajerskega slikarja Antona Lerchingerja (1720–1787), po rodu iz Rogatca. Ponovili bi lahko, kar smo povedali pri Pogačniku: podobna je, da je bil tudi Lerchinger njega dni močno iskan umetnik. O tem nas prepričajo stenske slikarije in oljnathe podobe po različnih krajih na Štajerskem in tudi na Hrvaškem, zato se zdi razumljivo, da so prav njega poklicali tudi v Petrovče in bližnje Novo Celje.

Na petrovškem oboku je Lerchinger okoli leta 1760 naslikal vrvež figur in ornamentike, kot je značilen za vse njegove kompozicije. Skozi odprte kupole zremo na Boga Očeta, Marijo in spremstvo angelov, ki se odmikajo v višave, na naslikani arhitekturi, ki se zdi bolj podobna štukirani dekoraciji kot trdni gradnji, posedajo evangelisti in cerkveni očetje. Resda Lerchinger v iluzionizmu ni razvil tolikšnega mojstrstva kot nemara Frančišek Jelovšek. Kompozicij pa se je loteval skrbno, z bogatim registrom fantazijskih oblik in tudi s sočno barvitostjo. Sleherni prostor, ki ga je poslal, je tako pridobil na veljavi, in tudi v Petrovčah se freske skladno podajajo govorici prezbiterija.

Tretji umetnik, ki je oplemenitil ta prostor, je bil kipar. Veliki oltar je značilno delo poznega baroka, obogateno z dodatki rokokoja. Taberna-

kelj z baldahinom in klečečima angeloma, oltarna stena z vitkimi stebri, pilastri in igrivimi rokokojskimi ornamentami, figure ob stebrih in v atiki, vse to so elementi, ki jih poznamo z dolge vrste slovenskih in zlasti štajerskih oltarjev. Kipom v teh oltarjih je odmerjena pomembna vloga, petrovški pa so zanimivi še zato, ker jih spremljata izredno poudarjen čustveni nadih in uglajena forma.

Podobne like, kot so petrovški, je med štajerskimi baročnimi kiparji ustvarjal Mariborčan Jožef Holzinger, ki se je v zrelih letih zgledoval pri graškem kiparju Vidu Königerju. Ko si ogledujemo petrovsko sv. Ano in Joahima, še posebej pa skupino z Bogom Očetom z zemeljsko krogle na oblakih, nas marsikaj spominja na Holzingerja, še bolj pa nas k primerjavi vabi Königerjev opus. Vid Königer (1729–1792), po rodu Tirolec, je bil zadnji v vrsti velikih graških baročnih umetnikov. Šolal se je na dunajski akademiji, šolsko znanje pa je umel smiselno povezati z baročnim ljudskim občutjem, od tod tudi sloves, ki ga je bil deležen za svoja dela.

Za Königerja govori petrovški oltar toliko bolj, ker je v bližini Petrovč še nekaj del, ki so zanesljivo nastale pod Königerjevim dletom. Danes stojijo pred cerkvijo kamniti kipi sv. Janeza, Pavla, Vincencija Ferrerskega in dveh puttov (nekoč so stali kraj trga ob cestnem križišču), imenovani »Petrovški križi«, katerih dognana zasnova in kiparjev podpis potrjujejo, da so Königerjevo delo. Podoba je, da se je kipar nekaj časa mudil v teh krajih. V Novem Celju je za stopnišče izdelal vitke ležeče muze, za grajsko kapelo prentanjeno figuro Imakulate in dveh svetnikov, ob graščinskem portalu pa je postavil mišičasti figuri Herkula in Anteja.

Zdi se, da je imel Vid Königer na Štajerskem še enega posnemalca, namreč celjskega kiparja Ferdinanda Galla (r. okoli 1709; u. 1788), katerega delo se z nekaterimi značilnostmi še najbolj približuje vzorom iz Gradca. Tudi Galla je pot pripeljala v Petrovče, nekako sočasno z Antonom Lerchingerjem. Na stranskem oltarju v drugi levi kapeli stojita ob podobi sv. Janeza in Pavla, ki jo je naslikal Lerchinger, figuri sv. Neže in Apolonije, za kateri bi po primerjavah z drugimi deli smeli zanesljivo reči, da ju je izrezljal Ferdinand Gallo, mojster slokih likov z dokaj tipiziranimi in zato lahko razpoznavnimi obrazy.

Tudi v Petrovčah se je barok počasi poslavljaj. Večkrat je že bilo zapisano, da je potem, ko se je

poslovil, pravzaprav še vedno ostal. Z drugimi besedami: s koncem 18. stoletja se je baročna umetnost tudi v naših krajih izpela, vendar so v cerkveni umetnosti njeni napevi odmevali še nekaj desetletij. Na petrovških stranskih oltarjih, pa tudi na prižnici, lahko zasledujemo, kako je ta slog izzvenel v vse večji poljudnosti. A tudi pobaročna dela niso brez umetnostnega mika, zanimiva je oltarna slika Jožefa Götzla iz leta 1802, prezreti pa ne kaže tudi okornih, v pozlačena oblačila odetih svetniških figur iz časa okoli sredine 19. stoletja, katerih obrazi so povsem nesvetniško prostodušni, skoraj šaljivo obarvani.

Odprto ostaja vprašanje, ali so v baroku imeli namen poslikati tudi ladjo in kapele. V sedemdesetih letih 19. stoletja je v Petrovčah gostoval slikar iz Gemone Jakob Brollo. Nekoliko okorno je naslikal križev pot, z večjo spretnostjo in ne brez umetniških prizadevanj pa se je lotil poslikave glavne ladje in stranskih kapel. Čeravno izhaja Brollovo slikarstvo iz drugačnih umetnostnih predstav in hotenj kakor nekoč baročno, se je slikar zavedal, da dopolnjuje baročni prostor.

Poleg del, ki sem jih bežno opisal, je barok zapustil v Petrovčah še druge umetnine in spomeniško pomembne ostaline. Omeniti bi veljalo orgle, nagrobnike, zvonove, slike, cerkveno posodje, tudi mnogo nakita, ki so ga cerkvi nekoč darovali romarji. Nekaj tega se je od tistih dob do danes izgubilo, ohranile pa so se poglobitve umetnostne črte tega kulturnega spomenika. Na nas je, da jih ohranimo tudi za prihodnost.

Sergej Vrišer

Literatura

- M. Marolt, Umetnostni spomeniki Slovenije, Dekanija Celje, zv. II, Maribor 1932.
- S. Vrišer, Baročno kiparstvo na slovenskem Štajerskem, Maribor 1963.
- E. Ceve, Slovenska umetnost, Ljubljana 1966.
- J. Curk, Topografsko gradivo, Sakralni spomeniki na območju občine Žalec, Celje 1967.

Obdobje vojn in iskanja miru

Bliža se koncu že četrto desetletje, odkar se je v dimu atomskih gob nad Hirošimo in Nagasaki-jem končala druga svetovna vojna. Skoro štiri desetletja miru je za naše nemirno stoletje kar dolga doba. Pa je res, da vse od konca druge svetovne vojne sem živimo v miru? Svetovnega požara v tem času res ni bilo, čeprav smo mu bili že nekajkrat prav nevarno blizu, toda pravega miru tudi ne, šaj lahko naštejemo celo vrsto »lokalnih« vojn, ki pa zaradi svojih uničujočih posledic niso bile čisto nič lokalne. Inštitut za mir v Stockholmu je te vojne vzel pod svojo statistično lupo in prišel do naravnost pretresljivih podatkov. Število padlih v lokalnih vojnah presega dvajset milijonov, o materialni škodi pa ni mogoče reči niti približne številke. Tako velika je, da je resni statistiki ne morejo oceniti.

Ceprav v različnih delih sveta grmijo topovi, teče kri in se nezadržno večajo množice vdov in sirot, se zdi, da nas to ne gane preveč. Morda se vse skupaj dogaja predaleč in do tistih revežev nimamo osebnega odnosa. Hkrati pa se čudimo, kako je mogoče, da je na ustih večine svetovnih državnikov beseda mir postala čisto vsakdanja, a jih to prav nič ne ovira pri napredovanju v mrzlični oboroževalni tekmi. Vsi seveda govorijo samo o obrambi, v resnici pa so sposobni zelo hitro udariti tudi daleč čez meje svoje domovine, pri tem pa zatrjevati, da je bil ta napad samo del obrambnih operacij.

Skratka, opravičilo za kopičenje orožja je potreba po obrambi. Ko je papež Janez Pavel II. sredi julija pri avdienci nagovoril člane obrambnega sveta NATO, jim je obrambo prikazal v čisto drugi luči: »Mir je edino okolje, v katerem je mogoča ustrezna obramba. Mir postavlja velike zahteve, a prinaša tudi bogate blagoslove. Če si želite zagotoviti obrambo, delajte za mir. Da, mir je novo ime za obrambo.«

Mir je občečloveška vrednota, zato je na poseben način tudi krščanska. Iz celotne blagovesti odmevajo globoko sporočilne besede govora na gori: »Blagor krotkim, zakaj ti bodo deželo posedli... Blagor miroljubnim (morda še bolje: mirotvorcem), zakaj ti bodo božji otroci« (Mt 5, 4.9).

Čeprav je Cerkev Kristusovo blagovest ohranila nedotaknjeno, je človeška prвина v njej od časa do časa pozabljala na nekatere njene razsežnosti. Tudi na vzvišeno vrednost miru. Drugi vatikanski cerkveni zbor je v listini o Cerkvi v sedanjem svetu posvetil posebno poglavje prav miru.

»Cerkveni zbor zato opozarja na prvi, vzvišeni pomen miru, obsoja strahoto vojne in želi kar najbolj živo pozvati kristjane, naj, oprti na pomoč Kristusa, začetnika miru, sodelujejo z vsemi ljudmi, da bi se med njimi utrdil mir v pravičnosti in ljubezni ter da bi zaživele mirovne ustanove« (CS 77,2).

V nadaljevanju koncilski očetje razmišljajo o lastnostih miru in pogojih zanj.

»Mir ni le v tem, da ni vojne, niti ni to zgolj utrjevanje ravnotežja med nasprotniki niti posledica nasilnega gospodovanja; mir v pravem in polnem pomenu besede je delo pravičnosti. Mir je sad reda, ki ga je položil v človeško družbo njen božji ustanovitelj in ki naj ga uresničijo ljudje, žejni vedno popolnejše pravičnosti. Res je, da je skupna blaginja po svoji prvobitni naravi podrejena večnemu zakonu, a v tem, kar zahteva v določenih okoliščinah, je zaradi časovnega razvoja podvržena nenehnim spremembam. Zato ni mir nikoli za vedno pridobljen, marveč ga je treba neprestano graditi. Ker je vrh tega še človeška volja nestalna in ranjena po grehu, zahteva skrb za mir od vsakogar, da stalno obvladuje svoje strasti, od zakonite oblasti pa trajno budnost« (CS 78, 1).

V prizadevanjih za mir torej igra svojo posebno in nezamenljivo vlogo prav vsak posameznik, pri tem pa mora uživati neokrnjeno svobodo, da lahko drugim posreduje bogastva svojega srca in razuma ter jih od drugih sprejema. »Če hočemo zagotoviti mir, je nujno potrebno imeti odločno voljo spoštovati druge ljudi in narode ter njihovo dostojanstvo in vztrajno si prizadevati za bratsko sožitje. Mir je torej tudi sad ljubezni, ki gre vse dalje od tega, kar zmore uresničiti pravičnost« (CS 78,2).

Za zagotovitev trajnega miru bo treba spremeniti srca in mišljenja. Treba bo v vsej polnosti

dojeti resnico, da nobenega odprtega vprašanja ni mogoče rešiti na bojnem polju, temveč se je treba prej ali slej uvesti za zeleno mizo. Na ta način bi ohranili toliko dragocenih človeških življenj in preprečili vse neizmerno trpljenje, ki ga prinaša vojna.

Tega pa najbrž ne bomo dosegli kar čez noč. Koncilski očetje so imeli to pred očmi, ko so zapisali. »Ne dajmo se prevarati od praznih upov. Če ne bodo nehala neskladja in sovraštva, če ne bodo za prihodnost sklenjene zanesljive in častne pogodbe glede svetovnega miru, utegne človeštvo, ki mu že sedaj grozi velika nevarnost, kljub svoji občudovanja vredni znanosti doživeti usodno uro, ko ne bo več uživalo drugega miru kakor grozoten mir smrti. Vendar Kristusova Cerkev hkrati ko razgrinja te misli in ko tudi sama živi sredi tesnobe tega časa, ne neha gojiti trdnega upanja. Znova in znova, bodi prilično ali neprilično, se čuti dolžno oznanjati naši dobi apostolsko oznanilo: 'Glejte, zdaj je čas milosti' za spreobrnjenje src, 'zdaj je dan rešitve'« (CS 82,4).

Zdi se, da je tisto apostolovo »prilicnost ali neprilicnost« nadvse resno vzel papež Janez Pavel II. V tej luči namreč šele lahko razumemo vsa nepredvidljiva tveganja, ki jih prevzema nase pri številnih potovanjih po vseh celinah, potovanjih, ki jih brez oklevanja lahko spravimo na skupni imenovalac dela za mir.

Pri tem imamo v mislih v prvi vrsti dve letošnji potovanji: Velika Britanija in Argentina.

Kakor je znano, sta se letos ti dve državi zapletli v oborožen spopad zaradi Falklandskih oziroma Malvinskih otokov, dveh skupin majhnih otočkov daleč na jugu Atlantika, skoraj na robu antarktičnih voda. Argentinska hunta je pod vodstvom predsednika Galtierija domala brez prelivanja krvi zavzela otoke, ki so bili dolgo pod britansko zastavo. Tistih nekaj pripadnikov britanske mornariške pehoté, ki so branili otoke, so zajeli in jih odposlali domov in argentinska javnost je z velikanskim navdušenjem sprejela novico, da nad otočjem spet vihra argentinska zastava.

Toda Velika Britanija je z vso silo udarila nazaj. Kljub ogromnim razdaljam je njeno vojno ladjevje doseglo Falklande, popolnoma blokiralo morje daleč naokrog in prav kmalu so britanske kopenske sile stale pred glavnim argentinskim oporiščem Port Stanleyem, ki je med tem že dobilo novo ime Puerto Argentino. Začelo se je obleganje z manjšimi praskami in žrtvami na kopnem, v zraku in na morju, obleganje, ki se ni

moglo končati drugače kakor z argentinskim zlomom.

Papež se je znašel v dokaj neprijetnem položaju. Za zadnje dni maja je bil namreč napovedan njegov obisk v Veliki Britaniji. Veliko mu je bilo do tega, da bi se srečal z angleškimi katoličani, pa tudi z vodstvom in verniki anglikanske Cerkve. Do sedaj še ni primera, vsaj v novejši zgodovini ne, da bi papež obiskal državo, ki je v vojnem stanju. Obisk je dolgo časa visel v zraku, končno pa se je papež odločil, da bo kljub vsemu šel na pot. Hkrati pa je hotel narediti kar največ, da bi se oborožen spopad na Južnem Atlantiku končal brez še večjih žrtev. Uporabil je svojo avtoriteto najvišjega pastirja in je v Rim poklical najvišje predstavnike katoliške Cerkve v Argentini in Veliki Britaniji, da bi tudi obe krajevni Cerkvi spodbudil k delu za mir.

Tudi takšen sestanek najbrž nima primere, je pa gotovo po svoje pripomogel, da se med ljudmi obeh vojskujočih se držav ni razplamtelo slepo sovražstvo. Tako so v Rim prišli iz Velike Britanije primas kardinal Basil Hume, edinburški nadškof kardinal Gordon Gray, glasgowski nadškof Tjomas Winning in liverpoolski nadškof Derek Worlock; iz Argentine pa kardinal Raul Primatesta iz Cordobe, kardinal Juan Carlos Aramburu iz Buuenos Airesa, kardinal Eduardo Pironio, prefekt kongregacije za redovnike v Rimu, ter predsednik CELAM (svet latinskoameriških škofskih konferenc) nadškof Lopez Trujillo.

Skupaj s papežem so predstavniki obeh krajevnih Cerkva maševali za mir v baziliki sv. Petra. Papež je v priložnostnem nagovoru pojasnil namen te skupne molitve: »Vsi skupaj molimo, da bi častno rešili spor v prepričanju, da je mir naša dolžnost. Za vse kristjane je mir Kristusov dar, zato nas toliko bolj obvezuje. Kristus je prišel, da bi spravil med seboj človeško družino, ki jo je razdelil greh. Sprava je mogoča, kajti človek ima razum, ki je sposoben ločiti dobro od zla. Človek pozna svoje pravice in dolžnosti, pa tudi pravice in dolžnosti drugih, zato mora svoje življenje usmeriti k praviim ciljem.«

Janez Pavel II. je povedal še, da je Bog človeka ustvaril kot civilizirano bitje, ki nesporazumov ne rešuje s surovo silo, temveč s pogovori, srečanji, sporazumi. Najbrž so težave večkrat videti nepremagljive, toda to ne drži, če se obe strani dokopljeta do pravega razumevanja lastnih in tujih pravic, med katere moramo vključiti tudi narodno čast. Vsi smo člani ene same družine, vsi smo božji otroci, zato moramo živeti skupaj in si

prizadevati, da bi ustvarili višjo skupnost, ki bi pomenila obogatitev za človeštvo.

Argentinski in britanski škofje pa so po srečanju podpisali posebno skupno sporočilo, ki je v marsičem vrglo novo luč na falklandsko vojno.

»Argentinski in britanski bratje v škofovstvu, ki smo bili poklicani skupaj za to mašo z vrhovnim pastirjem Cerkve, želimo izraziti svojo hvaležnost svetemu očetu za to pomembno pobudo za stvar miru. Ob vseh sporih in razdelitvah sveta govori to somaševanje o toplih človeških razmerjih bratstva in skupnega obhajanja evharistije. Kot apostoli, ki so se zbrali za binkošti v edinosti z Duhom in razglasili Kristusovo blagovest, tako smo mi, njihovi nasledniki, znamenje istega sporočila ljubezni in miru: veliko jezikov, en glas. Sveti oče nam pravi, da je mir dolžnost in da je mogoč. Te besede nam prinašajo upanje in nas spodbujajo k spreobrnjenju družbe. Mi, škofje Argentine in Velike Britanije, sprejemamo ta izziv. Prizadevali si bomo, da bomo pričevalci miru in sprave v iskanju pravične rešitve spora v južnem Atlantiku. Mir je božji dar in vsi moramo moliti, da bi nam bil ta dragoceni dar vrnjen, nam in našim ljudstvom. Mi si bomo prizadevali za ozračje mirnega sožitja v svetu, kar bo omogočilo svetemu očetu nadaljevati njegovo pastoralno poslanstvo za mir v svetu.«

Pogumni in do neke mere tudi spektakularni sestanek škofov vojskujočih se držav ob papežu pa so spremljala slaba znamenja. Škofje so bili še v Rimu in so ravno kosili skupaj s papežem, ko so dobili vest, da so se Britanci izkrcali na Falklandih in da napredujejo v smeri proti večjim oporiščem argentinske vojske. Kljub temu pa je papeževa pobuda za mir med prebivalci obeh dežel naletela na ugoden odmev. Televizijske mreže, ki so prenašale posnetke z bojišča, so v program vpletale tudi reportaže iz argentinskih in britanskih cerkva, kjer so nepregledne množice iskreno molile za mir.

Takoj po srečanju s škofi je papež poslal angleško in špansko napisano pismo iste vsebine britanski ministrski predsednici Thatcherjevi in argentinskemu predsedniku Galtieriju. Argentinski general je odgovoril, da je Argentina vedno pripravljena na mimo in častno rešitev, »železna lady« pa je poslala hladen odgovor, v katerem je zavrnila papeževu mirovno pobudo.

Ti dve pismi nista bili nikakršno diplomatsko posredniško dejanje, temveč se je papež na neki način postavil za sogovornika z obema sprtima

državam. Tudi to dejanje nima primere v novejši godovini.

Seveda je hladna zavrnitev Londona še dodatno vplivala na opazovalce, ki so bili v tistem trenutku skoro prepričani, da obiska v Veliki Britaniji ne bo. Argentinski škofje so gotovo povedali papežu, kakšne posledice pričakujejo med svojimi verniki, če bo papež obiskal Veliko Britanijo. Po drugi strani pa so britanski škofje s papežem vred vedeli, da če tega obiska ne bo sedaj, ga tudi zelo dolgo ne bo več. Ekumensko zблиževanje med katoličani in anglikanci bi na ta način utegnilo doživeti mučen udarec.

Kaj storiti? Izkušeni vatikanski diplomati so papežu gotovo svetovali, naj lepo ostane doma. Vsi dosednji papeški obiski (novejša zgodovina jih seveda ne šteje veliko; prvi večji »popotnik« je bil šele Pavel VI.) so bili skrbno pripravljeni in vatikanski organizacijski aparat ni prenesel nikakršnih improvizacij. Ob obisku Velike Britanije pa se nekaterim tveganjem ne bi bilo mogoče izogniti.

Zdi se, da papež nikoli ni okleval. 22. maja je sprejel v posebno avdienco 300 časnikarjev, ki so akreditirani pri vatikanskem tiskovnem uradu ali pri italijanskem ministrstvu za informacije. Po krajšem razmišljanju o dolžnostih in pravicah časnikarjev se je dotaknil tudi spornega obiska v Veliki Britaniji:

»Ne moreš preprosto reči papežu, naj ne pride, da ni mogoče. Jaz sem pastir. To je moja Cerkev. Čakajo me. Če mi vsi porečete, da ne morem tja zaradi vojne, ne morem drugega kot potovanje odložiti, toda ne morem ga preprosto izbrisati. Zelo je važno zaradi pastoralnih in ekumenskih razlogov. Tako važno, da ga ne morem odložiti.«

In je odšel na pot. Vsem črnogledim napovedim navkljub. Še pred potovanjem pa je naredil gesto, ob kateri je vatikanskim diplomatom stare šole gotovo zastal dih: v Buenos Aires je poslal tajnika za javne zadeve Cerkve nadškofa Silvestrinija z osebnim pismom generalu Galtieriju. Zagotovil mu je, da je njegovo potovanje v Veliko Britanijo izključno pastoralno in ekumensko. Toda v pismu je bilo še nekaj, kar je zaprlo sapo tudi vsega vajenim opazovalcem in poznavalcem načina dela papeža Janeza Pavla II. Ponudil je svoj obisk Argentini. Če bi bilo potrebno, je dejal, bi bil pripravljen odpotovati v Buenos Aires naravnost iz Londona.

Za tiste, ki vsaj nekoliko poznajo diplomatske mehanizme okrog državnih obiskov (in tudi papeževa potovanja niso izjema), je bila ponudba

obiska Argentini v resnici nekaj izjemnega. Najbrž bi težko našli primer, da je državnik, posebej še papež, ponudil obisk, dobesečno prosil, naj ga povabijo, in to javno. Daljnoročna priprava na obisk se navadno začne s previdnim vprašanjem diplomatskega predstavnika nižjega ranga v slogu: »Ali bi sprejel povabilo, če ga povabimo?« Če je odgovor pritrdilen, se stiki nadaljujejo in se hkrati vzpenjajo, se pravi, da se pogovarjajo vedno višji predstavniki, dokler državni poglavar ne vroči javnega povabila, ki ga papež (ali drugi državni poglavar) sprejme. O času in vseh drugih podrobnostih obiska pa tečejo pogovori še naprej. Kadar gre za papeževe obiske, je seveda potrebno hkratno soglasje in povabilo predstavnikov krajevne Cerkve.

O šestdnevnem bivanju Janeza Pavla II. v Veliki Britaniji je Družina natančno poročala. Tudi v našem dnevnem časopisu je bilo mogoče zaslediti nekaj dobrih člankov in komentarjev, zato najbrž ni vredno obnavljati kronike srečanj in govorov, pač pa je sila zanimiva odmevnost britanskega časopisja. Pred obiskom so bili čisto po britansko zadržani, mestoma celo vidno hladni. Nekateri časniki so tudi izražali nevoljo nad nameravanim obiskom. Videti je bilo med drugim tudi naslove z besedo »papist« (angleška žaljivka za katoličana), ki je vsaj resni časniki že zelo dolgo niso uporabili.

Med potovanjem po Otoku in ob odhodu pa se je pisanje vidno spremenilo. Zdelo se je, kakor da je papež naravnost preobrazil mišljenje Britancev. Ugladni The Guardian je na primer zapisal, da je bilo to potovanje romanje ljubezni in festival prijateljstva. Za isti list je anglikanski primas dr. Robert Runcie izjavil, da je papež prišel kot romar in prerok ter osvojil srca vseh. Predstavniki Svobodne Cerkve je dejal, da je imel papežev obisk izreden uspeh. Opozoril je namreč, da je mir v središču krščanske poklicanosti, pomagal je tistim, ki si prizadevajo za edinstvo in postavil v središče svojih razmišljanj sveto pismo. V vseh je prebudil veselje in upanje. Britanci doslej še nikomur niso pripravili takega sprejema kakor njemu. To so izjave visokega predstavnika nekatoliške Cerkve.

Pred papeževim prihodom v Veliko Britanijo je vladala skoraj mučna negotovost, kako bo. Ko pa je njegovo letalo odletelo z letališča v Cardifu, ga je spremljalo navdušenje, vdanost, solze veselja. Poznavalci javnega mnenja so se trudili, da bi razumeli in razložili te nepričakovane spre-

membe. Znani komentator se je tega vprašanja lotil takole:

»Ko bi filmska hiša iskala igralca za vlogo najboljšega papeža v zgodovini za film, ki bi o Cerkvi govoril samo najlepše, ne bi mogla najti boljšega od Karola Wojtyle. Z nezmotljivo natančnostjo ve, kako in kaj mora govoriti, kam mora stopiti, zna pritegniti in osvojiti ljudi. Popolnoma si je na jasnem, kdaj je potreben nasmech, kdaj ostrina, in tudi glede vprašanj morale zna požeti aplavz. Zna biti nežen in prisrčen kot mati. Nihče ne bo pozabil, kaj se je zgodilo v Dudwarku na večer njegovega prihoda, ko je vzel v naročje paralitičnega otroka in ga poljubil. Nato se je obrnil k očetu in poljubil še njega. Takrat so imeli solzne oči tudi poročevalci in fotografi, ki so sicer otopeli za takšna razburjenja.

Med bivanjem v Veliki Britaniji ni ublažil niti enega verskega načela, niti ene moralne drže. Svoje globoko prepričanje je znal pokazati tako, da je povsod zbudil odobravanje in neskončno ploskanje. Govoril je o zakramentih in je znal pokazati pravo vrednost slehernega med njimi. Tudi bolniškega maziljenja, ki sicer navadno zbujajo strah. Zakramente je spremenil v cilje na življenjski poti. Mladim, ki jih preplavlja tehnicizem in so zaradi tega obrnili hrbet veri ter zbežali v svet občutkov, je papežu uspelo prikazati vero kot najlepše in najbogatejše notranje izkustvo. Molitev spreminja človeka in svet, je rekel. Če boste molili, se vam bo posrečilo spoznati Jezusa Kristusa in vse bo zasijalo v novi luči. Živeli boste globlje notranje izkustvo, najbolj vzvišeno med vsemi, ki jih more človek spoznati.

Papež je znal obvladati velika in zapletena vprašanja na ekumenskem področju. Kar se je dogajalo v stolnicah Canterburyja, Liverpoola in Edimburgha, ni mogoče povedati z besedami, temveč samo s solzami in ganjenostjo tistih, ki so te trenutke doživeli.«

Neki drugi komentator je zapisal, da papež na vsem potovanju ni naredil niti ene same napake. Izredno karizmo ima, človeško in nadnaravno, ki je ni mogoče izraziti.

Komaj teden dni po povratku iz Velike Britanije ga že najdemo na poti čez Južni Atlantik v Argentino. Argentinska vlada in predstavniki krajevnih Cerkev so seveda z navdušenjem sprejeli njegovo ponudbo, da bi jih za kratek čas obiskal in tudi množice te prostrane latinskoameriške države so papeža sprejele z nepozabnim veseljem. Prišel je kot oče, ki s sinovi občuti

njihove preizkušnje. Zato so ga pričakali kot znamenje upanja in tolažbe; srečni so bili, da lahko molijo z njim. Škofje so vernike s posebnim pismom pripravili na obisk. Poudarili so, da je papežev obisk, čeprav časovno zelo kratek, znamenje posebne božje milosti, posebej še zato, ker prihaja z Argentinci molit za mir, za zmago nad vojno.

Pred obiskom je apostolski nuncij v Argentini nadškof Ubaldo Calabresi na tiskovni konferenci časnikařem zagotavljal, da gre za izključno pastoralni obisk. »Papež ne prihaja kot posrednik v sporu z Veliko Britanijo, prihaja pa molit za zmago miru nad vojno.«

Trideseturno papeževo bivanje v Argentini moremo mirno označiti kot 30 ur molitve in pozivov k miru. Z ostrimi besedami je obsodil vsakršno vojno; imenoval jo je nesmiselno in v vsakem primeru krivično. V Argentino je prišel, da bi ga podprli v njegovem poslanstvu miru. Ob odhodu je posebej prosil obe vladi, naj vzpostavi ta mir. Žal so prenos zadnje maše po televiziji prekinili, da so lahko objavili novico o začetku britanske ofenzive na Port Stanley, glavno mesto Falklandskih otokov.

Papež je srečanju z Argentino dal svoj ton. To je bilo srečanje očeta z otroki, ki trpijo. Ves čas obiska je bilo ozračje dobesedno nabito s tem tonom. Na trgih in ulicah pa je vladalo razpoloženje, ki ga ni obvladovalo trpljenje, temveč veselje, ki je večkrat prekipelo v pravih strastnih izbruhih. Na papeževem obrazu, ki je bil še bolj zaskrbljen kot v Veliki Britaniji, pa je bilo videti zanimivo nasprotje z ozračjem, ki ga je obdajalo. Tudi njegove besede niso bile vesele, saj je govoril o trpljenju, bolečini, sočalju. Naravnost noro razpoloženje argentinskih trgov in ulic pa lahko razume samo tisti, ki pozna južnjaški temperament.

Janez Pavel II. se je gotovo zavedal, kako težko je govoriti o miru v deželi, ki je v vojni, toda prav zato je potoval v Veliko Britanijo in Argentino, da bi ponesel sporočilo miru tja, kjer ga najbolj potrebujejo. Govoril je o zavesti miru. Da zavest dozori, pa je potreben čas.

Za opis vzdušja v Veliki Britaniji smo uporabili v glavnem besede nekatoliških opazovalcev, v Argentini pa je skoraj 95 odstotkov katoličanov, zato navdušen sprejem nikdar ni bil vprašljiv. Seveda pa ni šlo brez grenkih kapljic, čeprav so bile tako majhne, da so se dobesedno izgubile v morju veselja. V Veliki Britaniji je skušalo demonstrirati nekaj sto privrženecv anglikanskega

skrajneža pastora Paisleya, toda policija je precej na kratko in zelo ostro opravila z njimi. Nekateri Argentinci pa so skušali navdušenje izrabiti tudi za netenje nacionalističnih strasti. Med napisi, ki so pozdravljali papeža, so se našli tudi podobni temu: »Ljubimo te kot Malvine!«

V Veliki Britaniji so objavili popis stroškov za organizacijo papeževega obiska. Le-ti so znašali menda kar dva milijona funtov, nad milijardo in pol novih dinarjev. Stroškov obiska v Argentini niso objavili, vsekakor pa niso bili majhni. Če upoštevamo še vse pripravljalo delo in napore papežev in njegovih najožjih sodelavcev, se nam nehote zastavlja vprašanje, ali se je vse skupaj sploh splačalo.

Gledano s človeškimi očmi najbrž ne. Posebej še, če papežv obisk razumemo zgolj kot mirovno posredovanje državnega poglavarja z veliko moralno avtoriteto. Med sestankom z argentinskimi in britanskimi škofi v Rimu je prišla v javnost novica o britanskem izkrcanju na Falklandih, med poslovilno mašo v Buenos Airesu pa vest, da so Britanci začeli odločilno ofenzivo na Port Stanley. Kakor vemo, se je vojna nadaljevala do neizbežnega konca: poraza in vdaje slabo oboroženih in slabo oskrbljenih argentinskih vojakov na Falklandih. Torej je potovanje pomenilo neuspeh? Če ga gledamo skozi takšna (politična) očala, potem bo najbrž res.

Toda oba obiska imata tudi drugačno plat in ta je v vsakem primeru važnejša. Res je, da je bil skupni imenovalec vseh njegovih govorov prošnja za mir (v dveh vojskujočih se državah bi težko molil za kaj drugega), toda ni mogel niti hotel nastopati kot posrednik med sprtima stranema. Oba obiska sta bila zategadelj manj državniška in bolj pastoralna. To dokazuje tudi spremenjeni protokol ob sprejemih. Na londonskem letališču na primer ni bilo nobene častne straže, nobenih zastopnikov angleške izvršilne oblasti. Sestal se je sicer s kraljico kot vrhovno poglavarico anglikanske Cerkve, do premierke Thatcherjeve pa je stopil le v vatikanski državni tajnik kardinal Casaroli. V Argentini se je pogovarjal s predsednikom Galtierijem, toda tudi tam je politično nekaj zaškripalo. Pogovor, ki so ga predvideli za 45 minut, je namreč trajal samo sedem minut.

Če je uspeh njegovih potovanj sploh izmerljiv s človeškimi merili, potem moramo merilne instrumente nastaviti v mestnih stolnicah in vaških cerkvicah Velike Britanije in Argentine, kjer so milijonske množice molile za mir, za zmago miru

nad vojno. Tudi ko bi državni poglavarji in drugi veljaki tega sveta popolnoma zaprli ušesa papeževim pozivom, množice so jih slišale in se jim odzvale. In ker kot kristjani verujemo v moč molitve, potem smo lahko prepričani, da so prav tiste množice izmolile, da se je prenehalo prelivanje krvi na južnem Atlantiku.

Nekateri opazovalci so hoteli pripisati Janezu Pavlu II., da skuša s takšnimi in podobnimi potovanji utrjevati politični vpliv Cerkve. Reči in zapisati je mogoče marsikaj, toda tu so dejstva v očitnem nasprotju s trditvami. Obiska v Veliki Britaniji in Argentini nimata političnega predznaka, čeprav jima seveda ne gre odrekat političnih učinkov. Vsako javno dejanje ima namreč tudi svojo politično razsežnost. Janez Pavel II. nima za seboj diplomatske kariere. Njegove odločitve so največkrat rezultat njegovega pastirskega in očetovskega občutka. Ko bi bil šolan diplomat, kakor so bili v večini zadnji papeži, potem bi obiskov v Veliki Britaniji in Argentini gotovo ne bilo. Šel je na pot kot pastir in oče, ne kot politik. Po vsej verjetnosti so mu njegovi politični in diplomatski svetovalci priporočili, naj ostane doma, ker je tveganje preveliko. Pri tem seveda niso mislili zgolj na njegovo osebno varnost in njegov ugled, temveč tudi na vlogo Cerkve in papeštva v mednarodnih dogajanjih.

Kmalu po povratku iz Argentine je še enkrat ravnal v popolnem nasprotju z diplomatskim izročilom. Ko je zvedel za izraelski napad na južni Libanon in obleganje Bejruta, se je prostodušno ponudil, da bi odpotoval tja, skušal zgladiti najhujše osti in pomagati nedolžnim prebivalcem libanonskega glavnega mesta. Njegove pobude niso sprejeli, toda zaradi tega ni bil prav nič užaljen. Če bo mogel še kje lajšati gorje, tolažiti, brisati solze in celiti rane, bo pač odšel tja, saj je pastir in oče, ki se veseli in trpi s svojimi otroki. Mir je še vedno v ospredju njegovih misli in besed. Prepričan je, da je resnični mir tako velika vrednota, da je vredna vsakega tveganja in da bi bilo tudi njegovo življenje le majhna cena za trajen mir in sožitje med narodi vsega sveta.

V tej luči bomo morda vsaj nekoliko razumeli nekatera ravnanja in drže Janeza Pavla II., ki so za človeško misel večkrat komaj razumljive.

Drago Klemenčič

Gibanja za mir

Mir ni bil nikdar nekaj, kar bi ljudje lahko nemoteno in brezskrbno uživali, temveč so ga vedno ogrožale raznovrstne nevarnosti. Tudi danes je tako. Države in narodi se delijo na bloke, prijatelje-zaveznike in sovražnike, ki jih ločujejo različni politični in gospodarski sistemi, hkrati pa so zanje značilne težnje, da bi tiste, ki imajo drugačne poglede, preprosto uničili ali podjarmili ter tako razširili področje svojega vpliva. Z blokovo miselnostjo je najtesneje povezano tisto, kar je odsev uničevalnega gona. Razumljivo je prav tako, da se posamezni bloki oborožujejo in v tem pogledu med seboj naravnost tekmujejo.

Ob misli na kopičenje atomskega orožja ne moremo govoriti samo o nevarnosti za mir, temveč o nevarnosti za človeško življenje in življenje sploh na zemlji. Čim bolj se množijo zaloge atomskega orožja, tem večja je ta nevarnost. Morda se je premalo zavedamo, kakor je to običajno, če je nevarnost prevelika, da bi jo mogli prav presoditi.

Ni pa čudno, če se v zadnjem času povsod po svetu prebujajo gibanja za mir, ki imajo seveda različno vsebino in tudi različne razsežnosti. Posamezni bloki jih celo skušajo izkoristiti za svoje namene in potrebe, tako da jim jemljejo pomen, ki bi ga lahko za ohranitev miru imela. Vsekakor pa mislim, da teh gibanj ne bi smeli prezreti in jih omalovaževati, saj v resnici lahko marsikaj storijo za to, da se ohrani mir na svetu, da vsaj ne pride do najhujšega, do atomske vojne.

Pomembnejša gibanja

Na Vzhodu je zelo dejavno gibanje za mir Svetovni svet za mir. Vprašljivo je toliko, kolikor v njem uveljavlja svoje namene politizacija vzhodnega bloka, posebno ZSSR. Res pa je, da skuša ta organizacija navezati čim tesnejše stike z drugimi mirovnimi gibanji in združenji, predvsem v neuvršenih deželah. Ustanova je vsekakor zelo pomembna in zavzeta za proučevanje miru, pa tudi za praktično delo.

Na Zahodu sta na razorožitvenem področju pomembni dve mednarodni organizaciji: Mednarodni biro za mir in Mednarodna mobilizacija za obstanek. Obe ustanovi sta naklonjeni zahodnemu bloku in njegovi politiki

Imamo pa tudi mednarodne organizacije z bolj neodvisno usmeritvijo. Sem pa spada predvsem Mednarodna konferenca za razorožitev in mir, katere članica je tudi Jugoslovanska liga za mir. Opira se na politiko neuvršenosti, žal pa ni dovolj navzoča med mirovnimi gibanji posameznih držav in jih zato tudi ne povezuje učinkovito med seboj.

V mnogih državah delujejo narodne organizacije za mir, ki imajo pogosto dokaj neodvisno politično usmeritev, čeprav so hkrati članice mednarodnih organizacij z blokovsko usmeritvijo ali vsaj z njimi sodelujejo. Naša liga za mir je povezana tako s številnimi narodnimi kakor tudi mednarodnimi organizacijami in gibanji za mir. Povsod pa ostaja dosledno zvesta svoji neuvrščeni politični usmeritvi. Pomeni v resnici posebno obliko delovanja Zvezne konference SZDLJ. Že njeno ime pove, da je obseg njenega dela zelo širok. Imenuje se namreč: Jugoslovanska liga za mir, neodvisnost in enakopravnost narodov.

Tudi OZN se odpira nasproti neodvisnim, nevladnim organizacijam za mir. V Ženevi deluje na evropskem sedežu OZN posebni komite nevladnih organizacij za razorožitev.

Omeniti pa moramo v tej zvezi še tista gibanja, ki se naravnost ne zavzemajo za mir, temveč za tiste vrednote, ki so za ohranitev miru nujno potrebne. Tudi takšni pojavi niso brez pomena.

Pomen gibanj in organizacij za mir

Najbrž ni nikogar, ki bi gibanjem in organizacijam za mir odrekel vsak pomen. Res pa je, da je njihov pomen tem večji, čim bolj so neodvisne od blokovskih usmeritev, čim bolj so tedaj prepričljive.

Drugi pogoj za njihovo uspešnost je množičnost v okviru posameznih držav in narodov. Čim več ljudi med seboj povezujejo, tem večjo silo pomenijo, ki jo morajo nujno upoštevati tisti, ki s svojo miselnostjo in dejavnostjo postavljajo mir pod vprašaj ali ga ogrožajo.

Dalje je pomembnost teh organizacij odvisna od njihove dejavnosti, ki se kaže v različnih oblikah: študijska zborovanja, sredstva družbenega obveščanja, pohodi, množična zborovanja, kolikor se posvečajo tem vprašanjem ali so v njihovi službi ipd.

Naposled je zelo pomembno, da se narodna gibanja čimbolj povežejo z mednarodnimi, da v svetovnem merilu med seboj sodelujejo in si

pomagajo ter uveljavljajo svoj vpliv v OZN. Takšna razsežnost njihovega dela daje posebno učinkovitost.

Dolžnost prizadevanja za mir

Človek, ki res hoče biti sebi zvest, si mora prizadevati za mir. To mu velewa njegova vest, kolikor je ta vest res glas, ki mu pravi, da ne sme drugemu storiti tistega, česar ne želi, da bi drugi njemu storili. Človek mora nujno videti v drugem človeku nekoga, ki mu je enak, ki je enakovreden, kakor je sam, ki je njegov brat. To pa včlenjuje vrednotenje vsega tistega, kar ohranja med ljudmi mirno sožitje.

Humanizem in prizadevanje za mir sta med seboj nerazdružno povezana. To sta dve plati iste resničnosti, saj pomeni mir možnost za vsestranski razvoj človeka in človeštva, ogrožanje miru pa ogrožanje takšnega razvoja ali celo nevarnost za uničenje človeka, človeškega življenja na zemlji, posebno če imamo pred seboj današnje orožje.

Res pa je zopet, da ne gre za mir za vsako ceno, temveč za mir, ki sloni na pravičnosti, ljubezni, svobodi in bratstvu. Samo te vrednote so namreč lahko temelji resničnega in trajnega miru. Zato je razumljivo, da pomeni prizadevanje za mir hkrati prizadevanje za vse te vrednote, ki so vrednote resničnega humanizma. Prizadevanje človeka in njegove miselnosti, v službi spreminjanja medčloveških odnosov in sploš razmer na zemlji, tako da se bodo povsod čimbolj uveljavile humanistične vrednote.

Ker pa se v človeku in zunaj njega marsikaj upira tem vrednotam in miru, je prizadevanje za mir tudi boj zoper vsa ta nasprotovanja. Pri tem pa nas mora voditi zaupanje, vera v človeka. Malodušnost in črnogledost sta lahko največja sovražnika našega dela za mir.

Prizadevanje za mir in krščanstvo

Za kristjana je delo za mir še posebej odgovorno poslanstvo.

Vse to kar smo pravkar rekli, dobi v krščanstvu poseben poudarek. Veren človek namreč ne gleda v sočloveku samo brata v najsposobnejšem pomenu, temveč gleda v njem brata, ker imata oba Boga za Očeta, ker imata oba tudi skupnega velikega brata v Kristusu. Da, veren človek gleda zaradi tega celo Kristusa v sočloveku, saj po

Kristusovi besedi vse stori njemu, kar stori sočloveku.

Evangelij, ki ga je Kristus oznanjal, je predvsem evangelij ljubezni, ki zato nasprotuje vsemu, kar ogroža mir, ustvarja razdor in nasilje, ne služi miru v človeku in v medsebojnih človeških odnosih. Sicer pa ne gre za navadno ljubezen, temveč hkrati za odpuščanje in usmiljenje v odnosu do vsakega človeka brez razlike, zato je tem prepričljivejša zveza med krščansko ljubeznijo in delom za mir. »Blagor miroljubnim, zakaj ti bodo otroci božji« (Mt. 5,9).

Božje kraljestvo, ki ga je Kristus oznanjal, je kraljestvo miru. Tako so ga napovedali preroki. Prerok Izaija pravi: »Prekovali bodo svoje meče v lemeže, svoje sulice v vinjake. Ne vzdigne več narod zoper narod meča, ne bodo se več učili vojskovanja« (2,4). Ob Kristusovem rojstvu je nebo oznanilo mir vsem ljudem dobre volje. Kristus sam pa je pri zadnji večerji govoril: »Mir vam zapustim, svoj mir vam dam; ne kakor daje svet, ga vam jaz dam« (Jan 14,27). Kristusov mir izhaja iz božjega življenja v človeku in poraja božje okolje v medčloveških odnosih. To je res mir božje bližine – božjega kraljestva. Je božji dar, čeprav je hkrati sad človeškega prizadevanja. Kdor »ostane v Kristusovi ljubezni«, uživa v sebi mir in je sposoben delati za mir. Kristusov mir je mir »iz Boga rojenih«.

Res pa je, da je tudi takšen mir hkrati sad »nemirnega«, zavzetega iskanja miru. Kdor ga išče, ga najde, kakor smo že rekli podobno o miru nasploh. Človek se ne more nikdar ustaviti, ker v njem prebiva po besedah apostola Pavla »postava greha«, ki Kristusovemu miru nasprotuje.

Kristjani si tedaj moramo prizadevati za mir, kakršen je vladal v prvih krščanskih občinah, ki so bile »enega srca in duha« (prim. Apd 4,32). Ob misli, da smo večkrat v zgodovini ravnali povsem nasprotno, je to še bolj naša dolžnost. Ker je po vsem tem, kar je mogoče razbrati iz evangelija, v vsakem prizadevanju za resničen mir Bog na delu, Bog, ki je ljubezen, naj bi bili povsem dejavno navzoči, kjer ljudje delajo za mir in si prizadevajo za vse tisto, kar ga pospešuje in utrjuje. Nemiri in vojske niso samo sramota za človeštvo, temveč tudi znamenje pomanjkanja krščanskega »kvasu«. Gibanja za mir so za kristjane izziv in klic k spreobrnjenju hkrati.

Vekoslav Grmič

Od zrna do kruha

V kuhinjo je stopil postaven mlad gospodar, skrušeno sedel za mizo in družini, ki je pravkar zajtrkovala, žalostno dejal: »Od danes naprej samo pol *falačka* kruha, vse nam je zmrznilo. Še en tak mraz, pa ne bomo imeli ničesar. Rž, ki je najlepše cvetela, je zmrznila, koruza enako. Letos smo jo zgodaj sadili in je že pogнала, da so fazani videli vrste in so jo neusmiljeno skubili. Kar je ostalo, je pa vrag vzel. Pšenica je deloma zdržala, peso bomo morali preorati. Brajde, ki so tako lepo kazale, čudovit nastavek je bil, so zmrznile do kraja. Vrtnine skoraj vse, cvetice prav tako. Žalostna, žalostna je naša pokrajina, ki je bila še včeraj kot en sam cvetoč vrt. Gozdovi, ki so puhteli v svežem zelenju, kažejo posmvojene krošnje, in od orehov, lani jih ni bilo nič, letos pa so bogato cveteli, štrlijo samo gole veje. Ne bo potic, pa da bi vsaj kruh bil, ta naš ljubi kruh vsakdanji! Da – vsaj kruh! Brez pijače bomo že, saj je voda, brez kruha pa ne moremo. Ja, ja – ledeni možje pa res nikoli ne prizanesejo...«

Ob tem modrovanju nam je zmanjkalo teka, razšli smo se zamišljeni vsak na svoje delo. Še sonce je mrko obsevalo po mrazu uničeno rast. Jablane, ki so se pred tem prešerno bohotile s svojim bogatim cvetjem, so bile kot prekrите z rjavim pajčolanom. Povsod, kamor si pogledal, povsod enako, nikjer tolažbe. Tako je bilo spomladi. A kruh začne rasti jeseni.

Po vseh naših gričkih se veselo oglašajo klopotci. Grozdje je vsak dan slajše, bliža se trgatev. Na visokih palmah (jagnjedih) ščebetajo škorci in kakor iz zasede čakajo na priložnost, da sedejo na obložene trte. Toliko jih je, da za njimi ne ostane ničesar. Spominjam se, kako je predlani prišel Ciril in mi naročil, naj grem takoj na breg v brajde in naj plašim ptice. Vsi ostali pa so prihite-li za menoj s posodami, da smo pobrali, kajti sicer ne bi imeli kaj trgati.

Najmanj tritisoč teh pernatih tatičev. In vrsta, kjer je posajena črnina gamai, ki je zgodaj zrela, je že vsa pozobana. Samo prazni ozobki vise na rozgah. Obrali bomo torej brajde, da jih rešimo. Pijača bo sicer malo bolj kisla, pa čakati ne smemo. Lani nam je pretila ista nevarnost. Skoraj po vseh goricah je bilo že pobrano, le sosedovi in mi smo čakali na soboto, da s sorodniki opravimo ta posel. Že nekaj dni je bila na obisku naša dobra znanka Milica iz Ljubljane, ki je bila vedno

pripravljena za pomoč. Pa jo je Ciril že v petek zjutraj povprašal, ali bi šla s sinom Alešem na Lahonščak v gorice popaziti; da se ne bi tja vsedli škorci. Kar hitro sta se odpravila, vzela s seboj južino in magnetofon ter ves dan prebila na straži med trsjem. Zvečer sta se vrnila, drugo jutro pa je šla Milica že ob petih zopet v isto službo, dokler niso prišli brači na trgatve. Bila je ponosna, da je opravljala tako pomembno nalogo, hkrati pa tudi zadovoljna, ker je lahko na magnetofon snemala vse mogoče oglašanje malih in velikih klopotcev, modrovanje otrok ter šaljivo klepetanje in pesem veselih bračev. No, trgatev je minila, sedaj pa nad setev.

Njiva, ki za letošnji posevek ni bila pognojena, mora poleg umetnega dobiti tudi obilo hlevskega gnoja. Nakladanje in trošenje gnoja je zelo naporno delo. Spominjam se Mirice, ki je bila meščanka, izredno lépo in izobraženo dekle. Zgledal se je vanjo mlad agronom, ki naj bi prevzel domačo kmetijo. Njegovi materi, ki je bila trdna kmetica, ni bilo všeč, da bo sin pripeljal domov gosposko snaho. Pa mu je rekla: »Če Mirica nakoplje trideset voz gnoja, potem se vzemita.« Dekle je imela svojega fanta resnično rada in je mater potolažila, da bo to storila. A ji ni bilo treba tega nikoli narediti. Prišla je druga svetovna vojna, med izgnanci sta bila tudi Mirica in njen mož Martinek z malo hčerkico Borico. Zavedna slovenska družina so bili. Martinek je sodeloval s partizani. Odkrili so ga in kasneje v Varaždinu pred očmi žene in hčerke ubili kot talca. Po vojni se Mirica ni več vrnila na kmetijo. V pregnanstvu je zbolela in postala nepokretna. Nekoč sem jo obiskala doma v Ormožu. Sedela je v kuhinji, ob stolu so počivale berglje, ona pa je na mizi s krtačo prala perilo. Še vedno je bila lepa. Dve debeli, plavolasi kiti sta ovijali njeno visoko čelo, izpod katerega so sijale velike, otožne oči. Iz njih sem prebrala vso bolečino in 'junaštvo obenem. Na njenem licu je bil, enako kot v mladih dneh, razlit prijazen smehljaj in hvaležno mi je dejala: »Pridi še kaj!« Ko sva se v slovo objeli, sem zaslutila solze v njenih očeh in čutila sorodnost najinih duš. Pozneje sem slišala, da se je po materini smrti preselila v Maribor, kjer je učiteljevala hčerka. Izgubila sem vse stike z njo. Toda Mirica, kjerkoli živi, v moji notranjosti živi tvoja podoba. Podoba značajne mladenke, ljubeče matere in žene, junške Slovenke.

Mirici ni bilo treba nakladati gnoja, a jaz, ki sem ravno tako prišla kot meščanka na kmetijo, sem se tega »naužila«. Toda zavest, da delo mora

Svetinje – čudoviti vinski hribček

biti opravljeno, vliva voljo in moč, da ga končamo. Res je – vse kar se očem vnoža, roke naredi!

Gnoj je navožen. Brž ko se začne svitati, ga raztrosimo, in že pride na njivo orač s konji ali z brnečim traktorjem in začne obračati brazdo za brazdo. Če je zemlja lepa, se brazde kar razsijljejo. Včasih pa se tako hudo orje, da se brazde svetijo in imamo občutek, da bi jo lahko prijeli in dvignili in kar celo premaknili. Tedaj je treba nasekovati. Posebno kakšno staro deteljišče. Nato je treba še potolči grude, da bo moč seme dobro zavlačiti, ob žetvi pa bo lažje kositi. Sejati pa je treba znati! V naših krajih opravlja to delo gospodinja. Ko je moj oče zvedel, da se nameravam poročiti na kmetijo, mi je nekega dne rekel: »Če hočeš postati kmetica, moraš znati tudi sejati. Da te ne bo sram, pojdi z mano tja pred mlin in naučil te bom.« Šla sva. Oče je prinesel iz mlina sejačo pšenice. Prvič je treba sejati pšenico, da bodo otroci lepi, beli, kajti če bi najprej sejala ajdo, bi bili otroci pravi cigančki. Taka je ljudska vera. Oče je začel s poukom: »Vzemi sejačo in natakni **rūčo** čez glavo. Z desno dlanjo zgrabi zrnje, zamahni, hkrati razprostri prste in poženi seme ob sebi naprej, da se lepo enakomerno razleti! Vedno ko stopiš z desno nogo, stori tako. Pazi, da se seme lepo razleti, da potem, ko bo vzknila, na setvi ne bo videti zamahov.« Poskusila sem, šla pred mlinom nekajkrat sem in tja in zdelo se mi je, da bo kar šlo. Oče je res na vse mislil. Hvala mu!

Sejanje je svečano opravilo. Na vratéh, na

vsakem koncu njive, stoje vreče polne razkuženega zrnja. Ko prideš do njih, si napolniš sejačo, in če je njiva zelo dolga, ena sejača ne zadostuje za ves jan. Težko je nositi na bok naslonjeno polno sejačo, stopati po grudnatem terenu, da te kar zanaša, pri tem pa paziti, da katere brazde ne izpustiš. Ročna setev je pri nas trajala po osem dni in na koncu me je roka v ramenu že tako bolela od zamahovanja, da sem bila res vesela, ko je bilo delo končano. Ko je orač seme zavlačil, je bilo treba njivo ob koncih skrbno prikopati, na koncu zadnje brazde narediti žlebek v obliki križa, ga zasuti z zrnjem, pokriti z zemljo, zraven pa započiti žegnano šibo iz presmeca, ki je bil to leto na cvetno nedeljo blagoslovljen. Setev je opravljena in izročena naravi, da ji da svojo čudežno rast.

Ni treba čakati dolgo, že vzniknejo rdečkasti kalčki in njive postajajo vedno bolj zelene. Neke jeseni je prišla na obisk svakinja Helena. Ker je redko prihajala domov, jo je vse zanimalo. Ogletovala si je to in ono ter se sprehodila tudi med njivami. Prišla je domov in zaskrbljeno vprašala: »Ja, kako se je to zgodilo, da tu gori na bregu ene brazde nisi posejala? Gola je. Nekdo bo umrl.« Nisem praznoverna, a tisto zimo je umrl naš dobri dedek...

Nekaj let pozneje je bilo. Pričakovala sem naraščaj in nisem mogla nositi polne sejače po robati njivi. Naprosila sem sosedo, da je sejala namesto mene. Spomladi pa smo opazili, da zopet ena brazda ni posejana. Mož mi je rekel:

»Kdo bo pa sedaj umrl, ko pa ni nobenega, zrelega' pri hiši?« A zgodilo se je. Ob času najlepšega pomladnega cvetenja se nam je rodil Peterček in zaradi težkega poroda takoj umrl. Joj, kako hudo je bilo... Bil je čas zadrug in »ni bilo kruha zanj«, tako je rekla štiriletna Majda, ki ni mogla razumeti, zakaj je bratec umrl. Od tistega časa naprej sem vedno, ko mi je zmanjkalo semena, vrgla žepni robček na mesto, kjer sem končala s sejanjem, da se ja ne bi zmotila in zopet pustila kakšno brazdo neobsejano.

Počasi sem se vsega naučila in se vsemu privadila. Moj mož je bil zelo razgledan kmet, odličen človek. Poleg vsega je opravljal še razne občinske posle. Med drugim je podaljševal tudi osebne izkaznice. Vsakič mi je za poklic navedel: gospodinja. S tem nisem bila zadovoljna. Po desetih letih mojega kmetovanja pa mi je dejal: »Sedaj si pa že zaslužiš, da ti zapišem kmetica.« Bila sem zelo srečna in ponosna...

No, sneg je prekril naše posevke, ki so pod varno odejo lepo prezimili. Včasih pa se zgodi, da je zima gola in tedaj seve slabo prezimijo, ker se jim zaradi mraza potrgajo koreninice. Če pa je setev previsoka, potem pod snegom splasti, segnijo oziroma premine.

Topli sončni žarki so stopili sneg, njive so se osušile in že je treba dognojevati z umetnimi gnojili. Ob Jurjevem, ko se v setvah že lahko skrije vrana in žitu najde klas, je treba škropiti proti plevelu. Najprej se dvigne rž. Lepo je videti obsejane ržene njive, na katerih v lahnem pomladanskem vetru valovi klasje, ki nas spominja na valovanje sinjega morja. Sedaj se je že treba bati nevihte. Dostikrat se zgodi, da silno neurje setev, ki je že v cvetočem klasju, vrže in se ne more več dvigniti. Pridelka ne bo ali pa bo zelo skromen. Pa še težavno je pospravljanje take poležane slame. Če pa te nesreče ni bilo in je tudi toča prizanesla, potem sredi največje poletne vročine pride čas žetve. S strahom se dan za dnem oziramo v nebo, ali se ne bojo prikazali pogubonosni oblaki in nam s svojim ledom uničili naše pričakovanje, kot je bilo 15. julija 1962 leta, ko nam je toča, ki je padala štirideset minut, dobesedno uničila vse in je ponekod nasula pol metra na debelo. Zamašila je vse jarke, da je bila naša dolinica kot jezero, ker voda ni mogla odteklati in so še danes na deblih drevja zarasle rane, ki jih je napravila toča, ko je lubje razcefrala. Spominjam se, kako je osem dni po tej neusmiljeni ujmi začela padati za kurje jajce debela toča – sicer ne dolgo –, pa je mož strmel vanjo in rekel: »Kar

padaj, nič več nam ne moreš vzeti!« Strašno je bilo takrat. Po gozdovih je bilo vse tiho, tudi ptičke je pobilo. Kjer je prej rasla pšenica je bilo na tleh polno zrnja, a ni ga bilo moč pospraviti. Poskusili smo z brezovimi metlami, a brez uspeha. Z veliko muko smo pokosili stepano slamo, omlatili in s treh hektarov površine dobili tristo kilogramov drobnega zrnja. Sto let ni zgodovina zabeležila take toče. Je pa včasih tako, da pride toča, ko je snopje že v kopicah. Tudi takrat veliko uniči. Zgodi se, da je ob žetvi slabo vreme in stoje kopice po štirinajst dni ali še dalje na njivi. Klasje začne kliti in iz takega zrnja je moka zanič. Kruh se iz nje težko speče. Skorja odstopa in ima špeh. Če je pa vse po sreči, je snopje naglo pospravljen. Tudi to delo je precej mučno. Najprej mora biti mojster tisti, ki je na vozu, da bo snopje lepo zložil. Tisti, ki snopje daje na voz, pa mora paziti, da je na obe strani enakomerno naloženo in da bo žrd, s katero snopje povežemo, lepo na sredi. Če je z njiv slab odvoz se dostikrat zgodi, da se ob zavijanju na vrati voz prevrže. Pa je takoj eno neprijetno delo več, pa še izguba **ščeljenega** zrnja je velika.

Snopje potem zložimo na skednju tako visoko, kot pač streha dovoljuje, tudi po tri voze drugega vrh drugega, pa še drugod, samo da je pod streho. Zadnji vozovi ostanejo naloženi. Drugi dan zgodaj se začne mlatev, ker ima večina kmetov svoje mlatilnice. Tam pa, kjer uporabljajo skupno mlatilnico, potuje ta od gospodarstva do gospodarstva, večkrat izredno težavno po strmih klancih.

Tako: snopje je pod streho in zrnje na varnem, kruh zagotovljen. Tako si mislimo. Pa se zgodi, da ni tako. Bilo je julija meseca leta 1943. Pri Cvetkovih v Koarčicah so snopje notri vozili. Bilo ga je došti, pa so si sposodili še en voz pri sosedu Ozmecu in ga naloženega postavili pod napušč pri skednju. Drugo jutro so nameravali začeti ob štirih **mašinitih**. Ob treh zjutraj pa je nenadoma začelo goreti, in vse je zgorelo, tudi sosedov voz. Kaka nesreča! Ko je bil kruh tako rekoč že skoraj na mizi, ga je zmanjkalo. Bila je vojna in požari, ki jim je botrovala sabotaža, so bili pogosti. Šest tednov prej je gorelo pri nas. Naša pšenica je še rasla. Bilo je to 22. maja, a zgorelo nam je vse gospodarsko poslopje, tudi del stanovanjske hiše, vse orodje, stroji in vozovi, vse kar je bilo v kašči, vsa krma. Ničesar več nismo imeli, iz česar bi lahko spekli kruh. Pa sem šla na občino in prosila za karte, ker jih prej kot kmetje nismo dobivali. Tudi »**Heimathunda**« nismo imeli in smo bili brez šravice. Vseeno so nam zaradi požara dali živilske

nakaznice za en mesec. Ko sem šla v trgovino, sem srečala tam Cvetkovo gospodinjko Tončko. Skupaj sva šli iz trgovine in jaz sem ji pripovedovala, kako je bilo pri nas, ko je gorelo. Povedala sem ji tudi, da smo pred tem imeli žganjaro in da je žgal moj mož, ki je sicer abstinent in zelo nerad kuha žganje. A pri gospodarstvu tudi to prav pride. Nalil ga je v dvajsetlitrsko steklenico in spravil. Ko so gasilci končali svoj žalostni posel, je v bojazni, da mu ne bi prej odšli, vzel kar celo steklenico, ne da bi žganje odlił v manjšo, in ko jo je dvignil, ji je odpadlo dno in vse žganje se je razlilo. Potožila sem ji, da je bila sicer ta nesreča v primeri s požarom mala, a vseeno bomo žganje pogrešali, zlasti ker bomo pri obnovi potrebovali dosti delavcev. Tedaj pa sva prispeli do Cvetkove domačije in Tončka mi je rekla: »Pojdite z menoj. Jaz vam bom dala svoj del žganja.« In mi je podarila dve zelenki slivovke. Do solz sem bila ganjena, in tudi mož, ko sem prišla z njo domov. Resnica je, da se vsako dobro delo povrne. Ko je potem pri Cvetkovih zgorela vsa žetev na skednju, smo mi po sreči zmlatili in zrnje takoj peljali v mlin. Drugo jutro sem si naložila v nahrbtnik dvajset kilogramov najboljše pšenične moke in sem jo nesla Cvetkovim. Topot je bila Tončka ganjena. Nisem si mislila, da se mi bo tako kmalu ponudila priložnost, da ji bom pokazala hvaležnost.

Naj se povrnem na skedenj.

Ko je snopje omlačeno, je treba zrnje zvezati. Vetrnjak moramo previdno gnati, da ne gredo poleg zrnja tudi pleve. Vendo je treba paziti na veter, in če ta zahaja, je treba vetrnjak obrniti ali pa počakati, da se smer vetra spremeni. Spomnim se, kako so dedek včasih vejali z veliko leseno vejačo. Metali so zrnje z vršaja v drugi kot. Med vrati na skednju je s stropa viselo na tanki vrvi kurje pero, ki je takoj pokazalo, kakšen veter piha. Ob današnji mehanizaciji je marsikaj odpadlo in se olajšalo. Očiščeno zrnje sproti odnašajo v žitnico, in veselo je pogledati do vrha napolnjene kiše ali glajte. Če pa slamo, posebno rženo, potrebujemo za prekrivanje strehe ali za vez, potem je treba snopje omlatiti peš, s cepmi. Izredno lepo je slišati v zgodnjem jutru, kako se oglašča pesem mlatičev. Mlatijo običajno štirje skupaj. To je večšina, ki jo moraš dobro obvladati. Treba je znati začeti in tudi končati, da se bo »pika-poka« lepo razlegalo in bo to v čast mlatcev. Omlačeno snopje pa potem čistijo, da se iz njega oskubi ves plevel. Pri tem je najbolj nadležen osat s svojimi pikci. Očiščeno slamo

Žetev s kombajnom

nato zvežejo v ritke ali šope. Treba jo je lepo **spehniti**, in če stoji proč, pri ritovini odsekati. To delo so pri naši hiši včasih opravljali otroci, tisti malo večji, da so si kaj prislužili. Ker mi slame za pokriv nismo potrebovali, smo jo lahko prodali, saj je bila zelo iskana. Delali so to na skednju po štirinajest dni in so bili nazadnje že vsi raztrgani in tudi naveličani.

Snopje je torej omlačeno in naš ljubi kruhek je na varnem. Treba pa je paziti, da zrnja ne napa-dejo žizki. Te si lahko pripelješ iz mlina. Če so se pa prikradli tako, da tega niti opazil nisi, potem pa ne pomaga drugo kot vso žitnico izprazniti, užgati v njej žveplo in jo nekaj časa pustiti zažve-plano. To se je pri nas nekoč dogodilo. V žitnici je bil en predal do vrha nasut z ječmenom. Mož je šel ponj, da bi ga zmlal za **zamečko**. Ko je spustil ječmen spodaj na vratca ven, ni hotelo rado teči. Poskusil je z roko in takoj opazil, da je zrnje v globini vroče. Ko je natančneje pogledal, je opazil, da je v njem že polno žizkov. Takoj smo vse zrnje spravili iz žitnice, jo žveplali in do nove mlačve nismo vanjo ničesar spravljali. Ni-koli pozneje se nam ni več kaj takega pripetilo.

Pripeljali so v mlin

Kruh v zmju

No, pa smo prišli do zadnje postaje, ko moko pripeljemo iz mlina in se mati pripravlja na peko kruha. V velike nečke ali korito, katerega so nekoč iz ogromnega jagnedovega debela izdolbli cigani, odseja moko in jo postavi ob peči, da se lepo presuši in ogreje. To stori navadno dan pred peko. Zvečer pristavi domači kvas, ki čez noč vzide. Zjutraj doda še nekaj kupljenega kvasa, da bo kruh zanesljiveje vzhajal. Domači kvas prepreči, da bi se nam kruh v poletni vročini užgal. Če pa nimamo domačega kvasa, je dobro, da testo umešimo s **sirotko** ali prilijemo nekoliko kisa. To obvaruje kruh, da se ne pokvari, potegne. Da bo kruh lep in dober, ga je treba dolgo ugnitati. Ko sem bila še slabotno dekletce in sem morala mesiti po osem kolačev rženega kruha po pol ure in še delj, mi je mama često obrisala potno čelo, da mi ne bi znoj padal na testo. Ali se bo peka posrečila, je odvisno tudi od peči. Treba je znati zakuriti, približno uro mora goreti, najboljša so bukova polena, da se peč razbeli. Žerjavico razgrnemo, da se tlak enakomerno razgreje. Pred kruhom po navadi spečemo kruhovo godovno ali palenke ali posolenke, imenovane pogače – krapce. Tako se najbolje prepričamo; ali je peč primerna. Če se peče pogača prepočasi, moramo na žerjavico naložiti še šibja, če je prevroča, jo

Razstava v Ormožu – k peki kruha

pometemo z mokro metlo. Če pa se nam kruh še preveč **neti**, postavimo pod kraj lonec mrzle vode in peč odveznemo.

Kruh vsajamo z loparjem, premikamo ga z grebljico, ven pa jemljemo z veslico. Ko se kruh peče, vse okrog hiše diši po svežih kolačih, veliko kmečko izbo pa napolnjuje prijetna domačnost, ki kar puhti od tople peči. Otroci dobe mali kolaček, postružko, zdaj ta zdaj oni. Včasih je postružka malo večja, to še toplo načnemo. In če je pri hiši sladka jabolčnica, ni slajše južine. Ponos vsake gospodinje je dober in lep vsakdanji kruh.

Tople kolače pobrišemo in očistimo pepela ter jih odlagamo na mizo ali v slamnjače, peharje in jih pregrnemo s snažnim prtom. Šele ko so ohlajeni, ji spravimo v shrambo na krušnak, ki je v starih časih običajno visel pod stropom, ali pa v klet na visečo polico, da ostane dalj časa svež.

O Božiču spečemo običajno sadni kruh, klecinbrot. Ta je posebno dober, če je močno pisan od sladkih suhih hrušk, jabolčnih krljev, sliv, fig in orehov. Jaz sem svojim otrokom navadno naredila vsakemu svoj kolaček, fantom pa sem ga poslala celo k vojakom. Ko so na **pametivohodili** otroci šibat odrasle, sem jih tudi z njim razveseljevala. Ko pečemo velikonočni kruh, ki ga imenujemo presmec, zakurimo z žegnano šibo. Zelenje takih šib oskubimo in ga zamesimo v mali kolaček, ki ga na velikonočno jutro razdelimo živini. Ko pa gremo na gostüvanje ali na krstike, je po stari šegi lepo, da prinesemo z darili tudi bosman. To je dober mlečen bel kruh, spečen v obliki pletene štruce, ki je navadno osemdeset centimetrov dolga, petintrideset centimetrov široka in najmanj petnajst centimetrov visoka. Sestavljena je iz več kit. Spodnja kita je spletena iz štirih delov, srednja iz treh, gornja pa je zvita iz dveh delov. Okrašena je z venčki, ptičicami in polžki, ki pa so narejeni iz nekvašenega, vlečenege testa, da se dajo lepše oblikovati in ne spremenijo oblike. Vse se premaže s stepenim jajcem, da se pečeno lepo sveti. V pečeno zapičimo tri drevesca, sestavljena iz papirnatih rož, kar je na pogled zelo praznično. Štruca je prisposoba dojenčka.

Včasih pa za darilo na enak način naredijo veliko srce. Tudi **bidre** so za godovno v navadi. Ne bom več naštevala kakšne potice, slaščice in prhkice naše kmetice vedo narediti. To bi sodilo v poglavje Pečenje. Jaz pa pripovedujem o vsakdanjem kruhu...

Naj vam povem, da sem do svojega šestdesete-

ga leta umesila in spekla 14.752 kolačev črnega kruha, s povprečno težo tri in pol kilograma. Koliko je bilo belega, pogač, raznega peciva in sladice, pa ne morem natančno povedati. Rečem lahko samo to, da je vse, kar so drugi člani družine s težaki vred pridelali, šlo skozi moje roke, skozi roke gospodinje, kmetice. Vse zrnje, ves krompir in koruza, pa še mnogo drugih pridelkov. Ogromno drv sem požgala, pa so se še vedno našli ljudje, ki so rekli, da nič ne delam. Ob takih priložnostih me je potolažil moj razumevajoči mož, ki je pomilovalno dejal: »Kaj hočeš, drugi še spijo, ko se midva že nadelava.« V največje zadovoljstvo mi je bilo njegovo priznanje. Saj sem vzgojila osem otrok in enega rejenca, pa ni bilo vodovoda ne elektrike ne pralnega stroja, da ne govorim, koliko lačnih človeških in živinskih želodcev je bilo treba nasititi. Je pač tako: če nisem nič naredila, je bilo že to veliko, da sem vse uničila. Dobrovoljno mi opravičite to samohvalo. A lika kmetice bi ne spoznali v celoti, če vam tudi tega ne bi razodela.

Tako. Opisala sem vam dolgo in nevarno pot od zrna do kruha. Mnogo sem ga z ljubeznijo razdelila in nikoli nam ni zmanjkalo. Še takrat, ko nam je toča vse uničila, so se našli dobri ljudje, ki so nam ga velikodušno delili.

Želim, da bi ta naš ljubi, prepotrebni kruh spoštvali in se držali lepe stare zapovedi:

»Če pade kruhek ti na tla,
poberi in poljubi ga«.

Erna Meško

bidra = šarkelj, fin bel kruh, pečen v posebnem modelu
falaček = košček

glajte = velike kadi

Heimatbund = izkaznica za nemško državljanstvo ne-
pravih Nemcev, ki pa vseeno uživajo neko zaupanje
oblasti. Mi smo bili sumljivi, zato je nismo imeli

mašiniti = strojno mleti

neti (se kruh) = se lepo peče, temno rumeno pobarva
pametiva = tepežni dan

pučeli = veliki sodi

ruča = naramnica

ščeljeno zrnje = tisto zrnje, ki se osiplje samo od sebe
sirotka = tekočina, ki izstopi iz kislega mleka, ko ga
pregrejemo v skuto

spehniti = poravnati

splasti = mlada setev pod snegom, če ta predolgo leži,
segnije

špeh = stisnjeno, nenakipnjeno testo nad spodnjo skor-
jo kruha

vršaj = nasut kup zmlačenega zrnja

zamečka = otrobi za zmetanje živalske krme

žrd = dolg drog, premera petnajst centimetrov, ki ga
položimo na vrh snopja, ko smo to naložili na voz, da
čezenj zavežemo vrv.

Naša narava in naše okolje

O varstvu narave se v zadnjih letih veliko govori in piše. Kjer gre za škodo, ki jo povzroča okolju industrija brez zadostnih čistilnih naprav, še ni bilo dosti doseženo. Tam je bilo pač v prvih povojnih letih, ko smo se na naglo industrializirali, veliko zamujeno in je zdaj to težko nadomestiti, ker vse take reči veliko stanejo. Kjer je produkcija doslej tekla brez čistilnih naprav in zato ceneje, gre pristojnim navadno težko v glavo, da bi se morali zdaj obremeniti z dodatnimi stroški zaradi nečesa, kar nima neposredne zveze z njihovimi izdelki. Škoda, ki jo s tem povzročajo, jih prizadeva kvečjemu kot del skrupnosti in se jim zdi velikokrat zanemarljiva. Najhujše posledice njihove nemarnosti pa tako največkrat čutijo drugje, tam, kjer so brez moči, da bi storili kaj za izboljšanje.

Neka oblika varstva okolja pa ne stane nič ali stane le malo. Mislim na skrb, da naši ljudje ne bi odmetavali in odlagali najrazličnejše navlake v našem naravnem okolju. Ta navlaka obsega vse od papirčkov in drobnih omotov ali polivinilskih vrečk pa tja do šare velikega obsega, kot so odloženi štedilniki, stari hladilniki, in celo nerabni avtomobili. Kdor veliko hodi po naši domovini, tudi po kmečkih krajih in v prosti naravi, po poljskih in gozdnih poteh, se mora dostikrat zgroziti, kako zelo je na splošno otopel naš čut za snago. Naš človek nič več nima občutka, da bi morala narava, v kateri živimo, ostati čimbolj nedotaknjena. Zanemarjenost opažamo vsepovsod, tu bolj, tam manj, zdi se mi pa, da je Dolenjska še najbolj prizadeta. Prideš na samotna pota med vasi in skozi gozd, pa na vseh koncih naletiš na malomarno odvržene predmete. Čudiš se, kako da ti ljudje ne ljubijo bolj narave, okolja, v katerem živijo. Že po vaseh samih bi lahko bilo marsikje bolj pospravljeno in počišče-
no, tako po poteh kakor med hišami in na raznih drugih poslopjih. V gozdu pa včasih zadeneš na prava smetišča ali na pokopališča stare šare. Mar domačinov nič ne moti, ko hodijo po teh poteh in morajo vsak čas gledati to nesnago, ki jo naključni popotnik vidi le tu pa tam? Ali so je tako navajeni, da je sploh ne vidijo več?

Održeni ovitki od sladkorčkov in čokolad, škatle od sadnih sokov in podobna šara kaže, da tudi otroci niso vzgojeni v spoštovanju narave in v ljubezni do snage, saj je večina tega gotovo »padla« iz njihovih rok. Kakor da jih nihče ne

uči, da tega ne smejo odmetavati. A kako bi jih odrasli učili tega, ko pa sami niso prav nič boljši! Kakor da se ne morejo sprijazniti z resnico, da je bila ovojnina nekoč skoraj vsa taka, da je hitro strohnela, danes pa je veliko takšne, da jo je treba sežgati ali kako drugače uničiti, sicer nam neskončno dolgo onesnažuje naravo. In kaj šele veliki predmeti, odslužen avto bo leta in leta ležal v gozdni globeli.

Ta malomarnost in zanikrnost pa nikakor ni vsesplošna poteza današnjega sveta. Kadar človek pride v kake druge dežele, še posebno v sosednjo Avstrijo ali tudi v Nemčijo, bo videl čiste, lepo urejene kraje, ki so pravo nasprotje mnogih naših. Pripelješ se čez mejo, pa je razlika tako opazna, da se ti zdi, kakor da si prišel v drug svet. In tudi v prosti naravi tam zlepa ne boš naletel na takšno nesnago, kakršno pri nas vidiš zelo pogosto. Kako človeka potem ne bi bilo sram naše slovenske nemarnosti!

Kdo je tu odpovedal? Gotovo vzgoja. Tisti, ki so danes odrasli, si v mlajših letih niso pridobili občutka za snago in ljubezni do nedotaknjene narave, morda so tudi premalo slišali o tem. Pa tudi današnji otroci in mladostniki nimajo ne enega ne drugega občutka. Tu je gotovo odpovedala že domača vzgoja, na katero bi se potem lahko opirala šolska, ta pa v takih okoliščinah očitno ne dosega tistega, kar bi morala. Tako smo v nekakšnem začaranem krogu: kako naj starši vzgajajo otroke k spoštovanju okolja, če tega občutka sami nimajo? In vendar je treba ta krog pretrgati. Začeti je treba z vzgajanjem odraslih, in pri tem tudi naš verski tisk ne bi smel molčati. Saj nam vendar ne sme biti vseeno, kakšna je narava okoli nas. Delo božjih rok je in ne smemo je lahkomisljeno kvariti in uničevati s svojo ravnodušnostjo do nje. In če hočemo, da bo vzgojno delo v tej smeri res učinkovalo, se ne smemo zadovoljiti s priložnostnimi opozorili. Potrebno je vztrajno delo, oprto na temeljit in dobro premišljen načrt, brez tega si ni mogoče obetati uspeha.

Janez Gradišnik

Gregorijanski koledar uporabljamo že 400 let

Na naš koledarski sistem, ki ga stalno uporabljamo, smo se navadili in nam je tako domač, da si kar ne moremo misliti, da bi bil lahko kako drugačen. Ko bo ta članek v tisku, bo poteklo štiristo let, odkar je stopil v veljavo dekret papeža Gregorja XIII. o reformi koledarja, v letu 1582 pa bo štiristo let, kar ga uporabljamo v naših krajih.

Pri starih Rimljanih je bil do Cezarjeve reforme v veljavi koledar, ki je bil urejen po luninemu letu, to je po luninih menah. Tako leto je seveda krajše, zato so imeli rimski svečeniki pravico, da so, ko je bilo potrebno, vstavljali v koledar poseben »vmesni« oz. prestopni mesec (mensis intercalaris), da so dosegli dolžino sončnega leta. S takšnim vstavljanjem mesecev ali samo nekaj prestopnih dni so lahko tudi umetno podaljševali čas vladanja rimskih funkcionarjev (konzulov itd.), ki so bili sicer izvoljeni samo za eno leto. V času rimskega diktatorja Julija Cezarja je bila že prava koledarska zmešnjava in se koledar ni več ujemal s pravimi letnimi časi. Julij Cezar si je nabral že vse funkcije, ki jih je poznala takratna rimska republika, in ko je postal še vrhovni svečenik (pontifex maximus), je dobil pravico reformirati koledar. Po nasvetih aleksandrijskega astronoma Sosigena in rimskega astronoma Flavija je leta 46 pred Kristusom odredil koledarsko reformo, s katero je z naslednjim letom vpeljal egipčansko sončno leto, s katerim se je seznanil, ko je malo pred tem bival v Egiptu. Koledarska zmešnjava je bila tedaj že tolikšna, da je bilo treba pred uvedbo reforme poleg običajnega prestopnega meseca v februarju s 23 dnevi, vrniti med november in december še 67 »vmesnih« oziroma prestopnih dni, da so dosegli sončno leto. Tisto leto je bilo dolgo kar 445 dni in so ga imenovali »annus confusionis« (leto zmešnjav) ali »annus confusionis ultimus« (zadnje leto zmešnjav, ker bo z reformo namreč drugače). Po egipčanskih izračunih je bila dolžina (sončnega) leta 365 dni in 6 ur, zato je Cezar odredil, naj si sledijo tri leta po 365 dni, četrto leto pa naj bo prestopno s 366 dnevi (s prestopnim dnem v februarju). Za začetek leta je Cezar določil 1. januar (do tedaj je bil pri Rimljanih začetek 1. marec). Uredil je tudi dolžino 12 mesecev. Ta koledar s sončnim letom in s prestopnim vsakim

četrtem letom se po Cezarju imenuje julijanski koledar in je ostal v Evropi v veljavi ves srednji vek. Krščanstvo je namreč ta način prevzelo, ostalo je tudi dvanajst mesecev s svojimi latinskimi imeni. Na novo so uvedli le teden in krščanske praznike z veliko nočjo vred (na prvo nedeljo po pomladni polni luni).

Leta 1200 so prvič opazili neskladje med julijanskim koledarjem in sončnim letom. Koledar je namreč že nekaj dni zaostajal za letnimi časi. Angleški narovoslovec in filozof Roger Bacon (1214–1294) je papežu Klementu IV. prvi predlagal reformo julijanskega koledarja. Astronomi, ki so se leta 1252 zbrali po ukazu kaštiljskega kralja Alfonza X., so že izračunali, da je dolžina leta 365 dni, 5 ur, 48 minut in nekaj sekund, torej julijanski koledar zaostaja za 11 minut in nekaj sekund letno. Ta zaostanek je v XV. stoletju znašal že 9 dni, kar vidimo tudi iz vremenskih pregovorov, ki so v tistem času nastali. Tako velja npr. po kmečkem koledarju god sv. Gregorja Vel. (12. marca) za prvi pomladanski dan in v

nekaterih krajih ta dan spuščajo po vodi razsvetljene hišice ali cerkvice v znak, da je odslej možno v popoldanskem času delati brez razsvetljave. Danes se nam tak datum za začetek pomladi zdi smešen in tudi pri luči moramo še delati. Toda če prištejemo temu datumu 9 dni, dobimo 21. marec, to pa je že pomlad in pomladno enakonočje. Trubarjeva pesem: »Šent Vid (15. junij) ima dan nerdaljši, Lucija (13. december) pak ner ta kratši... Sveti Gregor (12. marec), mali križi (14. september) dasta nuč, dan v eni viži,« razumemo lahko le tako, da dodamo vsem datumom še 9 ali 10 dni, kolikor je pač znašala razlika v koledarju (za poletni sončni obrat moramo pri tem vzeti datum po kmečkem koledarju, ki ga postavlja na 24. junij).

Tako velika razlika v zaostanku koledarja je bila vzrok, da sta se v XV. stoletju že vesoljna cerkvena zbora v Constanzi in Baslu na predlog kardinalov Pierra d'Aillyja in Nikolaja Cusanusa ukvarjala z vprašanjem reforme koledarja. Papež Sikst IV. je dosegel, da je prišel v Rim učenjak

Papež Gregor XIII. s komisijo za reformo koledarja

Johann Müller, imenovan Regiomontanus, ki naj bi pripravil koledarsko reformo, toda leta 1476 je umrl. Razlika je v tem času narasla že na 10 dni, tako, da je na prvi pomladanski dan kazal koledar šele 11. marec. Predlogi za reformo so se množili, s tem se je ukvarjal tudi V. lateranski vesoljni cerkveni zbor. Končno pa je tridentinski vesoljni cerkveni zbor na svoji seji 4. decembra 1563 poleg reforme rimskega misala in brevirja naročil papežu, naj reformira tudi koledar. Liturgične knjige je takoj reformiral papež Pij V., koledarske reforme pa se je lotil papež Gregor XIII. (Ugo Buonconpagni, roj. 1502, papež od leta 1572 do smrti leta 1585). Za osnovo reforme je bilo delo, ki ga je pripravil napolitanski zdravnik in matematik Luigi Giglio Ghiraldi (Aloisius Lilius) in ga je po njegovi smrti (1576) predložil brat Antonio. Papež je imenoval posebno komisijo, v kateri so bili strokovnjaki raznih narodnosti in ki je pod vodstvom kardinala Sirleta izdelala dokončni predlog. Glavno delo v komisiji je opravil nemški matematik Christoph Clau (Clavius) iz Bamberga. Papež je predlog poslal tudi katoliškemu vladarjem in katoliškim univerzam. Končno je 24. februarja 1582 papež podpisal bulo »Inter gravissimas« o reformi koledarja, ki se po papežu imenuje gregorijanski koledar.

Glavna točka gregorijanske reforme je bila ta, da preskoči 10 dni in s tem odpravi koledarski zaostanek, kakor pač potisnemo naprej kazalce pri uri, ki zaostaja. Papež je določil, naj po 4. oktobru tistega leta sledi takoj 15. oktober. Tako je začetek pomladi padel spet na 21. marec, kakor je to določil že vesoljni cerkveni zbor v Niceji leta 325. Da bi se pa v bodoče spet ne nabirala razlika zaradi tistih letnih 11 minut in nekaj sekund, je papež odredil, da so pri okroglih stoletjih samo tista prestopna, ki so deljiva s 400; torej je bilo leto 1600 prestopno, leta 1700, 1800 in 1900 pa ne, četudi bi po julijanskem koledarju morala biti prestopna, leto 2000 pa bo spet prestopno. Ta sistem je tako dobro preračunan, da se bo šele čez 3333 let nabrala razlika za 1 dan. Te določbe papeževe bule je bilo treba sedaj samo uresničiti, toda pri tem so se že pojavile težave. Kakor je od prvega predloga za reformo pa do bule »Inter gravissimas« poteklo 400 let, tako je spet poteklo skoraj 400 nadaljnjih let, da je bil julijanski koledar zamenjan z gregorijanskim, saj so nekatere evropske države šele v tem stoletju uvedle gregorijanski koledar.

Težava pri uveljavljanju gregorijanskega koledarja je bila ta, da je bil papež verski poglavar in

ne državni. Kjer je bil papež tudi državni poglavar, to je v Cerkveni državi, tam je šlo seveda brez težav. Najbolj katoliški državi, Španija in Portugalska, sta koledar uvedli z oktobrom, Francija pa z decembrom 1582. V nemških deželah (cesar je bil tedaj Rudolf II. Habsburški) so o tem razpravljali na državnem zboru v Augsburgu in sklenili, naj uvedejo gregorijanski koledar katoliški knezi, protestantski in kalvinski knezi pa naj ostanejo pri starem (julijanskem) koledarju. Cesar je 4. septembra 1583 (po starem) odredil uvedbo gregorijanskega koledarja in v odloku iz previdnosti sploh ni omenil papeža. V Nemčiji so bile tedaj polemike med katoličani in reformiranimi kristjani na višku, vendar je nekoč Luter posebej poudaril, da koledarska reforma ni verska zadeva, zato naj ne bi razvnela strasti. Posamezni glasovi med protestanti (evangelika- ni), tako npr. teolog Martin Chemnitz in meščan Bartholomäus Scultetus iz mesta Görlitz sta se izrekla za gregorijanski koledar. Toda prevzem tega koledarja je bil povod, da so protestanti začeli divje napadati gregorijanski koledar, papeža in katoličane. Lukas Osiander, würtemberški dvorni pridigar, je zatrjeval, da je namen gregorijanskega koledarja porušiti verski mir. Iz papeževega grba, v katerem je bil zmaj, je prerokoval krvavi pokol v Nemčiji, ki naj bi ga po njegovem mnenju pripravljala papež. Tübinski profesor teologije Jakob Heerbrand je trdil, da je gregorijanski koledar delo Satana, in da zato ni treba ubogati oblasti, ki ukazuje tak koledar.

Naše dežele (Kranjska, Štajerska in Koroška) so tvorile tedaj posebno enoto, imenovano Notranja Avstrija z glavnim mestom Gradcem, kjer je vladal nadvojvoda Karl II. Habsburški. Ta nadvojvoda, četudi je bil prepričan katoličan, je moral zaradi turške nevarnosti protestantskemu plemstvu in meščanstvu dovoliti razne svoboščine glede njihove vere. Sedaj je nadvojvoda Karl s sklicevanjem na cesarja 25. septembra 1583 podpisal odlok, s katerim v svojih deželah uvaja gregorijanski koledar z oktobrom (torej eno leto po papeževi buli). Za tiste, ki bi tega koledarja ne sprejeli, določa kazni. Nadvojvoda je svojemu patentu priložil vzorec novega koledarja za oktober, november in december 1583. Za koledarsko reformo so se ogreli le katoličani, protestanti pa so ostali pri starem. Najbolj se je koledarska reforma poznala v poslovnem življenju, ker je 10-dnevni preskok povzročil, da sta bili v vsakem tednu dve nedelji, ena po julijanskem, druga po gregorijanskem koledarju. Protestantski trgovci

in obrtniki so praznovali eno, katoliški pa drugo. Ko so na listinah in pismih pisali datum, so odslej morali pripisati, ali je to »po novem« ali »po starem«. Nadvojvoda je 22. oktobra (po novem) pravno uredil finančne probleme, ko so nastali zaradi izpadlih 10 dni.

Za Kranjsko nimamo veliko podatkov o prehodu na novi koledar. Gospostvo (Škofja) Loka je na gregorijanski koledar preskočilo od 22. oktobra na 1. november, deželni stanovi pa 3. novembra še datirajo po starem, 18. novembra pa že po novem. Več podatkov imamo za Štajersko. Tam je nastal pravi koledarski spor. Notranjeavstrijska vlada je poslala graškemu mestnemu županu dekret, v katerem ga opozarja na različno odpiranje lokalov; kdor bo odslej še kršil nadvojvodov odlok o uvedbi gregorijanskega koledarja, naj se mu zapleni roba, ki jo ima v lokal. Štajerski deželni stanovi (večino so imeli protestanti) so se sestali 5. (15.) novembra in protestirali pri nadvojvodu zaradi uvedbe novega koledarja. Vlada je odredila, da bo vsak dokument, ki bo od 1. januarja 1584 (po novem) datiran po julijanskem koledarju, ničen in neveljaven, ne bo dajal nikakršnih pravic in nobeno sodišče ne bo smelo takega dokumenta sprejeti; kdor odpira in zapira lokale po starem koledarju, bo kaznovan. Pri tem je vlada ponovila odredbo o zaplenbi robe za kršilce nadvojvodovega odloka. Ta vladni patent je bil izobešen v Gradcu na različnih krajih, so ga pa na več mestih raztrgali in onesnažili. Zoper tako ravnanje je nastopil nadvojvoda z osebnim razglasom, v katerem je obljubil zelo visoko nagrado 500 goldinarjev tistemu, ki bi naznanil ali pomagal izslediti storilca; kaznen v enaki višini doleti tistega, ki ve za storilca, pa ga ne naznani.

Zmešnjava je trajala dalje: vlada in z njo katoličani so računali, praznovali in delali po novem koledarju, plemstvo in meščani pa po starem. Da bi pomirili svojo vest, so se štajerski deželni stanovi v novembru obrnili na evangeličansko cerkveno vodstvo v Gradcu z vprašanjem, ali smejo sprejeti ta koledar. Graški pastori so že pred tem pridigali zoper »papistični« koledar in so se v odgovoru postavili na stališče, da gregorijanski koledar izvira od papeža, zato je nesprejemljiv. To svojo odločitev so utemeljevali celo s svetopisemskimi navajanjmi. Koledar na novo ureja mesece in praznike, to pa je proti nauku apostola Pavla (prim. Ef 5) in proti svobodi. Papež je Antikrist, na njega se nanašajo besede preroka Danijela o zveri, ki bo požrla, pomendrala in

ROMANI CALENDARIII A. GREGORIO XIII. P. M. RESTITVTI

Explicatio

S. D. N. CLEMENTIS VIII.
P. M. IVSSV EDITA.

Auctore

CHRISTOPHORO CLAVIO
BAMBERGENSI SOCIETATIS IESV.

Accedit confutatio eorum, qui Calendarium aliter inflau-
randum esse contenderunt.

ROMAE, Apud Aloyfium Zametrum, MDCIII.
EX SVPERIORVM PERMISSV.
CVM PRIVILEGIO.

Naslovna stran knjige iz leta 1603, v kateri jezuit Christoph Clavius razlaga koledarsko reformo (hrani NUK Ljubljana)

razdrobila vso zemljo ter bo hotela »spremeniti čase in postavbo« (Dan 7, 25). Pravi kristjani ne bodo sprejemali Antikristovega napačnega in strupenega koledarja. Četudi sta cesar in nadvojvoda sprejela novi koledar, je to Satanovo delo in je treba ravnati tako kakor Makabejci, ki so raje umrli, kakor pa da bi jedli svinjsko meso. Celo na kmečki koledar in pregovore so se sklicevali, češ da je z novim koledarjem vse porušeno. Pastorji so menili, da stanovi lahko toliko popustijo, da pri listinah napišejo stari in novi datum, vlada pa ne sme nikogar ovirati, da bi delal in praznoval po starem. Deželni stanovi so torej sprejeli to mnenje in tako čakali na sklic stanovskega zasedanja. Zdaj pa je nadvojvoda izdal dekret, v katerem se pritožuje nad nepokorščino, ki jo kažejo deželni stanovi pri pisanju datumov; na prihodnjem zasedanju deželnih stanov želi popolno enakost pri datiranju in bo vsak, ki se bo zoper to pregrešil v besedi ali pismu, kaznovan s 1000 dukati. Deželni zbor se je sešel 8. (18.) decembra 1583. Seveda je bilo na dnevnem redu koledarsko vprašanje. Stanovi so očitali nadvojvodu, da jih s tem omejuje v njihovih svoboščinah, da uvaža koledar pod vplivom papeškega

nuncijs in jezuitov, nadvojvoda pa jim je očital vso polemiko in neprimerne izraze, trganje plakatov itd. To razpravljanje med nadvojvodom in stanovi je potekalo pismeno, kar je trajalo do konca decembra. V prvih dneh januarja 1584 (po novem) se je razpravljanje končalo: stanovi so izjavili, da sprejemajo novi koledar zaradi pokorščine in ne iz strahu pred kaznijo.

Toda že 4. januarja 1584 je nadvojvoda za vse svoje dežele ponovil svoj patent, ker se tudi katoličani niso držali novega koledarja. 27. junija 1584 ga je ponovil že drugič. Gospodstvo Poljane ob Kolpi na Kočevskem se še tedaj ni držalo novega koledarja. 5. julija je kranjski vicedom pisal lastniku tega gospodstva in zagrozil s telesnimi in denarnimi kaznimi tistim, ki bi še uporabljal stari koledar. Desetdnevni preskok se je nekaterim zdel tako hud, da so se krčevito upirali reformi, vendar so katoliške dežele v nekaj letih le prevzele gregorijanski koledar, medtem ko so bile protestantske dežele »raje v nasprotju s soncem kakor pa da bi pritrdile rimskemu sedežu«. Temeljito obrazložitev koledarske reforme in zavrnitev vseh ugovorov je pripravil vodilni član papeške komisije Christoph Clavius, ki je leta 1603 izdal o tem knjigo na 682 straneh. Važno je bilo, da sta se dva vodilna svetovna astronoma, oba protestanta, izrekla za gregorijanski koledar; to sta bila Danec Tycho Brahe in Nemec Johannes Kepler. Kepler je npr. leta 1603 zapisal, da gregorijanski koledar sicer ni brez napak, je pa mnogo bolj točen kakor julijanski. Po njegovem mnenju je sramota za Nemce, ki so pripravili predloge za izboljšanje koledarja, da se še vedno upirajo koledarski reformi.

Leta 1700 bi razlika med gregorijanskim in julijanskim koledarjem znesla že 11 dni in tedaj so reformo sprejele protestantske in kalvinske dežele v nemškem cesarstvu, v Švici, na Nizozemskem ter Danska. Ko sta novi koledar sprejeli Anglija (1752) in Švedska (1753) je bilo treba preskočiti že 11 dni.

Pravoslavna Cerkev pa je trdovratno vztrajala pri julijanskem koledarju. Leta 1593 se je v Carigradu zbrala sinoda, ki je preklela gregorijanski koledar, češ da je v nasprotju z določbami nicejskega koncila. V tej obsodbi so se združili carigrajski patriarh ter patriarha iz Aleksandrije in Armenije. Leta in stoletja so minevala, za letom 1700 je prišlo leto 1800 in za njim leto 1900. Ta po gregorijanskem koledarju niso bila prestopna, tako da je sedaj razlika narasla že na trinajst dni. Rusija je do oktobrske revolucije

računala čas po julijanskem koledarju, kar vidimo ravno pri imenih obeh ruskih revolucij: februarjska revolucija je bila 10. marca, pri njih pa je bil po julijanskem koledarju še 25. februar; oktobrska revolucija pa je bila 7. novembra, ko so pri njih še pisali 25. oktober 1917. Prva od pravoslavnih držav je prešla na gregorijanski koledar Bolgarija leta 1917, nato leta 1918 Rusija, leta 1923 pa Grčija. Na ozemlju naše države je bil ob nastanku kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev v veljavi julijanski koledar na področju Srbije, Makedonije in Črne gore. Leta 1919 so tudi tam uvedli gregorijanski koledar (prešli so z 18. na 31. januar); vendar samo za državno področje. Srbska pravoslavna Cerkev je za svoje notranje področje obdržala julijanski koledar in praznuje sve svoje nepremakljive praznike 13 dni pozneje, premakljive pa tako, kakor je tisto leto velika noč (lahko istočasno, lahko 1 teden, lahko pa tudi mesec dni razlike). Bitka na Kosovem polju je bila 15. julija 1389, toda Srbi praznujejo Vidovdan sedaj 28. junija.

Tudi pravoslavne Cerkve so končno uvidele, da nima smisla vztrajati na julijanskem koledarju. V Carigradu je bil leta 1923 vsepravoslavni kongres, ki je sprejel predlog srbskega akademika Milutina Milankovića, da bi preskočili 13 dni. Glede prestopnih let ob zaključku stoletij pa je bil Milankovičev koledar še bolj točen kot gregorijanski, vendar zaradi cerkveno-političnih razlogov tega sklepa niso izvedli. Posamezne pravoslavne Cerkve (carigrajska, grška, ciprska, romunska) so potem tudi za notranje območje sprejele gregorijanski koledar, le računanje velike noči je ostalo drugačno. Kako so ljudje navezani na stari koledar, se je videlo v Grčiji, ko dve škofiji nista hoteli preskočiti 13 dni.

V našem stoletju je bilo že več predlogov tako pri Društvu narodov kakor pri sedanji Organizaciji združenih narodov, za korenito spremembo koledarja v njegovi notranji ureditvi. Dolžino leta, ki jo je pred 400 leti točno določil papež Gregor XIII., pa so pustili nedotaknjeno. Po julijanskem koledarju pade sedaj začetek pomladi že na 8. marec in tega koledarja se danes držijo samo še nekatere pravoslavne Cerkve za svoje interno področje (med njimi srbska in ruska). Gregorijanski koledar je šele danes doživel splošno uporabnost in lahko damo priznanje vsem tistim, ki so že pred 400 leti imeli pogum, da so to reformo kljub številnim ugovorom sprejeli.

Miloš Rybář

Kaj naj beremo?

O slabih novicah

Iz neke že davno pozabljene angleške igre se je ohranil izrek *No news is good news*, kar bi se dobesedno prevedlo z »Nič novic je dobra novica«, pomeni pa: Dobro je, če ne vemo nič novega, zakaj novice navadno prinašajo kaj slabega. V strnjeni obliki je v tem izreku podano temeljno napotilo za javna občila od časnikov do radia in televizije, kako naj poročajo: hočejo in tudi morajo poročati o nenavadnih pripetljajih, ti pa so povečini slabe novice. Človek po naravi pričakuje, da bodo stvari tekle svojo običajno pot, zato se nam ne zdi nič novega, če slišimo, da je redno letalo Inex Adrie srečno priletelo v Beograd – takega poročila so željni kvečjemu svoji tistih, ki so bili v letalu. Če pa letalo trči ob goro in se razbije, da so vsi potniki mrtvi, je to novica, ki spravi pokonci vso javnost. Mnogim ljudem zbudi nenasitno željo, da bi zvedeli nove in nove nadržbnosti o nesreči, poraja jim nešteta ugibanja o vzrokih zanj in tudi še o njenih posledicah, vsi so pretreseni, mnogi tudi željni pomagati, če bi bilo mogoče – dokler je novica še »sveža«. Kakor poteka čas, tako upada tudi zanimanje, vmes prihajajo številne druge reči, ki tudi zanimajo občinstvo, in na nekdanjo vznemirljivo novico počasi lega prah pozabljenja.

Res imamo poleg takih poročil tudi tako imenovane dobre novice. Tam, kjer kake velike skupnosti, pa naj bodo to države, politične stranke, gospodarske združbe, verske skupnosti itn., poročajo same o sebi, prevladuje želja, da bi se zdelo vse dobro, lepo, posnemanja vredno. Vse naj bi tudi dobilo večji pomen, kakor ga ima v resnici: taka poročila govorijo o srečanjih državljanov in politikov, kakor da bi bila od njih odvisna usoda sveta ali vsaj držav, ali sreča njihovih državljanov v prihodnjih letih, ko so to povečini le vsakdanje, rutinske reči. Za povprečnega bralca ali poslušavca pa je vse to v resnici dolgočasno, saj ne teši njegove žje po novicah. Kvečjemu ga še zanima – to velja vsaj za precejšen del bravcev – družabno dogajanje v t. m. »visokih krogih«, med kralji in plemiči, zakaj kakor je čudno, takih veličin se še vedno drži nekaj nekdanjega čara. Kar čudno je videti, koliko prostora jim dajejo razne ilustrirane revije in podoben tisk. Do neke mere velja to tudi za velike bogataše, pa za filmske zvezdnike, za vrhunske športnike in mor-

da še za koga. Vendar so tudi novice iz tega domnevno visokega sveta najbolj mikavne tedaj, ko gre za kake škandale.

Spet in spet slišimo, da je svet danes velika celota, povezana z nešteti sporočilnimi nitmi, po katerih se novice bliskovito naglo širijo na vse strani. Kar so naši davni in tudi še dovolj bližnji predniki zvedeli po mesecih ali tednih, če je sploh prišlo do njih, zvemo mi v nekaj urah ali celo minutah. In povrhu zvemo to z nadržbnostmi, o kakršnih se nekdanjim zemljanom še sanjalo ni. Ali smo morda prav zato, ker dobivamo takšno obilico poročil o nesrečah in katastrofah, o vojskovanjih in revolucijah, državnih udarih in teroričnih napadih in atentatih, o jemanju talcev in pomorih nedolžnih žrtev, o ugrabitvah, pri katerih hočejo pohlepneži dobiti velikanske odkupnine in jih velikokrat tudi dobijo – ali smo zaradi vsega tega, kar se dan na dan zgrinja nad nas iz množičnih občil, tako otopeli, da nas komaj še kaj gane? Že dolgo je znano, da sočutnost in usmiljenje ne naraščata s številnostjo žrtev, katerim sta namenjeni; pa vendar je težko razumeti, kako da se tako malo zmenimo za tujo nesrečo. Dobivamo poročila o lakoti, o pomorih in pobojih v Afriki in na Bližnjem vzhodu, iz Južne Amerike nam sporočajo strahotne številke o nasilju vladajočih razredov in oblastnikov ter policije, ali o brezmejni revščini celih prebivalstev, celo že o vse pogostejšem izpostavljanju otrok, ki jih starši ne morejo več preživljati. A vse to je tako daleč od nas, da ne premoremo pravega sočutja za te žrtve. Beremo in slišimo o več ko dve leti trajajočem boju gverilcev v Afganistanu, o bombardiranju vasi, ki izginjajo z zemeljske površine, pa se hkrati zavedamo, da ne moremo nič storiti, da bi pripomogli k koncu teh strahot, in tako ostajamo ob strani.

In tudi če ne gre za vojskovanje, dobivamo hudih novic dovolj in preveč. Vse nadloge, s katerimi se otepa Poljska, naj gre za gospodarske težave in grozeče gladovanje, ali za pravico delovnih ljudi, da bi sami odločali o svojem življenju, za interniranje, za mnoge, ki bi rajši za zmeraj zapustili domovino, če bi si našli možnosti za življenje po svojih željah – vse to poslušamo sicer žalostni, vendar le kot bolj ali manj nemi opazovalci. Beremo o brezposelnosti v zahodnih državah, ki dobiva ponekod že nedoumljive razsežnosti, a kaj moremo storiti proti temu? Pri nas doma to še ni tako hud pojav; pa vendar, tudi če je nezaposlenih še razmeroma malo, le kako je tistim, ki ostajajo brez dela? Dokler tegobe neza-

poslenosti ne prizadanejo nas samih, nismo zares vznemirjeni, saj to zadeva druge, ne nas. Celo tako vsakdanji dogodki, kakor so prometne nezgode, v katerih vendarle skoraj vsak dan izgubi življenje ali zdravje po nekaj naših rojakov, celo to sodi v območje tistega, kar nas le malo gane, dokler ne zadene nas samih ali naših najbližjih, naših prijateljev ali sorodnikov.

Če nas to premišljevanje vodi h kakemu sklepu, potem pač k temu, da tesna povezanost današnjega sveta in komaj še pregledna množica novic, ki se zgrinja nad nas, nista dosti pripomogli, da bi bil naš svet boljši, človečnejši, plemenitejši. Prej bi se zdelo, da smo zaradi obilice informacij nekako otopeli. Veliko izvemo o tuji bridkosti, vendar ostajamo ob njej neprizadeti, dokler ne pride v našo bližino in dokler nas ne začne ogrožati. Veliko več vemo, kakor so vedeli naši predniki, in tudi kar naprej še lahko veliko izvemo, vendar zato nismo postali boljši.

Preveč praznih novic

O branju novic pa je vredno napisati še nekaj.

Rekli smo, da je današnji svet velikanska celota, povezana v svojih delih čisto drugače, kakor je bil povezan nekdani. Pripomočkov za sporočanje je veliko več in so popolnejši. In ne pozabimo, da je tudi ljudi na svetu neprimerljivo več, kakor jih je bilo nekoč, tako da se med njimi tudi veliko več dogaja. To se pravi, da je mogoče napisati in poslati na kupe poročil o tem, kar se dogaja na raznih koncih sveta. Velika večina teh poročil pa je v resnici zanemarljiva, nepomembna, ker teši samo našo radovednost, nič pa ne poveča našega resničnega znanja, ne daje nam nič takega, kar potrebujemo za svojo dejavnost ali za obogatitev svojega notranjega življenja. Za pretežni del teh novic lahko rečemo, da je čisto vseeno, ali bi jih vedeli ali ne. Povrh pa je večina tudi takšna, da jih zlahka pozabimo in je kmalu tako, kakor da jih nismo nikoli zvedeli. Množična občila – poleg drugih predvsem tisk – pa v veliki meri živijo prav od tega, da iščejo, zbirajo in razširjajo take novice – poleg nekaterih potrebnih tudi cele skladownice odvečnih.

Posebna zvrst novičarstva je napovedovanje nadaljnega razvoja dogodkov. Z občudovanja vredno domiselnostjo razni poznavci razgrinjajo pred bralci politični položaj doma ali na tujem – zlasti na področjih, kjer so kaki večji spori – in napovedujejo, kaj se utegne zgoditi, ali kaj bi se

moralo, ali kaj se bo gotovo zgodilo. Ko gledamo potem nazaj, pa največkrat vidimo, da se je od vseh številnih napovedi uresničil le neznaten del, zato je prav malo smiselno, da bi človek takim ugibanjem podarjal dosti časa. Ljudje, ki se nagibajo k črnogledosti in se bojijo vsega mogočega v prihodnosti, še posebno vneto prebirajo tisk in poslušajo novice, kadar se zdi, da grozi, ali kadar zares grozi nevarnost vojne. V javnih občilih lahko včasih najdejo tolažbo in pomiritev, največkrat pa potrditev svojih bojazni. In tako se velikokrat brez potrebe raznemajo, se žalostijo ali trepetajo pred nevarnostjo, ki je v resnici še daleč za gorami ali pa je sploh ni. Koliko težkih misli, koliko čustvenega nemira, ki bi si ga vsi taki ljudje zlahka prihranili, ko bi se le hoteli manj ukvarjati s tem, kar jim tako vneto ponujajo javna občila.

Da do le-teh ne bomo krivični, dodajmo, da poleg dnevnih novic in poročil iz najrazličnejših krajev in dežel prinašajo še veliko drugega. Človekov duh se neprenehoma bogati, ker neprenehoma išče, nabira si vedno več znanja, vedno več novih spoznanj. Vedno boljje poznamo sami sebe in svet okoli sebe, popravljamo ali izpopolnjujemo svoje prejšnje poglede in si pridobivamo nove, boljše, bogatejše. Znanstvena spoznanja se v obliki poljudne znanosti širijo tudi med ljudi, ki do teh spoznanj ne morejo priti sami in jih v strogo znanstveni obliki tudi ne bi razumeli. In z druge strani se bogatijo zakladnice tistega, kar ustvarja človekova domišljija v raznih umetnostnih panogah, odveč bi bilo tukaj vse naštevati. Tudi o vsem tem poroča tisk in z njim druga občila. Vendar tudi tukaj dostikrat ne ostaja pri pravi meri, spet nas zasiplje s poročili vseh vrst, nekatera so nam potrebna in koristna, druga bi zlahka pogrešali. Tega sicer ne smemo posploševati: eno je koristno enim ljudem, drugo drugim, torej je skupaj vzeto koristnega več, kakor bi se zdelo po pravkar izrečeni trditvi. Nepotrebne pa je v javnih občilih tudi tako še veliko in preveč.

Tehnične možnosti javnih občil, zlasti tisk, so velike, želja po zaslužku tudi, in tako listi vseh vrst kar tekmujejo med seboj, kateri bo dal ljudem več novega, več novic, pa tudi več bolj ali manj koristnih poročil o najrazličnejših spoznanjih in dosežkih človekovega duha. Prav lahko se komu zgodi, da se povsem ujame v nastavljene mreže, tako da samo hlasta za enodnevnicami ali le malo trajnejšimi novicami, ali si polni glavo s potrebnimi, pa tudi (in najbrž še večkrat) z nepo-

trebnimi drobci znanja, spoznanj in dognanj, ob tem pa povsem zanemarja pravo branje, ki je še zmeraj *branje knjig*. Knjiga ima namreč trajnejšo vrednost, pa naj bo leposlovna ali znanstvena, poljudnoznanstvena ali poučna, vzgajajoča... Dobra knjiga nastaja drugače kakor novičarstvo, v njej so (vsaj povečini) zbrani sadovi tehnejšega trajnejšega premišljanja, nabiranja znanja ali pa umetniškega doživljanja, stvariteljstva in domiselnosti, in tudi skrbnejšega jezikovnega oblikovanja. V njih nam naši soljudje iz preteklih in iz sedanjih časov veliko intimneje, iz večje bližine, odpirajo pogled v svoje doživljanje, ali pa nam omogočajo pogled v svet, v svet narave in v razne svetove, ki jih ustvarja človeški duh. Prebrati dobro knjigo, to navadno pomeni več kakor pregledati se skozi gore novičarskega papirja ali slišati na kupe dnevnih novic, ki so že drugi ali tretji dan pozabljene.

Zato je treba pred novičarskimi občili, še zlasti pred takim tiskom, posvariti. Gotovo je potreben, vendar le, če ostaja v pravih mejah. Ne smemo pa mu toliko zapasti, da bi nam navezanost nanj zaprla pot do globljih, čistejših virov vednosti in spoznavanja. V novičarskem sporočanju je večina takega, kar je zanemarljivo, zato mu ne smemo dajati prednosti pred knjigo. Ta nam mora biti še vedno prva prijateljica, vodnica, ki nas spremlja v bogate svetove človekovega duha.

Janez Gradišnik

Mrazi me

*V sobi mrazi me,
ob peči me stresa.*

*Žalostna soba.
V peč več premoga!*

*Ne! V ta hlad
le topel pogled.*

Francè Lokar

Štirje emonski škofi – naši prijatelji

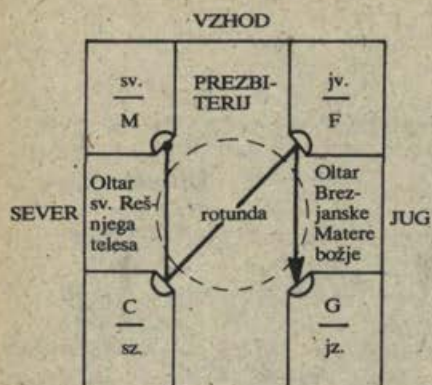
V ljubljanski stolnici stojijo visoko v kotnih nišah rotunde nenaravno velike statue štirih svetnikov, ki so v četrtem in petem stoletju škofovali v Emoni.

Pod vsako vdolbino je na pročelju postamenta vklesana kratka latinska biografija z imenom in letnicama začetka škofovske službe in smrti. V severovzhodni niši je S. MAXIMUS (241, + 252), v severozahodni B. CASTUS (349, + 368), v jugovzhodni S. FLORIUS (332, + 397) in v jugozahodni B. GENNADIUS (485, + 503). Letnice niso zanesljive, saj vemo, da je npr. MAXIMUS nastopil na oglejski sinodi l. 381, torej 129 let po vklesani smrtni letnici; FLORIUS pa naj bi škofoval 65 let, kar je težko verjetno; morda je bila letnica 347 (CCC III L) iz nejasnega rokopisa napačno prebrana? Ne kaže torej preveč zaupati tem napisom. Valvasor omenja vse štiri škofove. Vklesani življenjepisi vsebujejo delno legendarno snov, pač v duhu baroka. Napisani so v izbrani latinščini, kakor se spodobi za posmrtne »laudationes«, toda eleganca stilizacije presega preciznost vsebine.

Kot likovne umetnine te statue morda niso to, kar bi strokovna kritika ocenila kot vrhunsko storitev. Pripadajo »težkemu baroku«. Izdelal jih je l. 1713 Padovanec Angelo POZZO (Angelus PUTTUS), ki je tudi avtor lepega semeniškega »portala dveh gigantov« v Ljubljani. Njegov brat, rimski arhitekt in slikar Andrea POZZO, je avtor načrta za ljubljansko stolnico.

Za kiparja štirih škofov je bila ob pomanjkanju zanesljivih zgodovinskih podatkov o emonskih škofih gotovo težavna naloga ogniti se običajnih stereotipnosti, in v danih razmerah je mojster Angelo dal, kar je mogel.

* **Skupino** kipov tematsko združenih med seboj umetnik (in tudi gledalec) lahko pojmuje, ali individualno ali pluralno. Pri statuah je prva za znava skupine kaj rada sumarna, pluralna, vendar globlje proučevanje terja začetek pri enem samem členu in tako tudi naprej. Avtorja dveh ali več kipov, povezanih v skupino na osnovi nekaterih skupnih elementov, čaka pred razstavo za obiskovalce, npr. v cerkvi ali muzeju, dolžnost, da določi tem – v našem primeru štirim – kipom zaporedje 1, 2, 3, 4 za postavitev in ogled, potem pa še niše 1–4. Ko je to urejeno, je skupina

M = S. MAXIMUS
C = B. CASTUS
F = S. FLORIUS
G = D. GENNADIUS

podob postala serija; predstava tridimenzionalne nepremične prostornosti se je obogatila z novim atributom ogledanja po vrsti od prve do četrte niše, ob poteku časa, z linearnim miselnim procesom medsebojnega primerjanja soh in simbolnega nakazanja ne več samo povezujočih, temveč vseh razločevalnih označb.

Pri emonskih škofih so se za najbolj enostavno razvrščanje kipov ponujale smrtne letnice: MAXIMUS (252), CASTUS (368), FLORIUS (397), GENNADIUS (503). Netočna letnica pri MAXIMUSU (252) naj nas ne moti. Mojster Angelo ni imel boljših podatkov. Za škofovo udeležbo na oglejski sinodi nemara ni vedel, pač pa za mučeniško smrt. Prvo in drugo dejstvo pa pomeni močan argument za prvenstvo.

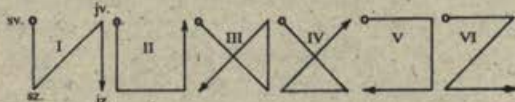
Manj preprosto je bilo ranžiranje štirih mest v rotundi. Obiskovalec stolnice skozi glavni vhod je usmerjen proti glavnemu oltarju, vstopi sredi rotunde med štirimi po poziciji in velikosti veličastnimi škofovskimi liki, in ko je prejel prvi, sumarni vtis, večinoma začne na vzhodni strani (proti glavnemu oltarju) in sicer pri levi niši – po okcidentalni bralni navadi, ki pričanja na levi, torej pri severovzhodni niši, MAXIMUSU. Na tem kipu bo najprej opazil smer pogleda na oltar Brezjanske Madone na južni steni transepta, potem pa se gledalec navadno ozira na severozaho-

dno nišo, iz katere CASTUS gleda proti istemu oltarju.

Nato bo poiskal, zopet na vzhodni strani, še jugovzhodno nišo (FLORIUS) in na koncu jugozahodno (GENNADIUS); to statuo je mojster Angelo signaliral kot zaključek serije.

Seveda za ta vrstni red ni trdnega dokaza, vendar mi je bil potrjen z osebnim doživetjem in z ravnanjem drugih obiskovalcev rotunde.

Še pripomba o tlorisu zaporedja niš v rotundi: vseh možnih tlorisov ranžiranja, z MAXIMUSOM na začetnem mestu, je šest:

Varianta I ima za igrivi okus baroka še to privlačnost, da posnema duktus zahodnih pisav: v višinski razsežnosti (t. j. pri črkah) »od zgoraj dol«, in v širini (pri besedah) »z leve na desno«.

Ta tetralogija kipov me že mnogo let čudno vznemirja. Onstran klišejskih atributov in navidezne preprostosti mi je postavila vrsto nemih vprašanj. Zelo verjetno so to čutili tudi mnogi drugi »gledalci« ter so prav tako postali »opazovalci« tokov nevidno snujočega zaporedja, ki ni časovno, ampak v smislu zapovrstnih miselnih stanj in stopenj, izzvanih v opazovalcu tetralogične serije.

Sprva sem jih gledal zgolj kot prijeten inventar cerkvene notranjčine; opazil sem samo skupne klišejske attribute štirih soh in doživljal pomirjujuči vpliv njihove domačnosti. Prav postopoma so mi nekatere navidezne stereotipnosti kazale neslutene karakteristike neodvisne od skupnih poročil vklesanih biografij. Novi odtiski so se razkrivali nezavedno, med samotnim premišljanjem, in šele potem bolj in bolj zavedno, ne več pod hkratnim, statičnim učinkom kamnitih figur v prostoru, temveč ob dinamičnem večstopenjskem duševnem procesu, ki poteka v času. V preblisku mi je kiparska tetralogija spregovorila o izhodišču in treh miselnih stopnjah: DOZNAVA – ČUSTVO – SKLEP – DEJANJE: rojstvo volje.

Že 269 let je nešteto obiskovalcev ljubljanske stolnice opazilo, gledalo, motrilo te štiri like v rotundi ter si ob njih to in ono mislilo in občutilo, pač po dovtetnosti in razpoloženju, po upih in bojaznih slehernega obiskovalca. Kdor je večkrat stopil k podnožju »emonskih škofov«, je začel z

S. MAXIMVS EPS & MON

S. FLORIVS EPS & MON

54

62

51

56

B. CASTVS EPS & MON

SUCCESSOR MAXIMILIANI
MVNERE VITAE SUI

B. ENNADIVS EPS & MON

njimi povezovati svoje lastne vtise in prej ali slej so se precejali, sestavljali in usedali v nove vizije, ne več v samo vsoto številnih zaporednih videvanj, ampak prepletane v miselno celoto z gledalčevimi osebnimi dognanji, izzvanimi od pogoste vizualne presoje preverjanja in popravljanja prejšnjih sumarnih vtisov.

Znao je, da imajo slike ali kipi v delovni sobi lastnika, ki jih je polagoma prejemal ali nabavljaj, mnogo tehtnejšo vsebino zanj kot za druge osebe. Lastnik jih sicer večinoma dojema le še kot medle lise na steni, bežni gost pa nemara kot vznemirjajoče prekinitve vsakdanjosti, ali celotno zgovorna znamenja domačinove bitnosti.

Res je lastnik izbral, morda tudi zbiral likovna dela, ampak dalje ko jih poseduje, bolj se osamosvaja ter se osvobaja pasivne vloge zadovoljnega uživalca; te umetnine bolj in bolj po svoje dojema, občuti, tolmači in se postopoma zaveda, kaj mu to likovno delo pomeni in kaj vse lahko iz njega črpa.

Važnejše od kiparjeve kronološke motivacije pri razporeditvi podob in niš se mi dozdeva to, da more iz sočasne prisotnosti štirih soh z nekimi sorodnimi atributi nastati subjektivna predstava o poteku veličastnega duševnega dogodka v štirih zaporednih fazah, ko tridimenzionalna prostornost likovnega dela daje za hip slutiti reko časa.

Da bi se gledalec lažje približal »zastrtemu sporočilu«, naj izloči vse klišejske elemente kipov: ornate (znamenja škofovskega dostojanstva); palmovo vejo MAXIMUSA (kot simbol mučeništva); knjige sv. pisma (kot simbol škofovske učne službe) ipd. Gledalec pa mora tudi skrbno analizirati in oceniti karakterizacijo obrazov, oči in pogledov, gornjega telesa in rok, nog in drže; mirovanje ali nakazan gib. V tetraloškem razpletu se tedaj prikazujejo ne le na videz okrasne ali naključne psihosomatske značilnosti, temveč aktiven, likovno prikazan impozanten napredek od apercepcije do akcije.

Kritika lahko presoja in ocenjuje likovno stvaritev na eni strani z neposrednim zaznavanjem nečesa »lepega« (quod visum placet), na drugi strani pa na temelju posredno povzročenih (induciranih) umskih, čustvenih in nravnih procesov v gledalcih, se pravi s psihičnim **poustvarjanjem**. Kdor takšno tolmačenje priznava, je tudi priznal tvorno sodelovanje gledalčeve duše z umetniško-vo zastrto, morda celo nezavedno izpovedjo, sodelovanje po svobodni volji vztrajnega občudovalca in dovezetnega uživalca, torej pristen akt razsvetljenega in prosvetnega **soustvarjanja**.

Dopustno je trditi, da danes, proti koncu prvega tisočletja po Kristusu, kritično tehtanje že kar opazno razločuje več ravni likovništva:

- **vrhunsko** raven: avtor je (zavédno ali nezavedno, vendar očitno) želel največji umetniški učinek ter ga je tudi uresničil,
- **srednjo** raven: avtor je sicer poznal, slutil ali predpostavil ta vzvišeni cilj, ni ga pa povsem ustvaril,
- **subartistično** raven: avtor je očitno stremel zgolj za podumetniško storitvijo in dosegel ustrezen učinek.

Ob tej shemi lahko vrednotimo gledalčevu duševno sodelovanje z avtorjem.

Najvažnejša se zdi srednja raven, ker obsega največ umetnin ter so najbolj dostopne in obiskane. Zanimivo: pri vseh likovnih delih je ravni doseženega umetniškega učinka intenzivnost gledalčeve kritike narobe sorazmerna; isto velja na vrhunski in srednji ravni tudi za moč gledalčevega soustvarjanja z avtorjem; na subartistični ravni pa soustvarjanje močno ali povsem upada.

V primeru vrhunske umetnine je to sodelovanje bolj pasivno, le redkokdaj tvorno, npr. pri mojstrovem adeptu, katerega kreativni dar se ravno ob vzornikovem uspehu najbolj vžiga. Gledalec pa obmolke, skoraj otrpne, tone v nemočnem občudovanju in se šele kasneje zbere. – Pri umetnini srednje ravni kaže, da gledalec kmalu odkrije šibkosti in ugotovi, da je avtor sicer imel pravšno aspiracijo, kateri pa njegov talent ni bil kos. Gledalec se čuti manj oddaljenega od avtorja in če to delo redno videva, se ga kritično loti po svojih osebnih pojmi, ga analizira, primerja in razvija simpatijo do avtorja. Končno ta umetnina gledalcu ugaja prav takšna, kakršna je in več kot to: postala je neizbrisen del njegovih optičnih spominov, intimen zaklad po lastnem duševnem sodelovanju z avtorjem – čeprav morda čez prepad stoletij.

Na srednji ravni se vplivi in asociacije avtorjevega morda nezavednega **sporočila** (njegove poslanice ali izpovedi) utegnejo emancipirati od **poročil** ukoreninjenih legend ali izpričanih zgodovinskih dejstev ter se tako močno osamosvojiti. Osamosvojeni lahko zrahljajo strogo razmejitve med likovnimi in »časovnimi« umetnostmi ter razgrnejo pogled iz likovništva do praga (in še malo čez prag) temporalnih umetnosti: plesa in mimos, glasbe in slovstva.

Ali je mojstru Angelu izjemen navdih narekoval izvedbo teh »zastrtih označb«, ki prostorno

RAZPREDELNICA I

VRHUNSKA RAVEN:	SREDNJA RAVEN:	SUBARTISTIČNA RAVEN:
AVTOR išče največji umetniški učinek ter ga doseže; ampak ga ne doseže povsem; ○ = išče ● = doseže	 ○ ●	ima le ppodumetniški cilj ter ga doseže; ○ ●
GLEDALEC tone v občudovanju; sodeluje večinoma le pasivno;	se loteva kritike, analizira, primerja, razvija svoj pogled na avtorjevo delo. Duševno sodeluje,	kritizira ostro ali pa sploh ne. Odnos do avtorja je neznaten.
□ = intenzivnost gledalčeve kritike ■ = moč gledalčevega soustvarjanja	□ ■	□ ■

zapovrstje štirih kipov usmerjajo v časovni proces filozofskega modrovanja? In – ali se je avtor zavedel te povezave? Ali pa se je pokazala šele v naših burnih dneh, več kakor četr tisočletja po slovesni postavitvi tetralogije?

Čudno. Več let me je kot gledalca bolj malo zanimalo, kaj si je baročni umetnik mislil in kaj je čutil med delom. Skozi vse razdobje prisrčnega sosedstva s sveto četverico so se mi bolj in bolj

uveljavljale lastne slutnje in domneve. V izven-klišijske elemente teh soh smo se jaz in gotovo še marsikateri motrilci dodobra vživel. – Sodobnemu človeku slika ali statua na javnem mestu, zlasti še v sakralnem prostoru, ni več samo ezoterična skrivnost ali sholastična usedlina, ampak nepogrešljiv delček današnjega duševnega bivanja.

Ni važno, ali si je Padovanec res zastavil na-

RAZPREDELNICA II

ponazarja poleg klišajskih atributov tetralogije tudi neklišijske (diakritične) označbe štirih faz

Štiri faze:	Izhodišče	1. stopnja	2. stopnja	3. stopnja
Niša in statua	(sv.) S. MAXIMUS	(sz.) B. CASTUS	(jv.) S. FLORIUS	(jz.) S. GENNADIUS
Klišajski atributi:	Škofovski ornat, sveto pismo v roki, i. dr. palmova vejica (simbol mučeništva)			
Diakritične označbe:	roka na srcu (delno klišajsko)			
glava, obraz, oči:	Zagledal je evharistijo. Zdaj malone miži, vase posluša, rekapitulira in meditira.	Široko razprte oči prizadeto motrijo evharistijo. Ustne so polodprte kot pred vzklikom.	Glava je visoko vzdignjena, usta so polodprta ob naglem vzdihljaju (odločnost). Zbrano in hrepeneče gleda evharistijo.	Gleda evharistijo. Glava je malce nagnjena naprej (akcija). Živahni pogled meri cilj.
roke in gornje telo:	Desni lakot počiva na konzoli, glava je odprta v desnico, zaprta v napetosti. Gornje telo je rahlo nagnjeno nazaj nad desni komolec.	Desnica širi prste kot v občudovanju in pričakovanju.	Desnica leži na srcu kot pri prisegi. Levica krepko stiska sv. pismo k telesu. Roki sta si bliže kot pri drugih. Ves je »zbran«.	Levo roko, zavito v štolu, tišči na srce. Dokaj močno je nagnjen naprej.
noge in drža:	Že dalj časa spokojno stoji nekoliko razkoračen.	Pravkar se je ustavil.	Odločno je (skoraj nazaj) zravnal.	Levo koleno mu sili naprej. Zdajci bo odločno zakoračil
»Zastrto sporočilo« izraža faze:	(DOZNAVA)	ČUSTVO	SKLEP	DEJANJE

tančno nalogo in ali ji je bil kos. Se je morda zadovoljil s skromnejšo koncepcijo? V gledalcih se je ob motrenju soh nekaj zganelo, premaknilo, nove misli so se jim spletale v budnih urah in med spanjem. – Ni važno, ali je mojster Angelo sploh kdaj gojil ali bi vsaj mogel gojiti misli, kakršne nas navdajajo ob vznožju njegovih škofov.

Vsekakor se je – in se bo še gledalcem izoblikoval poseben odnos do teh štirih podob in do njihovega avtorja, odnos, ki je sad součinkovanja dveh združenih, čeprav ne sočasnih procesov: avtorjeva umetniška storitev je bila inicialni prižig in sledilo mu je poustvarjalno vzplamenetje v gledalčevi duši. Obogateni prijatelji kipov in slik smo hvaležni likovnikom iz minulih stoletij, da nam toliko povedo in da bomo od njih še toliko zvedeli. Naš Padovanec je v zgodnjem 18. stoletju ustvaril kamnito tetralogijo emonskih škofov ter vsem uživalcem teh svojih umetnin zapustil, poleg mogočnega kiparskega vtisa, še toplo zadoščenje ob skrbno zavarovani, v kamnu ohranjeni, zlahtni misli.

dr. Janko Golias

Ob 70-letnici škofa dr. Stanislava Leniča

6. novembra lani je škof dr. Stanko Lenič dopolnil 70 let. Verjetno se je na ta dan spomnil veselih in žalostnih ur, ki so mu bile usojene od mladosti, o kateri smo tudi njegovi sošolci vedeli, da ni bila rožnata, pa vse do tedaj, ko mu je Bog naložil škofovsko službo.

Stanko Lenič se je rodil 6. novembra 1911 v Župeči vasi v župniji Cerklje ob Krki. Pet let je bil star, ko mu je umrla mati in deset, ko je izgubil očeta; za otroke so skrbeli sorodniki. Mladi Stanko je bil pastir na cerkljanski gmajni ko se je zanj zavzel takratni kaplan v Cerkljah Matej Tomazin. Nadarjenega fanta je jeseni 1925 poslal na škofijsko gimnazijo v Št. Vid nad Ljubljano, kjer je v rojaku profesorju Omerzi dobil skrbnega varuha. Po odlično opravljeni maturi se je posvetil duhovniškemu stanu. Po posvečenju in novi maši 4. julija 1937 je postal prefekt v Marijanišču v Ljubljani, kjer je bil takrat ravnatelj nadškof dr. Pogačnik. Po treh letih je bil poklican za tajnika na škofijo. Na tem mestu je

deloval sedem let, ki so bila zanj leta velikih preizkušenj, požrtvovalnega dela, pa tudi bridkih doživetij, ki sta jih prinesli vojna in okupacija. V tem času je temeljito spoznal razmere v škofiji, predvsem njene porazne potrebe, ko je povsod primanjkovalo duhovnikov in je bilo mnogo cerkva in župnišč porušenih. Moral pa je doživeti tudi svojo osebno Golgoto.

V maju leta 1955 je prišel za župnega upravitelja v Sodražico, kjer je deloval deset let. Večkrat je dejal, da so bila to najlepša duhovniška leta, ki jih je prebil med npravno zdravimi, vernimi in bistrimi ljudmi, s katerimi je delil vse dobro in hudo. Obnovil je cerkev, pri čemer so mu domačini z velikim veseljem in nesebično pomagali. Oskrbel je nove orgle in se ob pomoči faranov lotil tudi obnove od Italijanov požgane cerkve Žalostne matere božje na Strmici. Vsi so ga cenili, delavci in kmetje, ki se jim je znal približati s svojo iskrenostjo, prikupno prijaznostjo, z neizčrpno vedrino, predvsem pa s svojo izredno dobrotto. Zmerom in povsod se je zavzemal za svoje farane, za vsakega je imel toplo besedo, vsakemu so bila vrata župnišča odprta.

30. aprila 1964 je postal generalni vikar ljubljanske nadškofije. Težko je bilo slovo od Sodražice in župljanov, med katerimi je ustvaril tako živo in trdno edinost vernikov, da bi jo lahko označili z besedami: kako lepo je, če bratje prebivajo skupaj. Dne 24. maja istega leta ga je papež Pavel VI. imenoval za prošta ljubljanskega stolnega kapitlja, 29. novembra 1967 je bil imenovan za ljubljanskega pomožnega škofa, posvečen pa je bil 14. januarja 1968. V ljubljanski stolnici ga je posvetil delegat apostolskega sedeža v Jugoslaviji nadškof Mario Cagna. Ko med obredom posvečevalec izroči posvečencu znamenja škofovske oblasti in nato še evangelijsko knjigo, izgovori besede: »Sprejmi evangelij, pojdi in pridigaj izročenu ti ljudstvu!«

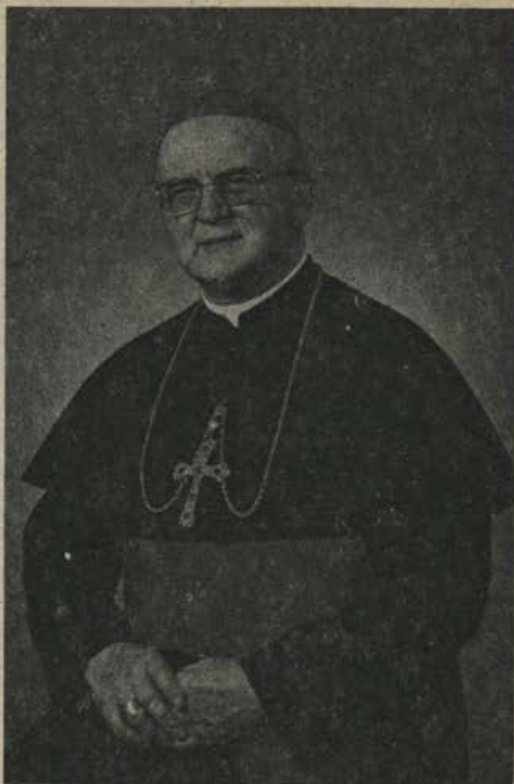
Kot škof si je dr. Lenič izbral geslo: Blagor Gospodove črede. S temi besedami utemeljuje koncilski odlok o škofovski službi ustanovo pomožnih škofov, to se pravi, da se pomožni škofje postavljajo v »blagor Gospodove črede«. Ob imenovanju je rekel: »Rad bi bil le skromen pomočnik svojemu nadškofu in bi po besedah papeža Pavla VI. 'služil iz ljubezni'... Dobro se zavedam, da so po koncilskem odloku o škofovski službi vsi moji sobratje duhovniki, sodelavci škofovskega reda in sestavljajo s svojimi škofi en sam duhovniški zbor. Rad bi bil tem sobratom, raztresenim po razsežnem terenu nadškofije, nji-

hov sobrat, ki naj jih po papeževih besedah poslušaj, jih informira, se z njimi posvetuje in jih bodri.»

Škof Stanislav Lenič je globoko doumel koncil in njegove smernice, zato si je z vso vnemo prizadeval ob nadškofu dr. Pogačniku in ob sedanjemu nadškofu in metropolitu dr. Šuštarju za pokoncilsko obnovo v Cerkvi na Slovenskem. Danes že lahko vidimo sadove teh prizadevanj, ki se kažejo v poglobljenem verskem življenju, v vedrem pomlajevanju Cerkve kljub pritiskom ateizacije, v trdni povezanosti, zvestobi in vdanosti naših duhovnikov svojim škofom. Škof Lenič je kot tajnik, kot generalni vikar in proš in zdaj kot ljubljanski pomožni škof sodeloval s štirimi škofi oziroma nadškofi, zato lahko trdimo z besedami sedanjega nadškofa, dr. Alojzija Šuštarja, ki jih je zapisal v »Družini« ob Leničevi sedemdesetletnici: samo Bog ve, kolikšno delo je v tem času opravil za naš narod in za Cerkev in samo on mu more biti tudi plačnik.

Pri vsem svojem obsežnem delu se je škof Lenič izkazal kot človek duhovne širine in svežine, velik zagovornik dialoga, dialoga v Cerkvi, med različnimi verskimi skupnostmi in v razmerju Cerkve s sodobnim svetom. V njegovi pisarni se dan za dnem vrstijo duhovniki, z njimi se posvetuje, dogovarja, razgovarja, čeprav ve, da za mnoge stvari kot škof odgovarja sam. Tudi vsem vernikom je rad na razpolago ne samo v škofijski pisarni, v spovednici, marveč tudi v svojem skromnem stanovanju. »Nikogar ni v ljubljanski nadškofiji, ki bi bil bolj prišel v osebni stik z duhovniki in verniki in ki bi bolj poznal ljudi in razmere pri nas. Ob svojem izredno dobrem spominu, osebнем zanimanju za vsakega človeka, neizmerni dobroti, privlačni prijaznosti ter neizčrpni veselosti in optimizmu zna škof Lenič kot le malokdo povezovati ljudi s Cerkvijo, slovenskim narodom in med seboj v resničnem prijateljstvu. To čutijo ljudje ob njegovih obiskih in cerkvenih slovesnostih v župnijah, še bolj pa naši izseljenci in zdomci po svetu, ki jih škof Lenič obiskuje s tako ljubeznijo.« Tem besedam ljubljanskega nadškofa dr. Šuštarja lahko pritrdijo vsi, ki dr. Leniča poznajo, rečemo pa lahko, da so med Slovenci redki, ki ga ne poznajo.

Stanislav Lenič opravlja hkrati več služb pri vodstvu škofije kot njen generalni vikar in proš stolnega kapitlja, kot član konzistorija, gospodarskega, duhovniškega in pastoralnega sveta, konference arhidiakonov in dekanov, kot predsednik umetnostnega sveta in kot član in sodelavec sko-

raj vseh škofijskih in medškofijskih ustanov, zlasti na liturgičnem in katehetskem področju. Več let je bil odgovorni urednik »Družine«, še zdaj pa je odgovorni urednik duhovniške revije »Cerkev v sedanjem svetu«. Ob vsem tem delu prebije vsak dan nekaj ur v spovednici, poleti na birmah, leto za letom obiskuje naše izseljence v daljni Avstraliji, v južni in severni Ameriki, v Kanadi in po evropskih deželah, se pogovarja z njimi, jim pridiga, mašuje, birma njihove otroke; redke proste ure pa izkoristi za pisanje.

Zahvali dr. Alojzija Šuštarja za Leničevo veliko duhovniško, škofovsko, pastoralno in vodstveno delo, ki mu jo je ob 70-letnici izrekel v imenu vse ljubljanske nadškofije, se pridružuje tudi Mohorjeva družba, ki ji je bil naklonjen v vseh njenih hudih časih. Želimo mu trdno zdravje, pri vsem odgovornem delu pa božji blagoslov in polnost tistih milosti in kreposti, ki jih kot pastir Gospodove črede posebno potrebuje.

Jože Dolenc

Osebnost in delo prof. Fr. Vodnika

Letos 5. marca bo preteklo že osemdeset let, odkar se je v Podutiku pri Ljubljani rodil kajžarju, kamnoseku in pozneje gostilničarju slavist, pesnik, kritik in esejist ter prevajalec Francè Vodnik, brat pesnika in umetnostnega zgodovinarja Antona Vodnika ter po materi bratranec akademskega slikarja Staneta Kregarja. V osnovno šolo je hodil v Šentvid nad Ljubljano, zatem je študiral na poljanski gimnaziji in končno na filozofski fakulteti, kjer je diplomiral 1928. leta.

S književnim delom se je začel ukvarjati že v višji gimnaziji, v literarnih revijah je prvič nastopil 1923. leta. Akademske leto 1928/29 je kot štipendist krakovske univerze s pridom preživel na Poljskem, naučil se je jezika in se navdušil za književnost. Leta 1930 je nastopil službo srednješolskega profesorja, ki ga je močno ovirala pri književnem delu. Bil je radodaren in potrpežljiv učitelj slovenskega jezika in književnosti mnogim rodovom pred zadnjo vojno in po njej na ljubljanskih gimnazijah.

S pesmimi, poročili, kritikami, članki, razpravami, esei in polemikami je sodeloval pri številnih predvojnih časnikih in revijah. Sproti je ocenjeval malone vsa leposlovna dela sodobnikov, o nekaterih je podal tudi poglobljene in zaokrožene literarne portrete. Poročal je o tekočih uprizoritvah v ljubljanskem dramskem gledališču, pisal načelne eseje o umetnosti in svetovnem nazoru, o slovenstvu in katolicizmu ter podobnih vprašanjih. Vidno in živahno je nastopal v Društvu slovenskih književnikov in v slovenskem centru Penkluba. V letih 1933 do 1937 je bil sourednik revije *Dom in svet*, v letih 1938 do 1941 pa revije *Dejanje*. Spadal je med kulturnike, ki so izšli iz mladinskega ali križarskega gibanja (tako imenovanega po reviji *Križ* na gori oziroma *Križ*).

Temeljne smernice Franceta Vodnika in križarskega gibanja so bile: naše krščanstvo se mora otresti oblastniškega, političnega klerikalizma in zaživeti neposredno iz verskih in nraevstvenih virov v evangelijih. Katoliški izobraženec mora izoblikovati in bogatiti lastno osebnost, da prek nje pomaga h kulturni rasti svojega naroda. Prav tako mora pomagati utirati pot novemu, bolj pravičnemu, socialističnemu družbenemu redu. Slovenstvo ne more biti istovetno zgolj s katolicizmom, ker zajema tudi drugače misleče ljudi.

Enako pa umetnost ni privilegij svobodomislecev, pomemben umetnik more biti tudi kristjan. V pojmovanju umetnosti sta zgrešeni obe skrajnosti, prazni larpurlartizem kakor vsiljiva tendenca. Umetnina je v estetski obliki, ki je njen pogoj, podana življenjska ideja. Umetnostni proizvod je presojati po njegovi kvaliteti, ne po avtorjevi pripadnosti.

Leta 1940 je Francè Vodnik ob prof. Koblarju za dve leti prevzel predavanja iz dramaturgije na ustreznih visoki šoli pri Akademiji za glasbo. V šol. letu 1941/42 je poučeval še na gimnaziji in pisal gledališka poročila. Nato so ga okupatorji in njihovi pomočniki kot privrženca narodnoosvobodilnega gibanja poslali za dobro leto v internacijo: prebil jo je od 29. junija 1942 do 9. julija 1943 v italijanskih taboriščih Gonars in Monigo. Seveda je tudi po vrnitvi v Ljubljano ostal član Osvobodilne fronte in njen propagandist v domačem okolju Žapuž oziroma Dravelj, kjer je tedaj stanoval. Na Akademiji mu niso več dovolili predavati, smel pa je spet poučevati na gimnaziji in tudi objavljati književne ocene. Ko so mu domači izdajalci v avgustu 1944 umorili sestro Ivanko (glej pesem brata Toneta *Veter nočni*), je posvojil njeno osirotelo hčerko in poslej zanjo vzorno skrbel.

Njegova književna dejavnost se je po osvoboditvi in pozneje po upokojitvi šele razmahnila. Vse do danes je ostal aktiven član Slavističnega društva, Društva slovenskih pisateljev, Društva književnih prevajalcev in slovenskega centra Penkluba. Poleg tega je član upravnega odbora dveh založb, Slovenske matice in Mohorjeve družbe, pri obeh s svojim znanjem in skušnjami pomaga usmerjati založniško politiko. Vse od začetka izhajanja je odgovorni urednik revije *Znamenje*, prej pa je bil tudi član izdajateljskega sveta revije *Prostor* in čas. Kot nekdanjega sodelavca Osvobodilne fronte pa ga srečujemo tudi med člani republiške konference Socialistične zveze delovnega ljudstva.

Prva Vodnikova knjižna publikacija je bila antologija *Slovenska religiozna lirika*, izšla je že leta 1928 (založil Konzorcij Križa) in je zajela religiozne pesmi od ljudske poezije do mlajših predstavnikov umetne lirike. Vodnik je pesmi odbral, uredil ter jim napisal uvod in opombe. V močno razširjeni, dopolnjeni drugi izdaji, ki zajema tudi avtorje novejšega časa, je antologijo objavil l. 1980 (Mohorjeva družba).

Svoje izvirne pesmi pa je priobčil v knjigi *Borivec z Bogom* l. 1932 (Jugoslovanska knji-

garna). Med najlepše spadajo Ljubavno pismo, Kelih grenkobe, Sveta maša, Borivec z Bogom in Na beli poti. Vodnikova lirika je po občutju in izrazu izrazito ekspresionistična, pozna pa se ji tudi vpliv ljudske pesmi. Obe knjigi sta ob izidu naleteli na širok in živahen odmev, nekatere Vodnikove pesmi so sprejele tudi tuje antologije.

Šele dolgo po osvoboditvi je mogel Vodnik zbrati svoje dotlej po časnikih in revijah raztrese-ne spise in jih objaviti v knjigah, da so postale dostopne tudi širši javnosti. Najprej je leta 1964 izšla knjiga z naslovom *Ideja in kvaliteta* (Obzorja). V njej beremo ocene v glavnem predvojnih pesniških (npr. Gradnikovih) in pripovednih del, kritike gledaliških predstav iz tridesetih let, literarne portrete Kosovela, Voduška in Klopčiča ter ideološke eseje in polemike s področja besedne umetnosti. Uvodno besedo je h knjigi prispeval dr. Bratko Kreft, kritikam in esejem je dodana obširna bibliografija Vodnikovih spisov (Marko Dvořak).

Pri isti založbi (Obzorja) je pisatelj leta 1971 objavil knjigo z naslovom *Prevrednotenja*. V njej, uvod in opombe ji je dodal sam, govori najprej o dialektiki in metafiziki, to je tvorni in duhovni plati slovenstva, nato o estetiki in sociologiji umetnosti, o njeni lepoti in povezanosti z družbo, in se pri tem zadržuje posebno pri Carikarju, a tudi pri drugih, npr. Mišku Kranjcu. Povsem nove so tu literarnozgodovinske razprave o Mickiewiczu, o Mencingerju, o sodelovanju modernih pri Matici itd., knjigo sklepajo avtorje-ve polemike, predvsem z Josipom Vidmarjem in Ivom Brnčičem.

Že prej, 1969. leta, je izšla knjiga *Kritična dramaturgija* (Slovenska matica), ki prinaša ocene posameznih predstav in pregledna poročila o sezonah, a tudi načelna razmišljanja o nalogah in vprašanjih gledališča, kakor jih je Vodnik v tridesetih letih pisal za revijo in dnevnik. S fotografijami in opombami opremljena knjiga je tako v precejšnji meri nadaljevanje sorodnega Koblarjevega dela v dveh knjigah *Dvajset let slovenske Drame*.

Dolgoletni pedagog pa se je iz Vodnika oglasil v 1972. letu objavljeni knjigi »Od obzorja do obzorja (Mohorjeva družba). Večina v knjigi natisnjenih sestavkov je izšla pred vojno v Mentorju ali po njej v Ljudskem tedniku. Delo hoče v mladem človeku, ki bi ga naš čas utegnil enostransko oblikovati, zbuditi zanimanje za duhovne vrednote: materin jezik, lepo knjigo, branje in lastno knjižnico, spoznavanje slovenske zemlje in

Franc Vodušek z Edvardom Kocbekom poleti 1940 pri Sv. Juriju (Vidmu) ob Ščavnici, Kocbekovem rojstnem kraju.

naših pomembnih kulturnih ustanov, redno obiskovanje predstav v gledališču, spoštovanje velikih mož, njih rojstnih domov in grobov, spoznavanje domače in svetovne književnosti, njunega razvoja in slovstvenih zvrsti. Sorodno je bilo Vodnikovo prizadevanje, da bi nam dal Slovenski literarni zemljevid, ki ga doslej, žal, ni utegnil uresničiti.

Nekajkrat je nastopil tudi kot urednik knjig drugih avtorjev, knjigam je vselej napisal tehtne uvode. Šlo je za pisatelje, ki so mu duhovno blizu, predvsem za sodobnike in prijatelje. Tako je leta 1940 napisal spremno besedo k drami

Franc Vodušek predava poleti 1939 na Bohinjskem tednu.

Na desno od njega pri mizi pisec našega članka.

Silve Trdinove V provinci; dvakrat, leta 1956 (Za Lipo) in leta 1977 (Za Obzorja) je uredil in obširneje razložil Mencingerjev roman Moja hoja na Triglav; leta 1965 je odbral in z uvodom pospremlil krajšo prozo Bogomira Magajne z naslovom Življenje in sanje; leta 1974 pa je (za Mohorjevo družbo) z esejem opremil kulturno-politične spise Edvarda Kocbeka Svoboda in nujnost.

Francè Vodnik ima izredno tenak posluh za jezik, od tujih jezikov obvlada posebno poljščino in nemščino. Oboje in pa poznavanje evropske književnosti ga je usposobilo za odličnega in načrtnega prevajalca, poslovenil je blizu 30 knjig. Prve njegove prevode, po obsegu krajše, srečujemo leta 1929 v dnevniku Slovenec. Med poslovenjenimi knjigami jih je veliko mladinskih; naj omenimo samo Sienkiewiczovo povest V puščavi in goščavi, ki je doživela več izdaj. Sicer pa Vodnikov obsežni prevajalski opus obsega naslednje avtorje in dela: antologija Poljske novele, prvič jo je objavil leta 1937 (Mohorjeva družba), drugič leta 1951 (Mladinska knjiga); Andrzejewski: Pepel in diamant; Dabrowska: Noči in dnevi I–II; Iwaszkiewicz: Mlin ob Lutynji, Poletje v Nohantu (dramsko delo), Ivana Angelska; Jastrun: Mickiewicz; Kossak-Szczucka: Legniško bojišče; Żeromski: Povest greha, Zvesta reka, Pred pomladjo, Prah in pepel I–II. Iz poljščine je prevedel tudi Rusko umetnost Vojeslava Moleta (1957, Slovenska matica). Iz nemščine pa je poslovenil tele avtorje: Bulgakov: Molière (dramsko delo), Dixelius: Sara Alelia, Lagerlöf: Klara Gulleborg, Raort: Waterloo (dramsko delo). Tudi pri večini svojih prevodov nas Vodnik s spremno besedo pobliže seznanja z avtorjem.

Leta 1977 je dokončal in objavil (Državna založba Slovenije) svoj *Poljsko-slovenski slovar*, ki v prvi rokopisni redakciji sega tja v 1949. leto. Ta slovar spada med najbolj obširne (nad 1200 strani), a tudi najboljše besednjake pri nas; prof. Vodnik je vanj vložil vse svoje bogato jezikovno znanje in skušnje, ki si jih je pridobil kot pedagog v šoli, zlasti pa seveda kot pisatelj in prevajalec.

Kot naš doslej najbolj pomemben posredovalec poljske književnosti, kot »slovenski ambasador poljske literature« (Kurier Polski) je dobil v šestdesetih letih dve priznanji: nagrado poljskega Penkluba in red zaslug za poljsko kulturo.

Tako Slovenska matica kot Mohorjeva družba pripravljata za bližajoči se jubilej svojega delavnega odbornika vsaka svoj izbor iz njegovih del. Tako se bo število knjig pomembnega kritika in

esejista še, povečalo, naša javnost pa bo dobila novo priložnost, da se seznani z Vodnikovim pojmovanjem raznih umetnostnih, kulturnih in ideoloških vprašanj.

Prof. Francetu Vodniku se ob njegovem življenjskem jubileju iskreno zahvaljujemo za vse opravljeno kulturno delo in mu želimo nadaljnjih zdravih let, da bi uresničil vsaj svoje glavne načrte. Njegovo široko znanje in delovna vnema, človeška skromnost in plemenita dobrotnost, težnja po idejnem pluralizmu in sintezi narodnih sil, obenem pa globoka in trdna zvestobasvojemu nazoru naj bodo tudi nam drugim v svetel in topleg zglede.

Joža Mahnič

Dr. Stanko Gogala – osemdešetletnik

Prof. dr. Stanko Gogala, eden izmed vodilnih slovenskih pedagogov, je lani praznoval 80-letnico delavnega in plodnega življenja, zato je prav, da se ga vsaj letos spomnimo.

Dr. Gogala se je rodil 13. 11. 1901 v Kranju, kjer je končal osnovno šolo, gimnazijo pa v Ljubljani (1921). Po diplomu na filozofski fakulteti ljubljanske univerze je l. 1925 doktoriral iz filozofije in bil nato leto dni brezplačni asistent v filozofskem seminarju te univerze. Od l. 1927 do 1946 je poučeval pedagoške predmete na moškem učiteljskišću v Ljubljani, nekaj let pa tudi na ženskem učiteljskišću. Slabih devetnajst let dela na tem učiteljskišću, bera pa za slovenski narod bogata: devetnajst letnikov slovenskih učiteljev in učiteljic, pa ga menda ni med njimi, da ne bi s spoštovanjem govoril o prof. dr. Gogali!

Ko je bil l. 1930 dovoljen tudi učiteljskim maturantom (z odličnim in s prav dobrim uspehom) vpis na katedro za pedagogiko ljubljanske univerze, je nastala potreba po novem akademskem učitelju. Zato je bil dr. Gogala l. 1929 imenovan za privatnega docenta na tej katedri in l. 1930 je prevzel tudi praktični pedagoški seminar ter uvedel za slušatelje hospitacije na ljubljanskih srednjih šolah.

Leta 1946 je bil jubilar imenovan za univerzitetnega docenta, 30. 11. 1946 za izrednega profesorja pedagogike in komaj po trinajstih letih (23. 11. 1959) za rednega profesorja.

V letih 1964–1966 je bil prof. Gogala dekan filozofske fakultete v Ljubljani in več let predstojnik katedre za pedagogiko. Ko se je gradilo poslopje filozofske fakultete v Ljubljani (Aškerčeva ul.), je bil prof. Gogala gospodar gradnje. In šele po štiridesetih letih trdega dela je slavljenca bolezen prisilila v zasluženi pokoj.

Delo dr. Stanka Gogale pa je seglo tudi čez meje univerze. L. 1936 je bil med ustanovitelji Pedagoškega društva v Ljubljani in bil do 1941 njegov predsednik. Po ustanovitvi Zveze pedagoških društev Slovenije (1950) pa je bil več let član izvršnega odbora. Gogala je bil tajnik Slovenske šolske matice, sourednik revij Čas in Sodobna pedagogika ter strokovni urednik pedagoških prispevkov iz SRS za Enciklopedijo Jugoslavije. Več let je bil tudi član strokovnega sveta Zavoda SRS za šolstvo in je l. 1964 izdelal predlog o zgradbi in nalogah snujočega se Pedagoškega inštituta v Ljubljani.

Jubilant je bil tudi prijeten, razumljiv in prepričljiv predavatelj; o vzgojno-izobraževalnih vprašanjih je večkrat predaval staršem, učnemu osebju in študentom Akademije za upodabljanje umetnosti v Ljubljani. Za delo akademskega učitelja se je dr. Gogala vestno pripravljal in se strokovno izpopolnjeval tudi na univerzah v Berlinu (1932), Pragi in Brnu (1938).

Kot pedagoški teoretik je od l. 1929 dalje skrbno preučeval oblikovanje človeške osebnosti, še zlasti učiteljeve in učenceve. Zato je že l. 1930/31 izšel v Popotniku (odslej: P) Gogalov članek »Učiteljeva osebnost«, v Domu in svetu (odslej: DS) l. 1931 pa zanimivo razmišljanje o pogledu na svet v odnosu do osebnosti: »Svetovni nazor in osebnost«. Na tej podlagi je izoblikoval slavljeneč svoj etično prepričljivi in kultivirani lik učitelja kot osebnosti, kakršnega je prikazal v reviji Čas 1932/33 (odslej: Č) pod naslovom »Kakšnega učitelja si želijo učenci«. Učiteljevo osebnost je ves čas preučeval in se je k njej spet vrnil v posebnem poglavju z naslovom »Odnos med učiteljem in učencem« (Pedagogika II, Ljubljana 1968). Kadar koli je zaškripalo v našem šolstvu, je dr. Gogala opozarjal, da so potrebni šolam vseh vrst in stopenj predvsem dobri učitelji.

Delo s slušatelji v pedagoškem seminarju katedre za pedagogiko v Ljubljani ga je sililo k preučevanju učenja in poučevanja. Kot rezultat jubilaritovih razmišljanj je že l. 1933 izšla knjiga *Temelji obče metodike* in po nadaljnjem raziskovanju veliko bolj izpopolnjena in izvirna *Obča me-*

todika (Ljubljana 1951 ter popravljeni ponatis l. 1966). Že prva leta akademskega dela je Gogala izdal knjigo *Pedagoške vrednote mladinskega gibanja* (Ljubljana 1931).

Od 1934 do 1962 pa so izhajali tudi Gogalovi krajši članki in razprave: »Psihološki doneski k problemu aktivnosti učencev v šoli« (P 1934/35), »Pomen pedagoškega kontakta za kvalitetno poučevanje« (Sodobna pedagogika 1951, odslej: Sod P), Pedagoška skrb za razvoj pomnjenja« (Sod P 1962), »Pedagoški pomen mišljenja« (Sod P 1962) idr.

Dr. Gogala pa je skušal vzgajati tudi ljudstvo, še zlasti slovensko izobraženstvo s članki in razpravami o religiji, etiki, religiji in kulturi ipd. Temu cilju so bila namenjena znanstvena in poljudnoznanstvena dela, kakor: *Socialnost in etičnost* (Č 1927), *Religioznost in konfesionalnost* (DS 1946), *Vzgoja in svoboda* (Č 1929), *Religija in kultura* (DS 1948), *O psihologiji religioznega vzgajanja* (Č 1930) idr., v katerih je prvi pri nas na sodoben način govoril o teh perečih vprašanjih.

Dr. Gogala je z napisanimi deli (stoena dvajset jih je) močno obogatil slovensko pedagoško misel. Med priobčenimi deli so članki, razprave, šestintrideset ocen in pet knjig. Nekaj jih je tudi v Slovenskem učitelju in Pedagoškem zborniku, nekaj v nemški reviji Die Erziehung in srbohrvatskih pedagoških revijah.

Tudi Gogalov delež pri razvoju katedre za pedagogiko v Ljubljani je tolikšen, da ga ne bosta mogla prezreti ne kulturni zgodovinar ne zgodovinar šolstva in pedagogike.

Posebno pa je vplival kot močna kulturna pedagoška osebnost, ob kateri so se tudi z zgledom vzgajali srednješolci in visokošolci, učno osebje in starši. Ugled pa uživa tudi zato, ker nikomur ni vsiljeval svojega pogleda na svet, a ni obračal plašča po vetru.

Ivan Andoljšek

Dr. Marijan Zadnikar – šestdesetletnik

Ob koncu decembra 1981 je sredi živahnega dela dočakal 60-letnico življenja dr. Marijan Zadnikar, eden naših vodilnih umetnostnih zgodovinarjev. Dolžni smo, da se ga vsaj po jubileju spomnimo v mohorskem Koledarju, saj je dr.

Zadnikar največ svojega časa, moči in ljubezni posvetil prav raziskovanju in obravnavi cerkvene in samostanskega stavbarstva na Slovenskem, za Mohorjevo družbo pa je napisal tri odlične knjige o umetnostni vrednosti in lepoti naših cerkv.

Dr. Zadnikar se je rodil 27. dec. 1921 v Novem mestu, že naslednje leto pa se je s starši preselil v Ljubljano, kjer živi še danes. Po svoji rodbini je podedel nagnjenje do umetnosti, kar ga je po maturi 1940. tudi pripeljalo k študiju umetnostne zgodovine. Med okupacijo je prišel v italijansko internacijo, po osvoboditvi pa je pri prof. Fr. Steletu študij končal in leta 1955 z disertacijo Romanska arhitektura na Slovenskem dosegel znanstveni doktorat. Od leta 1947 je delal v Zavodu za spomeniško varstvo SRS v Ljubljani, kjer je pred kratkim dočakal tudi svojo upokojitev. Leta 1972 mu je ljubljanska univerza za bogato znanstveno delo podelila naslov znanstvenega svetnika, kar pomeni stopnjo vseučiliškega profesorja. V svoji stroki se je izpopolnjeval s študijskimi potovanji po Evropi in navezal tesnejše stike s tujimi strokovnjaki, s svojimi prispevki pa sodeluje tudi v inozemskih znanstvenih listih. Širokemu svetu je predstavil naše umetnostno bogastvo in dobil več mednarodnih priznanj.

Dr. Zadnikar je doslej objavil nad dvesto znanstvenih razprav, člankov in ocen ter izdal enaindvajset samostojnih knjig. To je pisateljska bera, ki vzbuja spoštovanje, zlasti če pomislimo, da se je dr. Zadnikar vedno posvečal domačim umetnostnim spomenikom in da je moral zato opraviti mnogo zamudnega raziskovalnega dela na terenu. Poleg že omenjene disertacije naj naštejemo le nekaj njegovih najpomembnejših del: Umetnostni spomeniki na Slovenskem (1960), Hrastovlje (1961, 1973), monumentalna knjiga Znamenja na Slovenskem (1964, 1970), ki mu je prinesla zaslužen nagrado Sklada Borisa Kidriča; Rotunda v Selu (1967), Martjanci (1968), Gradivo za umetnostno topografijo Kočevske (1968), Romanska umetnost (1970), Srednjeveška arhitektura kartuzijanov in slovenske kartuzije (1972). Kartuzijanski samostani v Žičah (ustanovljen 1165), v Jurklostru (ust. 1174), v Bistri pri Vrhniki (ust. 1255) in v Pletterjah uvrščajo Slovenijo med najvidnejše evropske dežele glede kartuzijanskega stavbarstva. Po mnenju prof. Steleta se ta Zadnikarjeva obravnava uvršča med temeljna dela o samostanskem stavbarstvu Zahodne Evrope. Izpod peresa dr.

Zadnikarja je izšlo še: Domanjševci (1974), Pletanje, Slovenj Gradec, Žička kartuzija.

Za Mohorjevo družbo je dr. Zadnikar napisal tri knjige, ki so namenjene širokim množicam in so pisane v prijetni poljudni obliki, vendar zato niso strokovno nič manj vestne in natančne. To so: Spomeniki cerkvene arhitekture in umetnosti I (1973), kjer je predstavil osemindeset najlepših cerkv, in II (1975) – sedemindeset slovenskih cerkv, ter Med umetnostnimi spomeniki na Slovenskem Koroškem (1979) – dvainštrideset cerkv.

V Zadnikarjevem znanstvenem delu zavzema vidno mesto zanimanje za cistercijsko stavbarstvo s starodavnim samostanom in cerkvijo v Stični. Romansko jedro stiške cerkve in samostana, ki se je kljub mnogim prezidavam ohranilo iz srede 12. stoletja, je predstavil v razpravi Romanska Stična (1957). Daljše poglavje je odmeril Stični tudi v svoji disertaciji leta 1959, kjer ugotavlja, da stiška samostanska cerkev presega vse, kar je romanika v stavbarstvu ustvarila na naših tleh, in se zato uvršča med temeljne spomenike vrste v Evropi. Kot sad Zadnikarjevih raziskav v zadnjih letih je Državna založba leta 1977 izdala lepo in bogato opremljeno knjigo Stična in zgodnja arhitektura cistercijanov. Tu je pisatelj s podrobnimi razčlenitvami dokazal, da je Stična edini ohranjeni spomenik iz 12. stoletja, pri katerem je pustilo sledove tudi starejše benediktinsko stavbarstvo. V zbirki Kulturni in naravni spomeniki Slovenije je izšla knjižica Stiški samostan (l. 1977 že tretja izdaja).

Kljub lepemu življenjskemu jubileju, ki ga je dočakal, pa dr. Zadnikar še ne misli odložiti svojega spretnega përesa. Znanemu nemškemu založniku Wienand v Kölnu, ki je pred leti izdal zbornik o duhu, zgodovini in umetnosti cistercijanov, je izročil obširnejšo obravnavo z naslovom Zgodnje stavbarstvo kartuzijanov, Državni založbi pa obsežno delo Romanika na Slovenskem. V tej knjigi je pisatelj podal obračun in strnjen pregled svojih dosedanjih raziskav in dognanj o romanskem stavbarstvu pri nas.

To bi bil le kratek in priložnosten pregled velikega umetnostnozgodovinskega dela, ki ga je dr. Zadnikar doslej opravil. Prepričani smo, da neutrudni raziskovalec in popotnik dr. Zadnikar tudi v pokoju ne bo počival, marveč da nam bo odkril še marsikatero lepoto iz naše bogate kulturne zakladnice.

Jože Gregorič

Osemdesetletnica Milke Hartman

Slavnostna akademija, ki so jo letošnjega februarja v Domu v Tinjah priredili koroški pesniki Milki Hartman, je bila v resnici praznik slovenske besede na Koroškem, praznik Koroških Slovencev, ki so se zbrali, da so počastili njen visoki življenjski jubilej in se ji zahvalili za njeno zvestobo in prizadevanje, da bi slovenska beseda na Koroškem ostala živa in v ljudeh prebujala in ohranjala slovensko zavest. Vse svoje življenje, ves svoj trud je posvetila svojemu narodu in v najtežjih časih je kot kulturna delavka vselej stala ob strani slovenskega koroškega ljudstva. O sebi je že pred leti dejala: »Besedo sta mi dala oče in mati. Posredovali in bogatili so mi jo ded, babica, brat in kaplan v šoli, cerkvi in izobraževalnem društvu. Spoštujem in ljubim našo pojočo materino besedo, preprosto in umetno, iskreno in odkritosrčno besedo. Rada sem jo posredovala rodnim bratom in sestram. S svojo besedo želim in hočem služiti našemu slovenskemu narodu.«

Milka Hartman je doma v Libučah pri Pliberku, kjer je bila rojena 11. februarja 1902. Po šestih letih osnovne šole je prišla v Ljubljano v gospodinjsko šolo, ki so jo tedaj vodile šolske sestre. Izobrazila se je za vodstvo gospodinjskih tečajev, katerih namen je bil, da se dekleta priučijo vseh gospodinjskih del, tudi šivanja. Milka pa je te tečaje znala poživiti še z raznimi igrkami, s pevskimi in recitacijskimi nastopi, z razstavo kuharskih in šiviljskih izdelkov ter ročnih del. Prvi tak tečaj je vodila v Zagorju ob Savi, potem v Škofji Loki, v Celju, na Bledu; to je bilo v letih od 1925 do 1928, ko se je vrnila na Koroško, kjer je prirejala tečaje najprej v Dobri vasi, potem pa še po drugih krajih južne Koroške. Tečaje je vedno zaključila z razstavo in kulturno prireditvijo. Posebnost take prireditve je bila, da je vse pripravila sama, sama je napisala besedila, navadno kratek prizor in pesmi in dostikrat je dala pesmi tudi napev. Koliko ljubezni, skrbi in prizadevnosti je vložila v to svoje delo, so vedeli le tisti, ki so jo videli pri delu.

Kakor vsa Hartmanova družina, je tudi Milka delila njeno usodo in usodo tisočev Koroških Slovencev, ki so bili izgnani iz domovine in raztepeni na vse strani, največ v taborišča. Oče je umrl nekje v srednji Nemčiji, brat Tevžej na fronti, brat Hanzej se je sicer vrnil iz taborišča, a je

prinesel od tam kal bolezni, ki ga je po nekaj letih pobrala. Tretji brat Foltej se je po večletnem trpljenju vrnil iz Dachaua.

Po drugi svetovni vojni je Milka z vso vnemo in optimizmom zagrabila za delo, nadaljevala je s tečaji, ko pa so te po župnijah prepovedali, je priskočila na pomoč šolskim sestram v Št. Rupertu. Kolikokrat je reševala zadrego pri raznih podeželskih in družinskih slovesnostih, pri novih mašah, porokah, krstih. S kolikšno ljubeznijo se je odzvala vsem, ki so jo vabili na razne prireditve, predvsem s svojo pesmijo, ki jo je gojila že od mladih let. Imenovali so jo »potujoča učiteljica«. Soustanavljala je razna prosvetna, pevka in igralska društva. V letu 1934 je v samozaložbi izdala dva zvezka napევov k svojim pesmim. Prva prava pesniška zbirka »Moje grede« je izšla leta 1952, druga pa ob njeni sedemdesetletnici pod naslovom »Lipov cvet« (1972) in je zanj dobila nagrado »Vstajenje«, ki jo v Trstu vsako leto podelijo enemu izmed slovenskih kulturnih delavcev v zamejstvu. Leta 1977 je izšla v Celovcu njena tretja pesniška zbirka, pisana v narečju, »Pesmi z Libuškega puela«.

Za njeno osemdesetletnico je dunajski publicist Feliks J. Bister izročil slavljenci monografsko publikacijo v treh delih. V prvem delu je opisano njeno življenje ter pričevanje o usodi koroškega slovenstva v vihnem 20. stoletju, v drugem so pesmi, v tretjem pa melodije na njene pesmi, ki jih je uredil glasbenik Hansi Gabriej; na ovitkih so slike umetnika Huberta Greinerja.

Poleg pesmi je Milka Hartman napisala veliko dramskih prizorov in spevoiger. Jubilancka je pisala od mladih let in je opozorila nase kot buditeljica in nadaljevalka žlahtne koroške ljudske pesmi, ki jih označuje preprosta izpoved, namenjena preprostemu koroškemu človeku, občutje za melodiko in za lepoto slovenske besede. V ozračju avstrijske nacionalne nestrpnosti do Koroških Slovencev po plebiscitu in še v letih po drugi svetovni vojni je ohranila pokončnost in nezlomljivo voljo in je v pesmih izražala strah, upanje in pogum. Številne njene pesmi so ponarodele, mnogim je sama napisala melodijo, veliko pa so jih uglasbili razni skladatelji, predvsem Hanzl Artač, Janez Petjak, Radovan Gobec, Matija Tomc, Marko Bajuk, Hanzl Gabriel in Franca Cigan.

Pesniško delo Milke Hartmanove je zraslo kot nekakšno sodobno bukovništvo, ki je združilo v sebi krščanski etos, narodno bolečino in osebno elegično razpoloženje; tako ga je označil literarni

zgodovinar Jože Pogačnik v delu Slovensko zamejsko in zdonsko slovstvo.

7. marca letos so na osrednjem koncertu »Koroška poje« počastili njeno osemdesetletnico. V Domu glasbe v Celovcu sta poleg številnih koroških mešanih, moških, dekliških zborov in vokalno-instrumentalnih ansamblov sodelovala tudi mešani zbor Glasbene matice iz Ljubljane. Skupno je bilo 350 nastopajočih, med 1300 poslušalci pa sta bila tudi celovski škof dr. Egon Kapellari in ljubljanski nadškof dr. Alojzij Šuštar, s Primorskega pa mešani zbor Rupa/Peč. Že mesec dni poprej pa so ob njenem jubileju priredili slavnostno akademijo v Domu v Tinjah, ki so se je poleg številnih Koroških Slovencev, med njimi vsi predstavniki koroškega narodnega, kulturnega in prosvetnega življenja, udeležili jugoslovanski konzul v Celovcu Alfonz Naberžnik, avstrijski generalni konzul iz Ljubljane dr. Georg Weiss, predstavnik Društva slovenskih književnikov, predsednik društva koroških pisateljev in koroškega PEN Walter Novotny; višji deželni svetnik dr. Pavel Apovnik pa ji je posredoval čestitke in šopek v imenu deželnega glavarja Leopolda Wagnerja. Glasbeni šopek, ki so ga ob obeh prireditvah spletili pevski zbori svoji slavljenci, je bil prisrčen, žlahten in domač.

O Milki Hartmanovi

»Zvesta pripadnica svojega rodu, ki desetletja pesnikuje, skozi rodove odkriva pravega koroškega duha, ki ji pesem razodeva preprostost ljudske duše, humor, blagost, nežnost, radoživost, transcendentnost... Z motivi iz preprostega kmečkega življenja, svoje pesmi tudi sama poje, skladatelji na njena besedila pišejo melodijo, nekatere pesmi so že med ljudmi trdno zakoreninjene.« (Valentin Polanšek)

»Milka Hartman je danes nedvomno nestor vseh slovenskih ustvarjalcev na Koroškem: pesnica z izrazitim naravnim darom za poetično izražanje, ki je na Koroškem nastopila tako rekoč v času nič in na točki nič, ko je bilo potreba orati ledino. Vendar je Milka Hartman kljub težkim časom vztrajala pri svojem težavnem poslanstvu. In žetev res ni izostala.«

»Milka Hartman ostaja s svojo prosvetno in slovstveno dejavnostjo prej ko slej neizgledljiva osebnost v novejšem koroškem slovenskem kulturnem in literarnem življenju,« je zapisal Matjaž Kmecl v Koroški antologiji »Ta hiša je moja, pa vendar moja ni«.

Zelo lep in primeren stavek ji je posvetil dr. Pavel Zdovc: »Kulturna delavka in pesnica Milka Hartmanova ima svoj dom, svoje vidno mesto v slovenskem kulturnem življenju in njen nauk živi na mnogih naših najboljših domačijah od Potoč pri Labotu do drugih Potoč pri Šmohorju, še prav posebno pa v široki Podjuni.«

Lipov cvet

Lipov cvet
opojno v noč dehti.
Tiho vse je,
veter veje;
lipov cvet
mehko s cvetočih vej
mi, zvest prijatelj govori:

Postoj to noč
v prelesti blaženih vonjav!
Prikličem ti
spomine iz daljav...

Vso noč
sem govorila
brez besed:
Oj lipov cvet,
znanilec rajskih gred,
imam te rada!

Glej, ob tebi spet sem mlada.
V meni vse je prepojeno z
medom.
S svojim grem
umirjenim pogledom
na vsa pota
mladostnih iskanj;
spet obiščem
polna vere,
vse večere
tihih sanj.

Sliko dam ti

Glej, sliko dam ti – to sem jaz:
le dobro mi poglej v obraz!
Izmeri dušo mi v očeh,
preštej srebró, zlató v laseh.
Na gubicah bolest presodi,
pri sodbi let usmiljen bodi.
Prikrit ti je utrip srca –
morda nasmeh ti vse izda...

France Lipičnik – sedemdesetletnik

Pisatelj in profesor France Lipičnik se je rodil 13. sept. 1912 v Šmartnem v Rožni dolini. Oče mu je bil zidar. V rojstnem kraju je obiskoval ljudsko šolo, gimnazijo pa v Celju in v Ljubljani, kjer je na Poljanski gimnaziji 1935 maturiral.

Po maturi je stopil v mariborsko bogoslovje in ga 1940 dokončal. Nato je bil nastavljen za kaplana v Brestanici ob Savi, kjer ga je 1941 okupator zaprl in z drugimi lavantinskimi duhovniki preselil na Hrvaško. Vendar se je iz Zagreba srečno prebil v Ljubljano in tam preživel okupacijo. Duhovniško delo je opravljal pri sestrah notredamkah na Mirju in pri frančiškanih, vpisal pa se je tudi na ljubljansko vseučilišče (slavistika in narodopisje), ki ga je končal 1945. Za diplomsko nalogo je obdelal pesnika Silvina Sardenka.

Potem je učil na raznih ljubljanskih gimnazijah in prevzemal še razne druge naloge (bil je odbor-nik Mohorjeve družbe in sourednik Nove poti). Ob preobilnem delu je težko zbolel in moral 1962 v invalidski pokoj. Tedaj se je za stalno naselil pri frančiškanih, kjer je že prej obilo pomagal pri dušnem pastirstvu; tam živi in poma-ga še danes.

To bi bil na kratko očitran življenjski okvir, katerega je Fr. Lipičnik napolnil s svojim duhovniškim, učiteljskim in pisateljskim delom. Pisati je začel že na celjski gimnaziji, kjer so imeli dijaki svoj literarni krožek in svoje glasilo. Nastopal je tudi kot igralec v celjskem gledališču, med počitnicami pa je v domačem kraju zbiral igralce ter režiral domača in tuja dramska dela. V mariborskem bogoslovju je literarno delo nadaljeval in urejal »Lipico«, list bogoslovcev, ki ga je bil ustanovil A. M. Slomšek. S črticami je sodeloval v mesečniku »Naš dom«, ki ga je izdajala mariborska Cirilova tiskarna, urejal pa dr. Fr. Sušnik. Dr. Sušnik je Lipičnika navdušil za narodopisje, ki naj bi izšlo pri Cirilovi tiskarni, pa mu je okupacija delo zavrla in prekržala vse načrte. Kot profesor se je ves posvetil mladini in poleg učiteljskega dela na VIII. ljubljanski gimnaziji ustanovil literarni krožek, ki je izdajal svoje glasilo »Mladi obrazi«, pozneje »Mlada pota«, in prirejal javne literarne večere. Na klasični gimnaziji, ki se je preimenovala v Prežihovo, je ustanovil zavodski list »Solzice«, ki še vedno izhaja.

Po oseboeditvi se je Lipičnik posvečal zlasti narodopisnim črticam, ki jih je pridno pisal in objavljaj v Novi poti, v mohorskem Koledarju in zadnja leta v Glasniku Slovenskega duhovniškega društva. Leta 1966 mu je Mohorjeva družba izdala knjigo »Narodopisne črtice« (Mohorjeva knjižnica 143), v kateri je zbral deset črtic. Pisatelju je šlo predvsem za to, da v pripoved vplete lepe ljudske običaje in jih poda v zaokroženi obliki, kakor se zvrstijo vsako leto od pomladi do zime. V prvi črtici govori o obiranju, sušenju in prodaji hmelja (O hmelju vam hočem zapeti). S tem je združil romanje k Materi božji v Petrovče in na Goro, kjer se ljudje srečujejo z berači in slepim ljudskim pevcem, spomnijo se pa tudi Turkov in graščakov. Z božičnimi prazniki je povezano postavljanje jasl ter blažena lepota in sreča svetega večera, blagoslov soli na sv. Štefana in blagoslov vina na sv. Janeza (šentjanževca) ter tepežni dan (Božični večer). Pozimi je čas kolin in prijaznih kmečkih obiskov, o čemer govori črtica Domač praznik. Tudi zidanje nove hiše ne mine brez likofa in »zažnoranja« gospodarja ter drugih, ki pridejo gledat novo stavbo in se morajo zidarjem odkupiti (Zidarji). Peta črtica omenja krščanske navade ob krstu, botrini in vpeljevanju (Krst), šesta o bdenju pri mrličih s petjem ganljivih ljudskih pesmi (Pangerlovega očeta smrt). Velikonočni običaji in odhod fantov k vojakom so vsebina sedme črtice. Pustne burke

se ne končajo vedno s pepelnico in slamnatim dedcem, ampak včasih tudi s pretepi in sovraštvo (Košuta). Lepe so bile navade ob poroki, ko pridejo svatje po nevesto, šranganje, pobiranje »larme« za godca na svatbi in prodajanje vina z duhovitimi ugankami (Ko se je Lojzika možila). Najdaljša in najboljša je zadnja črtica (Mahadrajek), v kateri je pisatelj ob vaškem posebnem nanizal vse tiste običaje, ki jih je izpustil pri prejšnjih črticah: kako je kvatni teden v adventu brez uspeha zalezoval coprnice in streljal vanje, kako je hodil v ris in na sveti večer poskušal še na druge načine doseči srečo; kako je pri polnočnici skozi luknjo v deski iz krste iskal coprnic, o vilah plevicah, o pogovorih med živino na sveti večer, o strahovih na pokopališču in o brezuspešnem zdravljenju uročne živine. Tako je v Lipičnikovih črticah ohranjeno bogastvo življenja v družini, v vasi in v soseski, ki – žal – vedno bolj tone v pozabo in izginja.

Razen narodopisja je Lipičnik v svojih črticah obravnaval svoja duhovniška in profesorska doživetja, pa tudi spomine na NOB. Ob visokem življenjskem jubileju mu želimo predvsem ljube-ga zdravja in moči, da bi še mnogo lepega napisal.

Jože Gregorič

Ciril Jeglič petinosemdesetletnik

Nestor slovenske hortikulture, upokojeni univerzitetni profesor Ciril Jeglič je l. 1981 mirno in zadržano praznoval svojo 85. letnico. Starejši mohorjani se še spominjajo njegovih številnih člankov v predvojni Mladiki, ko je iz meseca v mesec pisal o vrtnih rastlinah, o gojitvi, uporabi in odnosu do njih. Takratni urednik Mladike in publikacij Mohorjeve družbe Fr. S. Finžgar ga je vzpodbujal k rednemu pisanju in v l. 1928 je družba izdala knjižico Okrasne popenjavke za vrt in dom. Pisal je tudi prispevke za Mohorjev koledar.

Vzpon Jegličevega javnega strokovnega dela pa se je s tem šele pričel. Skupaj je napisal devet strokovnih knjig. Vse s področja sobnih, vrtnih in parkovnih rastlin, vrtno umetnosti in vrtnarstva. Zadnja, Med ljudmi in rastlinjem, je izšla l. 1979. Vse te knjige in številni prispevki v raznih revijah

Alojz Kocjančič – sedemdesetletnik

Z Alojzijem Kocjančičem je slovenska ali šavrska Istra ob Rižani in Rokavi dobila svojega pesniškega glasnika, narodopisca in kulturnega zgodovinarja. Ta kraška zemlja borov in kame-nja, revnih pašnikov in njivic, trnja in brinja, ob morju pa žlahtnih trt in oljke je svojim sinovom in hčeram nepozabno lepa. Tudi pesnik Kocjančič je globoko vsajen v domačo grudo:

*Kar sem, si, Istra, ti mi dala,
pečat si vžgala za vse dni,
zato se vsaka moja pesem
ob tvojih strunah uglesi.*

Zato pesnik kot zvest sin matere Istre obljublja:

*Obraz tvoj, mati, bom odkrival pravi,
ljudi opeval bom, vode in skale
z ljubeznijo do tebe, do resnice,
da se ti ranjeno srce pozdravi.*

jah, zbornikih, na simpozijih in predavanjih za širše družbene potrebe so edinstven prispevek slovenski kulturi. Povsod se odlikuje z jasno mislijo, lepim jezikom, polno zavzetostjo in odgovornostjo. Lepega jezika se je učil, kakor je sam večkrat poudarjal, pri dr. Izidorju Cankarju.

Pomembno je Jegličevo aktivno udejstvovanje v strokovnem šolstvu tako v Sloveniji kakor tudi na Hrvaškem. Bil je organizator strokovnega šolstva in poučeval je jugoslovanske vrtnarje – od nižješolskih med obema vojnoma do srednje in visokošolskih po drugi vojni.

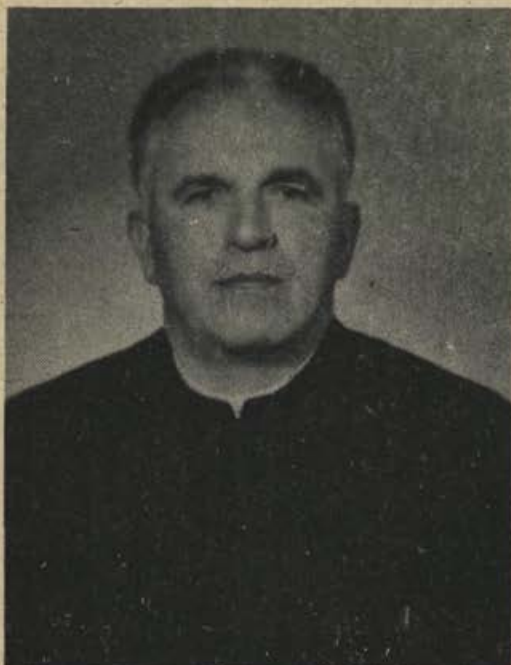
Slovensko hortikulturno gibanje ima Cirila Jegliča za svojega nestorja. Leta 1957 je bil pobudnik in ustanovitelj Hortikulturnega društva Slovenije, iz katerega se je razvilo mnogo novih društev in končno Zveza hortikulturnih organizacij Slovenije. Širokemu društvenemu gibanju je dal tudi globljo vsebino, ko je zapisal, da je hortikulturna dejavnost tista, ki se iz kulturnih nagibov ukvarja z vrtnarstvom.

Sodelavcu in prijatelju Mohorjeve družbe Cirilu Jegliču čestitamo k visokemu jubileju in mu želimo še veliko zdravja in dela »med ljudmi in rastlinjem«.

Jože Strgar

Alojz Kocjančič je torej Istran. Ročil se je kmečkim staršem v Kubežu 20. maja 1913; v družini je bilo osem otrok. Osnovno šolo je obiskoval v Kubežu, pripravnico in klasično gimnazijo pa v malem semenišču v Gorici. Po maturi leta 1933 je stopil v bogoslovje in leta 1937 postal duhovnik tržaško-koprske škofije. Kot kaplan je služboval v Buzetu (hrvaška Istra), župnijski upravitelj pa je bil v Koštaboni, od koder je leta 1963 prišel v Klanec pri Kozini, na tako imenovanem Malem krasu, kjer še vedno pastiruje ter piše pesmi in prozo.

Pesniti je začel v srednji šoli. Podvodja malega semenišča dr. Ivo Juvančič je dijake seznanil s tedanjim mladinskim gibanjem, ki so se mu nekateri navdušeno pridružili; med njimi je bil tudi Kocjančič. V pesem je izlival svoja mladostna kipeča čustva, a v javnosti se ni oglašal. Šele kot bogoslovec je v Domu in svetu objavil Istrske voznike, eno svojih najboljših pesmi. Pod fašizmom je bilo v Istri težko nastopati s slovensko pesmijo. Takrat je bil tudi Kocjančič deležen trpke usode slovenskih in hrvaških duhovnikov, ki so bili za Italijane prevratnega duha. Zato pa je več objavljajl po osvoboditvi (včasih pod psevdonimom Kubejski): v Slovenskem Jadranu, v

Borih, v Novi poti, v Organizacijskem vestniku CMD, v Rodni grudi in v Koledarju celjske Mohorjeve družbe. Po letu 1970 sodeluje v Glasniku Slovenskega duhovniškega društva. Tu je objavil članke o zaslužnih slovenskih učiteljih in duhovnikih, ki so delovali v slovenski Istri in na Krasu. Kocjančič jih imenuje kar »istrske Čedermace«. Zanimive kulturnozgodovinske članke, v katere vpleta svoje spomine in ki se prijetno berejo, je napisal za Družinsko pratiko: Klanec na Malem krasu v zgodovini in legendi (1980), Zgode in nezgode popotnikov na cesti Kozina-Trst (1981), Ledenice na Malem krasu (1982) in Ovčereja pod Slavnikom (1982).

Leta 1962 so izšle Kocjančičeve »Šavrinske pesmi« (104 str.), ki jih je z ustreznimi ilustracijami opremil akad. kipar Jože Pohlen. S to zbirko si je pridobil ime pesniškega glasnika Istre.

»Šavrinske pesmi« prinašajo vse najboljše in najznačilnejše, kar je Kocjančič napisal v vezani besedi v tridesetih letih svojega pesniškega snovanja. Knjiga je razdeljena na več ciklov. V prvem opeva mladostne boje in sanje, v drugem iskanja in srečanja z ljudmi in kraji. Središče zbirke je cikel »Istra, zemlja in ljudje«. Tu so zbrane pesmi očetu in materi, rojstnemu kraju (»Kubejski soneti«), domači zemlji in vsej ljub-

ljeni Istri. Pesnik jim je dal umetno sonetno obliko. Najlepsi pesmi sta »Istrski vozniki« in »Kubejskim Šavrinkam«, v katerih je nazorno izrazil skrb in trpljenje nekdanjega istrskega človeka za vsakdanji kruh. V zadnjih desetletjih so se gospodarske razmere tudi v Istri in na Krasu izboljšale. Toda novi časi so prinesli nove nevarnosti, ki so marsikoga zvabile, da je pozabil na dom in domačo zemljo (»Zvodenela kri«). Sledi še nekaj religioznih pesmi in prigodnic istrskim šokratom duhovnikom, konča pa knjigo zopet izpoved o pesnikovem osebnem občutju in umetniškem poklicu.

Takšno je Kocjančičevo pesniško in pisateljsko delo, s katerim je v naše slovstvo vnesel istrskega človeka in njegovo zemljo. Izrazil je svoja osebna doživljanja, pa tudi ljudi in kraje, ki jih je spoznal na svoji življenjski poti. Ob lepem življenjskem jubileju, ki ga je dočakal, mu želimo še veliko uspehov pri duhovniškem in umetniškem delu.

Jože Gregorič

Beneški »Trinkov koledar« izhaja trideset let

Beneški Slovenci imenujejo Trinkov koledar živ Trinkov spomenik. Prvič je izšel o božiču leta 1953 za leto 1954. Takrat je bilo v njem zapisano v narečju Beneških Slovencev: »Adna želja se je monsinjorju Ivanu Trinku spunila, da je za Božič l. 1953 že dobil u svoje roke naš prvi koledar za leto 1954. Imenovali smo ga po njem Trinkov koledar, kir je Trinko želu, da dobijo naši delauci emigranti tak koledar, ki bo pisau o starih časih Beneške Slovenije an o pravicah, ki jih nima Benečija. Pisati smo morali o novih pastirjih po naših cerkvah, ki so izdali Kristusov nauk, ko so nam odrekli naš jezik u šolah an cerkvah an kanclijah.

Prebrau je Trinko ta naš koledar an reku: Zadovoljen sam, da je dobila Benečija usaj an slovenski krščanski koledar, da bodo tisti po črnih minierah Belgije vedeli, da še sije sonce nad Benečijo an da bodo vedle njihove žene, matere an otroci, da ni prau, kar delajo po zadnji vojski z nekdanjo Slavijo-Benečijo. Ni prau, da nimaju dela doma an da moraju zaradi emigrantskega

kruha iti družine narazen. Ni prau, da nove oblasti prepovedujejo jezik slovenskih vernikov v tistih 33 cerkvah, ki ga je pregnal iz njih fašizem. Prav bi bilo, da bi se naši delavci povrnili domov an da bi dobili industrijsko delo doma u Benečiji. Prau bi bilo, da bi te zveste Benečane Italija taku nagradila, da bi delali doma an govorili an učili svojo slovenjščino userod u svojih krajih...»

Taka je bila programska misel in zasnova prvega Trinkovega koledarja in tej zamisli je ostal zvest vseh trideset let svojega izhajanja. Tej pomembni obletnici je kulturno društvo Ivan Trinko v Čedadu posvetilo letošnji dan – 6. marec 1982 – slovenski kulturi. Tako Trinkov koledar že tri desetletja spremlja življenje in delo Beneških Slovencev doma in na tujem. Njegovo izdajanje je z letošnjim letom prevzelo društvo Ivan Trinko v Čedadu. Pobudnik za izdajanje Trinkovega koledarja je bil župnik Anton Cuffolo iz Laz, prav tisti, ki ga je pisatelj Bevk tako živo upodobil v Kaplanu Martinu Čedermacu. V tridesetih letih se je zvrstilo lepo število sodelavcev, častno mesto pa ohranja Ivan Trinko ne le s svojo duhovno navzočnostjo, marveč tudi s svojo bogato zapuščino, iz katere črpa koledar precejšen del gradiva. Koledar je redno prinašal zapise o domači zgodovini, poročal je o pomembnih dogodkih iz življenja Beneških Slovencev iz preteklosti in sedanjosti. Posebno skrb je, čeprav v skromnem obsegu, posvečal gospodarskim vprašanjem in izseljencem oziroma zdomcem, ki je stara rana Beneške Slovenije. Največ izseljencev je v Švici in Belgiji, kjer so dobro povezani v raznih društvih, v Benečiji sami pa prizadevno delujejo razna prosvetna in kulturna društva.

Na proslavi tridesetletnice izhajanja Trinkovega koledarja so se spominjali mnogih nekdanih sodelavcev, med njimi dolgoletnega urednika prof. Rada Bednarika, nato Alberta Rejca, Ludvika Zorzuta in drugih, ter sedanjih piscev, med katerimi so pomembni zlasti Milko Matičetov, Pavle Merku in vrsta duhovnikov. Na proslavi je sedanji prizadevni urednik Jožko Kragelj orisal svoje delo pri izdajanju, urejanju in pritegovanju čim širšega kroga sodelavcev, zlasti domačinov; Marijan Breclj pa je naštel najpomembnejše sodelavce Trinkovega koledarja, ki so mu dajali pečat skozi tri desetletja.

Naj Trinkov koledar še dalje opravlja pomembno kulturno, politično, narodnovzgojno in gospodarsko vlogo, naj ohranja žive vezi med domovino in njenimi izseljenci, predvsem z željo, da bi ti čimprej dobili možnost dela in zaslužka.

O upanju

22. aprila 1973

Kristusovo vstajenje si kristjani pojmujejo kot nadnaravni dogodek, ki bodo njegove odrešne posledice za nas nastopile šele na koncu časa, ko se bo Kristus pojavil v vsej svoji slavi, obudil vse mrtve in obnovil stvarstvo, pozabljam pa pri tem na moč vstajenja že nad našo vsakdanjostjo. Zdi se, da smo si z odlaganjem posledic Vstajenja na konec zgodovine zabrisali njegovo vsenavzočnost v življenju, kakor ga živimo zdaj in tukaj. Nauk o poslednjih rečeh izgublja tako svoj kritični, radikalni in revolucionarni pomen za navzočo zgodovino. Z drugimi besedami: vse tri tesno povezane kreposti, kakor jih navaja apostol Pavel, vera, upanje in ljubezen, so v nas usodno oslabele, najbolj zatemnelo med njimi pa je upanje. Postali smo nesrečni ljudje brez upanja.

To izgubo je povzročila raztresenost sredi premoči zunanje razvitega sveta. Človekov napredek je sicer zaukazan in utemeljen z družbenim procesom, vendar nas nezadržana eksplozija našega uma dela vedno bolj negotove in osamele, notranje prazne. Začenjamo čutiti, da postajamo podobni poganskim bogovom, ki so se nesrečno vrteli v zaprtem krogu narave in njenih mitov. Kljub odpiranju veselja se je človekova bit ujela vase, ter postala žrtev dvomov in negotovosti. Vedno bolj čutimo svojo nezadostnost in nepripravljenost navzočega, tehnično vedno bolj popolnega sveta. In le tu pa tam se spomnimo, da ima naše upanje v jutrišnji dan mnogo večje razsežnosti, kakor jih razodeva njegov praktični obraz, in da životarimo brez prave vizije, če si človekove prihodnosti ne zamišljamo v luči dogodka, ki se je dogodil z Jezusovim vstajenjem.

Z njim je namreč človek stopil v docela osmišljen čas in prostor. Oba, čas in prostor, sta se podvrgla novi strukturi bivanja, dimenzijo trajanja je zamenjala dimenzija celostnega nastajanja prihodnosti. S Kristusovo zmago nad smrtjo in ničem se je v njegovih prvih učencih prebudila zavest, da so osvobojeni zla in ničnosti in da so sposobni temeljno pomembnega odrešilnega napredovanja v prihodnost. Tako so se z njimi vsi čuti nešteti krščanskih rodov odprli upanju v vseobsegajočo prihodnost. Delovanje verujočih v vstalega Boga-človeka je postalo dejavno in smotno. Vsa stvariteljska dejanja so postala del vesoljnega odrešenjskega procesa.

Posebno pomembno pa je dejstvo, da je spoznanje o odrešujočem upanju v prihodnost postalo last in sposobnost vsega človeštva. Marksist pravi, da je človek kljub družbeni odvisnosti sposoben smotrnega preraščanja vsakega preživelega ali nezadoščujočega položaja, kristjan pa to spoznanje dopolnjuje z resnico, da se je v Jezusu umrl Bog naselil v človeku in da živi v njem kot soustvarjalec absolutno novega in dobrega. Marksist Ernst Bloch pravi, da resničnost ni to, kar je, ampak tisto, kar se vzdiguje iz oceana možnosti. Teolog Jürgen Moltmann pa dodaja, da bi bila človeška izkušnja brez temeljev, kot bi ne bila zasidrana v veri, ki je upanje v Vstajenje.

Tako se vstajensko upanje verujočih ne tiče le njihovega občestva, ampak vsega človeštva in vsega vesolja. Z drugimi besedami: z vstajenskim upanjem se je kvalitativno spremenila vsa zgodovina in usoda vsega vesolja. Vstajenje ni le dogodek v zgodovini, ampak nosi v sebi celotno novo zgodovino. Zgodovina ni več sredobežna, ampak sredotežna. Zgodovina ni več vrsta ponavljanj in ni več spoznavanje le tipičnega in razumsko razvidnega, ampak je postala osredinjajoči misterij, ki odpravlja analogijo in relativiteto. Zgodovina je postala prostor in čas, ki se v njima in z njima dogaja tudi izredno, še neobstoječe, neprimerljivo, absolutno novo. Z Jezusovim vstajenjem se je začela nova človeška izkušnja. Iz te izkušnje ni izključen nihče rojenih, odrešenje je navzoče in možno za vse, predvsem za tiste, ki živijo po svoji vesti, ki je najplemenitejša nosilka upanja.

Danes smo prišli do usodne točke razvoja, ko se je upanje zamajalo tako v verujočih kakor v neverujočih. Dejstvo, da smo v nekem pogledu vsi žalostno združeni v nezaupanju in celo v dvomu, pomeni, da se nas težka duhovna kriza tiče vseh enako. Človeštvo bo moralo kot celota storiti nekaj duhovno revolucionarnega. Osvoboditi se bo moralo skušnjav samozadostnosti, nasilja in bratomornih utopij ter storiti nekaj, kar se praktikom in tehnikom zdi nemogoče. Ustvariti bo moralo nekaj radikalno novega, kar bo prebudilo upanje v skupno prihodnost in kar radikalno nasprotuje vsem drobnjarijam, praznim slepilom in nesmiselnim igram. Pisatelj Albert Camus pravi v svojem romanu »Kuga«, ki opisuje nastop vase zaprte civilizacije: »Kuga je vsem nam odvzela sposobnost ljubezni, kajti ljubezen potrebuje vsaj malo prihodnosti, nad nami pa vladajo zgolj trenutki.« Besedo imajo predvsem kristjani, od njihovega dejavnega upanja je najbrž vse

odvisno, človeštvo in svet pa se vedno bolj zvijata v strašnih porodnih bolečinah.

Edvard Kocbek

Edvard Kocbek

Lani, 3. novembra, je umrl veliki slovenski pesnik, pisatelj, esejist, mislec in javni delavec Edvard Kocbek. Mohorjev koledar za leto 1982 je bil tedaj že natisnjen in ni mogel več počastiti njegovega spomina. Vendar sta o njem spregovorila dva prejšnja koledarja. V tistem za leto 1981 je bil objavljen kratek zapis iz mojega peresa, ker je koledar prejšnjega leta prezrl njegovo 75. letnico. In leta 1974 je uredništvo koledarja napisalo nekaj več ob pesnikovi 70. letnici. Zdaj se bomo spominjali le še obletnic njegove smrti. Nikoli več ne bo med nami tega nenavadnega človeka, tako bogato obdarjenega z izrednimi darovi, tako zavzetega za dobro soljudi, tako neomajno zvestega tistemu, kar je spoznal za pravo in vredno.

Uredniški članek v koledarju za 1974 je napisan povečini po pesnikovih lastnih izjavah, dopolnjenih s podatki o njegovem življenju in delovanju. A ko preberemo take besede, smo še zmeraj pred uganko, še vedno ne vemo, od kod se je vzel ta zmeraj tako živi, neuklonljivo v prihodnost zazrti človek, ta neodjenljivi klicar k vedno novim naporom, k iskanju smisla našega prebivanja na svetu. Ko sem ga osebno spoznal – najprej sem spoznal njegovo poezijo, ki me je kot mladega človeka zelo prevzela – je bilo meni 19 let, njemu 32. Bil sem mu učenec in potem sodelavec, somišljenik in pozneje prijatelj vse njegovo življenje. Vedno sva si bila miselno zelo blizu, tudi če včasih nisem povsem razumel ali odobral kakega njegovega dejanja. Človeška bližina med nama pa je ostajala, vez med nama je bila vedno trdnjša, kolikor dalj sem ga poznal. A čeprav je bil človek, ki si je ves čas pisal dnevnik in jih večkrat tudi objavljal, je v pogovorih sobesedniku le redko dal vpogled v svojo duševnost. Le tu pa tam nam je dajal videti, v kakšnih mukah in naporih se poraja njegova misel, kakšne dvome in pomisleke je moral premagovati, kateri globlji razlogi so mu dajali trdnost, ko se je odločal. Navadno smo videli le sadove njegovega premišljanja, spoznanja, do

katerih je prišel v samotnih urah. In kot mislec je bil tako samosvoj, da tudi njegovi najbližji prijatelji ne moremo trditi, da smo ga dobro poznali in vedno prav razumeli.

Šele v poznejših letih sem spoznal od blizu še eno njegovo lastnost, namreč njegovo kar neverjetno delavnost in marljivost. Tako živo je želel spoznati tisto, kar se je dogajalo v umetnostnem in znanstvenem, miselnem svetu, da je kar naprej bral, premišljal ob prebranem, si izpisoval, povzemal in pripisoval kritične misli, da mu je vedno primanjkovalo časa za vse, kar bi bil še rad naredil. V letih, ko sam ni mogel objavljati izvirnih spisov, je precejšen del takih svojih zapisov dal v javnost. Ko je spet lahko objavljajl svoja dela, mu do objavljajl zapisov ni bilo več. Duhovno pa je bil neprenehno zaposlen, oddiha skoraj ni poznal, in ko mu je bolezen na koncu onemogočila branje in študij tujih miselnih dognanj, je bila to zanj največja nesreča.

V svojem članku sem tedaj zapisal, da je najdragocenejše jedro Kocbekovega slovstvenega ustvarjanja njegova lirika. To pa je zvrst, ki marsikomu ni dostopna ali privlačna, in malokdo si tudi še v poznejših letih ohrani čut zanjo. Zato je razumljivo, da so nekaterim danes pomembnejše druge Kocbekove stvaritve in da posebej povzdigujejo njegovo zbirko novel *Strah in pogum*. Če te novele presojamo z merili, ki veljajo za to slovstveno zvrst, pokažejo sicer razne slabosti. Tisti, ki jih tako cenijo, odkrivajo v njih mimo leposlovnih vrednot njihovo miselno vsebino in občudujejo avtorjevo občutljivost, s katero je znal v teh pripovedih strnjeno zajeti in predstaviti vrsto človeških in moralnih vprašanj, ki so se zastavljala ali bi se bila vsaj morala zastavljati Slovencem v partizanskem bojevanju. Veliko takih vprašanj se je Kocbek dotikal tudi v svojih dveh dnevnikih, v *Tovarišiji* in *Listini*, delih, ki jima ne najdemo ničesar enakega v sodobnih literaturah. Kocbek je bil pač vsestranska osebnost in njegova ustvarjalnost je zaobjemala razna področja.

Še od svojih mladeniških let je vedno stal sredi raznih gibanj in skušal s svojo mislijo in s svojim delovanjem sooblikovati usodo naših skupnosti, tako narodne kakor krščanske. Nikjer se ni zadovoljil s površnimi, že zdavnaj izrečenimi odgovori na velika vprašanja o človekovem bivanju. Neki ustvarjalni nemir ga je gnal, da je skušal stvarjem vedno seči v globino. Pri tem se je živo zavedal, da nam tako imenovane večne resnice same po sebi ne morejo dosti pomagati, da moramo najti

njihove oblike za sodobni čas, za sodobnega človeka. V iskanju takih oblik je bil neutrujen, ko pa je nekaj spoznal za resnico, je to zastopal z vso strastjo zavzetega branivca človekovega smisla. Prepričanost, ki je potem žarela iz njega, je osvajala, kdor je prišel k njemu z odprtim srcem in glavo, se ji ni mogel ustavljati. Včasih njegovi misli nismo mogli dobro slediti, ker morda za nas ni bila razumljivo izražena, prepričeval pa nas je žar zavzetosti, ki smo jo čutili za njo.

Ideje in spoznanja pa se ne uresničujejo lahko. V življenjski praksi je nešteto težav, od čisto stvarnih do tistih, ki jih povzroča človeška šibkost in omahljivost, da ne govorimo o nasprotovanjih in zavračanjih iz najrazličnejših nagibov. Za premagovanje takih težav so potrebne neke druge človeške lastnosti, ne toliko bistra in globoko segajoča misel kolikor trezna presoja, kaj je uresničljivo, po kakšni poti se da kaj doseči, kaj ostaja v mejah človekove zmogljivosti in sprejemljivosti. Te lastnosti bi moral imeti dober politik, pa tudi vsak dober javni delavec v širokem pomenu te besede.

Nekaterih od teh lastnosti je Kocbeku gotovo primanjkovalo, saj se tudi le poredko združujejo z lastnostmi vidca in misleca. Usodna doba, v kateri je bilo naše narodno in družbeno življenje najprej postavljeno na odločilno preskušnjo in potem revolucionarno preobraženo, pa je prinesla s seboj take okoliščine, da je idejnega in miselnega stvaritelja Kocbeka postavljala tudi na mesta, kjer se je odločalo, kako se bo oblikovalo in usmerjalo prihodnje življenje naše narodne skupnosti. Vrsta njegovih nekdanjih somišljenikov ali ljudi s podobnimi pogledi se je na razpotjih med zvestobo nekdanji ideji in odločitvijo za nove, praktične rešitve mirne duše odpovedovala nekdanjim idejam in se prijaznila s prakso. Od Kocbeka pa tega ni bilo mogoče pričakovati. Svojim spoznanjem je bil neomajno zvest, ni bilo sile, ki bi ga bila lahko omajala v tej zvestobi, in spori s prakso so bili neogibni. Škoda, da ta praksa ni bila prožnejša, škoda, da tisti, ki so jo uresničevali, niso znali videti, kako zelo je Kocbek v srcu ostal zvest tistemu, kar je bilo nekoč složno postavljeno kot skupni cilj. Ker te zvestobe niso poznali ali je niso razumeli, so ga sumničili vseh mogočih krivih ver, in iz tega so se porajale obdolžitve, ki so ga zelo bolele in mu grenile življenje. Požreti je moral marsikatero krivico, in čeprav so bili skoraj vsi očitki prej ali slej preklicani ali vsaj molče opuščeni, to ni moglo izbrisati vsega, kar je Kocbek pretrpel zaradi njih.

AVE MARIA

Zdaj čutim ves prečudni vonj,
po cestah belega morja razlit.
Zdaj tipam kakor otrok tihi zvon,
ki zagorel je v njem presladki svit.

O tajnosti pretajne vaših nežnih rok!
O, le polahko zavite k daritvi v noč,
samo nikar krvi pretople v skrivni zvok,
ki se gubi v prepade moje nem in mroč.

O silna pesem vročega morja.
O čisti klici na pomoč,
v ljubavi žarki grezne zemlja vsa
in gre nebo presinjih rož v polnoč.

In mene romarja je pesem potopila v bol,
okovi rožni, svilna in dušecha dlan,
vsa tuje grenka slutnja zadrhtela v mol
in je zašla med tople strune vsanjanih poljan:

Nad morjem zemlje zvon zvoni:
prehladno, pretoplo,
domače, vse tuje,
prečudno, prelepo,
ah, kje tak daleč dehtiva deži:
ah, kje si slovenski:
Ave Maria.

Seveda lahko, kakor pri vsaki človeški stiski, tudi pri tej odkrijemo, da je imela nekaj vrednega. Saj so pač tudi ti bridki, pekoči, včasih moreči, komaj še znosni doživljaji pripomogli, da je Kocbek vse do svojih zadnjih dni ostal pesnik v pravein pomenu besede. Prispevali so svoje k temu, da je v Kocbeku čustveno življenje ostajalo nenehno vzburkano, in mu ostrili pesniški čut. Ta pesniška občutljivost sicer ni ostajala omejena na Kocbekov osebni svet, na njegovo osebno doživljanje, ostajal je dojemljiv za vsa vprašanja, vse težave in zaplete sodobnega sveta in življenja. Današnji človek mu je bil blizu in znal je začutiti, kaj se dogaja pri koreninah življenja, ki ga živimo tukaj in danes. Bivanjska stiska današnjega človeka, njegovo iskanje in blodenje, njegova obupavanja, dvomi in vznusenosti, vse to se je gotovo izražalo tudi v pesniški ustvarjalnosti pripadnikov mlajših rodov, vendar ne tako kakor pri Kocbeku. Pri njem so človeške stiske našega časa podane skozi prizmo spoznanj, ki jih je pesniku dalo dolgo, bogato življenje, polno tudi bridkosti, v katerih se je kalilo. Morda bi si bil zaslužil milejšo usodo, a tista, ki jo je prenašal, je bila tudi cena, ki jo je bilo treba plačati za izredne darove.

Ko na koncu življenjskih dni kakega velikega sodobnika tehtamo sadove njegovega dela, se nagiblamo k prizanesljivosti in jim pripisujemo večjo težo, kakor jo v resnici imajo. Hkrati pa nas je strah, ker vendarle vemo: ko poteče neka doba, se o marsičem izkaže, da je imelo vrednost le za svoj čas, poznejšim rodovom pa pomeni dosti manj. Nekoč velika imena so lahko kmalu pozabljena, živijo samo še v knjigah, na papirju. Mislim, da se nam pri Kocbeku tega ni bati. Njegovo mnogovrstno delo je tako bogato živih pobud, da bo še dolgo rodovitno v slovenskem duhovnem življenju.

Janez Gradišnik

Kocbekove pesmi Slomšku, Frančišek Asiški in Ave Marija, ki jih objavljamo v koledarju, so nastale v letih 1925–26 in so izšle v Lipici, zavodskem glasilu mariborskih bogoslovcev. Rokopisni list je izhajal v enem izvodu in se je ohranil v škofijskem arhivu v Mariboru. Tam ga je odkril prof. Anton Trstenjak.

Dr. Štefan Steiner

Na praznik slovanskih apostolov sv. Cirila in Metoda, 5. julija 1981, ko se je naše verno ljudstvo zbiralo po novih mašah, je končal svojo zemeljsko daritev profesor in dekan Teološke fakultete dr. Štefan Steiner. Rojen je bil 22. decembra 1926 v Beltincih v Prekmurju, kjer je obiskoval osnovno šolo. Leta 1947 je maturiral na gimnaziji v Murski Soboti in se vpisal na Teološko fakulteto v Ljubljani. Tu je diplomiral leta 1953 in bil posvečen v duhovnika. Kot kaplan je služboval v Slovenskih Konjicah in pri Sv. Rešnjem Telesu v Mariboru. Nato je odšel na specializacijo v Rim, kjer je leta 1961 dosegel doktorat iz teologije na Lateranski univerzi, nato pa še magisterij iz pastoralne teologije in katehetike na Papeškem pastoralnem institutu in magisterij iz moralne teologije na Alfonzijanski akademiji. Leta 1965 se je vrnil v domovino in prevzel upravo župnije Gomilsko ter začel predavati moralno teologijo na Teološki fakulteti v Ljubljani. 1968. je bil izbran za docenta, 1972 pa za izrednega profesorja fakultete. V tem času je deloval tudi med izseljenci v Berlinu. Leta 1978 je bil izvoljen za dekana Teološke fakultete, ponovno leta 1980 in je to službo opravljal do svoje smrti. Spomladi leta 1980 je fakulteta praznovala svojo 60 letnico in prav ob tem jubileju je pokojni dekan prvič začutil sence zahrbtnje bolezni: tumor na možganih. Po operaciji je kar hitro okreval in z veliko mero volje še predaval krščanski socialni nauk, dokler je mogel. Bolezen je bila težka, priklenila ga je na bolniško posteljo, a še od tam je vodil delo fakultete, se zanimal za vse podrobnosti, za uspehe in težave profesorjev in študentov.

Pokojni profesor Steiner je bil duhovnik in znanstvenik širokih obzorij. Zavedal se je potrebe po tesni povezavi med posameznimi teološkimi in antropološkimi vedami, saj je teologija znanost o Bogu in bogastvu, ki je v njem, pa tudi o človeku kot bogopodobnem bitju, kateremu mora to bogastvo posredovati in ga v vsakdanjem življenju svetlobe in sence voditi k Luči. Od tod Steinerjevo zanimanje za vsa teološka, pastoralna, sociološka, psihološka in katehetsko-označevalna vprašanja. Predvsem se je posvetil moralni teologiji v zavesti, da ta ni sama sebi namen, ampak je namenjena človeku hic et nunc. Tradicionalni moralni nauk očetov in teologov je povezoval s sodobnimi dognanji, saj ni spregledal

nobenega pomembnega dela ne glede na jezikovno področje in usmerjenost. Poudarjal je človekov notranji imperativ, človekovo vest, po kateri govori Bog. Nravno življenje je življenje s Kristusom, zato tudi njegova učbenika moralne teologije nosita naslov »Človekov poklic v Kristusu« in »Človekovo življenje v ljubezni Kristusovi«. Napisal je več samostojnih del in okrog 130 razprav v naših teoloških revijah. Zunaj meja je zbudilo pozornost njegovo prizadevanje za priznanje možnosti perpleksnega primera na področju urejanja rojstev. To možnost je Kongregacija za verski nauk tudi priznala. Morda se je prav v tej polemiki pokazala vsa Steinerjeva bistrina in zavzetost za osvobajajoči moralni nauk evangelija. To odrešujoče dejstvo je najlepše opisal v svoji knjigi »Ko se poročata ljubezen in seks«. Takole je zapisal: »Bog je ljubezen« (1 Jan 4,8). To je eden osrečujočih naukov svetega pisma... S tem naukom, ki je povzetek vsega četrtega poglavja njegovega prvega pisma, pa hoče Janez dati tudi rešitev vseh odnosov in postaviti ideal vseh odnosov med Bogom in človekom, med ljudmi in v človeku samem. Pravi namreč: »Pre-ljubi, ljubimo se med seboj, ker je ljubezen od Boga; in vsakdo, ki ljubi, je iz Boga rojen in Boga pozna. Kdor ne ljubi, Boga ne pozna, zakaj Bog je ljubezen. V tem se je razodela božja ljubezen

do nas, da je Bog na svet poslal svojega edinorojenega Sina, da bi mi po njem živeli... Če nas je Bog ljubil, smo tudi mi dolžni ljubiti drug drugega... Ako se med seboj ljubimo, je Bog v nas in njegova ljubezen v nas popolna... Bog je ljubezen in, kdor ostane v ljubezni, ostane v Bogu in Bog ostane v njem... Strahu ni v ljubezni, temveč popolna ljubezen strah prežene; kajti strah je združen z muko, a kdor se boji, se ni spolnil v ljubezni' (1 Jan 4, 1-18). Predvsem pa bi se omenjena trditev lahko zdela drzna, ker je izhodišče za Janezovo pobožanstvenje človeka in celo neko enačenje človeka z Bogom, po božji ljubezni seveda: 'Vsakdo, ki ljubi, je iz Boga rojen... In iz tega spoznamo, da smo v njem in on v nas, ker nam je dal od svojega Duha...; zakaj, kakršen je on, taki smo tudi mi na svetu' (1 Jan 4, 7. 13. 17). Mimogrede rečeno: 4. poglavje prvega Janezovega lista je presenetljiva ter osvajajoča dogmatika in moralka v malem, velika in osrečujoča modrost za človeško življenje v nekaj stavkih.

Ob številnih delih ne smemo pozabiti tudi Steinerjevega pesnikovanja. Že v bogoslovskih letih je pripravil dve zbirki pesmi z izrazito domovinsko tematiko. Pesniški muzi je ostal zvest prav do smrti, saj je najbolj občutene pesmi napisal v času težke bolezni. To njegovo delo je že zbrano in upamo, da bo izšlo v tiskani zbirki.

Izgubili smo zvestega duhovnika, razgledanega učitelja in milega umetnika besede. Naj bo ta spominski zapis spodbuda in naloga za vse, ki smo ostali, da njegovo delo nadaljujemo.

M. B.

Josip Žontar

Josip Žontar, po rodu iz loškega gospodstva, po službovanju svojega očeta rojen na Savi pri Jesenicah (danes je to sestavni del mesta Jesenice) 23. septembra 1895 in nato do svoje smrti 24. aprila 1982 Kranjčan – v tem mestu je preživel večino svojega življenja in se z njim posebno povezal tudi po svojem znanstvenem delu – spada po tem delu v vrsto velikih slovenskih zgodovinarjev in pravnih zgodovinarjev. Gimnazijski študij je opravil v Kranju (z maturro 1914), kjer ga je prof. Komatar uvažal že tudi v poglobljeni študij zgodovine in posebej v pomožne zgodovinske vede. Študij zgodovine in zemljepisa ter po-

možnih zgodovinskih ved je končal do 1919 na dunajski filozofski fakulteti in v inštitutu za avstrijsko zgodovinsko raziskovanje (z doktoratom 1919). Nato je v Ljubljani študiral še pravo (doktorat 1930) in se tu na pravni fakulteti tudi habilitiral za pravno zgodovino jugoslovanskih narodov (1941).

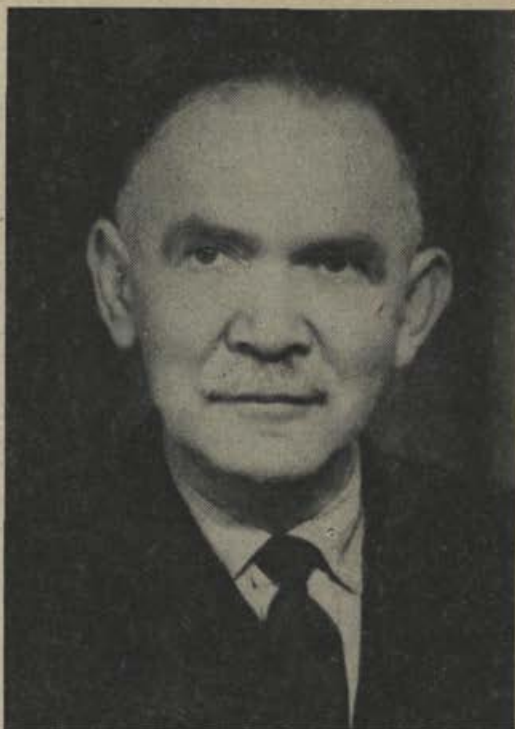
Služboval je največ kot srednješolski profesor (1919 do 1950, s prekinitvijo med vojno, ko je bil začasni »pomožni nastavljenec«, dodeljen arhivu in muzeju v Kranju), že od srede dvajsetih let našega stoletja naprej v Kranju; od 1950 do upokojitve (1954) je delal kot znanstveni delavec inštituta za politično ekonomske in sorodne vede (za gospodarsko zgodovino!) na ekonomski fakulteti v Ljubljani. Po habilitaciji za pravno zgodovino jugoslovanskih narodov, ki mu je bila priznana na podlagi poglavij o pravni zgodovini v knjigi »Zgodovina mesta Kranja« neposredno pred napadom na Jugoslavijo leta 1941, je predaval na pravni fakulteti v Ljubljani »zgodovino države in prava narodov FLRJ« najprej kot privatni docent in nato kot honorarni predavatelj od jeseni 1945 do letnega semestra 1952, ko mu je bila ta naloga odvzeta spričo anonimnih časniških napadov, čeprav je leto dni pozneje (junija 1953) ugotovila o njih posebna univerzitetna preiskovalna komisija, da so bili skoraj v celoti neutemeljeni in v nasprotju z resnico, zaradi česar je do upokojitve ohranil redno delovno mesto na ekonomski fakulteti.

Ta nenavadna pot znanstvenika, ki je s svojim delom že v tridesetih letih našega stoletja dokazal, da med slovenskimi pravniki najbolje pozna široko jugoslovansko pravnozgodovinsko problematiko in poleg prof. Polca (ter do uveljavitve Sergija Vilfana okrog 1960) tudi slovensko, pa ni mogel najti delovnega mesta na pravni fakulteti, v katero je bil namerjen velik del njegovega znanstvenega dela, je bila le izraz skrinčenega slovenskega mišljenja med obema vojnoma, ki je od leta 1919 naprej na račun mladega študenta reševalo ugled spoštovanega slovenskega književnika. Predvsem to je povzročilo, da je bilo Žontarjevo življenje tako krivično zalomljeno, povsem v nasprotju s tehtnostjo njegovega znanstvenega dela. Navedena življenjska tragika je imela pa vendarle tudi svojo prednost: Josipa Žontarja slovensko zgodovino pisje nikdar ne bo presojalo po njegovih funkcijah – marveč le po njegovem delu in njegovih trajnih rezultatih.

Josip Žontar bo ostal pač najprej trajno zapi-san v našem zgodovino pisju kot »zgodovinar me-

sta Kranja«, poleg tega pa bo po svojem delu trajno ohranil veljavo zlasti še kot eden med najvidnejšimi raziskovalci gospodarske zgodovine zgodnjega novega veka, še posebej 16. stoletja. Največje svoje delo je posvetil zgodovini domačega mesta: »Zgodovina mesta Kranja« (1939, prav zdaj je v pripravi ponatis) je ostala do danes najtemeljitejša zgodovina, kar jih ima doslej katerokoli mesto na Slovenskem. Pred in po njenem izidu je različna vprašanja zgodovine tega mesta obravnaval seveda tudi še v več posebnih razpravah.

K pravni zgodovini je pristopil z resnim pripravljanim delom v smislu kritičnega pregleda vsega opravljenega dela, pri čemer je pravo povezoval ne le s socialno, marveč tudi z gospodarsko zgodovino, upošteval pa je pri tem zgodovino vseh jugoslovanskih narodov. S kritičnimi pregledi je začel v začetku tridesetih let – takoj po koncu pravniškega študija – ko je objavil (v različnih domačih in tujih znanstvenih časopisih) najprej pregled »Sistematska dela iz pravne zgodovine Slovencev« (1930) in prikaz problematike »Skupne podlage zgodovine slovenskega prava« (1933), takoj zatem pa obsežen in temeljit pregled »poglavitnih vprašanj jugoslovanske socialne in gospodarske zgodovine« (1934). S podobnim delom je nadaljeval tudi še pozneje po vojni. Po navedenih začetkih se je na tem področju lotil nekaterih vprašanj cerkvene pravne zgodovine – najprej v zvezi z mesti (1934) in nato s širokim vprašanjem lastniških cerkva (1935 in 1939). Študij zgodovine okolice mesta Kranja ga je na pravnozgodovinskem področju pripeljal k proučevanju »razvoja deželskih sodišč na Gorenjskem« (1938) in ob primeru kosezov okrog Križ pod Tržičem k pregledu celotne koseške problematike in še posebej k študiju »zgodovine prevredbe koseščin v kupna zemljišča« (1940). V področju javne uprave je segel večkrat v zvezi z »upravo in sodstvom na Slovenskem v 18. stoletju«, pa še posebej z razpravo o »kranjskem deželnem vicedomu« (1966), ki ni le »prispevek k zgodovini srednjeveške finančne uprave na Kranjskem«, marveč tudi lep in trezen prikaz boja med Celjskimi grofi in Habsburžani za oblast nad to deželo. Poleg nekaterih manjših prispevkov je posebna zasluga Josipa Žontarja še utemeljitev »pravne arheologije« kot posebne pravnozgodovinske stroke pri nas. Poljudna obravnava teh vprašanj ga še posebej povezuje z Mohorjevo družbo, saj jo je objavil v vrsti člankov v mohorjanski Mladiki (1940).

Na področje gospodarske zgodovine je posegel že pred vojno v zvezi z »bankami in bankirji srednjeveške Slovenije« (1932) in seveda zlasti v »Zgodovini mesta Kranja«. Na to področje pa so se mu prevesile tudi pravnozgodovinske razprave še kmalu po vojni. V razpravi »Kranjski sodni red za deželska sodišča iz leta 1535« (1953) je podrobno preiskal postanek in pravno vsebino tega zakona, ob tem pa se je prvič dotaknil tudi tedanjega boja okrog podeželskega trgovanja. Prav to vprašanje je postalo težišče njegove obsežne razprave o »nastanku, gospodarski in družbeni problematiki policijskih redov prve polovice 16. stoletja za dolnjeavstrijske dežele s posebnim ozirom na slovenske pokrajine« (1957), še danes temeljnega dela o pravu kmečkega trgovanja v naših deželah in o trenjih med kmeti, deželnimi stanovi in mesti okrog takih zakonskih določb. Nato je v več razpravah preiskoval trgovino preko slovenskih dežel v smeri od južne Nemčije na jugovzhod do turške meje ter vse različne gospodarske aktivnosti, ki so bile zvezane s tem trgovanjem. Prikaz »F. V. Hörnigkove statistike obrtnikov slovenskih mest in trgov iz leta 1673« (1970) sega še na drugo področje neagrarnega gospodarjenja. Posebej je s področja neagrarne proizvod-

nje obravnaval tudi različne vrste gospodarske dejavnosti, tako platnarstvo in sitarstvo v založniški organizaciji na loškem gospostvu v 18. stoletju, žebbljarstvo v Železnikih v 17. stoletju, zlasti pa svilgojstvo in svilarstvo na Slovenskem (1957 in 1970). Del Žontarjevega raziskovanja je še v njegovih rokopisih, tako zlasti velika monografija o družbeni in gospodarski strukturi Kranjske v 18. stoletju, ki jo je pisal več let pred približno dvajsetimi leti.

Vendar je posvečal v zadnjem poldrugem desetletju svojega življenja največ dela široki problematiki obrambe proti Turkom. Pred devetimi leti je izšla velika »Obveščevalna služba in diplomacija avstrijskih Habsburžanov v boju proti Turkom v 16. stoletju« (1973). Tudi na tem področju je pripravil v zadnjih letih novo veliko delo, ki naj bi bilo posvečeno obliki vojn na meji in vlogi plena v njih.

Čeprav je Žontar le kratek čas svojega službovanja prebil na znanstvenem delovnem mestu in je vse svoje znanstveno delo opravil poleg svojega službenega dela in po upokojitvi, je v naše znanje slovenske preteklosti prispeval bogate in pomembne rezultate.

Bogo Grafenauer

Lojze Ude

V tem spominskem zapisu se poslavljamo od Lojzeta Udeta, rojenega nekaj pred 85 leti (18. junija 1896) v Križah pri Trziču in nato Tržičana, ki se je enajstem letu življenja napotil iskat znanja v šole. Sam je svojemu življenjepisju narekoval naslov »moje bitke«. In res kaže to, kar je sam izpovedal o njem in kot smo ga doživljali vsi, ki smo z njim delali, predvsem kako intenzivno je v vseh dobah svojega življenja sprejemal njegove naloge in odgovarjal na pomembne izzive svojega časa, obenem pa izjemno povezanost življenja s publicističnim in znanstvenim delom ter prav tako izjemno doslednost in razsodnost v vseh treh pogledih. V vseh kriznih položajih slovenskega razvoja – v obeh svetovnih vojnah in v obeh obdobjih miru – je vedel, kje je njegovo mesto in ga je pošteno in do konca izpolnjeval ustrezno svojemu prepričanju, ne glede na voljo oblasti ali nevarnosti, ki bi mu jih takšno ravnanje iz prepričanja utegnili prinesiti.

Lojze Ude se je po končani gimnaziji (matura v »škofovih zavodih« v Šentvidu leta 1915) po svojih nazorih in značaju do konca skoval na slovenskih mejah. Od mature do konca svetovne vojne je bil, mobiliziran v avstrijsko vojsko, vojak in nato častnik na italijanski fronti, pa obenem javni zagovornik majske deklaracije, zaradi česar je bil leta 1918 postavljen tudi pred vojno sodišče, in nato sodelavec pri uporah slovenskega gorskega polka v Codroipu; prav ta polk je ob koncu vojske skušal Slovincem rešiti Gorico. Že 18. novembra 1918 se je takoj po koncu vojne pridružil prostovoljcem, ki so pod Lavričem skušali pomagati pri boju za svobodo tudi koroškim Slovincem in se ni ločil od tega boja najprej z orožjem in nato v organizaciji centralnega narodnega sveta v Velikovcu vse do nesrečnega plebiscitnega rezultata 10. oktobra 1920.

Šele tedaj se je lahko posvetil študiju prava, ki ga je končal leta 1929, obenem pa je v teh letih pokazal svoje drugo in v drugi polovici svojega življenja poglavitno nagnenje, ko je pred in po študiju prava sedem semestrov vpisoval tudi zgodovino (z zemljepisom in slovenščino). Čeprav se je po začetku šestojanuarske diktature odločil za svobodni odvetniški poklic, kaže njegovo nagnjenost k zgodovini v marsičem že njegova publicistika študentskega desetletja. Ne kaže tega le upoštevanje zgodovinskih in socioloških sestavin pojma naroda in njegovega nastajanja, marveč tudi napovedovanje dela nekaterih izrazito zgodovinskih vprašanj: slovenskega razmerja do dvojne monarhije v zadnjih desetletjih njenega obstoja, vzrokov za koroški neuspeh, slovenskih razmerij do drugih jugoslovanskih narodov in še kaj podobnega. Tako pa je 1929 odšel po odvetniški življenjski poti in zaenkrat ostal pri publicistiki, čeprav neredko z ostrimi očitki »univerzi«, da je v vprašanjih slovenskega narodnega položaja premalo glasna in premalo jasna. Spet pa je pri tej poti skoraj simbolično, da si je služil kruh najprej kot odvetniški koncipient (v Murski Soboti, Dolnji Lendavi in Celju) in nato kot odvetnik od leta 1935 v Šentlenartu v Slovenskih goricah, vnovič na meji.

Šele od leta 1941 naprej je postalo drugače. Znal se je umakniti ujetništvu domov in preko Tržiča v Ljubljano, ki je postala njegov novi dom. Do leta 1943 je prvič ostal tu, kjer je v težki in nevarni zimi 1941/42 pri njem našel ilegalno zatočišče dalj časa tudi Boris Kidrič s svojo ženo v zaupanju v človeka, ki je takoj po prihodu našel pot do Osvobodilne fronte. Septembra 1943 je

odšel v partizane, kjer sta bila posebno pomembna delo v Znanstvenem inštitutu na Rogu, ki mu je bil od ustanovitve januarja 1944 tajnik in od marca 1945 v. d. direktorja, ter predsedstvo verske komisije od septembra 1944, poleg tega pa še vidno mesto med slovenskimi pravniki na osvobojenem ozemlju. Maja 1945 se je preko Koroške vrnil v Ljubljano. Tu je pri Znanstvenem inštitutu takoj ustanovil poseben Oddelek za meje in organiziral njegovo delo v letih pogajanj za meje od 1945 do 1948: izraža se v 40 brošurah (v petih jezikih) in v pripravi prve publikacije, s katero smo s slovenske strani v pomembnih vprašanih presegli to, kar je bilo dotlej napisanega o Koroških Slovencih – Koroškega zbornika 1946; poleg tega je bilo seveda še mnogo več izdelanega v obliki neobjavljenih referatov, publicističnega sodelovanja v časnikih in seveda v delu, opravljenem za beograjski Inštitut za mednarodna vprašanja pri Zunanjem ministrstvu. Ko je bil oddelek leta 1948 preoblikovan v Inštitut za narodnostna vprašanja pri Univerzi – tudi zaradi vprašanj, ki so se pletla med vzravnanim Udetom in nekaterimi politiki o konceptiji politike do zamejskih Slovencev že od leta 1946 naprej – je še ostal na njem kot vodja za severno obmejno področje, ob njegovi ločitvi od Univerze in delni spremembi njegovega značaja pa je ostal pri Narodni in univerzitetni knjižnici do svoje upokojitve 1965. Poslej je svoje življenje posvečal znanstveni in družbeni dejavnosti. V družbenem pogledu je značilno njegovo delo v Zvezi prostovoljcev – borcev za severno slovensko mejo 1918–1919, Klubu Koroških Slovencev v Ljubljani, pri Slovenski matici in še posebej pri Zgodovinskem društvu za Slovenijo, kar je vse trajalo prav do smrti.

V tej življenjski poti je zasidrano tudi Udetovo publicistično in znanstveno delo. Jedro njegove publicistike med obema vojnama je bil boj za priznanje samobitnosti in »politične svobode« slovenskega naroda vsaj v obliki »široke zakonodajne avtonomije«. To ga je vodilo postopno vse bolj na levo v naši tedanji publicistiki in tudi v političnem življenju. Pri tem pa je ohranil vendar trezno in kritično presojanje vsega, kar je doživljal, kot se je pokazalo zlasti v njegovih javnih polemikah in privatni korespondenci ob krizi, ki jo je tudi pri nas izzival sporazum med Stalinom in Hitlerjem avgusta 1939. Prav z Udetovim prehodom v Znanstveni inštitut na osvobojenem ozemlju in nato z njegovim Oddelkom za mejna vprašanja v Ljubljani je zvezan dokončni Udetov

prehod med zgodovinarje. Še vedno se je sicer oglašal tudi o pravnih vprašanih, seveda predvsem v zvezi z mednarodnim in manjšinskim pravom (varstvo manjšin, zakonske določbe o jezikovnem štetju, zakonodaja o manjšinskem šolstvu, vprašanja manjšinskega varstva po avstrijski državni pogodbi in podobno). Težišče pa se je vendar vse močneje premikalo – in tu se je pokazal petdesetletni Ude čudovito mladega: redki so ljudje, ki bi mogli in znali prestaviti smeri svojega mišljenja tako hitro in uspešno iz publicističnega v znanstveni način dela.

Res pa so ostale sredi njegovega znanstvenega zanimanja in dela teme, ki mu jih je že v mladih letih do leta 1920 izbralo življenje in katerih obravnavanje je napovedoval v veliki meri že kot študent: vprašanje slovensko-nemških razmerij od srede prejšnjega stoletja naprej, zgodovine Koroških Slovencev in posebej študij momentov, ki so pospeševali germanizacijo na Koroškem in Štajerskem, slovenskega boja za svobodo med prvo svetovno vojno v vojaških uporih in z deklaracijskim gibanjem in v bojih po koncu vojne, zlasti bojev za severno mejo in v tem okviru še posebej boj za priznanje zaslug generala Maistra za osvoboditev slovenskega dela Štajerske, teme, ki so zaradi nerazljivih odporov še danes nedokončane. Ob tem je neprestano tekla še živa polemika o vprašanih današnjega življenja, zlasti Koroških Slovencev. Pred koncem svojega življenja je imel še srečo, da je srnil poglavitno delo v treh knjigah z značilnimi naslovi: »Slovenci in jugoslovanska skupnost« (1972), »Koroško vprašanje« (1976) in »Boj za severno slovensko mejo 1918–1919« (1977); v zadnji knjigi je v pionirskem raziskovanju zajel tudi Prekmurje. Seveda pa je marsikaj Udetovega dela publicistične in znanstvene vrste ostalo še zunaj teh

knjig, objavljeno v različnih zbornikih, časopisih in časnikih. Ob izdaji navedenih treh knjig je prejel za življenjsko delo Kidričevo nagrado (1978), letos pa ga je za svojega častnega člana izbralo tudi Zgodovinsko društvo Ljubljana.

Bogo Grafenauer

Profesor Dr. Werner Berg

V 78. letu starosti je 6. septembra 1981 v svojem ateljeju na Rutarjevi domačiji v Podjuni zadet od kapi umrl znani avstrijski slikar in velik prijatelj koroških Slovencev, profesor dr. Werner Berg. Njegova življenjska pot se je začela leta 1904 v Elberfeldu v severnem Porenju, od koder se je po maturi preselil na Dunaj, kjer je končal študij prava. Leta 1930 si je izbral novo domovino – Koroško. Nad Šentvidom v Podjuni je kupil Rutarjevo kmetijo. Na tej kmetiji je z ženo, Dunajčanko, ki je prav tako kot on končala študij prava, s petimi otroki obdeloval zemljo, ob večerih in predvsem v zimskem času pa se je posvečal slikarskemu delu. Slikarstvo je študiral na akademijah na Dunaju in v Münchnu, kjer se je spopri-

jateljil z ekspresionistom Emilom Noldejem, ki ga je podpiral pri delu in močno vplival na njegovo slikarsko usmerjenost. Kot kmet se je posvetil zemlji, kot slikar umetnosti. Ta dvojnost njegove poklicne in življenjske usmerjenosti močno odseva v vseh njegovih slikah in grafikah. »Na treh policah ležijo polja, nekoč oglašena po ledeniku, ledeniške groblje s skopo rušo vmes, katere obdelovanje zahteva veliko trdega dela. In gozd naokoli zaključuje malo kraljestvo, zares kraljestvo zase...« tako je kmet-umetnik označil svoj košček zemlje, svojo domačijo visoko pod Obirjem na spodnjem Koroškem. Vzdržal je napore dvojne popolne angažiranosti: kmeta do zemlje in umetnika do umetnosti. Izboril si je svoj kos zemlje in svoje obzorje – oboje čudovito lepo, odprto, mogočno in osamljeno – za ceno tisočletnega poklica, ki ga danes mnogi zapuščajo, ker je pretežak. V veliki mednarodni konkurenci je osvojil pomembna priznanja za izrazno moč in izvirnost svoje umetnosti.

Posebno blizu je bil Werner Berg Koroškim Slovincem. Sam je dejal: »Neredkokrat razprem oči ob strmenju in začudenju, da je ta arhaična in mistična zatopljenost resnična v naših dneh... In moral bi biti slep, če bi ne spoznal, da se umetnik identificira s temi »zadržanimi ljudmi«, s Koroškimi Slovenci, ki so zaradi svoje nemoči nezaupljivi do okolice.« Njegovo zavzemanje za Koroške Slovence je bilo tako veliko, da se je udeležil demonstracije proti ugotavljanju manjšine leta 1976. Zanj je bil boj Koroških Slovencev za njihove pravice »vprašanje pravičnosti... Iz etničnega vprašanja je nastalo etično,« kot je sam dejal.

Čeprav je veljal za velikega avstrijskega slikarja, ga označujejo predvsem za slikarja spodnje Koroške. Iz te zemlje in ob njenih ljudeh je ustvaril svoj življenjski in svoj slikarski prostor, ki se kaže v motivih kmečkega življenja, v pokrajini; človeški liki in živali predstavljajo svet njegove najožje okolice, Podjune in njenega slovenskega dela prebivalstva. V njegovih slikah in lesorezih se pogosto srečujemo z zimsko pokrajino, z domačimi polji in gozdovi, z ajdovimi njivami, s kmečko domačijo in z vrtom okrog nje, z motivom Obirja in njegovega predgorja v ozadju. Zbirka njegovih slik in lesorezov dokazuje, kako prostran in raznolik je njegov svet. »Vstopi v eno nedotaknjenih cerkvic, pojdi ob vseh svetih na pokopališče v Dobrli vasi ali ob kakem drugem prazniku k Sv. Hemi ali na Uršljo goro, kjer se shaja ljudstvo in nudi vrsto slik, v katerih ozadju

najdeš anekdote in folkloro brezčasni dogodek in skrivnostni pogled. Spet in spet me prevzame prispodoba človeškega prastrahu, slika kmetice, zatopljene v molitev: zamišljena, resna in polna vdanosti. Pogosto se zazrem poln začudenja, da sta ta arhaična velika oblika in bajeslovna zatopljenost resnični: resničnost naših dni in ne nekaj daleč zaklinjenega ali muzealno konserviranega,« je zapisal Berg sam o svetu, ki ga je s tako ljubeznijo prenašal na platno in ga oživiljal z barvami te pokrajine, zdaj s sončnimi, zdaj z močnimi obrisi neba po razjasnitvi, jutranje in večerno nebo v rumeni barvi, ledeno nočno nebo z majhno rumeno luno, rožnata, zelena in lilasta je barva hišnih sten, modre in vijoličaste sence v snegu. Na njegovih slikah se srečujemo s kmečkimi ljudmi na njihovi vsakdanji poti v hlev, k studencu, v trgovino, pri delu na polju, ženske pri molitvi, s preprostimi rutami, moški z melanholičnimi bradami Koroških Slovencev – v cerkvi, na sejmu, na pokopališču, v gostilni ali sredi zasnežene pokrajine. V ta svet idile, oddaljenosti in brezčasnosti se počasi vtihotaplja civilizacija s kosilnimi in žetvenimi stroji; potniki na vlaku in avtobusu zaznamujejo odnos do mesta in sveta tehnike. To je svet, ki ga Berg še vidi v svoji okolici, svet, ki je drugim že neviden ali pa ga nočejo videti.

V svojem zahvalnem govoru ob podelitvi koroške kulturne nagrade – nacisti so ga leta 1937 razglasili za predstavnika »spačene« umetnosti in mu prepovedali razstavljanje in šele nekaj let po vojni so ga povzdignili v vrhove avstrijske likovne umetnosti in ga zasuli s počastitvami – je Berg obrazložil vlogo, ki sta mu jo dodelila življenje in umetnost: »Vedno so me povezovale te maloštevilne niti z duhovnim življenjem sveta, tako me je, hribovca, držalo tudi v svetu. Živeti pa sem moral z ljudstvom, s preprostim ljudstvom, dan za dnem, brez fraz, pri težkem delu...« Od življenja s tem ljudstvom mu je prihajal navdih za vse njegovo delo, kot je sam dejal. Iz Bergovih slik govori globok krščanski pogled na svet in človeka: vera v vrednost in nedotakljivost življenja v kakršnikoli obliki. Njegove slike spreminjajo figure in prizorišča v legendarnost: tu je vsaka kmetica spet sveta Marija, tu se vsaka »paštba« spremeni v betlehemskega hlev, kakor je zapisal o njem Helmut Schraf in nadaljuje z umetnikovimi besedami: »V vedno novih slikah poskušam rešiti prispodobo, spet in spet si prizadevam za sliko, ki bi ostala nedotakljiva...« O Koroških Slovencih, ki jih je upodobil na tolikih slikah, je Berg dejal:

Trije kralji v jutru (Werner Berg, 1970)

»Nenavadni in z nobeno šablono zajemljivi so se mi zdeli od vsega začetka in njihovega bistva nisem videl še nikjer upodobljenega... Katoliška religioznost, povezana z iz naročja pravega podedovanim, neumorna pridnost in nezaupanje velikim besedam pa tudi vsaki preveliki jasnosti označuje ta narod.« Temu narodu je bila namenjena marsikatera pogumna beseda, s katero se mu je postavil javno ob stran v prerekanjih preteklih let. Zato pa bo tudi po smrti ostal Koroškim Slovincem v trajnem spominu. Berg je bil zelo počaščen, ko so ga v Slovenj Gradcu leta 1966 poleg še petih drugih velikih umetnikov: Božidarja Jakca, Krsta Hegedušića, Petra Lubarde, Ossipa Zadkina in Henryja Moora razglasili za svojega častnega občana. Bergova slikarska dela pa smo pri nas videli že leta 1957 na razstavi v Moderni galeriji in deset let pozneje na razstavi v Kostanjevici, leta 1971 pa je imel svojo največjo retrospektivno razstavo v Slovenj Gradcu. Občina Pliberk je leta 1968 odprla »galerijo Wernerja Berga«, v kateri je slikar le nekaj tednov pred smrtjo razstavil svoja najnovejša dela.

-pk.

Kresna noč

Njej na okno bom potrkal,

klical bom ljubo:

Kresna noč je in gorijo

zvezdice toplo.

Z žarki lune se igrajo

mlade rožice,

vstani, Milka, pojdi z mano na kresno polje.

Milka Hartman

Franc Hrastelj

»Moj Gospod in moj Bog! Hočem, kar hočeš ti! Hočem, ker hočeš ti! Hočem, kakor hočeš ti! Hočem, dokler hočeš ti! Te bešede iz molitve papeža Klementa XI. si je dal napisati na zlato-mašno in biserno podobico stolni dekan, prelat msgr. Franc Hrastelj. V duhu tega svojega življenjskega gesla je delal in trpel vse do tiste 4. adventne nedelje, 20. decembra 1981, ko je v Mariboru svojem stanovanju sklenil zemeljsko popotovanje.

Rodil se je 3. novembra 1894 v trdni kmečki družini v Zagorju ob Savi. Bilo je sedem otrok: šest bratov in sestra. Nadarjenega Franca so starši poslali v škofove zavode v Šentvid nad Ljubljano. V času gimnazijskega študija se mu je oče pri delu smrtno ponesrečil. Za dijaka je prevzel skrb njegov stric arhidiakon v Slovenskih Konjicah, pri katerem je obhajal tudi svojo novo mašo leta 1917. Eno leto je bil semeniški duhovnik, nato je šest let kaplanoval na Dobrni. Septembra 1924 je prevzel službo kornega vikarja v mariborski stolnici, ki jo je opravljal dve leti. Kot urednik pri katoliškem tiskarskem društvu (1925–1926) in sodelavec pri vodstvu tiskarne sv. Cirila v Mariboru (1926–1932) se je usposobil za njenega ravnatelja. To službo je opravljal od leta 1932 pa vse do 10. aprila 1941, ko so ga Nemci aretirali in

ga v posebnem jetniškem vagonu odpeljali prek Gradca in Dunaja v taborišče Dachau.

Tu je skupaj z drugimi slovenskimi in poljskimi duhovniki doživljal poniževanje duhovništva in človeškega dostojanstva. Ni bil več človek, le številka. Po štiriletnem trpljenju v taborišču se je vrnil v Maribor, kjer se je ponovno zaposlil v tiskarni sv. Cirila, a je moral to službo kmalu zapustiti. Dve leti je bil duhovni pomočnik pri Sv. Marjeti ob Pesnici in pri Sv. Rešnjem telesu v Mariboru. Leta 1947 je postal rektor cerkve sv. Alojzija v Mariboru in opravljal to službo 32 let. Ta cerkev ga je spominjala na Slomškov prihod v Maribor, na mariborsko bogoslovje in teološko šolo iz Slomškovega časa. Cerkev je bila med vojno močno poškodovana, a Hrastelj jo je obnovil in ji skušal vrniti prvotno lepoto. Kot rektor je bil pravi dušni pastir, duhovnik z vsem srcem: neutrujen oznanjevalec božje besede in predstavnik Kristusove odpuščajoče ljubezni na »prestolu milosti«, v spovednici. In kot takega ga imajo obiskovalci Alojzijeve cerkve še zmeraj v spominu in o njem vedo povedati le dobro. Hkrati je Hrastelj opravljal še službo škofijskega arhivarja, in sicer 16 let (1949–1965) ter službo prosinodalnega sodnika pri škofijskem cerkvenem sodišču (od leta 1951 do svoje zadnje bolezni).

Pomen njegovega dela, njegovega znanja in sposobnosti dokazujejo tudi razna imenovanja in odlikovanja: leta 1935, ob 50-letnici tiskarne sv. Cirila, je postal duhovni svetovalec, leta 1947 konzistorialni svetovalec, leta 1957 stolni kanonik, leta 1958 prodekan dekanije Maribor, leta 1964 monsinjor, leta 1966 stolni dekan in leta 1968 prelat.

Hrastelj je slovenski javnosti znan tudi kot pisatelj. Ob 100-letnici prenosa sedeža lavantinske škofije v Maribor (1959) je izdal šmarnično berilo Marijin otrok, božji služabnik Anton Martin Slomšek. Leta 1961 je to šmarnično branje ponatisnil slovenski mesečnik Ave Marija, ki ga izdajajo slovenski frančiškani v Lemontu (ZDA). Leta 1962 je Mohorjeva družba izdala Knjigo o Slomšku, ki jo je napisal skupaj s prof. Etbinom Bojcem. Istega leta je izšla v Trstu Hrasteljeva knjižica Škof Slomšek. To knjižico so leta 1964 prevedli v francoščino, angleščino, nemščino in italijanščino ter jo razdelili koncilskim očetom na drugem vesoljnem vatikanskem cerkvenem zboru.

Leta 1963 je Hrastelj napisal šmarnice o sv. Emi, slovenski svetnici. Za sveto leto 1975 je

izdal šmarnično branje Z Jožefom skozi Marijin mesec. Poleg krajših razprav in opisov dogodkov iz Slomškovega življenja v Verskem listu je v Družini priobčil celoten Slomškov življenjepis Otroka luči (Družina 1960–1972). Leta 1970 so rimski Kongregaciji za bogoslužje izročili prevod Slomškovega življenjepisa, ki ga je v ta namen napisal Hrastelj. Pred šestimi leti je še mislil na otroke, zato je prispeval besedilo za zgodbe iz Slomškovega življenja v slikah za najmlajše; izhajale so v Mavrici z naslovom Velikanove drobtinice. Njegovo zakoreninjenost v slovenski zgodovini odsevajo tudi biografske razprave, ki jih je prispeval za Slovenski biografski leksikon.

Razodeval je trojno ljubezen kot duhovno dediščino domače družine.

Ljubezen do slovenske domovine in do slovenskega človeka; rad se je poglobljal v slovensko preteklost, da je iz nje luščil nauk za prihodnost; kot ravnatelj Cirilove tiskarne in član kulturnih in gospodarskih ustanov je skrbel za številne slovenske dijake in študente, ki so ob njegovi podpori dosegli mesto vidnih kulturnih delavcev in umetnikov.

Ljubezen do Slomška: od vsega početka je bil član ožje zgodovinske komisije, ki je zbiral Slomškove rokopise; skoraj vse spise je prepisal, pregledal in overovil; želja, da bi dobili svojega zavetnika pred vesoljno Cerkvijo, mu je dajala pogum in moči, da je desetletja vztrajal pri tem delu in je tako poleg Kosarja in Kovačiča najboljši poznavalec našega svetniškega kandidata.

Ljubezen do slovenske cerkvene pesmi. Kot član komisije za cerkveno glasbo je bil med prvimi pobudniki za vsakoletno spopolnjevanje organistov in voditeljev cerkvenega petja.

Pogreb je 22. decembra vodil škof Kramberger, ki se je od pokojnega poslovil med mašo v Alojzijevi cerkvi. Tam sta mu spregovorila v slovo tudi župnik Puncer iz Gornje Radgone, njegov sotrp in Dachau in rektor Alojzijeve cerkve dr. Rojnik. Pogreba na pokopališču sta se udeležila tudi zastopnika ljubljanskega stolnega kapitlja stolni prošt, škof dr. Lenič in stolni župnik Smerkolj.

Hrastelj je zelo cenil Slomškovo ustanovo Mohorjevo družbo. Bil je njen dosmrtni član. V njegovi rokopisni zapuščini so poleg drugih spisov tudi spomini, ki jih je napisal. Brez dvoma dragocen prispevek za krajevno zgodovino predvojnih, vojnih in povojnih let.

Jože Smej

Dr. Ferdinand Kolednik

»Delo« je dne 3. septembra objavilo osmrtnico Društva slovenskih književnih prevajalcev, v kateri je sporočilo, da je umrl njegov častni član dr. Ferdinand Kolednik, zaslužni prevajalec Josipa Jurčiča v sedem jezikov in poštvovalni organizator prevodov »Jurija Kozjaka« v nadaljnjih petdeset jezikov. Z njim je slovenska književnost izgubila velikega prijatelja in iznajdljivega prenašalca v svet.

Ferdinand Kolednik je umrl v svoji hiši v Podgorjah 31. avgusta 1981, pokopali pa so ga v cistercijskem samostanu Rein pri Gradcu, kateremu je tudi zapustil svojo hišo, Cistercijskemu samostanu v Stični pa je poleg drugega zapustil svoje rokopise in številne prevode Jurčičevega »Jurija Kozjaka«.

Pokojni Kolednik se je rodil 24. maja 1907 v Mariboru, kjer je bil njegov oče železniški uradnik. Šolal se je najprej pri salezijancih v Ljubljani in v Veržeju, nato pri trapistih v takratnem Rajhenburgu, sedanji Brestanici. Že tedaj je kazal veliko zanimanje za učenje tujih jezikov, privlačevala pa ga je še zlasti francoščina, ki se je je pri trapistih, med katerimi je bilo več menihov francoskega rodu, lahko temeljito naučil. Bogoslovje je študiral v Zagrebu, novo mašo pa je pel leta 1932 v rodnem Mariboru. Kot duhovnik je nekaj časa deloval v šibeniški in zadrski škofiji, leta 1935 pa je odšel v Francijo, od koder se je po nemški zasedbi leta 1940 spet vrnil v Šibenik, kjer so ga Nemci jeseni 1943 prišli in odpeljali v Nemčijo, ga v zaporu mučili, obsodili celo na smrt, katere ga je rešil konec vojne.

Po vojni se je Kolednik vrnil v Francijo, od tam se je odpravil v ZDA in Kanado; po vseh teh deželah je deloval med slovenskimi izseljenci. Nemiren romar, kot je bil vse življenje, je šel za misijonarja v Ekvador, od koder se je vrnil spet v Kanado, leta 1955 pa je za stalno prišel v Evropo, kjer se je zaradi bolnih nog naselil v Podgorju, si postavil prikupen dom in nadaljeval svoje prevajalsko delo.

Jurčičeva povest iz naše preteklosti zgodovine, »Jurij Kozjak« je bila njegov prvi prevod; izšla je leta 1938 najprej v Belgiji. Uvod v knjigo mu je napisal takratni tajnik Francoske akademije Georges Goyau, ki je v svojih mladih letih potoval tudi v Maribor. Zaradi odlične francoščine, v katero je bil preveden, je dobil Kolednik zlato kolajno Francoske akademije — za usluge fran-

coskemu jeziku v tujini«. Leta 1979 je v Franciji izšla že peta izdaja te Jurčičeve povesti, tokrat z nekoliko spremenjenim naslovom »La vengeance du tzigane« s podnaslovom »Le janissaire slovène Georges Kóziak« (Ciganovo maščevanje. Slovenski janičar Jurij Kozjak). Malo prej je isto Jurčičevo delo izšlo že tretjič tudi v italijanskem jeziku. Kolednik sam je »Jurija Kozjaka« prevedel v devet jezikov, za prevode v druge jezike je znal poiskati spretni sodelavci in danes lahko rečemo, da je bila povest, ki jo francoska izdaja označuje kot roman, prevedena v 55 jezikov; polovica teh prevodov je izšla v knjigah, druga pa v časopisih in revijah. Nekatere izdaje so opremljene z izvirnimi ilustracijami, skoro vsem prevodom pa je Kolednik dodal spremno besedo o pisatelju Jurčiču, o slovenski zgodovini, o turških vpadih, o stiskem samostanu in o delu stiških menihov v slovenski cerkveni in kulturni zgodovini.

Poleg »Jurija Kozjaka« je Kolednik prevedel v nemščino »Desetega brata«, v francoščino »Sosedovega sina«, v gradiščansko narečje pa »Domna«. V nemškem prevodu je izšel Finžgarjev roman »Pod svobodnim soncem«, kmečki povesti »Dekla Ančka« in »Strici«, istega pisatelja »Sedem postnih slik« pa je prevedel v dvanajst jezikov, celo v sodobno grščino. V nemščini in francoščini je izšla mladinska povest »Tonček iz Potoka« (pri Stični), ki jo je napisal pater Bazilij Valentin, Terčeljeve »Voznike« je prevedel v francoščino in je dobil za prevod leta 1955 nagrado Francoske akademije (prix Langlois). Več njegovih prevodov je ostalo v rokopisu, med njimi francoski prevod Cankarjeve drame »Potopljene svet«.

Slovenska akademija znanosti in umetnosti se mu je pred leti zahvalila za njegovo požrtvovalno delo pri širjenju slovenske knjige v tujem svetu in posredovanju kulturnih vrednot, ki se pretakajo med evropskimi in drugimi narodi. Društvo slovenskih književnih prevajalcev ga je izvolilo za svojega častnega člana, bil je član nekaterih inozemskih pisateljskih društev in dopisni član Académie Tiberine. Šele ob pregledu bogate zapuščine pa bo mogoče oceniti Kolednikovo celotno delo, s katerim se je že tako in tako za trajno zapisal v slovensko kulturno zgodovino.

Miro Jeršič

Na začetku lepe in sončne jeseni 21. septembra 1981 smo tiho in skromno pospremili k večnemu počitku Mira Jeršiča, med obema vojnama zvestega sodelavca v krščanskosocialističnem gibanju na Slovenskem in odličnega aktivista Osvobodilne fronte. Bil je slovenski izobraženec v najbolj žlahtnem pomenu besede. Z njim je legel v grob najboljši poznavalec dela in idejno političnih prizadevanj krščanskega socializma na Slovenskem.

Rojen je bil v kmečki družini 13. januarja 1902 v Rovtuh nad Logatcem. Trdo delo na kmetih, kamor se je v prostem času rad vračal, ga je utrdilo. V krščansko socialistično gibanje se je vključil kot osmošolec 1920. Pritegnil ga je katoliški dijaški list Zora, ki ga je stara avstrijska cenzura med prvo svetovno vojno ustavila in je začel na novo izhajati 1918. in objavljati tudi precej tematike o družbenih vprašanjih. Stekla je aktualna beseda o načelih, skupnih krščanstvu in socializmu; med drugim pravica človeka do eksistence, dolžnost omogočiti delo vsakomur, enake pravice za vse ljudi, spoštovanje osebnosti, skupen boj proti družbenim krivicam, proti izkoriščanju tujega dela, za odpravo duševne in materialne bede ljudskih množic. Za poglobitev študija o navedenih družbenih vprašanjih se je vključil in sodeloval v skupini študentov, ki je izdajala glasilo Socialni listi. V čas, ko je Jeršič študiral na univerzi (pravna fakulteta) je padla ustanovitev krščanskosocialističnega akademskega društva Borba. Po končanem študiju se je organiziral v sindikat krščanskosocialistične delavske Jugoslovanske strokovne zveze. V sindikalno političnem delu pri JSZ je opravljal pomembno delo izobraženca v povezavi z delavstvom. Izkazal se je za odličnega novinarja in publicista mirne in preudarne besede. Več let je v glavnem sam pisal zunanjepolitično rubriko Delavske pravice. V letih 1930 in 1932 je bil tudi njen urednik. Njegovi članki so tehtni in jasni ter podajajo odlično analizo takratnih političnih in družbenih razmer v svetu. Sodeloval, urejal in pisal je v revijo Beseda, ki jo je izdajala JSZ v letih 1932 do 1934. V letu 1934 je bil predsednik krščanskosocialističnega kluba Beseda. Sodeloval je v odboru Delavske založbe, ki je izdajala Krekovo knjižnico. Kot navdušen planinec je delal tudi v odboru Planinske zveze od leta 1934 do 1941. V letih 1934 in 1935 je bil tudi odbornik Slovenskega društva.

V usodnem letu 1941 se je brez pomišljanja vključil v OF in postavil na stran upora za narodno in socialno osvoboditev. Skupaj s Prežihovim Vorancem je sodeloval pri organizaciji in nadaljevanju uradniškega dela tajne radijske postaje OF, Kričič. Njegovo stanovanje v Dermotovi 11 je bilo odprto ilegalcem in ilegalnemu delu OF. Vrhovni plenum OF se je dvakrat zbral pod njegovo streho (15. 6. in 28. 7. 1941). Dr. Alešu Stanovniku je gostoljubno dal ilegalno zatočišče. Po Stanovnikovi aretaciji 22. 5. 1942 so aretirali tudi njega. Kljub načetemu zdravju se je po vojni, z njemu lastno trdoživostjo, vključil v poklicno delo na področju socialne politike in zdravstva.

Za temi življenjskimi podatki sije skromen in svetel človeški lik Mira Jeršiča. Nikoli ni silil v ospredje, bil pa je trdno navzoč in dejaven pri iskanju in utrjevanju poti za pravilno razumevanje naprednih tokov delavskega in narodnega življenja. Odprtega srca je bil prisoten in dejaven pri združevanju in sodelovanju naprednih stremeljenj za oblikovanje ljudske demokracije ne glede na nazorske razlike. Stal je na stališču organizacije enotne politične fronte delovnih ljudi, v kateri imajo tudi slovenski kristjani svoje mesto. S toplim človeškim odnosom se je znal sporazumeti z vsemi, ki so čutili ljudsko in demokratsko.

Miro Jeršič je sprejel OF kot vsenarodno odrešilno organizacijo, zraslo iz najbolj naprednih političnih tokov slovenskega upora zoper okupatorja. Pri delu za OF je znal združiti organizacijske in intelektualne sposobnosti. Stal je na stališču, da je na okupatorjevo nasilje treba odgovoriti takoj, ker bi odlašanje povzročilo še večjo demoralizacijo, taktika čakanja pa bi vodila v najrazličnejše oblike kolaboracije. Množična povezava v OF je ljudstvu olajšala trpljenje, ki ga je na vse strani sejalo okupatorjevo zatiranje. Če z oboroženo vstajo ne bi začeli pravočasno, bi lahko zamudili možnost organizacije množičnega osvobodilnega gibanja.

Po vojni se je Jeršič posvetil zgodovinskim raziskavam krščanskega socializma na Slovenskem. Ugotovil je njegovo uporno razvojno pot. Značilno je karakteriziral razmere po prvi svetovni vojni, ko je zapisal: »Meščanski politiki, ki so pri razpadanju stare monarhije, ob majski deklaraciji, še s simpatijo kazali na vstajenje »demokracije« v novi sovjetski državi, so sedaj s strahom spremljali prebujanje ljudskih množic in zbirali svoje sile za obrambo pred revolucionarnim valom. Resnejši spori s trajnejšimi posledica-

mi so nastali takoj po prvi svetovni vojni, najprej pri razpravah in stališčih do socialnih vprašanj, do socializma, nato pa so se počasi razširili na področje kulture, razmerja med politiko in vero, na vprašanje slovenske samostojnosti, položaja Slovencev v Jugoslaviji in mednarodni politiki. »Ko je pisal o razhajanju med starim in novim, v prihodnost zazrtim svetom, je utemeljeno ugotovil: »Razcep in ločitev med slovenskimi katoličani leta 1941 sta bila samo poslednja stopnja ločevanja, ki ima svoje začetke takoj po prvi svetovni vojni.« Tu ne gre za nenadne mehanične ločitve in spremembe, temveč za dialektiko logičnega in naravnega razvoja. Njegova zgodovinska razglabljanja o idejnih in političnih tokovih naših narodnih in socialnih razmer so pomembna spodbuda za nadaljevanje dela, ki ga je začelo prizadevno pero Mira Jeršiča.

Stane Kovač

Tone Fajfar-Gašper

Čeprav se vojna generacija vedno hitreje poslavlja, so se njene vrste v preteklem letu kar preveč zredčile. V decembru 1981. je omahnil Tone Fajfar – Gašper, vodilni politični delavec pri ustanavljanju, utrjevanju in vodenju OF ter kasneje tudi v družbenem in političnem življenju po vojni.

Tone Fajfar je bil rojen v kmečki hiši v Spodnjem Brniku leta 1913. Že v zgodnjih mladostnih letih so ga oblikovale težke življenjske razmere. Izučil se je za strojnega stavca. Ta osnovni tiskarski poklic mu je ostal pri srcu vse življenje. Z njim je rad povezoval svoje kasnejše častnikarsko, publicistično in uredniško udejstvovanje. Kot delavec je že v Kranju prišel v ožji stik s krščansko-socialistično delavsko organizacijo Jugoslovansko strokovno zvezo (JSZ). Kmalu ga je življenjska pot zanesla v Ljubljano. Tu je bil kot razgledan sindikalni in politični delavec leta 1936 izvo-

ljen v vodstvo JSZ in prevzel odgovornost tajnika. Prizadevno se je poglobil v organizacijske in politične razmere takrat močno razburkanega sindikalnega in političnega življenja. Postopoma je razvil tanek posluh za vedno intenzivnejšo sindikalno in politično povezanost idejno in nazorsko razdrobljenih, toda narodno in socialno enako izkoriščanih delovnih množic. Posebno skrb je posvetil urejanju Delavske pravice. Kmalu je v celoti vodil njeno uredništvo. Pod njegovim uredništvom je Delavska pravica vedno bolj poudarjala pomen skupnega delavskega nastopanja in povezovanja v delavsko enotnost. Postal je aktiven v Slovenskem društvu in uredništvu Slovenije. Kasneje je zaradi nesoglasij izstopil. Pritegovalo ga je pluralistično sodelovanje novih političnih sil za enoten nastop opozicije proti takratnim političnim razmeram, ki jim je načelovala JRZ. Prišlo je do hudega sindikalnega in političnega spopada z režimskimi prizadevanji za uničenje in razbitje krščansko-socialistične JSZ. V tem boju, ki je grozil z razpustom krščansko-socialistične JSZ, je bil Tone Fajfar med najvstrajnejšimi branilci demokratičnih pravic in svobodega sindikalnega gibanja.

V trdem sindikalnem in političnem boju ter grozeči vojni nevarnosti je bil skupaj s sodelavci iz delavskih in intelektualnih vrst zelo dejaven pri snovanju enotne politične povezave vseh opozicijskih sil, usmerjenih v boj za narodno in socialno osvoboditev. Za dosego tega cilja je v tistih razmerah spoznal in čutil, kako potrebna je povezava s KP, ki bo v grozeči vojni, glede na družbeno stanje, postala v Jugoslaviji vodilna politična sila. V tej smeri je potekalo znano ilegalno posvetovanje predstavnikov JSZ na konferenci v Laškem junija 1940, katere praktični rezultat je bila pobuda za osnovanje enotne politične podlage in sodelovanje s KP. Pri organizaciji konference in pri njenih rezultatih je Fajfar veliko sodeloval.

Sprejeta politična pobuda je imela veliko praktično vrednost l. 1941, ko je prišlo do ustanovitve OF, v kateri so bili krščanski socialisti ena od ustanovnih skupin. Kot predstavnik krščanskih socialistov se je Tone Fajfar udeležil ustanovnega sestanka OF in postal skupaj z Edijem Kocbekom tudi član prve sestave njenega IO. Pri delu v OF se je Tone Fajfar izkazal za treznega in preudarnega politika. Njegov umirjeni nastop je bil prepričljiv in uspešen. Teoretično in praktično se izhajal iz spoznanja, da lahko edino delavski razred uspešno vodi boj proti oku-

patorjevemu nasilju. Prizadeval si je za vsestransko in popolno angažiranje krščanskih socialistov v enotno in vsenarodno organizacijo OF in pri tem čimvečjo in široko vključitev katoliških množic, kar je dalo OF tudi njeno množičnost. Vse skozi je stal na stališču, da krščanski socialisti niso in ne bodo stremeli za organizacijo lastne politične stranke. Bil je odločno za deklerikalizacijo političnega življenja in proti izrabljanju vere in cerkve v politične namene.

Za utrditev delavskega razreda se je Tone Fajfar zavzel tudi za organizacijo Delavske enotnosti. Sestavil je teze, ki so bile podlaga za ustanovitve Delavske enotnosti v Ljubljani 7. novembra 1942, ki je kasneje prerasla v enotne sindikate. Za pravilno predstavitev krščanskih socialistov v OF je s spretnim peresom sodeloval pri raznih okrožnicah in pri več izdajah partizanskega tiska. S trezno in premišljeno besedo je sodeloval med partizani in na najpomembnejših zborih, ki so dali podlago za glavne odločitve v vodenju osvobodilnega boja. Skupaj s predstavniki temeljnih skupin OF je Tone Fajfar podpisal znano Dolomitsko izjavo, ki jo je kasneje utemeljeval na zboru aktivistov na Pugledu, kjer je na retorično vprašanje, kakšna naj bo vloga krščanske skupine v OF, odgovoril: »Taka, kakor smo jo spoznali in začrtali od vsega začetka, delo za pridobivanje krščanskih množic za OF in za revolucionarno družbeno stališče«. To nalogo je ocenil za veliko in najpomembnejšo, kar jih je slovenski kristjan kdaj vzel nase. Tako nalogo je opravljalo krščanskosocialistično delavstvo že mnogo let, ne da bi kdaj čutilo potrebo po lastnem strankarskem oblikovanju.

Svoje idejne in politične nazore je Tone Fajfar strnil v letu 1966 izdani knjigi *Odločitve*, ki je dopolnjena izšla v ponatihu 1981. Vsebinsko je knjiga razdeljena na spomine in na partizanski dnevnik, ki ga je začel pisati 18. aprila 1943, ko se je skupaj z vodstvom OF vrnil iz Polhograjskih Dolomitov na Kočevski Rog. Tudi njegov partizanski dnevnik in spomini so pomembna zgodovinska pričevanja.

Ob prerani smrti Toneta Fajfarja nam stopa pred oči že v mladosti usodna zagnanost v boj z revščino, in prepričanje, da je lahko na svetu tudi lepše. Skupno nam je bilo, da smo zrasli iz malih delavskih in kmečkih razmer ter skupaj opravili veliko preizkušnjo na široki poti v narodno in socialno osvoboditev.

Stane Kovač

Dar presoje

Vedeželjen mlad mož se je dolgo ubadal z nekim vprašanjem. Ker ga nikakor ni mogel razvozljati, se je napotil k zelo čislannemu učitelju zena, ki je samotno živel v dolini Viveka.* Ta ga je potrpežljivo poslušal, nato pa mu izročil neko knjigo in dejal:

»Upaj, da boš tu našel odgovor. Takrat mi boš knjigo vrnil!«

Minilo je leto; morda nekaj manj. Mladi mož se je odpravil k učitelju zena. Knjigo je nosil s seboj. Nosil pa je na obrazu tudi nejevoljo, kar je učitelj takoj opazil.

Mož je rekel učitelju:

»Veš kaj, najbolje bo, če mi pokažeš, kje je tisto mesto v knjigi, ki pojasnjuje moje vprašanje!«

Učitelj je odgovoril:

»Prav tega ne morem storiti. Tisto vprašanje moraš namreč rešiti sam! – Mi boš knjigo vrnil, ne da bi prišel stvari do dna!?!«

Te besede so spodbodile moža, da je odgovoril:

»Če je tako, bom vztrajal in odgovor tudi našel!«

Njegovi odločnost in volja sta učitelja navdali z upanjem. Z blagim in spodbudnim smehljajem je pospremil moža na pot.

Minilo je leto in nekaj več. Mož se je spet napotil k učitelju zena. Učitelj je zdaj takoj videl, da nosi knjigo tudi v srcu, ne samo v roki.

Mož mu je tokrat rekel:

»V tej knjigi nisem našel ničesar o tistem, kar sem te spraševal. In vendar, kako dobro je, da si mi dal prav to knjigo!«

Učitelj se je komaj opazno, pravzaprav skrivnostno, smehljaj.

In mož je dalje govoril:

»Tisto moje vprašanje je bilo otročje! Knjiga mi je odprla nova, svetla obzorja; pa tudi nove, neznane temine. Vprašanjem ne bo nikoli konca!«

Učitelj je tiho prikimal.

Mož se je tedaj razvnel, kot da bi hotel poučiti učitelja! Rekel je:

»Le eden je, ki lahko na vse odgovori! Njemu, edinemu, je znano vse!«

Učitelj se mu je zazrl globoko v oči in dejal:

»Prav to sem želel, da spoznaš! Vse dokler človek ne pridobi daru razpoznavanja in presoje,

se izgublja med črkami in besedičenjem. Doživetje je torej nad črkami! – pa tudi nad besedami! Nad vsem tem pa je Bog. Dokler človek ne vsrka te resnice, je kot uvela rastlina; dokler tega ne razume, je kot cvet brez vonja. – Veseli me, da si kot trdna rastlina in kot dehteč cvet.»

Marijan Slevce

* Sanskrtsko – dar pravilne presoje

Znamenja

Znamenja ob cestah in poteh. So res znamenja, ki nam nekaj povedo, ki nas vabijo, da se ob njih ustavimo, za trenutek postojimo sredi življenjske naglice ali jim vsaj privoščimo prijazen pogled? Neštetokrat gremo neprizadeti mimo

njih, kakor bi jih ne bilo. Morda so nam kdaj celo odveč, spominjajo nas na nekaj, kar nam je postalo tuje. Zakaj sploh še stojijo?

In vendar kljubujejo dežju, snegu in viharju. Vedno znova se kdo spomni nanje in jih obnovi. Stiska, zaupanje, hvaležnost in ljubezen, ki polnijo človeška srca, si z njimi nenehno podajajo roke in tako spajajo preteklost s sedanjostjo, in izlivajo vanje skrivnostno govorico nemirnega in večno presegajočega duha. Iz znamenj sije misel ustvarjalca, prihaja vonj žuljavih rok, iz njih je slišati molitev in pesem, utrip človeškega življenja. Živa zgodovina so, naša zemlja bi bila hudo osiromašena brez njih. Nemara bi se po njej razlilo morje dolgočasje, naveličanosti, obupa in solz, če bi naenkrat izginila.

Res pa je, da govorica znamenj ni vedno enako zaznavna, čeprav se človek ob njih ustavi. Zgodi se kdaj, da mu nočejo ničesar povedati, da molčijo. Morda ni v človeku gorečega srca, morda se je v njem naselilo preveč gorja in teme, kdo ve. Zato pa drugič tem prepričljiveje spregovorijo in potem odhajamo od njih z blagoslovljenimi trenutki v spominu, z žarkom upanja in veselja, skrivnostne moči v duši. Življenje ima kljub vsemu svoj smisel. Zaradi enega samega takšnega doživetja je bilo prav, da je nekdo to znamenje postavil, da ga je obnovil. Človek je našel ob njem sebe. Pa ni bil samo eden, sam Bog ve, koliko jih je bilo in koliko jih še bo.

Bilo je lepo zimsko jutro. Sonce je posijalo na snežno odejo in jo posulo z biseri. Še nekaj dni je bilo do božiča, tam nekje na Kozjanskem. Počasi sem hodil po zasneženi cesti, misli so se mi kar vsiljevale in blodile po preteklosti in sedanjosti. Tudi ob tej cesti so znamenja. Včasih jih niti opazil nisem, tokrat pa sem se ustavljal ob njih. Če se človek vozi z avtom lahko sicer več vidi, kakor če bi hodil peš, vsekakor pa manj doživi, kajti prehitro se vrstijo vtisi, da bi se mogli zapisati globlje v njegovo dušo.

Ustavil sem se ob prvem znamenju, ob skromnem pomniku borcem XIV. divizije, ki so februarja 1944 tukaj orosili zemljo s svojo krvjo. Štiri leta je trajala neizprosna borba za obstanek našega naroda, za svobodo in bolj človeško prihodnost. Štiri leta trpljenja, umiranja in vstajanja k lepšemu življenju. Kdo so bili tisti, ki se jih spominja ta pomnik? Imena niso napisana. Bili so junaki upanja, mučenci, preroško zazrti v prihodnost, bili so izmed nas. Zato nas obvezujejo, da dalje zidamo stavbo, katere temelje so povezali s svojo krvjo. Naša lepa slovenska zemlja, s krvjo

napojena, zato pa za vedno naša. Zidati moramo, zidati in se nikdar naveličati.

Nekaj korakov naprej je drugo znamenje, križ, preprost križ, kakršnih je veliko ob naših cestah. Tudi Kristus je moral umreti, ker je hotel spreminiti človeka in svet. Podoba je bila takrat, da je njegova stvar doživela popoln polom. Toda velikemu petku je sledila velika noč in njegovi učenci so doživeli nekaj, kar jim je vilo toliko moči, da so neustrašeno nadaljevali njegovo delo. Iz poloma je vzkllila zmaga, iz navidezne nemoči je privrela moč, nad trpljenjem in obupom sta zmagala ljubezen in upanje. Tudi borcem za svobodo je dajal upanje ta, ki je umiral na križu, čeprav mnogi takrat na to niso niti pomislili. Preroki so si vsi zelo blizu in konec koncev jih vse navdihuje največji med njimi, Kristus. Ne stojita obe znamenji zaman ob tej cesti kakor najtesneje povezana sosedata, tako je njuna govorica še razumljivejša za naš čas, za našega človeka. Sicer pa je križ najustrežnejše znamenje našega življenja, ki včlenjuje v enoto nasprotja, kakor so: rojstvo in smrt, poraz in zmaga, upanje in obup, veselje in žalost, saj je na njem umiral učlovečeni Bog, zmagovalec nad smrtjo, porazom, obupom in žalostjo, Odrešenik. Križ kaže vsakemu človeku in vsemu svetu smer »nove zemlje«, izredne božje bližine, za ceno križa naj bi se svet prenavljal v novo zemljo in naj bi dobro zmagovalo nad hudim, ljubezen nad sovraštvom, življenje nad smrtjo. Čudovite besede, svetla obzorja, a resničnost je kljub temu včasih zelo huda. Bila je huda kri tudi za Kristusa. In vendar...

In še naprej je tretje znamenje, Marijina kapelica z napisom: »Marija Pomagaj, prosi Boga za nas!« Marijino češčenje je sestavnica slovenske vernosti, vernosti naroda, ki je moral v svoji zgodovini veliko trpeti. Tlačili so ga tujci, ropali in morili so ga Turki, nadlegovali so ga kužne bolezni, zastrupljali so ga razdori in prepiri. Zato so ljudje iskali pomoč pri Mariji, in sicer tem bolj, kolikor bolj jim je kdo skušal vtisniti v dušo podobo Boga kot strogega sodnika, namesto Odrešenika, podobo Boga maščevalca, namesto Boga ljubezni. Marija – Mati naj bi vse razumela! K njej se lahko vsakdo zateče, nikogar ne presliši in nikogar ne zapusti. Izvir upanja in moči, močna priprošnjica!

Bogata govorica znamenj! Danes so mi znamenja spregovorila v svojem skrivnostnem jeziku. Najbrž je bilo tokrat »srce goreče v meni«. Bili so blagoslovljeni trenutki. Koraki so postali lažji, pogled v prihodnost svetlejši, občutil sem pogum

in moč, da bi gore prestavljal. Tudi v prihodnje ne bo lahko, a bo lažje. »Zaupajte, jaz sem svet premagal!« Da, ti si ga premagal, Kristus na križu, premagal si ga tudi zame, premaguješ ga tudi z menoj.

Znamenja, svetla znamenja ob cestah in poteh, kako hudo bi bilo brez vas. Prepričan sem, da ne boste izginila, da vas bo vedno kdo obnavljal in vedno znova kdo postavljaj.

V. G.

Zaznamovani

Včasih pride težek, siv dan, ko nikjer ni videti sonca. Ljudje kakor pretepeni psi hodimo drug mimo drugega, gledamo v tla in premišljujemo o svoji bolečini, ki je neizrazna in neopredeljena, ampak je in misli ostati in zato je vse brez smisla, karkoli bi počeli.

Takrat me po navadi zanese k Suzani.

Vedno jo najdemo nasmejano, z urejeno pričesko, lepo. In vedo si vzame čas, da se mi vsa posveti. Postreže mi z doma pečenimi piškoti in mi skuha kavo. Ko odpira predale, vidim, kako ima omare tudi znotraj urejene in čiste. In vmes govori z umirjenim, ljubečim glasom o svojih dveh otrocih. Sin hodi že v službo, hčerka pa še študira.

Kadar sta doma, vidim, kako visita na njej, in nekoč sem rekla Suzani:

»Tvoj sin se ne bo nikoli poročil.«

Nasmehnila se je:

»Zakaj ne?«

Ker je nemogoče dobiti tako žensko, kot si ti.«

Obstala je in me pogledala:

»Nekoč mi je že sam rekel nekaj takega. Rekel je, da se ne bo nikoli poročil, če ne bo dobil take, kakor sem jaz.«

Nasmehnila se je, se prišla za bok in se zvala na znan način. Vedela sem, da komaj prestaja bolečino, čeprav se smehlja. »Lezi vendar,« sem zagodrnjala, ker sem vedela, da ne bo ubogala. Res ni. Prestopala se je po kuhinji, oprijemajoč se za pohištvo. Pri vratih je imela prislonjeno berglo. Oči je imela za spoznanje rosne, ampak še zmeraj se je smehljala. Prijemala je v roke stvari in jih spet odložila, potem pa je iz predala potegnila nekaj črnega. Pred menoj je razgrnila kvačkan pled. Velik, masiven, z gostim vzorcem se je razprostiral po kavču. Tak je bil, kakršnega sem si že od nekdaj želela.

»Ti je všeč?« me je vprašala.

Veš, da mi je,« sem občudujoče odgovorila.

Nekoč davno sva se pogovarjali o takem ogrižalu, menda sem takrat rekla, da si ga želim; nisem naravnost izrazila želje, sama je uganila.

»Zate je,« je rekla sijoče.

Zapeklo me je kakor zmeraj, kadar sem kaj prejela od nje. Vedno mi je podarila kaj takega, kar je sama napravila, v zameno za malenkosti, ki sem jih jaz spotoma kupila v trgovini. Osramočen sem sklonila glavo:

»Veš, da tega ne morem sprejeti.«

To sem resno mislila. Vedela sem, kako nastajajo njena ročna dela. Plesti ni mogla, ker ji je premikanje pletilk povzročalo bolečine v hrbtenici. Zato je kvačkala. Toda ni mogla sedeti. Kvačkala je leže na hrbtu, kadar je počivala na kavču. Kadar je pa kaj šivala, je to delala kleče.

»Seveda ga boš vzela,« se je napol zavrnila, ker se ni mogla popolnoma, z roko na bolečem križu. »Tako sem ti hvaležna, da prideš k meni, da ti lahko kaj potožim.« Spet se mi je zdelo, da ima rosne oči. »Včasih kar ne morem prenašati. Kar umrla bi... In zadnje čase razmišljam, šele zdaj, pomisli; nikoli mi ni prej padlo na pamet: Tone je tako dober do mene, ampak nekoč se bo naveličal, da ima tako ženo... Še zdravi se ločujejo... Saj si slišala za Muherjeve.«

Slišala sem.

Morala sem ji povedati, kar sem ji že stokrat: ne Muherjevi ne jaz ne drugi, ki jih poznam, nismo kot ljudje pol toliko vredni kakor je ona. Če se primerjamo z njo, smo nič. Še nikoli nisem s takimi bolečinami karkoli delala kakor ona. Nekoč mi je pravila, kako je brisala stopnice. Stanujejo v nadstropju. Otroci ni bilo doma, pa je bila njihova družina na vrsti, da počisti stopnice. Vzela je mokro kunjo in šla brisat. Vedra z vodo ne more nositi, zato je hodila krpo splakovat v kopalnico, pa ji vsak korak, ki ga napravi po stopnicah, povzroča neznosne bolečine. Ni hotela, da bi kdo rekel, da niso počistili stopnic.

Najin klepet je prekinilo hupanje avtomobila pred hišo. Suzana je postala pozorna nanj, jaz ga nisem niti dobro slišala. Sklonila se je skozi okno in pomahala nekemu na dvorišču. Potem se mi je opravičila: »Dol moram.«

Obrnila se je, kolikor je mogla hitro; pri vratih je vzela berglo in odšla proti stopnicam, in nato sem gledala za njo, kako se trudi z vsako stopnico posebej, oprijemajoč se ograje. Rada bi ji pomagala, pa sem vedela, da sama najbolj pozna svoje gibe in svoje bolečine in da bi ji bila samo v škodo. Sploh pa zdajle pretirava, sem bila sama pri sebi ogorčena. Tistemu, ki čaka spodaj, bi lahko rekla, naj pride gor, če sam ne ve, kako ona težko hodi. Vrnila sem se s stopnišča v kuhinjo in nehote sem stopila k oknu, da bi videla, kakšna sila jo je naglala dol.

Prišla je ravno skozi večna vrata in se z berglo napolnila preko ceste, kjer je stal lep športni avto. Za volanom je sedela ženska. Lepa ženska in mlada, kolikor sem lahko presodila. Orokačeno roko je naslanjala na odprtino v vratih, steklo je

porinila do kraja, ni pa odprla vrat in ni izstopila, da bi stopila Suzani naproti. Lepo sedela je in se smehljala in potem je drugo roko pódala Suzani in z njo klepetala, ne da bi bilo videti, da se ji kam posebno mudi. Sedla sem na kavč in listala po reviji, ne da bi vedela, kaj v njej piše. Kar je preveč, je preveč.

Tistile mladi dami v avtomobilu se najbrž niti ne sanja, kako je s Suzano.

Precej časa je minilo, preden se je vrnila. Ko je odprla vrata, je položila berglo spet na svoje mesto, potem pa se je naslonila na podboje in me pogledala. »Raje leži,« sem rekla. Opohtela se je proti kavču. »To je Karmen,« je rekla spotoma. »Pred enim mesecem sem jo spoznala.«

Da?«

»Ni mogla priti gor.«

Ne!«

»Od pasu navzdol je hroma. Avto je prirejen tako, da ga upravlja samo z rokami. Vanj jo morajo prinesiti. In spet odnesti iz njega.«

Lahko bi bila slutila; saj poznam Suzano. Ne, ne poznam je, vedno znova me preseneča. Vedno znova se dvigne pred menoj v svoji trpeči veličini in vedno kakor s težkim kladivom zamahne po moji puhli ničevosti, ne da bi se tega zavedala.

»Srečna sem,« pravi, čeprav jo zvija bolečina.

Jaz se še sama premikam.«

Tiho sem, ker nimam besed. Prišla sem sem z nekega drugega sveta, s sveta, kjer še nikogar nisem slišala trditi, da je srečen. Kakor da Suzana bere moje misli, nadaljuje:

»Pa Karmen sploh ni nesrečna. Pravi, da se šele sedaj zaveda življenja, odkar se ji je to zgodilo. Veš, bila je mlada in zdrava, polna življenja, kakor temu pravimo, samo da sama ni tedaj vedela, da je polna življenja. Končala je gimnazijo in s sošolci je šla na maturitetni izlet. Plesala je in se zabavala, tekla je, kamor je hotela, sama je lahko stopila po strmih stopnicah na vlak in sploh ni vedela, kaj ima, sama pravi, kako je to čudno, da se tistega bogastva sploh ni zavedala; torej je tako, kakor da ga ne bi imela. Sončnega popoldneva so se kopali v bazenu. Skočila je v vodo in si zlomila hrbtenico...

...in od tlej, pravi, šele vem, kakšen je čmrlj, odtakrat šele vem, kako čudovita krila imajo metulji, sedaj šele z zadovoljstvom pasem oči na travnati bilki ali na listu, ki pade z drevesa. Sedaj šele sem utegnila pogledati vase in se spoznati, šele sedaj znam prisluhiniti drugim.«

Tiho poslušam kakor nebogljen otrok. Pijem besede, ki jih je rodilo življenje, spravljam jih

vase, da jih bom nesla s seboj, ko se bom vrnila med ljudi, ki nikoli niso srečni. Med njimi bom še sama kmalu pozabila na ta kraj, na ta čas in na ta dogodek. Nekaj moram imeti, česar se bom vsak dan lahko oprijela. Ogrnem črni pled. »Hvala ti,« zamrmram. »Zmeraj sem si želela takega.« Njene oči zažarijo v veselju, dvigne se in me pospremi skozi vrata do vrha stopnic in potem še dolgo, dolgo stoji tam in mi maha v slovo, kakor bi vedela, kako potrebna mi je njena bližina.

Marta Kmet

Sprehod (Werner Berg, 1932)

Izruvana s korenino

Rekla sem jim, tistim v komisiji, da tega ne bom storila. Ne bom zamenjala svoje zemlje z neko drugo. Naj je tista boljša ali slabša, moja ni, in zato je ne bom zamenjala.

Da bom imela potem vse lepo v enem kosu, so me nagovarjali. Da zdaj hodim na vse štiri strani neba na svoje male njivice in tu nekaj brkljam in tam nekaj in tako samo izgubljam čas, so rekli. Kaj jih pa briga moj čas! Zadovoljni naj bodo, da s temi zaplatami naših njiv preživim sebe in svoje štiri otroke. Na enem hektarju preživljam pet ljudi! Pravzaprav še več, saj vsako leto prodam kakšnega bika, več svinj, veliko jajc in mleka.

Časa pa zares ne izgubljam in ne zapravljam. Kako bi tudi mogla, ko pa sem za vse sama. Ko je še živel moj mož, je še kar šlo. Seveda zdaj tudi gre, ker mora iti, toda gre mnogo težje.

Če grem večkrat skoz vas, mi pa tudi prav pride, saj ne grem mimo hiš kakor kakšen mutec, mapak se pogovorim zdaj s tem zdaj z onim, kje

se dobijo gnojila in kakšna, kje so otroški čevlji cenejši, kdaj mi bo ta ali oni priskočil s traktorjem na pomoč.

Seveda ne zastonj; plačala bom, ker se danes že tudi na vasi vse samo za denar dela, »bogplačaj« pa je, pravijo, umrl. Saj rada plačam. Enrakt na leto je njivo treba le pošteno in globoko preorati. Vmesna oranja pa zmoreta tudi moja Liška in Šeka.

In navsezadnje, ali ni lepo, da vsak dan prekrižarim vas, ko grem z ene njive na drugo in vidim, kaj dela ta, kaj oni, kaj kdo zida, podira in tako vse vem, kar se v vasi dogaja.

To sem jim tudi povedala, tovarišem, oni pa kakor da su gluhi. Kar naprej govorijo, da se tako kmetovanje ne splača, da je to hudo zastarelo, da je bilo nekoč tako prav, za današnje dni pa ni, da moramo kmetovati velikopotezno kakor v Rusiji. Ko pa sem jim rekla, naj za božjo voljo ne kmetujejo kakor v Rusiji, saj mora Rusija pšenico in druge poljščine uvažati iz Amerike, je bil pa takoj pripravljen odpisati Rusijo in mi je za zgled postavil ameriško farmarstvo. Toda kaj naj si,

sirota, pomagam z ameriškim farmarstvom, ko pa so tam samo ozari stokrat večji od vseh mojih njiv skupaj.

In veste, kaj so mi še rekli? Rekli so mi, da ni prav, ko tako po starem gospodarim z zemljo in hočem na tej svoji krpi imeti deset vrst poljščin. Jaz pa imam prav to za najboljše kmetovanje, da vse, kar z otroki potrebujemo, pridelam sama. No, saj ne čisto sama, ker mi večja dva, Micka in Števek, že kar dobro pomagata, čeprav še vedno večino dneva preživita v šoli, pa naj, čeprav sta že tako potegnjena kvišku, da me Števek že dol gleda, Micka pa mi je v rami samo še za prst prenizka. Kam le rastejo ti sodobni otroci, saj bodo menda čez nekaj desetletij sami velikani?

Rekla sem jim: Nimate prav, tovariši. Nikakor nimate prav. Glejte mojo njivo, kjer rase koruza, pa pogledajte združno ali državno ali čigavo že je. Res je, ne bom rekla, da ne, združna koruza je lepša. Pridelali bodo na enaki površini nekaj več koruze kot jaz. Toda pridelali bodo samo koruzo. Pogledajte pa mojo njivo. Na moji njivi bo dovolj koruze, da bomo imeli za žganje, pa še nekaj svinj bom z njo spitala; poleg koruze pa je še fižol. In koliko ga je! V vsaki tretji brazdi je vrsta fižola, ki med koruzo bolje uspeva, kakor da sta se v koruzo dogovorila, da si bosta drug drugemu pomagala. V koruzni senci fižolu ne bo tako vroče, koruza pa je zato redkejša in se laže razmahne in laže diha. Mislite, da vse to ni nič?

Pa še nisem pri koncu, sem jim rekla. Pogledajte, na moji njivi je poleg koruze in fižola še mnogo buč. Si lahko mislite, kako nam pridejo buče prav? Živina je kar nora nanje, pa naj bodo krave ali svinje. Seveda jih ne polagam kar tako, ampak jih prej iztrebim in seme posušim, pozimi pa imamo toliko veselja, ko ga lupimo, kajti zadnji čas se vse bolj uveljavlja seme, ki nima bele lupine na sebi, ampak je golo kakor novorojenček. In vi, tovariši, veste vi, po čem je danes bučno olje? Če stane kilogram pšenice ali koruze dvanajst dinarjev, pa stane liter bučnega olja petsto.

Vi pa ne najdete nobene pohvale za moje njive in nobenega priznanja za moje kmetovanje, kakor da so vse te stvari samo kot puh lenuhove cigarete. O dvojnem pridelku na svojih njivah, kjer pridelam še ajdo, repo, proso, zelje in krompir pa sploh še nisem nič rekla.

Rekli so mi, da bi bilo pametno, ko bi vso zemljo imela v enem kosu. Lahko bi sejala samo eno vrsto, višek prodala in ostale vrste potrebnih poljščin kupila. Mislijo, da sem tako neumna in

ne vem, da je tisto, kar kupimo mnogo dražje, kakor tisto, kar pridelamo.

S tem »v enem kosu« so nas doslej samo nekako dražili, zdaj pa je treščilo med nas. Vsi smo sprti med seboj. Ne moremo videti drug drugega. Zdaj ni več ne botrine, ne stričine in ne vüčine, zdaj smo si vsi samo smrtni sovražniki.

Kako pa tudi nebi bili! Moj sosed, ta pretegnjeni kol, s katerim smo si vedno bili najboljši med seboj, ta lačna uš zdaj pravi, da bo odslej on oral mojo njivo na Listovnjaku, ker mi je neka preklenska komisija mojo najboljšo njivo odvzela in jo prepisala njemu, ki ima zraven moje že tako veliko njivo, pa se je zdaj polakomnil še moje revščine, te moje najboljše in najljubše njivice, ki jo je že moj dedek oral in moj oče in moj mož, zdaj pa ta lakota pogoltna pravi, da je to njegovo in meni da je dodeljena druga njiva, tam poleg moje najslabše. Ker že imam eno slabo, naj imam zdaj dve!

Ne razburjajte se, mati, so mi rekli, ko sem se šla pritožiti na občino, so mi rekli neki pero-grizi, ki se jim še sanja ne, kaj je njiva in kaj je zemlja in kaj je srce, ki je na vse to navezano. Naj se ne razburjam, so mi rekli, da bom zdaj laže obdelovala zemljo, ker bom imela vse skupaj »v enem kosu«. V enem kosu, kakor da je njiva kos njihovega počečkanega papirja, na katerega so zarisali nove meje s tako brezbriznim srcem in pametjo, kakor se jaz ne brigam za dim, ki se vije skozi naš stari dimnik, kam bo odplul in kaj bo z njim.

Mislím, da so ljudje ne samo brez srca, ampak že tudi čisto brez pameti. Da bomo v enem kosu laže gospodarili, pravijo. Nekateri, samo štiri, pet je takih, ki tako pravijo. To so tisti, ki so vedno nekje spredaj, vedno nekje blizu, kadar se kaj deli, vedno tisti, ki kričijo, vedno tisti, ki so vselej daleč, ko je treba kaj narediti ali kaj žrtvovati. Ti so si sedaj najprej vse lepo ogledali, potem pa so delili parcele: najlepšo sebi, drugo vrsto svojim sorodnikom in botrini, najslabšo pa tistim, ki se ne morejo braniti, nam ženskam, ki nimamo moškega pri hiši.

In zdaj bodo, pravijo, umno in na veliko gospodarili. Pa jim pravim: ljudje, imejte pamet, kar delate, je neumnost. V enem kosu! Kaj pa, ko bo toča? Navadno toča pobije v pasu dvesto, tristo metrov, morda tudi kaj več, toda ob straneh njeno pustošenje ni več tako hudo in nekaj ostane. Čeprav je greh, želim vsem tem pogoltnožem, naj gre toča prav prek njihovega posestva v enem kosu, da bodo tisto leto kakor berači!

Bila je že toča. Toda vedno nam je nekaj

ostalo. Če je pobila v Ratitkah, je prizanesla Globancam, če je pobila Listovnjak, je prizanesla Nápolam in vedno smo lahko rekli: Bog poma-gaj! Škoda je velika, nekaj nam je pa le ostalo.

Pa ne samo toča, sem jim govorila in govorila: zemlja ni povsod enaka. Ponekod je prodnata, drugod ilovnata, peščena in ne vem kakšna vse. Vreme pa tudi ni vsako leto enako. Včasih je sušno leto in čakamo dež in ga čakamo, pa ga ni. Nekaterim njivam je to kar prav in tisto leto toliko na njih pridelamo, da se nam srce smeje. Drugo leto je preveč moče in je to za nekatere njive smrt, čeprav vse bujno rase, nič ne obrodi, drugim njivam na drugem kraju pa je prav to po volji. Glejte, jim pravim, nič ni tako hudega, če imam njive na različnih krajih, če ne na tej, bo pa na drugi njivi vsako leto nekaj obrodilo. Vse to sem jim rekla, pa me niti poslušali niso. Oni vedo vse bolje in njiva se bo morala ravnati ne po zemlji ne po vremenu, ampak po tistem, kar je zapisano v nekakšnih uredbah, zakonih, predlo-gih, členih in njihovi papirnati pameti.

Pa so mi rekli oni od komisije, ko sem se razburjala, vpila, zmerjala in jokala, naj se pomi-rim. Naj bom vendar toliko uvidevna in naj se ne upiram, če bi vsi radi drugače. Pomislite, vsi, so rekli, kakor da ne bi vedela, da so skoraj vsi proti.

Saj nič ne rečem: če je komu tako prav, pa naj zamenja zemljo. Toda naj jo zamenja z nekom, ki bo na to sam rad pristal, ne pa s silo in proti volji drugega. Saj mi kmetje tudi nismo bedaki. Ko bomo sprevideli, da je bolje gospodariti v enem kosu, se bomo sporazumeli in si tako uredi-li. Toda doslej do tega prepričanje še nismo prišli.

Naj mi na občini pridigajo, kar hočejo, jaz vem svoje: če hočeš, da ti bo zemlja rodila, jo moraš imeti rad. Prirasti ti mora k srcu, ker je tvoja in ne samo zato, ker ti toliko in toliko obrodi. K srcu ti prirase šele, ko poznaš sleherni grudo, ki si jo še stokrat in stokrat obrnil, sicer boš na svoji zemlji tujec in ne boš dela iz ljubezni, ampak samo zaradi koristi. Sama korist je premalo, kajti iz nje se rodijo samo dobičkarstvo, mržnja in pekel.

In zdaj je pri nas pekel. Nihče z drugim ne govori. Pogovarjamo se samo še z živino. Pa tudi z njo le z bičem in zmerjanjem, ker so nam srca hudobna in ranjena, da iščemo nadmoč nad ne-močnim, ker si je nad močnejšim od nas ne moremo.

Samo pomislite, kaj mi je rekel včeraj ta pre-klasti sosed, ta skupuški pretegnjenec, ki mora hlače vedno v rokah nositi, da mu ne bi zdrknile

čez od skoposti čisto shušane boke, rekel mi je: baba, razpoči se od čemerov, jutri pojdem tvojo njivo orat. In ti mi ne moreš nič, ker je že prepisano name.

Nič nisem rekla, ker od besnega srda nisem mogla spraviti besede iz sebe in to je bila še sreča, sicer bi mi še sodišče naprtil na moja povešena ramena. Naj orje, sem si rekla, naj seje! Ko bo njivo lepo uredil, bom šla in jo preorala, pa naj nadme prikljiče vse miličnike sveta, to bom stori-la! Zaklela sem se, da to naredim in tega mi ne bo nihče preprečil.

★ ★ ★

Kljub trdnemu sklepu Geta tega ni storila. Naslednje jutro so jo njeni otroci zaman budili iz spanja. Niso je zbudili, ker je že sanjala večni sen. Naj se je Bog usmili! Morda pa še bolj tistih, ki so s svojimi paragrafi krivi, da jo je od nemoči in bridkosti zadela srčna kap.

Lojze Kozar

Moja prva knjiga

Ne spominjam se, da bi imeli pri nas doma poleg obveznih šolskih knjig še katero drugo knjigo. Jaz pa sem si že od malega, ne vem zakaj, tako želel prav knjig.

Hodil sem po mestu, kratkohlačnik, in se ustavljal pred knjigarno svetega Cirila na Koroški cesti blizu Glavnega trga. V zaprašenem izlož-benem oknu je bilo na kupe knjig. Nekatere so bile že porumenele od sonca in dolgega ležanja, na njih so bili črni mušji kakci in tudi nekaj crknjenih muh je ležalo med njimi.

Vse mogoče knjige so bile to: o romanju v Lurd, o razbojniku Čarugi, Mohorjevi koledarji in večernice... Meni se je ustavljalo oko na tenki knjigi z najbolj pisanimi platnicami: izmed krhljev razpolovljene, živo rumene pomaranče je vstajala bajna deklica v sinji halji do peta, z zlatimi lasmi, razpuščenimi čez hrbet, vsa bela v obraz, z živo modrimi očmi, ki so se upirale prav vame.

Pod takó pravljíčno upodobljeno deklico je pisalo:

Princesa iz pomaranče

Pa bi ostalo vse po starem in princesa bi utonila v pozabo, če ne bi prišel takrat k nam na obisk stric Žan.

Stric Žan – že samo ime je bilo tuje in zato tudi imenitnejše. Pa je tudi bil stric Žan nekaj posebnega. Nizke postave, mojemu očetu, ki je bil visok meter devetdeset, še do ramen ne, zato pa širok za dva očeta. Izpod trdega, rumenega slamnika mu je silil šop pšeničnih las, oblečen pa je bil v živo karirasto obleko in obut v rumene špičake. Srajco je nosil svetlo, svilen, pod široko brado je štrlel rumen metuljček. Ves je bil tak, ko da je pravkar stopil iz trgovine, kjer so ga od glave do pete oblekli po neki tuji modi.

Nikoli nismo vedeli, kdaj bo prišel: včasih ga je prineslo po večkrat na leto, drugič je za več let brez sledi izginil. Takrat so odrasli ugibali in namigovali, kje bi utegnil biti in kaj početi. Zdaj je prinesel kdo novico, da so ga začopatili in da »sedi«, zdaj kdo drug povsem nasprotno, da je neznansko obogatel in da se bo prav gotovo spet kmalu prikazal. In tako je strica Žana zmeraj obdajal skrivnostni sij velikega, tujega sveta, neznanih pustolovščin in nenadnih preobratov, najnižjih padcev ali bajnega bogastva. Ko pa se je spet prikazal, ni o vsem tem nikomur nič pripovedoval in tudi vprašati si ga ni upal nihče, samo sklepati je bilo mogoče, da ima za seboj dolgo pot in čudo doživljanje. Najlepše pa je bilo to, da pri vsem tem ni pozabil svojih daljnih sorodnikov, ki smo živeli v starem obdravskem predmestju blatnih cest in starih hiš. Mogoče smo ga le mi spominjali, da je bil tudi sam nekoč nekje rojen in da je imel mater in četa: bil je sin materine napol sestrične, šivilje, ki je kmalu po porodu umrla, oče pa je bil menda potujoči gospod – nihče ni nikdar izvedel njegovega imena, še sam stric Žan ne. Sirota je rasel po zavodih, ampak v njem je bilo nekaj, kar ga je dvignilo v neznan, višji svet, vsaj tako se nam je zdelo.

Kadar je prišel, se je s postaje pripeljal v kočiji. Kočijaž je v predsobi odložil zavitke in škatle, stric Žan ga je odslovil z novim bankovcem, potem pa se je začelo razdeljevanje, odvijanje in odpiranje daril, glasno vzklikanje, občudovanje in zahvaljevanje.

Nekoč pa je prišel stric Žan brez škatel, češ da ni utegnil nakupovati. S širokim smehljajem nas je vprašal, kaj si želimo. Po premisleku in tehtanju je vsakdo povedal svojo željo: sestre sta si želeli punčk in žog in kakšno obleko, oče se je v zadregi

nasmehnil in zinil, da potrebuje čevlje, mama pa, da bi bila kar zadovoljna z novim klobukom, takim z novejim peresom, kar je bilo takrat moderno, medtem ko meni ni bilo treba prav nič premišljati, saj sem si želel edinole – Princeso iz pomaranče.

Začudeno so me gledali, jaz pa sem še naprej vztrajal, premagal sram in razložil, da je to knjiga.

»A knjiga! Jaz pa sem mislil, da bi rad živo princeso iz pomaranče!« se je dobrodušno, široko zasmejal stric Žan in mi stisnil v dlan velik, rumen kovanec, ko da to zanj ne pomeni nič. Meni pa je pomenilo pol sveta.

Brez odlašanja sem stekel na Koroško cesto, v

knjigarno svetega Cirila, kjer za kovanec nisem dobil le »Princese iz pomaranče«, marveč célo naročje knjig in povrh še »Razbojnika Čarugo«. Ampak Čaruge, s katerim so takrat strašili otroke, sem se bal in ga nisem bral, medtem ko se princese iz pomaranče nisem naveličal, še spat sem hodil z njo, da so se doma že norčevali iz mene. Kaj pa je pisalo v knjigi, tega se ne spominjam več. Mogoče niti razumel nisem. Ampak to ni bilo tako važno. Samo da je bila knjiga. Moja prva knjiga. Knjiga – okno v ta čudni, skrivnostni, grozljivi in obenem vabljivi širni svet...

Stričev naslednji in zadnji obisk, ki se ga spominjam, pa je bil čisto drugačen: smehljal se je še zmeraj, le da je bil v njegovem nasmehu kanec sramu. Prinesel nam ni nič, ne spraševal po naših željah, pa smo ga bili vseeno veseli, saj je bil še zmeraj skrivnostni stric Žan – zvezda, ki se iznenada prižge in prav tako iznenada ugasne, da bi se nekoč spet prižgala; mož posebnega čara, ki je prinašal v naše življenje nekaj svetovljanskega, širnega, obetajočega.

Malo huje je bilo, ko se je utaboril v kuhinji, na divanu: bil je ušiv. Mama je imela z njegovim perilom precej opravka. On pa je s širokimi zamahi rok in s še zmeraj samozavestnim, gizdavam smehljajem, z nekoliko hripavim, prijetno mehkim glasom pripovedoval šale in čuda sveta in se ni dal zmesti.

Cel teden se ni premaknil z divana. Na kartone v velikosti razglednic je z vodenimi barvami slikal modra jezera v rumenem luninem svitu, gore v soncu, stare graščine ovite v bršljan, jelene na jasi... Ko je imel teh podob že cel kup, se je skrbno počesal, okraščil, si zloščil rumene špičake in s polno aktovko za ves dan nekam odšel. Zvečer se je s prazno aktovko vrnil, prinesel pa velik zavitek tort in se tako spet izkazal kot pravi, stari stric Žan.

Zjutraj se je zahvalil, obljubil, da se bo kmalu spet oglasil in se poslovil.

Ta stric Žan!

Pa je vsa pričakovanja prekrizala vojna. Na Žana smo pozabili, dokler nismo dobili iz nekega kraja v južni Italiji dopisnice. Na njej je bila z mehkim svinčnikom narisana stara lišajasta graščina, ovita z bršljanom, z več vrstami zamreženih oken, eno od oken pa je bilo zaznamovano s križcem. Stric Žan je prosil, naj mu pošljemo karkoli za pod zob, prežganja ali suhih skorij.

To je bil zadnji glas strica Žana.

Od takrat je minilo že pol stoletja in nobenega upanja nimam več, da bi zvezda strica Žana še

kdaj zažarela; da bi me obdarila še s kakšno Princeso iz pomaranče. Ugasnila je za zmeraj.

Zdaj hodijo po svetu drugi strici, darujejo knjige drugim otrokom in tudi knjige so drugačne.

Cvetko Zagorski

Jerbas v pomladnem vetru

»Prinesla je mama
jerbas od žegna,
veter pomladni
lovil se je v ruto,
sonce ji lice
je mlado zlatilo:
breme najslajše
na mizo je dala,
dete najmlajše
ji zlezlo je
v bogato nagubano krilo...«

Komaj smo otroci dočakali – šestero nas je bilo – da si je mama naložila velikonočni jerbas, ga prekrila z belim, lepo vezanim prtičem. Velikonočno jagnje z banderico, vezeno v živih barvah, se je prisrčno smehljalo in nas gledalo. Mama ga je kot nevesta balo prinesla s seboj, ko je prišla na skromno kmetijo v vasico Mikote, v prelepi raški župniji.

Pri svetem Lenartu je mežnar dolgo vabil k žegnu. Podružna cerkvena na položnem griču pod mogočno lipo se je zagledala v ravnino, tja dol proti širnemu Krakovskemu gozdu pod Gorjanci.

Naša vas je nosila k žegnu v Zaloke, k Malenškovim, kjer so imeli veliko, prostorno hišo. Dekleta so postavila jerbases, košare in locánje (košara z locnom = ročajem) kar po klopeh okoli velike družinske mize, pa za kmečko pečjo, in s svetki v rokah so čakale gospóda župnika, ki je prihajal žegnati velikonočna jedila. Kramljale so z domačo gospodinjo, ki jim je rada ponudila kozarček cvička iz Drenovcev, pod sv. Duhom.

Naša mama je bila navadno zadnja.

Imela je nov predpasnik, nazaj zavezano pisano ruto, v katero se je lovil veter in se igral z lasmi, ki so ji silili na čelo.

Vedno se je prekrizala, ko si je nadela jerbas na glavo, prav tako, ko ga je odložila na mizo. Vsa srečna in žareča v obraz, čeprav revna, je bila na svoj jerbas ponosna.

Otroci smo mamó spremljali na vrh hriba. Nato smo sedli pod cvetočo jablano in sledili vsakemu njenemu koraku. Stiskali smo rokice v molitev, da se ne bi spotaknila in jerbas prevrnila. Naše oči so hitele čez ravnino, čez Krakovski gozd proti Gorjancem. Sonce se je paslo na košeninah, ki so bile kakor zlati tepihi v zgodnjem popoldnevu. Onstran Krke se je svetlikal zvonik pri Svetem Križu, Mati Dobrega sveta nad Kostanjevico je bila vsa lepa pod vinogradi in v daljavi so bile Brežice in potem ravnina.

Mamo smo čakali na gričku kakor razodetje.

Tiščali smo v rokah šope zvončkov, ki smo jih nabrali za Lokavcem in modrovali o božjem žegnu.

Prva dekleta so se z jerbasi na glavi vsule iz hiše kakor čebele. Za njimi jo je mahnil župnik s palico in aktovko v roki. Proti podružni cerkvi sv. Lenarta v Ravnem.

Počasi in dostojanstveno je prihajala mama. V pomladnem vetru ji je plapolala pisana ruta. Bel prtíček na jerbasu je rahlo privzdigovalo. Lahnih korakov je stopila čez ozek graben, počasi in previdno, in zavila je proti hribu. Stekli smo ji naproti.

Kakor v slovesni procesiji smo jo spremljali domov. Na vežnih vratih se je rahlo priklonila, v hiši položila jerbas na mizo, ki je bila čez in čez pogrnjena z belim prtom. Odložila je tudi živobarven svitek, se pokrižala in oddahnila: »Hvala Bogu za sveti velikonočni žegen!«

Težek je bil naš jerbas. Napolnjen za vse nas tja do bele nedelje. V lončke, vaze mi nismo imeli pri hiši, smo dali svoje šopke zvončkov in gledali zdaj mamó zdaj težek jerbas na mizi. Križ in dve sveči je dala mama predenj. Bili smo slovesni, kakor pri sveti maši.

Sonce se je počasi umikalo za raškimi hribi. Mama je dala v porcelanasto skodelico blagoslovljeno vodo, ki jo je oče prinesel od jutranje maše, odlomila je pušpanovo vejico, se sklonila k meni in mi pobožno rekla: »Blagoslovit pojdeš našo zemljo. Okoli in okoli vrta, za mejo hodi, škropi in žegnaj vsako ped naše zemlje. Da bo božji žegen pri nas ostal, na našem vrtu, polju in vinogradu. Da ne bo prišla strupena kača v bližino. Da bomo zdravi pod svojim lesenim krovom. Pa da bo zdrava naša krava Sivka v hlevu, naši pujski, naše kološke in še naš kuža, ki nam dom varuje, in maček, ki miške lovi. Vse požegnaj, prav tako kakor župnik v cerkvi požegnajo.«

Prvo popje je poganjalo v gabrovi meji za vrtom. Japonska kutina je rdela v gostih cvetih.

Boječe so se stiskale vijolice pod vejevjem in trobentice so zlatile jaso ob gozdu. Jaz pa sem hodil in hodil, resen in pobožen, kropil na vsakem koraku, molil in prosil, se Bogu zahvaljeval, kakor sem pač vedel in znal.

»Hvalite Gospoda, ker je dober.

Dal nam je tale vrt, tele njive, travnik in gozd, da imamo drva in travo in pašo za našo kravico Sivko. Dal nam je potok Jelovec v senčni dolini, naš studenček pod hribom, vodo za pitje in kuhanje, napajanje in umivanje...«

Na veliko soboto zvečer smo večerjali na klopi za pečjo, vsak iz svoje lončene sklede, ker je bila miza polna božjega žegna, jerbas, zvončki in dve sveči s križem.

S police je oče vzel sveto pismo in nam prebral berilo in evangelij velike nedelje.

»Tole bodo jutri brali pri sveti maši gospod župnik.«

Odložil je staro oguljeno knjigo nazaj na polico, vzel s stene molek z debelimi lesenimi jagodami, pokleknil in molil naprej.

»Ki je za nas krvavi pot potil.«

Po rožnem vencu je dodal družinsko večerno molitev, vstal, obesil molek nazaj na žebelj in sedel na klop za pečjo.

»Danes Jezus počiva v grobu, otroci, jutri pa bo slovesno vstal od mrtvih.«

Noč nas je vzela.

Ko smo že dremali, smo čuli, kako sta mama in oče v postelji molila...

Jerbas z velikonočnim žegnom pa je stal na mizi.

Velikonočno jutro. Vstajenjska procesija. Bandera so vihrala v krepkih rokah štirih močnih možakov, župnik je visoko držal Najsvetejše, ki so ga božali sončni žarki.

Vonj kadila se je vil od drevesa do drevesa, od trtja do trtja, od njive do njive, od vasi do vasi, tja daleč po širni raški župniji.

Mašo je imel župnik kratko.

V hipu je bila farna cerkev sv. Lavrencija prazna. Vse je hitelo domov. Čakal jih je velikonočni žegen.

Nabrali smo se okoli velike kmečke mize kakor jagode na molku in v sveti zbranosti čakali. Oče je odmolil angelski pozdrav in potem sveča-

no odkril jerbas. Narezal je šunko, nastrgal hren, oluščil pirhe, načel kolač, potem pa je odložil nož in povedal:

»V spomin na Jezusovo martro bomo izpili vsak en glažek zelenega.«

V kozarec je natrl svežega pelina, nalil belo vino in nazdravil. Vsi smo za njim po vrsti izpraznili to »božjo martro«.

Nato smo jedli velikonočni žegen.

Velik lesen krožnik se je praznil.

Po kosilu smo imeli domače veselje na vrtu.

Oče je vzel svojo lovsko puško in nas vse vabil na tekmovanje. Pomaranče smo polagali na plot in merili nanje, kdo bo najbolje zadel in si pomarančo osvojil.

»Najprej na sto metrov.«

Na tristo metrov je zadel samo oče. Otroci smo bili ponosni na svojega očeta. Bil je lovec in gozdni čuvaj in je poznal vsa drevesa, tudi latinska imena za vsako posebej. Ko sem bil kasneje na gimnaziji, sem se ga pri botaniki često spominjal.

Na perotih pomladnega vetra je vse bližje prihajalo slovesno zvonjenje iz zvonika farne cerkve na Raki. Vonj pomladnega cvetja se je mešal z valovanjem zvonov. Vabil je veliki zvon sv. Bernarda, glasno in razločno, da se je slišalo daleč, do svetega Jerneja in Kostanjevice pod Gorjanci. Pesem zvonov je bila polna velikonočnega veselja. Vstal je Zveličar, upanje naše, porok našega vstajenja...

Še cvete japonska kutina za našo mejo, še raste tista lipa, ki se je v letih tako mogočno razrasla pod vrtom. Macesen, ki je bil vitek in visok, se je postaral. Oče je večkrat rekel, da ga bo dal na žago in iz njegovih desak mu bodo naredili krsto, v kateri ga bodo nesli na božjo njivo za sv. Lavrencijem na Raki.

Še nosijo dekleta in žene k velikonočnemu žegnu jerbase, košare in cekarje. K Malenškovim nosi naša nevesta, k sv. Lenartu ostali iz soseske, v farno cerkev pa Račani. Še je v naših hišah velikonočni žegen na mizi!

A vendar je čas marsikaj odpihnil. Lepe, sater običaje pozabljajo. Nič več ne kropijo z žegnano vodo okoli hiše in vrta, ne namešajo grenkega pelina, »božjo martro« v čašo cvička iz Drenovec, nič več ni tekmovanja s streljanjem na pomaranče.

Oče še dvajset let počiva v grobu, mama sedemnajst. Črv in starost sta nagrizla našo leseno kmečko hišo in mlada dva sta s sinom Andrejem na vrtu za mejo zgradila veliko, moderno hišo s

pogledom na avtocesto in Gorjance. Kako je stara hiša pred njo majhna. In vendar nas je v njej zrastle deset otrok. Štirje so umrli še čisto majhni. Ostali smo se razšli, si ustvarili vsak svoj dom.

Bog vedi, ali je še kje na podstrešju tisti jerbas, ki ga je nosila naša mama k velikonočnemu žegnu? Ko smo bili v zadnji vojni pregnani iz svojega doma in smo se štiri leta s partizani potikali pod tujimi strehami, je marsikaj pri nas doma izginilo in bilo pokradeno. Če bi ga našel, bi ga pobral, bi ga pritisnil na srce in ga poljubil.

Psalmist je zapisal in ima čisto prav:

»Vsi naši dnevi minevajo v tvoji nevolji, kot vzdih končujemo vsa svoja leta. Sedemdeset let je doba našega življenja, osemdeset, če smo krepki. Največ izmed njih je polnih truda in bolečine, hitro minejo in mi izginemo...«

Lojze Jože Žabkar

Moja srečanja s srečo

Moram kar na začetku povedati, da ta srečanja niso bila kdo ve kako pogosta. Tako sicer tožimo vsi, ampak jaz se s tem nisem zadovoljila. Navsezadnje, če izrabim vse svoje talente in jih primerno obrnem, mora nekaj nastati!

Tako sem dan na dan tekala za njo, da bi jo dohitela in jo nagovorila, naj se vendarle nekoliko ustavi pri meni. Ko se mi je zdelo, da jo že imam, se je res ustavila, se obrnila in me pogledala v oči, jaz pa sem izustila:

»Oprostite, prosim, zmotila sem se, oprostite!« in sem jo pustila oditi, ker nisem bila prepričana, da je bila res ona. Potem sem jo ubrala v drugo smer. Nekaj časa sploh ni bilo nič, kakor da bi izgubila sled. Nato sem jih zagledala več hkrati, ampak tako drobne, da jih ni bilo vredno pobirati. Preveč bi se zamudila in potem nikoli v življenju ne bi našla tiste prave, velike SREČE, zaradi katere sem pravzaprav prišla na ta svet: tiste sreče, ki je čakala samo mene, ki je bila namenjena samo meni.

Vsekakor je tudi res, da se je na vsaki stopnički mojega vzpenjanja k njej že našel kdo, ki me je pri tem oviral, me vlekel nazaj ali pa je preprosto hotel, da srečo delim z njim. Skratka, ne

zadostuje samo, da si rojen pod srečno zvezdo. Če hočeš, da ti bo nemoteno sijala, potrebuješ še ustrezno okolje.

Dokler sem še študirala, so mi srečo kalili profesorji in kajpak tudi starši. Ne morem reči, da namerno; ampak utesnjevali so me in bilo mi je popolnoma jasno, da sreča ne more biti popolna, kjer ni popolne svobode. Zato sem v tistem obdobju vse gradila na upanju, da se bom nekoč osamosvojila. Takrat mi bo uspelo, da bom sreči končno lahko pogledala v oči.

Ampak tudi potem ni bilo kaj prida bolje. Na vrsto so prihajale skrbi, vse mogoče in nemogoče skrbi, tako da nisem imela časa in nikoli se pravzaprav nisem ustavila, da bi razširila roke in vzkliznila:

»Srečna sem!«

Moj vsakdanji je še vedno mineval samo v pričakovanju velike sreče. Včasih se me je prijemalo malodušje, menila sem, da je morda odšla mimo, da me je zgrešila in se ustavila pri drugih, jaz sama pa ne bom pravzaprav nikoli spoznala, kakšna je sreča v vsem svojem veličastju. In sem začela bolj pozorno opazovati druge. Živela sem med ljudmi, ki so imeli vsega v izobilju in bi torej lahko bili srečni, ampak sreča jim ni sijala z obraza. Z obraza jim je bilo brati nemir, kot da bi še vedno nekaj radi, kot da nimajo dovolj. Za srečo torej ne zadostuje bogastvo; potrebno je še kaj več.

Kaj je tisto več, je menda vedela Helena.

Helena je bila baletka. Ljubila je umetnost.

Vedno sem občudovala njeno sloko postavo, njeno gibko hojo in njen način oblačenja. Kjer koli se je pojavila, je bila središče pozornosti. Že s tem, da se je pojavila, je zasenčila vse druge. Niti spregovoriti ji ni bilo treba. Govorila je s kretnjami. Ni se ji bilo treba truditi, da bi si kakšno stvar pridobila. Kar samo ji je vse letelo v naročje.

Poročila se je z bogatim in uglednim človekom, tako da je bila gmotno za vse življenje preskrbljena. Na odru je nastopala zato, ker je želela.

Verjetno je bila rojena pod srečno zvezdo, rojena za srečo. Vsega je imela dovolj. Bila je lepa, uspešna in ljubljena. Navadni zemljani so hodili v gledališče, da bi tudi njih ožaril kanček sreče, ki jo je razodeval nasmeh na odru.

Toda začeli so govoriti, da se smeje samo na odru. Doma so se vrstili vedno hujši prepiri. Mož je zahteval ločitev, ker ni hotela imeti otrok. In ona ni hotela tiniti otrok, ker bi ji nosečnosti pokvarile postavo in ji uničile kariero.

Z mozem sta si vsak po svoje zamišljala srečo in ti dve sreči sta bili tako različni, da sta se jima obe skupaj spremenili v nesrečo.

Nazadnje je Helena privolila, da bo rodila možu enega edinega otroka, samo zato, ker to zahteva. Bilo je kakor pogodba, kakor obveza, ki jo je dolžna izpolniti, ker pač zakon to zahteva od nje.

V nosečnosti zato ni uživala, ni se veselila otroka. Ni hodila po trgovinah nakupovat zanj, nikamor pravzaprav ni hodila. Ostajala je doma, da ne bi razkazovala svoje spremenjene postave, ki jo je spravljal v obup in v jezo na svoj zakon, ki je zahteval od nje tako žrtev. Dnevi, tedni in meseci so se vlekli, z ničemer jih ni izpolnjevala razen z razmišljanjem o krivici, ki se ji je zgodila. Pri nikomer ni našla razumevanja za to krivico. Zatekala se je k tabletam za pomirjenje.

Tablete so bile iz uvoza. Tablete contergan.

Kasneje, veliko kasneje je zvedela, kaj te tablete pomenijo. Brala je v časopisih, da starši tožijo tovarno, ker so se jim rodili otroci z okrnjenimi udi ali celo brez njih, če so matere jemale v nosečnosti te tablete. Brala je, da so morali tablete umakniti iz obtoka in da so jih nehali proizvajati in da so starši dobili tožbo. Ampak to je brala takrat, ko je bilo za vse že prepozno.

Rodil se je fantek, ki so se mu roke nehale pri komolcih in nogice pri kolenih. Ni takoj zvedela za to, ker ji otroka niso pokazali, tako in tako se ni zanimala zanj. Želela se ga je samo znebiti, da bo spet taka kot je bila prej. Še vedno je njena nosečnost kakor neporavnana krivica ležala na njej in ko je po porodu prišla k sebi, je pričakovala zadoščenja. Nagrade. In velikega, dragocenejšega šopka rož, kakršnega ne premore nihče drug. In velikega vzhičenja in...

S trdim, kakor kamen negibnim obrazom je njen mož obstal pred njo, ne da bi se sklonil in jo poljubil. In kakor z ostrim rezilom je zaoral po njej:

»Nisi hotela otroka. Samo jaz sem si ga želel. Zato ga imava sedaj samo pol.«

Helena nikoli več ni plesala na odru. Ni več premogla smehljaja, tudi tistega odrskega ne. Potrebovala je vedno več tablet za pomirjenje.

Njen otrok je odrasčal po bolnišnicah in po raznih zavodih. Ko je bilo dečku deset let, je ležal na kliniki z obema nogama v mavcu. Poizkušali so mu noge podaljšati po načinu, kakršnega so uporabljali za druge otroke: v stegenico so zažagali v obliki črke Z in potem so z vsakodnevnim natezanjem prekratke noge dosegli, da se je špra-

nja počasi zaraščala in napolnjevala z novim tkivom. Pri conterganskem otroku to ni uspelo. V okrnjenih udih se niso hotele tvoriti nove celice. Bilo je še slabše kot prej, rane se niso hotele celiti in otrok je dolge mesece ležal na postelji z razkrcenimi nogami, vklečen v mavce.

S prekratki rokicami, ki so imele prste že v višini komolca, je otrok listal po koledarčku. V njem je imel obkrožene redke dneve, ki jih je prebil doma. To je bilo samo za največje praznike. Takoj po praznikih so ga spet prepeljali v bolnišnico.

Dan je bil zanj enak dnevu. Edino gibanje, ki ga je premogel, je bila sprememba med laženjem in sedenjem. V postelji je jedel, v postelji je opravljal potrebo. S postelje je gledal v svet skozi okno, v majhen uokvirjen svet, ki se je spreminjal z letnimi časi, tako počasi spreminjal, da je bil videti vedno enak. In nekaj spremembe so prinašali otroci po drugih posteljah, ki so prihajali in odhajali.

Tisti dan so dečku sneli mavce z nog. Na noge so mu pritrdili opornike, ker so bile noge prešibke, da bi lahko nosile telo. Potem je smel vstati. Na ta dan je čakal vse tiste dolge mesece, ko je ležal v mavcu, vendar ni mogel zagotovo upati, da se bo to uresničilo. Pa se je. Zdravnik, ki je pregledal nogo, je dejal, da bodo poizkusili za nekaj časa brez mavca.

Tako je s pomočjo fizioterapevte vstal.

Stopil je poleg postelje na tla. Oprl se je na lastne noge, okrepljene z oporniki, negotovo in omahujoče, kakor bi bil pravkar stopil na nanovo osvojeni neznani planet, ki se ziblje, vrti, ampak ga je ukrotil in ga zavzel in stopil nanj. S prekratki rokicami se je moral oprijemati končnice na postelji, da ni padel, praktatke in prešibke noge z oporniki so v čudno skrivenčenem položaju stale pod drhtečim telesom in drugi, ki smo že zdavnaj osvojili tisti planet, nismo razumeli, zakaj trepetala. Čmolasa glavica desetletnega dečka je nihala nad prekratki rokicami, ki so se oklepale postelnega ogródja. Obrnila se je k vsakemu otroku posebej, k zdravniku, k fizioterapevtki in k sestram. Oči so mu sijale v luči, kakršne še nisem videla, in ustnice so drhte ponavljale stavek o čudežu, ki se je pravkar zgodil:

»Glejte, stojim!«

Stali smo kakor kipi, pred groteskno pojavo pred seboj, pred iznakaženim dečkom, ki mu je obraz sijal v taki popolni sreči, kakršne še nisem

doživela. Solze so mi prišle v oči in obrnila sem se stran, preveč je bil zame tisti sijaj. Odšla sem iz sobe kakor omamljena.

Od takrat sem nehala tekati za veliko srečo.

Zadovoljila se bom s takimi majhnimi, vsakdanjimi.

Marta Kmet

Kristusova in naša molitev

Neštetokrat so se v meni porajala vprašanja, zakaj je Kristus sploh molil, kako se je v molitvi pogovarjal s svojim Očetom, kaj mu je razodeval in za kaj vse ga je prosil. Gotovo je, da so evangelijska poročila o Kristusovi molitvi le droben odsev tega, kar se je v resnici dogajalo med njim in Očetom.

Ta vprašanja niso bila le izraz neke radovednosti. Če bi bila le to, bi kmalu dobil nanje odgovor in zadeva bi bila rešena. V njih pa so odsevala najbolj osebna pričakovanja in želje: zakaj in kako naj jaz molim, kakšna naj bo moja molitev, da bo dosegla svoj namen, obrodila sadove in človeku dajala osebno zadoščenje? To so tudi pričakovanja in želje vernikov, ki si iskreno prizadevajo, da bi jim molitev postala bolj 'domača', razumljiva in zato del njihovega vsakdanjika.

Brez dvoma nam Kristusova molitev odpira vrata v svet molitve, to je v svet človekove najgloblje in najbolj osebne povezave z Bogom. Kaže nam pot, po kateri tudi sami hodimo, če hočemo v molitvi odkrivati Boga, spoznavati njegov načrt z našim življenjem in hkrati spoznavati smisel vsega našega bivanja od najbolj drobnih vsakdanjih dogajanj do velikih dosežkov človeštva.

Kristus, ki je êno z Očetom, moli k Očetu

Ko spregovorimo besedo 'molitev' ali 'moliti' navadno pomislimo na to, da nekoga nekaj 'prosimo'. Res je, tudi to je molitev; toda to ni vsa resnica o molitvi. Saj je molitev prav tako lahko zahvala za to, kar smo prejeli ali doživeli; je lahko izraz našega čiščenja Boga zaradi njegovih del, njegovega usmiljenja in vsemogočnosti; je lahko tudi krik in vpitje nemočnosti, ki trpi krivi-

co in sam ne vidi izhoda iz trenutnega stanja; je lahko tudi prepričan, ker ne more razumeti in sprejeti dogajanj ali preizkušenj, ki so ga doletele... Z vsemi temi in še drugimi oblikami molitve se srečujemo, ko prebiramo sveto pismo in gledamo pred seboj velike molivce, pa tudi tedaj, ko z oprtimi očmi in srcem gledamo življenje in se srečujemo z molivci našega časa. Ne, molitev ni le prošnja za vsakdanji kruh in službo, zdravje in srečo ali druge podobne reči. Molitev je tudi jok in ihtenje, priznanje svojih grehov in prošnja za odpuščanje, pa tudi vesela pesem in hvalnica Bogu za vse darove... Je izliv srca in vse notranjosti, zato ima toliko oblik, kolikor je človeških življenj: je molitev otroka in starčka, mladostnika in odraslega, nekega (n modrijana, politika in navadnega državljana, papeža in preprostega vernika, pravičnega in grešnika, zdravega in bolnega, polnega življenja in umirajočega... Ni je mogoče ukleniti v miselne, družbene, metodološke in podobne kategorije. Njene razsežnosti so večje od vesoljskih, njena moč je moč ljubezni. Kakor le-te ne moremo izraziti s človeškimi besedami in znamenji, tako tudi molitve ne moremo izraziti z nobenimi obrazci ali podobnimi človeškimi pogruntavščinami.

Kristus preprosto pove, da sta 'on in Oče eno' (prim. Jn 10,30); da je 'on v Očetu in Oče v njem' (prim. Jn 17,21). Med njima vlada popolna harmonija, edinost in ljubezen. Čemu torej Kristus moliti? Prvo, kar moremo spoznati iz Kristusove molitve, je to, da je zanj molitev izraz enkratne in nerazdružne povezave z Očetom. Sin razodeva Očetu svoje misli in želje, Oče razodeva Sinu svojo ljubezen in svoj načrt. Ne, kakor bi drug drugega ne poznala, kakor bi drug drugemu priobčevala nekaj neznanega. Prav zato, ker sta si v vsem edina in ju povezuje neskončna ljubezen, se v tej ljubezni vedno znova drug drugemu priobčujeta in dajeta.

Bitja, ki se resnično ljubijo, imajo nešteto načinov, kako to drugemu povedo. Naj gre za fizično bližino ali oddaljenost, naj gre za besedo ali druga znamenja, vedno in z vsem izražajo svojo življenjsko povezanost in nerazdružnost z ljubljenim bitjem.

Niso nam znane vse besede, ki jih je Kristus govoril z Očetom v nočeh, ki jih je prečul v molitvi (prim. Lk 6,12). Lahko le sklepamo, da je hotel 'biti v tem, kar je njegovega Očeta' (prim. Lk 2,49). Cilj molitve je, 'biti v Bogu', 'biti na cilju'. Tako je Kristus bil v svojem Očetu in Oče v njem. Prav za molitev ni hitenje, ni tekmovanje,

kaj in koliko bomo 'zmolili'. 'Biti v Bogu' pomeni imeti vero, da je Bog v nas in v našem življenju navzoč, da mu je znano vse naše življenje, potrebe in pričakovanja. Zavest, da je Bog v nas, in da smo mi v njem, nam vlija tisti mir in notranjo harmonijo, ki ju ne more dati nihče drug.

Vendar pa se Kristusova molitev ne izčrpa v zgolj osebnem razmerju z Očetom. Kar drug drugemu razodevata, je ljubezen – ljubezen med njima in ljubezen do sveta. Oče ljubi svet in zato pošilja svojega Sina za odrešenje sveta (prim. Jn 3,16), Sin pa išče Očetovo voljo in jo je vedno pripravljen izpolniti (prim. Jn 4,34; Heb 10,7). Zato je Kristusova molitev molitev za velike zadeve božjega odrešenjskega načrta: moli pred izbiro in poklicem apostolov, moli zanje in vse, ki bodo po njihovi besedi verovali, moli pred velikimi čudeži in znamenji, ki jih bo storil pred množicami, moli za edinost med verniki, za odpuščanje, za ljubezen, moli pred svojim trpljenjem in smrtjo... Kristusova molitev-obsega ves svet in vključuje vsako človeško bitje; nihče ni izvzet, nihče pozabljen. On je naš srednik pri Očetu (prim. Heb 5 sl.).

Čeprav kot kristjani nešteto krat v molitvi prosimo ne le zase, ampak tudi za druge, najbrž še nismo dovolj doumeli pomena molitve za druge. Kristus nam izrecno naroča, naj naša molitev vključuje vse ljudi. Zato tudi molimo – po Kristusovem naročilu – »Oče naš..., pridi k nam tvoje kraljestvo..., daj nam danes..., odpusti nam naše dolge...« (Mt 6, 8 sl.). V resnici pa imamo vse preveč pravih očmi le svoje potrebe in želje, sicer bi nas prava molitev opozarjala in tudi vzgajala za pravilne medsebojne odnose. Kristusa in njegovo vseobsegajočo ljubezen ni mogoče razumeti in sprejeti, če tudi sami ne postanemo verniki, ki v svojem srcu in v dejanjih ne obsežemo vsega sveta in vsakega posameznika.

Vedno sem bil pozoren na to, če je kdo rekel, da malo moli zase, da pa veliko moli za druge. Kdor bi molil le zase, bi v molitvi kazal svojo sebičnost. Kdor pa moli za druge, s tem kaže, da njegovo srce in njegova molitev obsegata vse človeštvo. Res je, da glede molitve velja pravilo 'ljubi svojega bližnjega kakor samega sebe', ne-sebična ljubezen pa gre tako daleč, da 'nihče nima večje ljubezni, kakor tisti, ki svoje življenje da za drugega'. Brez strahu bodimo: kar smo storili dobrega bližnjemu, je vedno tudi nam v korist.

Gospod, nauči nas moliti!

Zgled Kristusa, ki moli, je bil za apostole nekaj tako pomembnega in privlačnega, da mu je eden izmed njih rekel: »Gospod, nauči nas moliti...« (Lk 11,1). Prepričan sem, da je to prošnja večine tistih, ki se imajo za verne.

Neštetokrat smo že slišali, da je molitev pogovor z Bogom. Praksa tega ne potrjuje. Naša molitev je, žal, »samo-govor« pred Bogom. Hiti-mo z naštevanjem, željami in prošnjami, v zadregi smo, da smo kaj pozabili, Boga skoraj izsiljujemo in z njim barantamo po načelu daj-dam ali dam-daj... Pa se še čudimo, da naša molitev ni uslišana! Saj se ne znamo pogovarjati, ne z Bogom in ne z ljudmi, ker ne znamo poslušati. Tolikokrat tožimo, da nam je kdo le našteval svoje načrte, predloge, dogodivščine, težave in samohvale. Ni bilo časa, da bi še mi kaj spregovorili. Nikar ne mislimo, da nismo tudi sami taki, v razmerju z Bogom še posebej. Za božjo govorico je potrebna posebna pozornost in sposobnost razumevanja. Boga ne bomo razumeli, če naše srce ni pripravljeno in odprto za njegov glas. Bog se ne vsiljuje, ne kriči, ni mu do reklame, izbira najbolj vsakdanje oblike sporočanja. Slišimo in razumemo ga lahko samo s srcem, ki ga išče.

Ko se v molitvi bližamo Bogu, naj bi najprej njega poslušali, sprejemali njegova razsvetljenja, spoznavali njegovo voljo, sprejemali od njegovega bogastva. Tudi tedaj, če nam srce prekipeva od veselja ali je ubito od žalosti, če je prošnja kot peska na morskem obrežju in so se težave zgrnile na naša ramena. Poslušajmo, kaj Bog meni o vsem tem, kako on gleda na dogajanja sveta in našega življenja. Prav nič se ne bojmo razgrniti pred njim vse, kar je del našega bivanja. A vse to povejmo z vero in zaupanjem, da je njemu že vse znano, še preden smo mu v molitvi povedali. Saj vendar nebeški Oče ve, kaj potrebujemo (prim. Lk 12,30), zato ne potrebujemo mnogih besed in blebetanja (prim. Mt 6,7-9). Nič novega mu ne bomo povedali, nič neznanega zaupali. Prava molitev bo v nas ustvarila tisto razpoloženje srca in duha, da bomo znali sprejeti njegovo voljo, ki je za nas dar, se pravi, da nam je zanesljivo v korist. Tudi tedaj, ko šami mislimo drugače. Zato bo prava molitev vedno uslišana. Vedno nam bo Bog naklonil to, kar ve, da je nam v resnično korist. Če mu torej ne zaupamo, da nam hoče dobro, ne bomo prav molili in tudi ne bomo uslišani, saj nismo bili pripravljeni sprejeti njegovih darov, njega samega.

Ali smo sploh sposobni tako moliti? Ne! Toli-kokrat ne vemo, kaj bi prosili in kako naj prosimo; vidimo, da v nas ni zadostnega razpoloženja in pripravljenosti, poznamo svojo omahljivost in nestanovitnost. Vendar nas Bog vedno znova prehiteva s svojo dobroto. Duh »podpira naša slabost; kaj naj bi namreč prosili, kakor je treba, ne vemo, marveč sam Duh prosi za nas z neizrekljivimi vzdihom« (Rim 8,26). To je upanje zbujujoče zagotovilo, da Bog vedno v nas deluje, če smo odprti za delovanje njegove milosti kot suha in žejna zemlja, kot berač, ki se zaveda svoje bede in revščine, kot otrok, ki prihaja k očetu in materi s pričakovanjem in pristnostjo.

Molitev – naša težava in naš blagoslov

Tak je naslov drobne knjižice, ki jo je že pred dobrima dvema desetletjema napisal znani teolog K. Rahner. Nihče ne bo trdil, da je molitev lahka, čeprav v nekaterih primerih človek lahko moli in doživi v molitvi zadoščenje in pomiritev. Morda so nam bili kdaj dani trenutki posebne zbranosti in izkustvo božje bližine. Kako ne bi bili tega veseli in za vse Bogu iskreno hvaležni! Dano nam je bilo spoznanje, ki ga ne bomo mogli nikoli zanikati, da smo tako rekoč doživeli, kaj pomeni »biti v Bogu«, vedeti za gotovost poti, po kateri naj hodimo.

Molitev kot spoznavanje in izpolnjevanje božje volje in božjega odrešenjskega načrta pa je zahtevna naloga. Tudi Kristus moli, naj se zgodi Očetova in ne njegova volja (prim. Lk 22,41). Tolikokrat ne vemo, kaj nam je v resnično korist, Boga pa prosimo za tisto, kar se nam zdi prijetnejše; ne znamo sprejemati ljudi in dogajanj, čeprav je sprejemanje predpogoj za spreminjanje; naše življenje je podobno poti skozi noč, negotovosti in težave, in šele poslednje srečanje z Bogom nam bo odkrilo vso resnico, luč in lepoto.

Z apostolom Pavlom bi lahko vsak izmed nas rekel, da spoznavamo nejasno, da v svojih udih čutimo dvojno postavo, postavo dobrega, ki nas spodbuja k dobremu in postavo greha, ki nas usužnjuje.

Molitev nam kaže pot k enovitosti misli in dejanj. Vemo, da so že za spoznanja potrebni napor; še večji napor pa so potrebni, da ta spoznanja tudi živimo. Za Kristusa je njegova molitev in poslanstvo v svetu enovita naloga. Mi to velikokrat čutimo kot neko dvojnost. Najbrž nam je tudi zato molitev v breme.

Prav zato nam je molitev še bolj potrebna. V njej spoznavamo sebe in Boga, ali bolje – sebe pred Bogom. Po njej prihajamo do spoznanja človeka, saj se v Bogu zorni kot našega gledanja in spoznanja življenja razširi na vse ljudi in življenje sploh. Preteklost in prihodnost, zlasti pa sedanjost gledamo v novi luči, ki jo daje našim očem vera. Tudi svoje slabosti in človeško grešnost razumemo kot pot očiščevanja in dozorevanja za Boga, ki ga potrebujemo, saj smo brez njega nič; v njegovi odpuščajoči in razumevajoči ljubezni pa doživljamo neskončno vrednost lastnega bivanja, določenega za večno sobivanje z Bogom. Molitev nam kaže pot do drugih, saj nam odkriva notranje življenje in hrepenenje človeka, ki hodi in pada, ki se trudi in omaguje, vendar pa upa na končno odrešenje.

Zato je molitev naš blagoslov. Blagoslov, ki pomirja in vznemirja, celi rane in odkriva nerešena vprašanja. Blagoslov za posameznika in za skupnost, saj jih združuje in vzgaja, povezuje med seboj in z Bogom. Blagoslov za vernega in iščočega, tistega, ki živi v gotovosti vere, in tistega, ki le sluti žarek resnice. Blagoslov ob vstopu v življenje, blagoslov v polnih letih življenja in blagoslov ob slovesu iz tega in prihodu v novo življenje.

Molitev ne bo nikoli nehala biti naša težava, pa tudi ne naš blagoslov. Vedno znova bomo, do konca lastnega življenja in do konca sveta ponavljali preprosto in iskreno prošnjo: »Gospod, nauči nas moliti!«

Rafko Valenčič

Za duše v vicah

Bilo je enega tistih dolgih jesenskih večerov, ki se začno že sredi popoldneva. Sonca ves dan ni bilo; potem pa se je porazgubilo še tisto malo svetlobe in okrog oglov je legla tema.

Elektrike tistikrat še nismo imeli in štedilnika tudi ne. V hiši smo prižgali petrolejko, ki je visela nad mizo pod stropom, ampak po navadi šele malo kasneje, ko je bila res že noč in smo v hiši kaj delali. Za v kuhinjo in za v hlev pa smo imeli samo še eno, manjšo luč, ki smo ji rekli brlivka. To smo lahko prenašali iz prostora v prostor,

dajala pa je tako malo svetlobe, da je bilo komaj mogoče ločiti predmete med seboj.

Mati je v peči zakurila za večerjo. Na dračje je nametala suha polena, ob strani pa je v prstenem loncu pristavila vodo za močnik. Ogenj v peči je prasketal in plapolal in grel in svetil hkrati in otroci se nikoli nismo naveličali gledati vanj. Mati je to vedela. Razporedila nas je okrog velikega kamnitega ognjišča. Najmlajši so sedeli na vsaki strani, tako da so bose noge grel ob ognju, starejši pa so stali in se s komolci naslanjali na ognjišče. Tako smo »kuhali papo«, kot je rekla mati. Sama je vzela v eno roko golido, v drugo pa brlivko in odšla v hlev.

Ko se je vrnila, je obesila brlivko na steno in dokončala večerjo. Otroci so skrčili noge, da je lahko z burkljami segla v peč. Pri večjih loncih si je pomagala z lesenim valjčkom, na katerega je oprla burklje. Najbrž smo bili krivi otroci, ki smo se motali povsod ali pa neprevidnost ali kaj drugega, ne vem: nekoč se je zgodilo, da se je materi lonec z vrelim mlekom prevrnil, ko ga je vlekla iz peči. Zacvrčalo je, potem pa se je zakadilo; ogenj je skoraj ugasnil.

Mati je obstala kakor je bila, z burkljami v rokah in brez besed. Potem pa je globoko vzdihnila:

»Pa naj bo, no, za duše v vicah!«

Otroci smo njene besede primerjali s tem, kar se je zgodilo. O vicah so nam doma že pripovedovali. Vedeli smo, da tam gori, mogoče s takim plamenom kakor pri nas v peči, in duše so žejne in peče jih.

»Ali so zdaj verne duše popile mleko?« je vprašal eden od otrok. »In peče jih tudi ne več, kajne, ker je ogenj ugasnil?«

»Ni čisto tako,« nam je mati razložila. »Tu v peči niso vice. Spomnila sem se, da so imeli moja mati navado reči, da naj bo za duše v vicah, kadar je šlo kaj v izgubo. Vsaj takrat se moramo spomniti na duše v vicah. One so izgubile že vse, kar so imele nekoč tu na zemlji. Ampak za tem niti ne žalujejo. Boli jih vse kaj drugega: zaradi stvari, na katere so bile na tem svetu nekoč preveč navezane, so izgubile tudi Boga. Če jim znamo mi, ki še živimo, darovati delček svojih dobrin, jim s tem pomagamo.«

Močnik brez mleka, ki smo ga takrat večerjali, je po tem pojasnilu dobil neki poseben okus, zdel se nam je kakor nebeška mana.

Tega dogodka iz otroštva sem se spomnila danes, pred praznikom vernih duš. Veliko let je že minilo od takrat. Sedaj sem sama že mati in

imam štiri napol odrasle otroke in spomin na goreča polena v peči, ki grejejo otroške noge na ognjišču, je šel mimo mene kakor blagodejna milost, da sem tudi sama lahko rekla:

»Pa naj bo za duše v vicah.«

Ni se mi polilo mleko v peči. To, kar se mi je zgodilo, je veliko več, ne vem pa, če bo lahko pogasilo kaj ognja. Ampak Bog že ve in bo že obrnil tako, da bo prav.

Večer je, kakor je bil takrat, samo da ni teman. Vse prostore imamo razsvetljene. V cerkvi zvonijo z vsemi zvonovi. Ob tej uri bodo tam zmolili vse tri dele rožnega venca. Kdor ne bo prišel v cerkev, naj moli doma. Vsa družina naj skupaj moli. »Kjer sta dva ali trije zbrani v mojem imenu...«. Za verne duše. Za vse naše rajne. V spomin nanje in v opomin nam in v vzpodbudo za dobro. Dokler smo živi, imamo še možnost zasluženja zase in za druge, potem nič več.

To, kar se mi je zgodilo, se ni začelo in končalo nocoj, ampak ima globlje korenine.

V cerkvi zvonijo z vsemi zvonovi. Tam že molijo. Čakam, da se vsi zberemo v dnevni sobi. Razmišljam, kako naj jih pridobim. Že prej sem predlagala, da bi molili, pa ni nihče rekel nobene. Niso navdušeni. Moj predlog se jim je zdel nekaj starokopitnega. V naši hiši že dolgo ni bilo slišati glasne skupne molitve, ne zjutraj ne zvečer ne pred jedjo ne po jedi. Saj tudi ne jemo skoraj nikoli več skupaj. Če pa kdaj, niso za to, da bi molili na glas. »Naj vsak zase tiho moli, kdor hoče,« je menila najstarejša hči.

Spet me preblisne spomin na otroštvo. Takrat smo pozimi vsak večer molili rožni venec. Nismo se pogovarjali ali bomo ali ne bomo, nihče ni tega utemeljeval. Preprosto smo pokleknil h klopi pri peči ali k stolom: oče, mati in otroci. Samo najmlajši otroci niso dolgo vzdržali na mestu. Hodili so od enega do drugega, ki je klečal pri stolu, in so po svoje čebljali.

Oče in mati sta takrat pokleknila k stolom. Za njima smo samoumevno pokleknil otroci.

Moj mož nikoli ne bo pokleknil k molitvi. Ni veren. To sem vedela že tedaj, ko sem se poročila. Takrat mi je tudi dejal, da sem jaz lahko verna, da ga to ne moti. Tudi otroke bom lahko vzgajala po veri. Zdaj neprizadeto sedi na kavču. Morda bo iz obzirnosti celo odmmral Sveto Marijo, v spomin na svoje mrtve starše, ki so prav tako bili verni. Na splošno pa se mu zdi tale rožni venec celo vsi trije deli strašanski dolgčas in nebodigatreba in to mu berem z obraza.

»Vabim vas vse v dnevno sobo k molitvi,«

rečem negotovo. Hčerka si v kuhinji pripravlja čaj, ne reče nič in se obotavlja. Drugi sedijo po kavču ali v foteljih in berejo ali čakajo na TV spored ali si urejajo nohte. Ni videti, da čakajo na molitev. Zdaj zdaj se bodo spet razkropili, še preden se vsi zberemo, pomislim, se glasno pokrižam in začnem moliti naprej. »Ki si ga Devica od svetega Duha spočela.«

Tako, začeli bomo z božično skrivnostjo, to jih bo pritegnilo. Ko so bili moji otroci še majhni, so ganljivo prisrčno doživljali spomin na Kristusovo rojstvo. Zdaj se bodo spomnili jasic, smrečice s prižganimi svečkami in vedno lepe »Svete noči«, ki smo jo takrat peli. Tudi mož je bil ob takih praznikih dobre volje, rad je imel potico in dobro večerjo, ki sem jo takrat pripravila in zdelo se mi je, da ima rad tudi spomin na nekaj lepega, kar je nekoč v otroštvu doživljal. Torej »Zdrava Marija, milosti polna... blagoslovljen je sad tvojega telesa Jezus, ki si ga Devica od svetega Duha spočela.«

Utihnili sem in čakala na »Sveto Marijo«. S kavča se je čez trenutek oglasilo nerazločno mrmranje. Neka roka je še vedno pilila nohte. V kuhinji se je pretakal čaj. Pogledala sem najmlajšega, osnovnošolca, ki je sedel na stolu blizu mojega. Nekako v zadregi in pričakujoče se je oziral v starejše, rad jih je imel in oni njega, pa tistega mrmranja ni razumel in je zato sam nekam obotavljal in tiho odmolil »Sveto Marijo«. Katehet pri verouku jim je razlagal skrivnosti rožnega venca, govoril jim je tudi o pomenu te molitve v družini. Zato sva ga v oktobru nekajkrat skupno naglas molila, ker se nama drugi niso pridružili. Ampak nocoj, nocoj molimo za verne duše...

Sklonila sem glavo in se trdno oklenila molka, ko sem molila drugo »Zdravo Marijo«. Nato sem se pridružila tihemu, obotavljajočemu glasu najmlajšega, da ni molil sam. Glas se mi je krhal in zmogla sem mu samo še naročiti, naj on moli naprej. Nato sem se dvignila in odšla s svojo bridkostjo v spalnico.

Najmlajši je prišel za menoj in je molil naprej in jaz sem mu odgovarjala. Sedela sva v poltemi, svetila nama je samo luč, ki je gorela v predsobi. Naj bo za duše v vicah, sem tlačila svojo bridkost, da se mi ne bi izlila v solze. Z najmlajšim sva naglas odmolila prvi del, naslednja dva sem molila sama potihem, ker bi bilo zanj preveč. Bog, ne zavrzi naše družine, sem prosila, čeprav sva se samo dva zbrala v tvojem imenu, in ostani z menoj tudi zdaj, ko molim sama. Povej mi, kaj bi

lahko naredila; sami se morajo odločiti zanjo. Sami pa menijo, da lahko živijo brez nje.

Kako bo z mojimi otroki, moj Bog? Se bodo popolnoma obrnili od Tebe? Ob poroki sem menila, da je dovolj, če imam dovoljenje, da jih bom lahko versko vzgajala. Kaj pa vplivi? Vsi so s svojim vedenjem in zadržanjem vplivali na njihovo vzgojo, ne samo jaz. Življenje brez vere se jim zdi bolj svobodno, nobenih zapovedi in prepovedi ne postavlja pred nje. Imajo še kaj vere, ali jo sploh imajo? Ob nedeljah gredo k maši, morda zaradi mene, da ne bi sitnarila. Ko pa mene ne bo? Ko se bodo poročili s partnerjem, ki sploh ni bil vzgojen v veri? Ugasnila bo še tista drobna lučka, ki jim zdaj sveti in jim greje srce.

Tudi hoja zaleže kot rekreacija za dobro počutje

Dobro je imeti kolo, še bolje je imeti avto, največ pa so vendarle vredne zdrave, vsestransko utrjene noge. Napačno bi bilo, če bi hojo podcenjevali in se navadili samo na vožnjo: noge bi nam opešale. Oslabljen noge pa nujno pomenijo oslavljen organizem. Zato je razumljivo, da vsi zdravniki in športni strokovnjaki svarijo pred zanemarjanjem hoje.

Moderni človek mora hoditi v naravo, kjer vedno znova doživlja prastaro igro spreminjanja letnih časov. Če greš peš, lahko zaviješ na trato, med njive, v gozd, k potoku, na goro, na vrh. Vedno znova boš presenečen nad lepoto razgleda, vedno znova boš užival blagodejno tišino hribovskega sveta.

»Tiho korakajo lovci, brez besed. Tako bolje slišijo, vidijo, čutijo, mislijo,« je zapisal alpinist. »Pešhoja napravi modreca in poeta,« je zapisal umetnik. »Med gibanjem so misli jasnejše,« je zapisal psiholog.

Toda ne gre samo za tesnejšo povezanost človeka z živo naravo, za doživljanje letnih časov in za ustvarjalno prebujanje duha; gre tudi za fiziološki učinek hoje, za treniranje srca, ožilja, dihal in mišic. Čim več znanja imamo o učinku redne telesne vadbe na človeški organizem, tem bolj se navdušujemo za hojo. Navidezno je hoja lahkotna in enostranska telovadba, dejansko pa močno vpliva na počutje celega človeka – s pogojem

O teh stvareh sem seveda že velikokrat premišljevala, ne samo nocoj. Vsakokrat seveda sama. O vzgoji otrok za ta svet in za večnost, kar se mi zdi najbolj odgovorna naloga, se nimam s kom pogovoriti. Ne samo to. Moja vzgojna prizadevanja zadevajo vselej na uničujočo, omalovažujočo brezbriznost: kaj nam pa manjka! Ali nismo stili in dobro oblečeni in na toplem?

Saj res, kaj mi pa manjka, da mi nocoj silijo solze v oči? Zakaj sem se pa spomnila na premrle boste noge, ki stojijo na tleh iz steptane ilovice, otroško telo pa se naslanja na kamnito ognjišče in gleda v peč, od koder prihaja toplota?

Marta Kmet

seveda, če opravi na dan vsaj kakih pet kilometrov peš, za konec tedna pa tudi več. Za telesno utrjevanje namreč ni pomembno to, kar delamo kdaj pa kdaj, odločilne so tiste gibalne dejavnosti, s katerimi učinkujemo na organizem vsak dan. Zato upoštevajmo priporočilo: utrjujmo se s hojo v naravi vsak dan!

Živahna hoja pospeši pretakanje krvi po vsem telesu in napajanje vseh celic s kisikom, tudi možganskih. Človeku postane toplo, počuti se prijetno. Ko so mišice dobro prekrvljene, ko so vse žilice napolnjene s svežo krvjo, je tudi vzpenjanje navkreber lažje. Prsni koš se širi, dihanje je poglobljeno, utripanje srca je pospešeno, ves organizem je deležen požitve s kisikom in hrano. Tako pomeni hoja tudi koristno dihalno vajo.

Športni zdravniki radi poudarjajo, da lagodno sprehajanje ni dovolj, zato priporočajo hitrejši tempo in daljši korak. Da bi s hojo kar najbolj vplivali na krepitev srca, se je treba, ko smo že ogreti, 10 minut potruditi in pohiteti, kakor da se nam neznansko mudi. Taka hoja, ko začnemo v zmernem tempu in nato 10 minut zelo hitimo (še bolje je, če tečemo), pomeni zelo učinkovito telovadbo za zdravje in dobro počutje. Ljudje, ki radi hodijo, so navadno krepki, vitki in lahki. Taki tudi nimajo težav z odvečno telesno težo.

Hoditi začne človek že po prvem letu življenja, nato hodi dan za dnem in leto za letom vse do visoke starosti, lahko bi rekli, do zadnjih dni življenja. Zato je važno, da ima pravilen odnos do svoje vsakdanje »telovadbe« in da je dobro poučen o tem, kako velikega pomena je živahna hoja za dobro počutje in zdravje.

Drago Ulaga

Dvajsetletnica konstitucije o svetem bogoslužju

Dvajset let je v življenju mladega človeka dolga doba, v življenju človeške družbe ali krščanstva pa komaj kratek hip. Ko letos obhajamo dvajsetletnico, kar so se škofje vsega sveta začeli zbirati na drugem vatikanskem cerkvenem zboru, se nam, ki smo to doživljali, zdi, kakor da je bilo to včeraj. Prav je, da se spomnimo prve listine, o kateri so koncilski očetje razpravljali in jo po treznem premisleku ob koncu drugega zasedanja 4. decembra 1963 tudi sprejeli. To je bila konstitucija o svetem bogoslužju ali liturgična konstitucija, kot jo na kratko imenujemo. Za marsikaterga kristjana je to tisti koncilski dokument, ki je imel največji, najbolj viden vpliv na življenje Cerkve in posameznika.

Slovenski kristjani smo se lahko sproti seznanjali z delom koncila, ki sta se ga na začetku udeleževala naša škofa Maksimilijan Drževič in Anton Vovk. Pri drugem delu razprav o liturgiji in ob končnem glasovanju pa je bil namesto škofa Vovka, ki je prav tako kot papež Janez XXIII. umrl leta 1963, navzoč škof Jožef Pogačnik.

Naši verski »izobrazbi« tedanjih let se je zelo poznalo, da smo bili pomanjkljivo povezani s krščanskim svetom, kajti prav v prejšnjih dvajsetih letih so v svetu zoreli predlogi in razmišljanja o lepšem in bolj živem bogoslužju. Tedaj so zelo prizadevno in prek narodnih in državnih mej sodelovali strokovnjaki zgodovine liturgije, pastoralni in misijonski delavci. Objavljali so poglobljene študije o bogoslužju in o njem razpravljali na mednarodnih sestankih in kongresih. Zaradi tedanje zaprtosti naših mej skorajda nismo vedeli za vse to. Šele deset let po izidu (1947/1957) smo npr. dobili slovenski prevod temeljne liturgične okrožnice papeža Pija XII. »Mediator Dei«. Presenetila nas je njegova preureditev velikonočne vigilijske (1951) in obredov velikega tedna (1955). Slovenske duhovnike je s tem nekoliko seznanjala društvena revija Nova pot, tudi študij liturgike na teološki fakulteti je skušal biti v stiku s svetovnim dogajanjem, vernikom pa je bilo mogoče sporočati le drobce v tedanjih skromnih verskih listih Oznani, Verski list in Družina.

Nekako v zameno pa smo imeli tedaj v Jugoslaviji edinstveno pravico (priznana iz Rima že leta 1921), da smemo pri bogoslužju zakramen-

tov uporabljati domači jezik in pri maši brati ali peti berilo in evangelij tudi v ljudem razumljivem jeziku. Skoraj trideset let pred koncilom (od 1934) smo to pravico tudi uporabljali, tako da uvedba domačega jezika po koncilu pri nas ni pomenila takega skoka kot drugod po svetu. Zelo smo si tudi že prizadevali za sodelovanje vernikov pri maši npr. z uvedbo ljudske zborne maše, ki je bila v Ljubljani uzakonjena že leta 1943, po vsej Sloveniji pa, nekoliko prilagojena, v »mašnem letu« 1958. Vzporedno s tem smo se trudili, da bi bilo petje pri maši bolj povezano z njenim obredom in da bi se verniki radi udeleževali evharistije tudi z obhajilom. Tudi slovenski molitveniki so v desetletjih pred koncilom postajali vedno bolj liturgični, v njih je bilo vedno več prevodov mašnih molitev in beril iz misala. Prvo mesto je imel Pečjakov molitvenik Večno življenje, pridružile so se mu Svete maše za nedelje in praznike (1931) Ivana Vrečarja. Za sodelovanje otrok in drugih je po letu 1932 veliko pripomogel Karel Jaš s svojimi malimi zvezki za ljudsko liturgijo, ki jih je povzel po velikem avstrijskem liturgičnem delavcu Piju Parschu. Središčne obrede cerkvenega leta – veliki teden – je leta 1934 prevedel Jože Pogačnik. Knjižico je v dveh izdajah, prav tako kot njegov prevod obredov za praznik sv. Rešnjega telesa, izdala Družba sv. Mohorja. Žal pa smo šele leta 1944 dobili prevod celotnega Rimskega misala (Metod Turnšek in Tomaž Kurent v Stični), pa tudi ta »vojna« izdaja je bila v Sloveniji malo razširjena.

Že med vojno, zlasti pa po njej, so vsi ti podobni pripomočki pošli, novih pa ni bilo mogoče natisniti. Prav Mohorjeva družba je skušala po prizadevanju Fr. Sal. Finžgarja to vrzel zapolniti s ponatisom Družinskega molitvenika (1946) in s priredbo molitvenika Bog s teboj (1948). Žal ju ni bilo mogoče uvrstiti v redno zbirko, pa tudi ne doseči dovolj visoke naklade. To je bilo mogoče šele molitveniku V občestvo združeni (1957), ki ga je v treh natisih izdala Zadruga katoliških duhovnikov v nakladi 250.000. Že po naslovu, še bolj po sestavi in uvodih pomeni ta molitvenik prve korake v »pokoncilsko liturgično pomlad«.

Vse to lahko štejejo za pripravo koncilске preнове bogoslužja pri nas, a zaradi že omenjene poveljne ločenosti od dogajanja po svetu je bilo naše presenečenje ob začetku koncila res veliko; škofje so se lotili najprej bogoslužja, ne pa kake »resne«, svetovno pomembne zadeve. Slovenski škofje v koncilski debati niso sodelovali, so pa pozneje odločbe koncila zavzeto izvajali.

Na tem ozadju lahko pravičneje ocenimo, kakšen je bil vpliv koncilskih navodil na naše življenje: sprejeli smo novosti, ki jih je naročal, v marsikje pa nam je manjkalo osnovne, da bi ta prenova organsko rastla. Kaj pa je to »novo«, kar nam je prinesla liturgična konstitucija in zaradi česar se moramo tega spominjati tudi Mohorjani?

Mislim, da smemo na prvo mesto postaviti dejstvo, da bogoslužje ni več izključna zadeva duhovnikov, ampak vsega božjega ljudstva. Splošna pravica do domačega jezika je omogočila boljše sodelovanje, kajti naša prejšnja ljudska zborna maša in druge oblike sodelovanja, so bile v precejšnji meri le »vzporedne« molitve k latinskim mašnikovim molitvam, pa tudi naše petje ni bilo priznано za liturgično petje. Liturgična molitev – brevir, ki je bila prej samo dolžnost duhovnikov in redovnikov, je danes marsikje v obliki hvalnic in večernice postala tudi skupna molitev vse zbrane Cerkve. Ni tako malo vernikov, ki molijo bogoslužne molitve vsak dan, čeprav jih k temu nihče ne obvezuje. Še lepše pa je, da stotine naših redovnic molijo molitve, ki jih povezujejo z molitvijo vsega Kristusovega skrivnostnega telesa.

Druga velika pridobitev je bogatejše branje sv. pisma pri vsakem liturgičnem opravilu. Konstitucija o bogoslužju je to naročila zato, ker brez biblije ni liturgije. Tudi prej je bilo tako, a je vsak dan bral sv. pismo, in to latinsko, le duhovnik, zdaj pa ga pri vsaki maši, vsakem zakramentalnem opravilu in pri skupni molitvi poslušamo vsi, ko ga, vsaj včasih, berejo tudi bravci iz ljudstva. Mogoče ga preveč samo »slišimo« in se premalo vanj poglobljamo, vsega pač še ni bilo mogoče doseči v dobrih dvajsetih letih.

Koncilsko pojmovanje bogoslužja je zelo utrdilo podobo Cerkve kot živega organizma, ki raste in se razvija in ni nujno enako po vsem svetu. V konstituciji sicer to še ni bilo tako jasno izraženo, ker so šele na poznejših koncilskih zasedanjih podrobneje razpravljali in ukrepali glede delovanja Cerkve, njenih voditeljev in članov, vendar je bilo prav glede bogoslužja že leta 1963 določeno, da sporazumno s papežem odločajo škofje posameznih pokrajin in narodov ter prilagajajo bogoslužje razmeram, v katerih živijo njihovi verniki (npr. v misijonih). V tem okviru je konstitucija določila tudi, naj ne velja en sam cerkveni slog v glasbeni in likovni umetnosti, ampak naj bodo zunanja znamenja bogoslužja čim bolj v skladu z značajem in izročili posamez-

nih narodov. Glede tega prilagajanja je jasno, da ga še ni bilo mogoče opraviti, to bo naloga prihodnjih desetletij in celo stoletij.

S tem v zvezi je tudi veliko spoštovanje, ki ga konstitucija o bogoslužju izraža do vzhodnega liturgičnega izročila. Škofje na koncilu sploh niso ničesar določili glede podrobnih sprememb v bogoslužju vzhodnih cerkva, ker niso hoteli posegati v njihove stoletne pravice in ker so upoštevali, da večina teh cerkva še ni v popolni edinstvi z drugimi cerkvami. Različnost bogoslužnih obredov, ki po koncilu nastaja celo v okviru izročila rimske liturgije, omogoča pravilnejše vrednotenje različnih starih obredov, ki jih poznajo na vzhodu. Če je bila ta različnost v preteklosti večkrat vzrok za medsebojno odtujevanje in celo sumničenje, omogoča pokoncilski razvoj rast ljubezni in edinstvi prav v tej različnosti. Tudi zaradi tega je prav, da se Slovenci, ki smo na stičišču vzhoda in zahoda ter dediči zaslug sv. Cirila in Metoda, s hvaležnostjo spominjamo koncilске konstitucije o svetem bogoslužju.

Marijan Smolik

Ruska Cerkve nekdaj in danes

Začetki ruskega krščanstva

Med poganske Ruse je začelo pronicati krščanstvo s severa, zahoda in juga že v drugi polovici 9. stoletja, ko je skandinavski knez Rurik ustanovil rusko državo s sedežem v Kijevu in Novgorodu, vendar ni pognalo korenin. Sredi 10. stoletja (leta 957) je potovala v Carigrad in se tam dala krstiti kneginja Olga, a tudi njeno prizadevanje za pokristjanjenje Rusije zaradi nasprotovanja njenega sina kneza Svjatoslava ni uspelo. Krstitelj Rusije je postal šele Svjatoslavov sin knez Vladimir (978–1015), ki mu Rusi, kot tudi kneginji Olgi, naklanjajo svetniško čast (oba priznava za svetnika tudi katoliška Cerkve). Zaradi pomoči, ki jo je nudil bizantinskemu cesarju, je Vladimir dobil cesarjevo sestro Ano za ženo, toda pod pogojem, da skupno s svojim narodom sprejme krščanstvo. Tako se je leta 988 dal krstiti v Hersonu na Krimu, za njim pa so sprejeli krst tudi ruski velikaši in ljudstvo.

To bizantinsko krščanstvo se je med Rusi utrdilo predvsem zaradi vpliva učencev sv. Cirila in Metoda. Slovanska liturgija in književnost sta iz Makedonije in Bolgarije segli tudi v Rusijo, kjer je med versko dovtetnim ruskim narodom doživel najlepši razcvet bizantinsko-slovanski obred.

Središče prvega ruskega krščanstva je bilo mesto Kijev. Mnogo je k temu pripomogel slavn samostan Pečerskaja lavra, ki sta ga že v 11. stoletju v bližini mesta ustanovila sveta meniha Antonij Pečerski in Teodozij Pečerski. V istem stoletju so v Kijevu zgradili po zgledu Sv. Sofije v Carigradu mogočno cerkev sv. Sofije (božje Modrosti – Kristusa). Ob njej je bila že leta 1037 ustanovljena prva ruska knjižnica in letopisnica.

V tem prvem kijevskem obdobju so rusko Cerkev vodili večinoma metropoliti in škofje grške narodnosti. Kljub temu ruske Cerkve ni zajel duh velikega vzhodnega razkola. Odpor do katoliškega Zahoda je bilo nekoliko čutiti šele v 13. stoletju, ko so Rusi padli v tatarsko suženjstvo, ki je skoro tri stoletja dušilo svoboden razvoj narodnega življenja. Zahod stiskanim Rusom v tem težkem obdobju ni nudil pomoči, meniški viteški red je šel celo na križarsko vojno proti njim, vendar je novgorodski knez Aleksander Nevski nemške napadalce premagal (1242).

Razvoj in osamosvojitve ruske Cerkve

Kijevski metropolit Maksim je po drugi tatarski zasedbi Kijeva (1299) prenesel sedež metropolije bolj na sever, v mesto Vladimir, njegov naslednik Peter pa kmalu nato (1326) v Moskvo, kjer je vstajalo novo središče države in Cerkve. K prvi veliki ruski zmagi nad Tatari je v tem času (1380) s svojim moralnim vplivom pripomogel sv. Sergij Radoneški (1314–1392), oče ruskega meništv na severu. Njegov samostan, poznejša Troice-Sergieva lavra (danes Zagorsk pri Moskvi), je bil dolga stoletja žarišče duhovne kulture.

Zaradi prenosa cerkvenega sedeža je pogosto prihajalo do napetosti med Kijevom in Moskvo, posebej še, ko je v 14. stoletju velik del južne in zahodne Rusije (Ukrajina in Belorusija) pripadel litvansko-poljski državi, Kijev pa je v Carigradu dosegel imenovanje lastnega metropolita. Kijevski metropolit Izidor je leta 1439 v Florenci v imenu ruske Cerkve podpisal zedinjenje s katoliško Cerkvijo, vendar ga v Rusiji, posebno v Moskvi, ni mogel uveljaviti. Kljub temu je misel na cerkveno zedinjenje v jugozahodni Rusiji

ostala živa in je konec 16. stoletja dozorela v brest-litovsko unijo (1596), naslednje stoletje pa še v užhorodsko zedinjenje Rusinov in Slovakov (1646).

Kakor se je vedno bolj širila in utrjevala moskovska ruska država, tako se je z njo razvijala in krepila tudi Cerkev. Število novih škofij, samostanov in svetišč je vedno bolj naraščalo. Versko obnovo in kulturo so širili posebno samostani. Predstavnik te »zlate dobe ruske svetosti« sta predvsem sveta meniha Jožef Volokolamski (1439–1515) in »veliki starec« Nil Sorski Majkov (1433–1508).

Ruska pravoslavna Cerkev se je zavedala svoje samostojne poti sredi 15. stoletja, ko je Carigrad padel v turške roke (1453). V času moskovskega metropolita Jona (1448–1461) je cerkvena sinoda v Moskvi (1459) potrdila samostojnost ruske Cerkve. Moskva bi naj postala tretji, nepremagljivi Rim. Lastnega patriarha pa je ruska Cerkev dobila šele nekaj let po smrti prvega kronanega ruskega carja Ivana Groznega (1533–1584), leta 1589, ko je narodna škofovska sinoda izvolila moskovskega metropolita Joba za prvega patriarha Moskve in vse Rusije.

Sredi 17. stoletja je nastal v ruski Cerkvi razkol starovercev ali staroobredcev. Ko je moskovski patriarh Nikon (1652–1667) hotel po grškem vzoru poenotiti cerkvene obredne knjige in božje službe, se je temu uprla neizobražena nižja duhovščina in ljudstvo. Na vidéz je šlo le za malenkostne obredne razlike (križ z dvema prstoma ali s tremi, dvojni ali trikratni aleluja pri božji službi ipd.), vendar so bili vzroki razkola globlji. Bil je to boj proti vsemu tujemu in novemu, proti Zahodu in Bizancu, proti centralizmu in cezaropapizmu, boj za svobodo in ruske narodne svetinje. Prav zato je razkol pognal globoke korenine in ga ruska Cerkev nikdar ni mogla odpraviti (še danes ima ta skupnost nad tri milijone članov).

Do napetosti je prihajalo tudi med patriarhom in carjem. Car Peter Veliki (1682–1725), ki je hotel Rusijo zenačiti z državami zahodne Evrope, leta 1700 ni pustil izvoliti novega patriarha, da ga ta ne bi oviral pri reformah. Leta 1721 pa je patriarhat povsem ukinil in upravo ruske Cerkve po protestantskem zgledu prenesel na sveti sinod (državni urad – vedomstvo). V rusko Cerkev je začel vse bolj prodirati duh protestantizma, posebno pod vplivom Petrovega zvestega sodelavca, novgorodskega nadškofa Teofana Prokopoviča (1681–1736).

V težkih razmerah 18. stoletja je Ruse vnmal

za pristno krščanstvo sveti menih, škof in duhovni pisatelj, »starec« Tihon Zadonski (1724–1783), za njim pa veliki spokornik, meniški »starec« Serafim Sarovski (1759–1833). V 19. stoletju je po samostanih, ki so bili vsa stoletja ruskega krščanstva žarišča duhovnega življenja, sploh živelo več znamenitih »starcev«, močnih duhovnih svetovalcev in vodnikov, h katerim so romali mnogi ruski »bogoiskatelji«, preprosti in učenj. Tudi veliki ruski pisatelji in misleci, kot so Gogolj (1809–1852), Dostojevski (1821–1881), Tolstoj (1828–1910) in s katoliško Cerkvijo zedinjeni filozof Vladimir Solovjev (1853–1900), so s svojimi besedami ruskega človeku osvetljevali pot skozi življenje.

Ruska Cerkev po revoluciji in danes

Vsenarodna ruska sinoda, ki bi naj reformirala v konservativnost in državni absolutizem ujeto Cerkev, je leta 1917 (v začetku novembra, tik pred revolucijo) izvolila novega patriarha, moskovskega nadškofa Tihona, in tako po 200 letih obnovila patriarhat.

V času komunizma je ruska Cerkev doživljala težka preganjanja, posebno v letih 1922–1923, 1929–1930 in 1937–1938. Med drugo svetovno vojno je prišlo do spravnejših odnosov med Cerkvijo in državo. Patriarški sedež, ki je bil po Tihonovi smrti (1925) prazen, je zasedel nov patriarh Sergij (1943), za njim pa patriarh Aleksij (1945–1970). Protiverski boj, ki nikdar ni povsem pojenjal, se je znova razvnel posebno v letih 1961–1963.

Ruska Cerkev kljub težkim razmeram ostaja močna. Za duhovniški naraščaj skrbijo tri bogoslovja in dve duhovni akademiji (v Zagorsku pri Moskvi in v Leningradu). Patriarhat, ki izdaja mesečnik »Žurnal moskovskoj patriarii«, obsega 74 škofij v Sovjetski zvezi (ok. 60 milijonov vernikov), ter več škofij v Evropi in Ameriki, kjer pa obstajajo tudi dokaj močne neodvisne izseljenske ruske (kot tudi ukrajinske, rusinske in beloruske) Cerkve (skupno v inozemstvu ok. 1.500.000 ruskih vernikov). Od nekdanjih številnih samostanov jih danes v Rusiji deluje le 15. Izredno mnogo cerkva je bilo porušenih ali zaprtih, tiste, ki so ostale odprte za bogoslužje, pa so na splošno dobro obiskovane, posebno za velike praznike.

Ruska pravoslavna Cerkev je postala leta 1960 članica Ekumenskega sveta Cerkev, ob 2. vatiškem koncilu (1962–1965) je začela sodelo-

vati s katoliško Cerkvijo in posebno nekateri njeni predstavniki (npr. leningrajski metropolit Nikodim) so se predstavili kot zavzeti ekumenski delavci. Tudi patriarh Pimen (izvoljen 1971) je vtisnil svoji vodstveni dejavnosti dokaj močan ekumenski pečat.

Število s katoliško Cerkvijo zedinjenih Rusov ni veliko (ok. 1500), več je katoliških Belorusov in Rusinov (podkarpatskih Rusov), zelo močna pa je skupnost katoliških Ukrajincev, pa naj živi doma, kjer je bila njihova Cerkev nasilno priključena ruski pravoslavni Cerkvi, ali v izseljenstvu.

Med protestantskimi skupnostmi v Rusiji so najštevilnejši in najbolj delavni baptisti (ok. dva milijona).

Očiščevalni proces, ki ga ruska pravoslavna Cerkev doživlja zadnja desetletja, število vernikov sicer manjša, ob tem pa se Cerkev notranje krepi in ostaja zvesta bistvu krščanskega izročila. Hkrati se ekumensko odpira in vse bolj povezuje z drugimi krščanskimi Cerkvami in skupnostmi ter tako po svoje gradi vesoljno edinost ene same Kristusove Cerkve.

Stanko Janežič

Spomnimo se dr. Janeza Ev. Kreka

Mineva že 65 let od tiste oktobrske jeseni l. 1917, ko so v Ljubljani položili k večnemu počitku moža, ki mu je v nekrologu zapisal Ivan Cankar: »Tisto uro, ko je presunil slovenski narod bolesten glas, da doktorja Kreka ni več, je zakravelo vsako srce, so se nam vsem orosile oči. Bili so trenutki globoke malodušnosti, grenke osamelosti, kakor da so popotniku ugasnile vse zveste luči vodnice na nebu ter se je zgrnila noč nad njim, tako da korak obstane in si ne upa nikamor več.« S trdim delom je ta kulturni in politični delavec zaslužil spoštovanje vsega naroda, saj je utrujen omahnil v prezgodnjo smrt prav takrat, ko je iz ruševin stare Avstrije rasla prva Jugoslavija. Z vsem političnim in človeškim žarom je delal za osamosvojitve in demokratično združitve jugoslovanskih narodov.

Krek je zrasel iz slovenskih krščanskih in proletarskih razmer, ki so ga po meščanski revoluciji l. 1848 in stalni tehnični revoluciji potegnile, še

mladega duhovnika, v svoj vrtinec. V tem vrtincu se je odvijalo njegovo veliko socialno in politično delo. Ob dveh političnih smereh, konservativni in progresivni, se je Krek odločil za progresivno, ki si je šele utirala pot in iskala svoj obraz. Izobražen, ne samo v teologiji, temveč tudi v sociologiji in filozofiji, se je v oceni političnih in družbenih razmer obrnil k delovnemu ljudstvu. Videl in čutil je njegovo zaostalost, neukost in stiske, ki so ga pritiskale k tlom in v vsestransko izkoriščanje. Videl in čutil je potrebo po politični smeri, ki bi delovala v korist delovnim ljudem, ki bi jih organizirala, izobrazila in prebudila za svoje pravice. Vernim množicam se je kot duhovnik lahko približal le s krščansko sociologijo in evangelijskimi spoznanji. Njegova velika zasluga je, da je znal in uspel prebuditi – politično in socialno – verne delovne množice, jim pokazati pot v svetlejšo prihodnost in jih organizirati. To je bilo njegovo zgodovinsko delo za slovenski narod. Čeprav je izhajal iz krščanstva, pa v svojih naprednih političnih prizadevanjih ni mogel v celoti uspeti. Politična reakcija v vrhovih stranke je zavračala Krekovo ljudsko politiko. Zagotovo pa je vrgel seme, ki je klilo in tudi pognalo rast, ki je nobena slana ni mogla več pomoriti.

Že zgodaj je razmišljal o socializmu in ga ob evropskih razmerah ob koncu 19. stoletja predstavil v knjigi Socializem. Čeprav njegovi zaključki ne izhajajo iz spoznanj revolucionarnega socializma (politični razredni boj in revolucionarni prevzem oblasti), pa so bila njegova krščansko-socialna spoznanja odlični mobilizator množic za politično pot, ki jo je moral delovni človek še prehoditi k socialni osvoboditvi. Na tej poti je Krek opravil ogromno delo od načelnih pobud za organizacijo slovenskega združništva in delavskega sindikalnega gibanja do organiziranja posamezne zadruge in delavske strokovne organizacije. Njegovo združništvo je bilo dolga leta rešilna gospodarska opora malemu kmetu, pa tudi delavcem. Koncentracija kapitala in premoč meščanske politike, ki sta pregazili tudi Krekov odločni odpor, pa sta kmečko združništvo preusmerili v kapitalistično gospodarstvo.

Še danes mogočen memento iz leta 1895 so Krekove Črne bukve kmečkega stanu. To je pregled kmečkega vprašanja po svetu in opozorilo na posledice hude krize, ki je zadela kmeta v razvoju kapitalizma. Na krizo, ki je ogrožala še več ali manj naravno kmečko gospodarstvo in ga pehala v revščino, je Krek odgovoril s samooobrambo v obliki raznih vrst združništva. Prepričati je bilo treba kopičenje zemlje v rokah veleposessnikov, na drugi strani pa onemogočiti pretirano delitev zemlje in čezmerno zadolževanje. Kmet naj si s pomočjo zadruge zavaruje svoj stalni dom.

Krek je naglašal, da izhaja socialno gorje iz kapitalističnega izkoriščanja, ki se mu je treba organizirano upreti. Na poti k organiziranemu boju za socialne in pri tem tudi narodne pravice je opravil ogromno delo. Za enotno ljudsko stvar je bil vedno pripravljen na iskreno in pošteno sodelovanje tudi z drugače mislečimi. Tistim, ki so dvomili v Krekovo iskrenost, je odgovoril že Ivan Cankar: »Krek je dokazal z vsem svojim življenjem, da je laž tista beseda o dvojni morali, temveč da je morala povsod in vselej samo ena, doma in za pečjo, na očitni cesti, na razburkanem shodu, na zaupnem sestanku in v državnem zboru. Dokazal je, da poštenost ni suknja, ki se jo da v prednji sobi zamenjati za svetli frak sebičnosti.«

Krek je bil tesno povezan z delavstvom. Delovni čas, plače, socialno zavarovanje in delavska organizacija so bila vprašanja, ki jih je imel stalno pred očmi. Že leta 1894 je dal prvo pobudo za organizacijo delavskih strokovnih društev. Številna delavska društva je tudi sam organiziral in jim

pomagal na noge. Že kmalu so ta društva vodila pomembne delavske akcije in stavke (rudarji v Idriji, železarji na Jesenicah, papirničarji v Vevčah). V letu 1909 je Krek dal še pobudo za povezavo teh društev v strokovno sindikalno organizacijo Južgoslovansko strokovno zvezo, ki je bila med obema vojnama nosilka krščanskega socializma na Slovenskem. Čeprav Krekova pot ni izhajala iz revolucionarnih spoznanj marksizma, temveč iz pojmovanj krščanske ljubezni in pravice, je razvoj pokazal toliko stičnih točk, da je ob primerni strpnosti glede idejnih in nazorskih vprašanj možna skupna graditev socializma.

Glasiło krščanskih socialistov Delavska pravica je ob dvajseti obletnici Krekove smrti v letu 1937 ocenilo njegovo delo: »Veličino Kreka vidimo v razširitvi in krepitvi življenjske zavesti med Slovenci. Nihče med nami nas ni do sedaj tako življenjsko sprostil in potrdil, kakor Krek. S svojim celotnim nastopom je napravil velik korak iz sramežljive in stisnjene slovenske preteklosti, ker se je krepko izvil iz trdo oklepajoče konservativne miselnosti in se oprl na stvarnost, na zakonitost časa, na naravo človekovo in naravo človeške družbe.« To je bila jasna in pravična ocena Krekove veličine. V neprestani in neumorni akciji za skupne družbene in narodne koristi je bil velik prav v tem, da je bil mož velikih praktičnih dejanj. Tako ga je ocenil tudi znani slovenski socialdemokratski politik Albin Prepeluh v svojih spominih. »Krščanstvo mu je bilo izhodišče vsega, nanj je naslonil svoja socialna, politična in moralna načela. V verstvu je spoznal socialno dobrotno človeške družbe, filozofsko razloženo in porabljeno po velikih mislecih krščanstva. Človek je po naturi veren in dober – s tem geslom se je bojeval tudi v vsakdanjem življenju. Ostal mu je zvest, čeprav je imel hude izkušnje; ljudje so namreč ostali zvesti svoji pohlepni, gospodstva željni, sebični naravi. On pa je nosil svoje misli in srce na odkritem pladnju med njimi. Umstveno in čustveno se je vživel v novo vero človeštva, v socializem, ki je zanj prav tako izhajal iz krščanstva.« S Prepeluhom sta veliko razpravljala in ob slovesu mu je Krek dejal: »Zdi se mi potrebno reči vam: delajte na to, da bi se enkrat sešli pametni, res demokratično čuteči ljudje vseh struj na razgovor o vseh silno važnih rečeh. Jaz bom poleg. Če najdemo miselno edinost in skupnost vsaj v nekaterih poglobitvenih točkah, po mojem mnenju je to mogoče, ustvarimo tako zelo potrebni blok slovenske umstvene, realistične de-

mokracije. Kdor se bo čustveno pripravil na bodočnost – njegova bo!«

Taka se je kazala Krekova podoba po njegovem velikem delu in tako so ga slikali njegovi sodobniki. Ko se je pripravljaj na veliko delo za politično osvoboditev in združitvev Jugoslovancov in je za to porabil vse svoje človeške moči, je nenadno umrl. In Ivan Cankar je zaključil svoj nekrolog: »Nič žalosti ob tem grobu! Bolj nego kdaj zaupajmo v svoj narod, verujmo vanj in v njegovo slavo! Kajti njive, ki je imela take orače in take sejalice, ne pomori slana, ne pobije toča; in žetev bo obilna, ko pride čas!« –

Stane Kovač

Dr. Andrej Karlin (1857–1933)

**Ob petdeseti obletnici smrti nekdanjega tržaškoko-
porskega in lavantinsko-mariborskega škofa.**

V vrsti slovenskih škofov iz polpretekle dobe, ko si je slovensko ljudstvo oblikovalo svojo narodno državo, je bil škof dr. Andrej Karlin pogumen pričevalec zvestobe narodnim in verskim izročilom ljudstva, iz katerega je izšel. S svojim delom je bil eden redkih, ki je objel takorekoč ves slovenski prostor od Jadrana do Slovenskih goric.

Rodil se je 15. novembra 1857 ob potočku na Kalanovšu št. 39 v Stari Loki na Gorejskem. Bil je najmlajši sin številne kmečke družine, v kateri sta oče Florijan in mati Terezija roj. Hartman imela osem otrok, tri dečke in pet deklic. Takoj po maturi je vstopil v ljubljansko bogoslovje in je bil 27. julija 1880 še ne triindvajsetleten posvečen v duhovnika: posvetil ga je škof dr. Jan. Zl. Pogačar. Novo mašo je pel v domačem kraju 8. avgusta istega leta.

Svojo duhovniško pot je pričel kot kaplan v Smledniku (1880–1883) in nato v Šenčurju pri Kranju (1883–1885). V tem času je opravil veroučni izpit za srednje šole (1883) in župnijski izpit (1884). 25. oktobra 1885 je prišel za kaplana in kateheta k sv. Jakobu v Ljubljano. Leta 1890 je odšel na študijsko izpopolnjevanje v Rim, bil kaplan pri cerkvi S. Maria dell'Anima in študiral pravo na univerzi S. Apollinare, kjer je 6. junija 1892 promoviral za doktorja cerkvenega in civilnega prava. Po povratku v domovino je bil najprej suplent za verouk na višji državni gimna-

ziji v Ljubljani in prefekt v Alojzijevišču (1892–1894), v letih 1894–1900 pa je opravljaj službo rednega kateheta na nižji državni gimnaziji (poznejši II. državni gimnaziji) v Ljubljani. Dne 22. januarja 1900 je bil imenovan za ljubljanskega stolnega kanonika, v letih 1900–1910 pa mu je bila poverjena še služba nadzornika verouka na učiteljskih, na meščanskih in ljudskih šolah. Od leta 1905 do 1910 je bil tudi zadnji ravnatelj dijaškega zavoda »Alozijevišče« v Ljubljani. V teh letih je sodeloval še pri gospodarskih organizacijah (Ljudska posojilnica, Vzajemna zavarovalnica) in v delavski in prosvetni organizaciji.

Ljubljanska leta je obogatil s številnimi šolskimi, poljudnimi, cerkvenoglasbenimi in verskimi spisi. Kot mestni kaplan je leta 1886 z Žlogarjem izdal knjižico »Mestnofarna cerkev sv. Jakoba v Ljubljani«. Kot gimnazijski katehet je priredil učni knjigi »Zgodovina razodetja božjega v Stari zavezi« (1896) in »Zgodovina razodetja božjega v Novi Zavezi« (1897). Kot sotrudnik Doma in Sveta je priobčil potopis »V albanskih gorah« (DS 1898). V koledarju MD je leta 1894 objavil članek »Spomenik ljubezni papeža Leona XIII. do Slovanov«. MD je leta 1900 objavila njegov prevod knjige sv. Alfonza Ligvorskega »Priprava na smrt ali premišljevanje večnih resnic«, leta 1903 pa je izdala njegove potopisne črtice »V Kelmorajnu«. Leta 1900 je uredil 31. knjigo Drobčin in v njej objavil življenjepis prošta dr. A. Jarca. – Zelo se je zanimal za cerkveno glasbo, ki jo je v tem času vneto gojilo Cecilijansko društvo v Ljubljani. Več let je bil društveni tajnik (1896–1904), nato njegov predsednik (1904–1910) in urednik društvenega glasila Cerkevni glasbenik. Vneto je v njem objavljaj vrsto člankov in poročil (1879–1910) ter za 25. letnico Cecilijanskega društva izdal Spominsko knjižico (1902). – Veliko pozornost je posvečal tudi cerkvenemu govorništvu in pridno sodeloval pri Duhovnem pastirju, kjer je objavljaj cerkvene govore ter druga priložnostna in slovstvena poročila (1888–1910).

Pomembna prelomnica v Karlinovem življenju je bilo njegovo imenovanje za škofa. 21. decembra 1910 ga je cesar Franc Jožef I. imenoval za tržaško-koprškega škofa, 6. februarja 1911 pa je to imenovanje potrdil papež Pij X. Prihajal je v narodnostno mešano škofijo, kjer so bila nacionalna trenja na dnevnem redu. Slovenci in Hrvatje, Italijani in Nemci so v cerkvenoupravnem pogledu težko našli skupen jezik. – Italijani so v

Trstu po vrsti slovanskih škofov in nemškem škofu dr. Naglu pričakovali italijanskega škofa. Dejansko je že vse kazalo, da bo Naglu v Trstu sledil ravnatelj goriškega bogoslovnega seminista Furlan F. Castelliz, toda iz tega imenovanja ni bilo nič; bodisi zato, ker se je kandidat v zadnjem trenutku zbal sprejeti nelahko službo, bodisi zato, ker so proti njemu nastopili slovenski duhovniki, ki so ga tožili v Rim zaradi nekaterih napak. – Bržkone je pri Karlinovem imenovanju za tržaškega škofa sodeloval njegov prednik dr. Nagl, tedaj dunajski nadškof-koadjutor, s katerim sta bila iskrena prijatelja še izza študija v Rimu, ko je bil dr. Nagl ravnatelj kolegija dell'Anima. Tržaški Slovenci niso imeli najboljših spominov na dr. Nagla, zato je narodno glasilo tržaških Slovencev Edinost s pričakovanjem pozdravilo novega škofa, »še posebej kakor sinu našega naroda«.

V takó nacionalno razgreto mesto je novoimenovani škof prispel 15. marca 1911 z vlakom iz Gorice, kjer je bil na obisku pri metropolitu dr. F. B. Sedeju. Sprejeli so ga najvišji cerkveni in civilni predstavniki. V spremstvu dvajsetih kočij se je podal v škofijski dom. V tem času so zvonili zvonovi vseh mestnih cerkva. Na praznik sv. Jožefa 19. marca 1911 je bilo v baziliki sv. Justa posvečenje novega, po vrsti enaindevetdesetega, tržaškega škofa. Bazilika je bila lepo okrašena in nabitó polna vernikov, tudi trg pred cerkvijo je bil poln ljudstva, ki ni moglo v cerkev. Novega škofa je posvetil in ustoličil dunajski nadškof koadjutor dr. Nagl, kot soposvečevalca sta bila goriški metropolit nadškof dr. Sedej in ljubljanski škof dr. Jeglič, asistiralá sta krški škof dr. Mahnič in poreško-puljski škof dr. Flapp. V skupini cerkvenih in političnih dostojanstvenikov so bili prisotni tudi slovenski narodni in politični predstavniki dr. Rybač, dr. Wilfan in A. Gorjup. Na belo nedeljo, 23. aprila 1911, je slovesno prejel v posest koprsko konkatedralo v koprskem delu škofije.

Novi škof je napravil ugoden vtis na tržaško slovensko politično javnost, tembolj ker je prihajal s priporočilom, da se v kranjske politične boje ni vmešaval. Vendar zanj v Trstu ni bilo lahko, čeprav si je za škofovsko geslo izbral besede: »V tebe, Gospod, zaupam!« – Ko je kasneje razmišljaj o teh tržaških letih, je zapisal, da sta ga v škofiji čakala »Labor et dolor« – »Delo in bridkost«... »Težko je bilo vse zadovoljiti, a, hvala Bogu, šlo je.« Glede na delikatne narodnostne razmere si je prizadeval, da bi v zapletenih nacio-

nalnih odnosih vedno nastopal zelo taktno in kar se da zmerno.

Ob nastopu je v pozdravnem pismu pozval duhovnike in redovnike k spravljivosti, k medsebojnemu razumevanju in ljubezni, k složnosti, k edinosti s škofom. Duhovna prenova škofije naj bi potekala po prenovi klera. Zato je med duhovniki pospeševal čiščenje Srca Jezusovega, uvajal Zvezo duhovnikov čistilcev sv. Rešnega Telesa in mesečne duhovne obnove. Da bi okrepil pastoralno delo v škofiji, je vpeljal posebne konference dekanov. Zahteval je temeljito pripravo na kanonično vizitacijo in v letih 1911–1914 je obiskal vse župnije svoje škofije. Trudil se je za sodobno katehizacijo po šolah in v ta namen vpeljal posebne delovne konference za katehete.

Versko zavest med ljudstvom naj bi duhovniki dvigali z rednim nedeljskim pridiganjem, (ki ni smelo nikoli izostati!) in rednim krščanskim naukom. Priporočal je ljudske misijone in duhovne obnove, vpeljal je celodnevno čiščenje sv. Rešnega Telesa po vseh cerkvah v škofiji, navduševal za razne bratovščine (III. red sv. Frančiška, Dejanje sv. Detinstva, Družba za širjenje vere), naročal ustanovitev katoliških organizacij (Marijina kongregacija, Katoliška akcija), da ne bi vernih ljudi speljali drugi in bi tako cerkve ostale prazne.

Težko preizkušnjo je prinesla prva svetovna vojna, saj se je Trst znašel v neposrednem zaledju soške fronte. Zvest zadržanju avstrijskih škofov je pozival k avstrijskemu patriotizmu (*Salus rei publicae suprema lex esto!*). Tudi je ob nastopu novega cesarja Karla I. 1916 obljubljal, da bo Trst ostal »città fedelissima« habsburški kroni. Podprl je vojno posojilo državi in oddajo cerkvenih zvonov; težje pa se je sprijaznil z rekvizicijo cerkvene opreme iz bolj ali manj žlahtnih kovin, celo orgelskih piščali, za vojne potrebe. Kakor bi slutil, da se cerkvenim ustanovam pripravljajo škoda, ki ne bo nikoli v celoti poravnana. Lojalnost do države mu je 19. maja 1917 prinesla imenovanje za dosmrtnega člana avstrijskega senata (gospodne zbornice), 25. julija 1918 pa je postal cesarjev tajni svetnik.

Kljub na zunaj izraženemu avstrijskemu patriotizmu ni mogel zatajiti svoje slovenske krvi in mu je tako pred izbruhom vojne kakor med samo vojno bilo močno pri srcu slovensko narodno vprašanje. Ko je leta 1913 v Senju obiskal škofa R. Vučiča, mu je senjski škof v zdravici zaželel, da bi hodil po Dobrilovih stopinjah. Karlin mu je odgovoril, da je bila enotnost med Hrvati in

Slovenci vedno njegov ideal. Zato je tržaški Il Piccolo začel pisati proti njemu kot nasprotniku Italijanov. Piccolovim napadom so se pridružili nemško-židovski časopisi. Po poročilu škofa Jegliča je prišlo 8. novembra 1915 do zaupnega sestanka v Ljubljani, »ki ga je želel škof tržaški, kjer naj bi se zaupno pogovorili, kaj bi se moglo storiti na Dunaju za našo slovensko in hrvaško politiko«. Ni presenetljivo, da je privolil v podpis znamenite »majniške deklaracije« o jugoslovanskem vprašanju, dasi je kasneje škof Jeglič opustil njegov podpis, potem ko je goriški metropolit Sedej odklonil svoj podpis kot cerkveni predstojnik narodnostno mešane škofije.

V celoti vzeto pa je bil privržen miru. Že leta 1914 je priporočil molitev za mir (priporočilo je naslednja leta stalno ponavljal). V novoletnem pismu leta 1915 je že nakazana obsodba vojne, čeprav s papeževimi besedami. Hvalil je prizadevanje duhovnikov za lajšanje vojnega gorja, sočustvoval je s tistimi, ki so bili zaprti zaradi lažne obtožbe veleizdaje, kakor da bi duhovniki zakrivali vojno. Lakota, draginja, pomanjkanje, negotovost so tlačile ljudstvo in njega samega. Zato je pozival k raznim oblikam socialne pomoči od vojne prizadetim (denimo nabirke za istrske vojne begunce, za pomoč goriškim cerkvam, za Rdeči križ ipd.). Duhovnikom je naročil, naj vestno zapisujejo in poročajo, kaj vse so storili za lajšanje vojnega gorja. Vojna vihra ni prizanesla niti njegovemu domu. 31. avgusta 1917 ob pol enih ponoči je letalska bomba treščila v škofovo hišo in jo močno poškodovala. Škof je kljub vsemu vztrajal na svojem mestu med preizkušanim ljudstvom.

Ob razsulu avstroogrske monarhije so se razmere nevarno zaostrile. Trst in Istro je zasedla italijanska armada. Vojaški guverner v Trstu Carlo Petitti di Roreto je v proglasu Slovanom Juljske Krajine zagotovil, da bo Italija spoštovala versko in nacionalno svobodo. V resnici pa se je začelo nebrzdano preganjanje naših ljudi, tudi škofa Karlina »ne zato, kakor da bi kaj zagrešil, edina moja napaka pri Italijanih je bila ta, da sem bil sin slovenske matere in tega nisem nikoli tajil.« Ob hudi časopisni gonji zoper slovenske in hrvaške duhovnike in škofo je škof Karlin 28. novembra 1918 pogumno poročal metropolitu Sedeju v Gorico: »Vse italijansko časopisje dol do Kalabrije in Sicilije bi me rado spravilo iz Trsta. Jaz pa se držim kot klop kože!« – Dejanjsko je bila ob italijanski zasedbi duhovščina tržaške škofije zelo zadržana, na kar je slejkoprej

vplival sam škof. Bržkone se je italijanski zasedbeni oblasti Karlin hudo zameril, ker je odklonil slavnostno mašo v zahvalo za zmago italijanskega orožja in ker ni izrazil dobrodošlice guvernerju Petittiju ob prihodu italijanske vojske v Trst. Nestrpno razpoloženje je doseglo višek, ko so podivjani »arditi« vdrli v škofijski dvorec, razdeljali sprejemne prostore in škofovo privatno sobo, razmetali pohištvo, napadli škofa, mu odnesli dragoceni rokopisni dnevnik in vpili, da ne marajo »jugoslovanskega škofa«. On pa je izjavil, da se ne umakne, dokler mu višja cerkvena oblast tega ne ukaže. Čeprav se je zavedal, da je trn v peti vsem nacionalističnim silam v Trstu, je v negotovih razmerah vztrajal še celo leto. 24. aprila 1919 je odšel na posvet k papežu Benediktu XV., mu razložil nevzdržne razmere v škofiji, ki onemogočajo redno pastirovanje in se mu dal na razpolago. Čez pol leta, 17. novembra 1919, je papež sprejel njegovo pismeno ostavko, v kateri naznanja, »da se mi zdi najprimernejše, ako se tržaški škofiji odrečem, ker pri obstoječih razmerah ni upanja, da bi se kmalu kaj zboljšalo, jaz pa sem ravno v smrtni nevarnosti vzpričo podivjanih

tolp, ki po mestu požigajo in preganjajo z ognjem in mečem njim neljube osebnosti.«

Ob razrešitvi ga je papež imenoval za naslovnega škofa themiscyrskega, mu podelil naslov svojega hišnega prelata in prestolnega asistenta. Od svojih duhovnikov in vernikov se je poslovil s posebnim pismom 3. decembra 1919 in v njem odkrito pojasnil obstoječe stanje. 4. decembra 1919 je proti večeru zapustil Trst in se odpeljal v Ljubljano. Nekaj ur pred odhodom se je od njega poslovilo odposlanstvo slovenskega političnega društva Edinost. Dr. Wilfan se mu je zahvalil za modro in vsestransko pravično poslovanje. Vidno ganjen se je dr. Karlin zahvalil za izraze simpatije in naglasil, da je vedno vsem hotel le dobro. Pregon iz Trsta ga je hudo prizadel in je zaradi tega mnogo duševno trpel. Srčna povezanost s primorsko zemljo je ostala trdna tudi v kasnejših letih.

Po vrnitvi na Kranjsko ga je v Ljubljani gostoljubno sprejel škof dr. Jeglič in ga imenoval za rektorja zavoda sv. Stanislava v Št. Vidu pri Ljubljani. Tovrstnih izkušenj mu ni manjkalo, saj je bil več let gimnazijski profesor in ravnatelj Alojzijevejšča. Nad tri leta in pol (december 1919–junij 1923) je tu »pomagal vzgajati nadebudne mladeniče«.

V tem času se je v Mariboru s smrtjo škofa dr. M. Napotnika (28. 3. 1922) izpranil lavantinski škofovski sedež. Že mesec dni po Napotnikovi smrti je tajnik konzistorialne kongregacije kardinal Kajetan de Lai ponudil dr. Karlinu vodenje lavantinske škofije. Sprejel je, »ker je hotel biti poslušen sv. Očetu«. Stvar se je potem nekoliko zavlekla, končno je dne 6. junija 1923 papež Pij XI. imenoval Karlina za 54. lavantinskega škofa. – Na sam dan ustoličenja v mariborski stolnici, 29. julija 1923, je bil ves trg pred stolnico v zastavah, ljudstva iz cele škofije pa toliko, da se je vse trlo. – Zanimivo je bilo, da je škofovsko imenovanje izvršil Rim in ne več Salzburg. Sicer je apostolski Sedež kmalu zatem, 1. maja 1924, izločil lavantinsko škofijo iz salzburške metropole in jo neposredno podredil sebi. Tako so prav v Karlinovem primeru ugasnili privilegiji, ki jih je imel salzburški nadškof pri imenovanju in potrditvi lavantinskih škofov.

Svoje drugo redno škofovanje je v Mariboru pričel kot 66-letnik, že na večer življenja, z besedami svojega velikega prednika Slomška: »Če sem ljudstvu potreben, se ne branim dela.« Z mladostnim žarom je odšel na delo in z ljudomilostjo in srčno dobroto osvojil srca ljudi.

Že prvo leto Karlinovega pastirovanja v Mariboru se je njegov delokrog teritorialno razširil. Sveti Sedež je izročil lavantinskemu škofu v apostolsko upravo dele tujih škofij, ki so ob razmejitvi po prvi svetovni vojni prišli v sklop kraljevine SHS. Kakor se je ob nastopu v Mariboru s posebnim pismom predstavil lavantinskim vernikom in jih prisrčno pozdravljal, prav tako je sedaj namenil topel pozdrav novim vernikom, Prekmurcem je celo napisal pismo v prekmurskem narečju. Tako so se med škofom, duhovščino in vernim ljudstvom spletle tesne in prisrčne vezi medsebojnega spoštovanja in vzajemne ljubezni.

Škofov pastoralni načrt je vključeval duhovno in naravno prenovo škofije. Kmalu po svojem nastopu se je s posebno skrbjo lotil vprašanja vzgoje pastoralnih sodelavcev. Ponovno postavil na noge mariborsko dijaško semenišče, katerega obstoj je bil zaradi vojnih in povojnih razmer resno ogrožen. Materialna pomoč, ki so jo velikodušno nudili duhovniki in verniki, je zavod rešila najhujše krize, in število gojencev je že leta 1927 naraslo na sto. Na škofijskem bogoslovnem učilišču je raztegnil študij na pet let, poskrbel za strokovno usposobljen kader iz vrst domačega klera in leta 1928 sprožil zamisel o zidavi novega bogoslovnega semenišča. Ko je dopolnil 70 let življenja (1927) in je začutil, da sam ne bo mogel več biti kos delu v veliki škofiji, ker – »so nastopila tista leta, ki človeku ne ugajajo«, je zaprosil za pomožnega škofa, ga dobil in 1. avgusta 1928 posvetil osebno izbranega stolnega dekana dr. J. Tomažiča. Končno so se po 176 letih v njegovem času jezuiti vrnili v Maribor, v Ptuj pa so se leta 1924 naselili kapucini.

Z geslom: »Vse prenoviti v Kristusu!« je dal pobudo za ljudske misijone po župnijah, ki so bolj ali manj zajeli vso škofijo, organiziral je mladinska dneva v Mariboru, najprej za dekleta (10. 8. 1924), potem za fante (24. 8. 1924), vsakokrat z nad šesttisoč udeleženci, podprl je delo Katoliške akcije s potrditvijo njenih pravil za lavantinsko škofijo (1929). Tudi misijonska zavest je dobila nov zagon z ustanovitvijo Družbe za širjenje vere in Dejanja sv. Detinstva (1924). Duhovno življenje pri duhovnikih je pobudil z ustanovitvijo Duhovniške tretjerredne skupščine in Apostolske zveze. Velike zasluge si je pridobil s tem, da je sprožil proces za beatifikacijo škofa A. M. Slomška. V ta namen je tudi obnovil in poživil Slomškovo ekumensko dediščino, bratovščino sv. Cirila in Metoda. – Dano mu je bilo, da je leta 1928 slovesno praznoval 700-letnico usta-

novitve lavantinske škofije (ustanovljena 10. maja 1228). 27. julija 1930 je v 73. letu starosti praznično obhajal v mariborski stolnici svojo zlato mašo v prisotnosti številnih cerkvenih in političnih dostojanstvenikov (na predvečer so mu hvaležni Mariborčani priredili prisrčno serenado na Slomškovem trgu). Še so se ga dobri Lavantinci spomnili ob 20-letnici škofovskega posvečenja (19. 3. 1931) in ob 75-letnici življenja (15. 11. 1932). Posebna ekumenska gesta v njegovem delovanju je bila, ko je leta 1927 sprejel v goste srbskega patriarha Dimitrija.

V noči od 22. do 23. januarja 1933 je nenadoma nevarno zbolel. Na lastno željo je bil previden s tolažili sv. vere, saj je bilo njegovo življenje v skrajni nevarnosti. Po tem mu je skoraj čudežno odleglo, vendar je bilo njegovo zdravstveno stanje še resno. – 5. aprila 1933 je ob pol devetih doživel nov hud napad bolezni, zvečer istega dne je ob 22.30 v 76. letu življenja in v 53. letu mašništva umrl.

Pokopan je bil v lastno grobnico na pokopališču sv. Magdalene.

Bil je mož tihega in vztrajnega dela, vdan svojemu poklicu. Zaradi svoje srčne širine in plemenitosti (zaobljubil se je: »Naglice se varuj! Nevolje, ki jo imaš morda v srcu, nikdar ne pokaži. Prijazen bodi!«) je bil vsakomur simpatična osebnost. Zato je ostal zapisan v častnem spominu.

Franc Kralj

Stoletnica smrti misijonarja in sadjarja Franca Pirca

Med mnogimi spominskimi dogodki in obletnicami, ki so se zvrstile letos, je pomembna stoletnica smrti sadjarja in ameriškega misijonarja Franca Pirca. Kamničani so 7. maja letos na stavbi Sadne drevsnice in vrtnarije odkrili spominsko ploščo očetu umnega sadjarstva, drevesničarju, strokovnemu piscu in misijonarju Francu Pircu, ki je bil pod Malim gradom v Kamniku rojen 20. novembra 1785, umrl pa je 20. januarja 1880 prav tako v Kamniku v visoki starosti 94 let.

Šolal se je najprej v Kamniku pri frančiškanih, gimnazijo in bogoslovje pa je končal v Ljubljani,

Deloval je na različnih misijonskih postajah v severnem Michiganu, poučeval otroke in odrasle ne le v veri, marveč tudi v pisanju, branju in petju. Dobrih trideset let je prebil v Minnesoti, kjer je opravil pionirsko delo na področju misijonstva, kulture in gospodarstva. Indijance je navajal na poljedelstvo, živinorejo in sadjarstvo, da bi jih pritegnil k zemlji in zavaroval pred izseljevanjem. Iz domovine jim je preskrboval razna semena, sadil je krompir, ki se je dobro obnesel in je postal Indijancem glavna hrana. Podobno kot Baraga, je tudi on v nemščini izdal knjigo s popisom indijanskih šeg in običajev in predmete njihove kulture pošiljal v muzej v Ljubljano. Samo v Minnesoti je v treh letih ustanovil 10 misijonskih postaj in postavil prav toliko cerkva: za Indijance, Nemce in Francoze.

V svojem 79. letu se je odpravil v Evropo, kjer je pridobil 16 mladih misijonarjev, med njimi več slovenskih duhovnikov in bogoslovcev, ostali so bili Nemci. Za nemške priseljence je izdal prevod svoje knjige o sadjarstvu. Pirc je pisal tudi pesmi in bi ga lahko imenovali prvega slovenskega pesnika v Združenih državah; opeval je doživetja med Indijanci. Zaradi opešanosti in slabega zdravlja se je leta 1873 vrnil v domovino. Najprej je bival pri frančiškanih v Kamniku, leta 1874 pa se je preselil v Ljubljano, kjer je stanoval v stolnem župnišču.

Država Minnesota je po njem imenovala mesto Pierz, ki ima tudi Kamniško ulico, postavili so mu spomenik in zgradili Pirčevo spominsko gimnazijo. Zdaj so se mu oddolžili tudi slovenski sadjarji s spominsko ploščo v Kamniku; Pirčevo ime pa nosi tudi plantažni sadovnjak v Godiču pri Kamniku. Pirc je poleg Barage in Knobleharja najmarkantnejša osebnost naše misijonske zgodovine.

Gvidon Birolla

(Ob stoletnici rojstva)

Stoletnice rojstva tega pomembnega slovenskega umetnika bi se pravzaprav morali spomniti že v Koledarju za leto 1981. Naš dnevni tisk jo je molče prezrl, kar pa ni edini primer, kakó brezbrizno pozabljamó na nekatere ljudi, ki so s svojim ustvarjalnim delom bogatili našo narodno zakladnico. Človek bi dejal, da je v takem molku nekaj simboličnega. Birollove zadnje slike zgo-

kjer je bil leta 1813 posvečen v duhovnika. Nato je bil blizu 7 let vikar v Beli peči, v Kranjski gori, 10 let župni vikar v Pečah pri Moravčah, od leta 1830 pa župni vikar v Podbrezju na Gorenjskem. Že zgodaj se je začel ukvarjati s sadjarstvom in je to panogo, ki naj bi koristila predvsem takrat zaostalemu kmetijstvu, uvedel na Kranjskem. Spoznal je vrednost naprednega sadjarstva, prepotoval je vso Kranjsko in sosednje dežele, da bi se poučil o gojitvi sadnega drevja in vinske trte in svoja spoznanja je s knjigami in članki posredoval tudi kmetom.

V nekaj letih je cepil 130.000 divjakov, drevesne sadike je delil kmetom in drugim, ki so se zanimali za umno sadjarstvo. Tako je kmalu zaslovel kot najodličnejši poznavalec sadnih vrst in sadjarstva. Na pobudo takratne Kmetijske družbe je priredil knjigo »Krajski vertnar ali Podučenje v kratkim veliko sadnih dreves zarediti, jih s cepljenjem požlahtniti in lepe verte k velikim pridu zasaditi«. Knjiga je izšla v dveh delih in je doživela več ponatisov. V predgovoru priporoča sadjarstvo z besedami: »Lepo sadje nas tedaj razveseli, nam k živežu pomaga, nam premoženje povikša in nas v hudi letni lakote varje.« Ko se je leta 1834 potegoval za mesto profesorja kmetijstva in prirodošlovja na ljubljanskem liceju, pa ga niso sprejeli, se je odzval Baragovemu vabilu in šel za misijonarja v Ameriko.

Iz minulih časov (Gvidon Birolla, 1939)

vorno pričajo o njegovi bridkosti, ki se ni mogla sprijazniti z izginjanjem starih običajev, starih lepote, s spreminjanjem prikupnih slovenskih vasi. Ob njegovi smrti mu je dolgoletni prijatelj in slikar Maksim Gaspari priznal, da je njegova umetnost s svojo plemenitostjo oplajala naše ljudstvo. Bila je sinteza narodnih pesmi in davnih dni, bila je pesem, ki je težila za slikovno melodijsko naše duševnosti. Tak je bil Birolla v svojih risbah in slikovitih platnih. Anica Cevc je nekje zapisala: »Birolla je ostal zvest sam sebi do konca, nostalgичni pesnik izginjajočih lepote.«

Ob Birollovi stoletnici ima Mohorjeva družba še posebno dolžnost, da se ga spomni. Ko je za Finžgarjevo osemdesetletnico izdala njegovo planinsko idilo Triglav, jo je slikovno in bogato opremil Birolla, oskrbel je tudi opremo Koledarja MD za leto 1952; ilustriral je Gregorčičeve Izbrane poezije (1951) in Jurčičevega Jurija Kozjaka, ki ga je Mohorjeva družba izdala ob stoletnici njenega prvega izida (1963). Z njim je bilo uredništvo dogovorjeno še za ilustracije k zbirki

slovenskih pravljic, pa ga je prehitela smrt, preden se je ta prikupni »živopisec« lotil dela.

Čeprav rojen v Trstu – 12. junija 1881 – in je tudi večino življenja prebil zunaj Loke, je bil Gvidon Birolla z vsem svojim srcem in delom pravi Ločan. Oče Feliks Birolla je bil po poklicu trgovec, doma iz Pazina v Istri, mati Ana Šink, pa je bila Ločanka. Gvidon je bil sedmi izmed osmih otrok. Komaj triletnemu je leta 1884 umrl oče in mati se je z otroki preselila v rojstno Škofjo Loko, staro zgodovinsko mesto, polno zanimivih spomenikov na stoletno preteklost, mesto s slikovitimi hišami, kamnitimi portali, ozkimi ulicami, mesto z imenitnim gradom, obdano z zelenimi hribi in visokimi gorami v ozadju. Ta čar starodavnosti z vsemi svojimi miki se je mlademu Gvidonu vtisnil zgodaj in neizbrisno v spomin in budil v njem umetniški dar, ki ga je mati še stopnjevala in vzgajala, mu razkazovala vse mogoče predmete ljudske obrti, ponos obrtnih delavnic, starega loškega cehovstva. Mati je sama rada risala in je z risanko zaposlovala tudi otroke,

da so bili raje doma. Po končani osnovni šoli v domačem kraju ga je pot vodila v Ljubljano, kjer je končal štiri razrede gimnazije. Nato se je vpisal na Obrtno strokovno šolo, ker so samo na tej šoli poučevali risanje kot posebni predmet. Ker pa na Dunaju ni bila priznana, se je moral za eno polletje vpisati na Grafično poskusno šolo, šele nato je bil leta 1902 sprejet na dunajsko Akademijo za upodabljajočo umetnost. Tu se je prva leta prebijał s skromno štipendijo in s priložnostnim zaslužkom.

V letu 1903/1904 je bil med ustanovitelji društva »Vesna«, ki si je izbralo za program ustvariti res pravo slovensko umetnost in jo osvoboditi tujih vplivov. Člani »Vesne« so bili poznejši odlični slikarji: Saša Šantel, Maksim Gaspari, Gvidon Birolla, Fran Klemenčič, Maks Koželj, Hinko Smrekar ter Hrvatje Kerdić, Krizman, Meštrović in še nekateri drugi. Birolla je izkoriščal počitnice, da je risal in upodabljal stare kmečke hiše, očarljive pokrajinske koticke, kmečke očance, kolednike, vaške podobarje, hiše z imenitnimi kamnitimi portali, prostornimi vežami in lepimi balkoni, fužine, starikave bajte z grčavimi lesami, stare mline, cerkve na hribih. Tako so že tedaj nastajali osnutki mnogih poznejših podob, narisanih s svinčnikom ali upodobljenih na platnu v značilnem Birollovem slikarskem izrazu.

Čeprav je Birolla že na Dunaju spoznal, da se s slikarstvom ne bo dalo živeti, je vztrajal in pridno delal. Nekaj časa je bil blagajnik, pozneje celo predsednik društva »Vesna«. Kadar je govoril o teh dunajskih letih, se je spominjal, kako so se njihove društvene seje večkrat spremenile v prava nacionalna in protiaustrijska zborovanja, kar je imelo za posledico, da je arhiv društva leta 1904 zaplenila dunajska policija, z arhivom vred pa tudi mnogo risb in slik članov društva.

Leta 1904 se je Birolla prvič predstavil javnosti na Jugoslovanski umetnostni razstavi v Beogradu. Od štirih razstavljenih slik je danes dostopna le ena z motivom iz narodne pesmi: Tam za turškim gričem. Po končani akademiji je začel slikati v skromnem ateljeju, ki ga je leta 1907 uredil doma v štiristo let starem župnišču. Iz njegove dunajske dobe se je ohranilo le malo risb, še največ jih najdemo v satiričnem časopisu Osa, kjer je objavljaj politične karikature in z njimi smešil tedanje strankarske spore. V Škofji Loki je pridno delal, se sestajal z Groharjem in iz dneva v dan sta oba skupaj »spoznavala, kako je biti umetnik grenka in bridka stvar«.

Po treh letih po vrnitvi z Dunaja je Birolla moral prenehati s slikarskim delom. Umrł mu je brat, ki je vodil apnenico v Zagorju, od katere je živel vsa družina. Ker je zdaj Birolla prevzel vodstvo podjetja, se je mogel posvečati slikarstvu le ob prostem času, tega pa je imel le malo, ker je podjetje zahtevalo čelaga človeka. Po letu 1917 pa je povsem prenehal risati in slikati za celih dvaindvajset let. Šele leta 1939 se je lahko spet posvetil samo slikarstvu. V naslednjih letih je ustvaril toliko knjižnih ilustracij in slik na platnu, da se je ob osemdesetletnici (1961) lahko s ponosom oziral na opravljeno delo in si je sam priznal: »... mislim, da moj opus ni manjši kot pri drugih slikarjih.« Delal je tako rekoč do zadnjega z izredno natančnostjo, z dovršeno risbo, s čutom za barvitost in za strogo gradnjo.

Birolla je najprej zaslovel s knjižno ilustracijo, predvsem s svojimi ilustracijami za Pravljičice Frana Milčinskega, ki sta jo z Gasparijem skupaj ilustrirala. Knjiga je izšla leta 1911 in še danes spada med viške slovenske mladinske ilustracije. Vsaka izmed 19 Birollovih ilustracij v tej knjigi je umetnina zase, iz njih veje srčna toplina in neposrednost, ki je tako značilna za našo bogato in izvirno pravljico izročilo. Nekaj let je sploh opustil slikanje na platno in je ustvarjal samo ilustracije: Gregorčičeva Oljki in že omenjena zbirka Gregorčičevih poezij v mohorski izdaji, Zupančeva Jezerka, Finžgarjev Triglav, Jurčičev Jurij Kozjak, Borove Uganke, Karla Široka Trije bratje in trije razbojniki, Koroške pripovedke, Slovenske narodne pesmi, Finžgarjeve Iveri in mnogo drugih, raztresenih po raznih revijah, koledarjih in drugod.

Tudi njegove slike na platno, čeprav predstavljajo povsem realen motiv, imajo nadih pravljčnosti, nekakšne otožnosti za svetom, ki mu je ostal v neizbrisnem spominu iz mladih let in o katerem je vedel, da izginja, propada ob prodirajoči tehnizaciji in preziru vsega tistega, kar je bilo našemu človeku nekoč domače in sveto. Njegov Harfinist, ki sklonjen, truden in razočaran prihaja v vas, morda najbolj nazorno in simbolično kaže to njegovo razpoloženje in občutje. Podobno občutje odseva tudi z nekaterih drugih platen, kot so Koledniki, Zimska pokrajina iz škofjeloške okolice, Vaški podobar, Mlin v Veštru, Lastovičje gnezdo, ki vsaka zase odseva Birollov svet med resničnostjo in pravljico. Kakor je bil sam zakoreninjen v domači tleh, tako se ta zakoreninjenost zrcali v vsem njegovem delu.

P. Kosem

A. M. Slomšku v spomin

SLOMŠKU

Odrpli so nam vrata bronasta v naš Panteon,
da vidimo in slišimo moža in njegovo krepost,
ki davno je umrl, a večno nam živi v spominu,
da cvetje in zelenje in srce mu zopet podarimo.

Odgrnjen in svetel od luči naše Tvoj je
spomenik:

Mi zremo v njem Pastirja lepih dni,
ko pasel si naš narod, veliki nas Svečenik.
Mi zremo v njem Preroka stegnjenih dlani,
ki kaže z vidčevo roko v bodočnosti nejasni lik.

Mi zremo v njem Očeta ljudstva našega
in solčno lice, dobrega učitelja,
apostola slovenske knjige in slovenstva,
mi zremo narod v njem in njega v narodu.

Odgrnjen in svetel od luči naše Tvoj je kip:

Postava Tvoja je posnosno mirno kamenita
in lice Tvoje in dlani iz čistega so zlata,
ves Tvoj pogled – slovenska misel vekovita,
in srce Tvoje, – srce je ostalo sveže, naše,
da trpi v trpljenju večnem in v krvavi boli
brata.

Tvoj kip je večne harmonije spomenik,
slovenske vere in moči in zdravja.
Zato nam novč dobe bode naj glasnik,
ko z božjega naročja nas pozdravlja:

O, bratje, čas je tu, da slečemo pogrebne toge,
prišel je čas, da nam zamre na ustnih
žalostinka.

Zdaj nam vzcveti naj v srcu pesem bojna,
v desnici upanje, v levici vera, v srcu pa
ljubezen.

Naj vriska Tvoj spomin med nami,
naj druží nas v objem goreč,
da bomo bratje, bratje v eni veri sami,
da bomo kres slovenski, do neba plamteč.

Edvard Kocbek

Obletnico smrti velikega Slovenca, škofa
Antona Martina Slomška, smo počastili na
večih prireditvah in proslavah, katerih višek so
bili Slomškovi dnevi v Mariboru. Vse to je
odmevalo v našem verskem tisku.

Mohorjeva napoveduje v svoji naslednji redni
zbirki izdajo izbranih otroških prilik izpod
njegovega peresa. V daljnoročnem knjižnem
načrtu je tudi priprava njegovega, morda
romaniziranega, življenjepisa, ki naj bi ga
Mohorjani dobili v redni zbirki. Tu se ga
spominjamo z objavo Kocbekove mladostne
slavilne pesmi o njem, njegove fotografije
(redka, če ne morda celo edina), in člankom
profesorja Miloša Rybářa. Koledar Mohorjeve
mu do prihodnjega leta ostaja dolžan obširnejši
zapis in poročanje o poteku svetniškega
postopka.

SLOMŠEK POČIVA ŽE V TRETJI GROBNICI

Škof Slomšek je v oporoki določil, naj ga ob smrti položijo v preprosto, nepolirano krsto iz mehkega lesa, naj ga pokopljejo na pokopališču tiste župnije, kjer bo umrl in naj bo njegov grob sredi med drugimi verniki. Ob smrti 24. septembra 1862 so ga položili v krsto iz mehkega lesa, ki je bila črno pobarvana. Mariborski stolni kapitelj mu je pripravil grobnico v kapelici Žalostne Matere božje, ki je stala sredi tedanjega mestnega pokopališča v Mariboru, ob sedanji Strossmayerjevi cesti (danes je tam športno igrišče). Tja so Slomška pokopali 27. septembra 1862; ko so ob koncu pogrebnih obredov že vsi odšli in je bila grobnica še odprta, so prišli v kapelico »poulični capini« (tako jih imenuje Slomškov biograf, prelat Kovačič) in pljuvali vanjo ter v nemščini govorili: »To imaš sedaj, ti slovenski svetnik!« Za Slomškom so v to grobnico pokopali njegovega naslednika škofa Stepischnegga (Stepišnika). Maribor je kasneje na Pobrežju dobil novo mestno pokopališče in na starem niso več pokopavali. Proti koncu stare Jugoslavije je mariborska mestna občina nameravala staro pokopališče opustiti. Svojci so smeli grobove prenesti na Pobrežje, staro pokopališče naj bi postalo park, kapelica z grobnico pa bi ostala. Slomškov grob v tej kapelici so ljudje vedno obiskovali. Sam se spominjam, da sem v letih 1936 do 1941, ko sem živel v Mariboru, kot šolar in dijak s sošolci obiskoval Slomškov grob. Ob posebnih slovesnostih (npr. Slomškovi dnevi 1936) so Slomškovo kapelico množično obiskovali.

Ko so nemške čete aprila 1941 brez vojne napovedi zasedle naše ozemlje, so okupatorji vsem našim krajem, posebno pa Mariboru, hoteli dati popolnoma nemški videz.

Vsi slovenski napisi so morali takoj izginiti, vsaka slovenska beseda v javnosti je bila prepovedana, ukinjene so bile vse slovenske šole, razpuščena vsa slovenska društva, okupatorji so uničevali slovenske knjige. Prebivalstvo so posebno prizadele aretacije izobražencev in kasneje še njihovih družin, da so bili vsi zapori premajhni, in pa nečloveško ravnanje z ujetniki. Sredi teh ukrepov so okupatorji v juniju 1941 sporočili lavantinskemu škofu dr. Ivanu Jožefu Tomažiču, da je treba iz kapelice na starem mestnem pokopališču odstraniti trupli škofov Slomška in Stepischnegga. Škofu Tomažiču so povedali, da bo-

do kapelico podrli in nekdanje pokopališče spremenili v park (to je nameravala že jugoslovanska mestna uprava). Ti razlogi niso bili pravi, saj so nacisti na pokopališču postavili nekaj zasilnih stavb, ki so bile ob bombardiranju uničene. Kapelica pa je ostala in bila oktobra 1944 ob bombnem napadu hudo poškodovana. Želeli so torej predvsem to, da se odstrani Slomškov grob, ki so ga Slovenci tudi v tistih časih radi obiskovali, kar je nacisti motilo. Škof Tomažič je sprva upal, da bo nemško oblast pregovoril in bi trupli obeh škofov smeli ostati v kapelici. Toda kakor pri drugih prošnjah (npr. za izpustitev zaprtih duhovnikov) škof tudi s to ni dosegel ničesar. Po posvetovanju s stolnim župnikom mons. Umekom in frančiškanskim župnikom p. Valerijanom Landergottom so se odločili, da bodo obe krsti prenesli v kripto frančiškanske cerkve. V njej so pod prezbiterijem grobnice, ki so še iz časa stare, kapucinske cerkve. V prvem prostoru sta pokopana škof Napotnik (umrl 1922) in frančiškanski pater Kalist Heric, graditelj cerkve (umrl l. 1925). Tja so prenesli še oba škofa.

Ukrepi, ki so jih nacisti izvedli ob tem prenosu, nam kažejo ves gnev, ki so ga nemški nacionalistični in šovinistični krogi gojili do Slomška. Že prej smo omenili incident ob njegovem pogrebu. Slomškovo delovanje na verskem in narodnostnem področju je bilo trn v peti nemškim nacionalistom (»Sveta vera bodi vam luč, materin jezik pa ključ...«). Zavedali so se pomena preselitve lavantinskega škofijskega sedeža v Maribor. Tako je nacistični ideolog ponemčevanja na Slov. Štajerskem dr. Helmut Carstanjen leta 1935 zapisal, da je bil prvi udarec nemštvu na Spod. Štajerskem zadan s prenosom škofijskega sedeža v Maribor; zapisal je tudi, da je stala slovenska duhovščina na prvem mestu v boju Slovencev proti nemštvu. Sedaj so nacistične oblasti svoj gnev izkazale še mrtvemu Slomšku.

V sredo, 18. junija 1941 se je v kapelici na starem pokopališču ob pol šestih zjutraj zbrala komisija, v kateri so bili od mestne uprave dr. Janez Lesjak kot zastopnik mestne občine, mestni fizik dr. Luđvik Novak in pogr. ravn. Jug, od cerkvene oblasti pa škof Tomažič ter kanonika mons. Mihael Umek in dr. Ivan Žagar. Ko so dvignili ploščo, ki je pokrivala grobnico, so se delavci po jašku, obzidanem z opeko, spustili v njeno notranjost. Tam je stala kovinska krsta škofa Stepischnegga, ki je bila dobro ohranjena. Krsto so po jašku dvignili v kapelico. Nato so podrli steno, ki je zapirala prostor, v katerem je

bila Slomškova krsta. Potem so jo porinili naprej do jaska in jo izmerili; Stepischneggovo krsto so pustili v kapelici, Slomškovo pa še v grobnici (v jasku), odprtino grobnice pa so zasilno pokrili z deskami.

V soboto, 21. junija 1941 se je ob isti uri zjutraj zbrala ista komisija, le kanonika Žagarja je nadomeščal kanonik Janežič (ostali so bili že zaprti). Slomškovo krsto so od vseh strani obdali z deskami in povezali s pasovi (vrvjo). Grobar Metod Lesjak, ki je pomagal pri dviganju krste, je v svojem spominskem prispevku zapisal, da si je ravnatelj Jug prizadeval, da bi Slomškovo krsto celo dvignili iz grobnice, čeprav je bila že trhla in da so zato naredili lesen obod. Škof Tomažič je pisal o tem zapisnik in pravi, da se je pokrov krste pri teh delih ugreznil, vendar trupla niso videli. Grobar Lesjak pa je zapisal: »Ko smo napeli pasove za dvig, se je krsta zrušila, tako da so se stranice in končnice zložile in so deske pokrile ena drugo...« Previdno so jo dvignili v kapelico in jo z obodom in pasovi vred položili v pocinkano kovinasto krsto. Na pogreznjeni pokrov so položili nekaj šopkov cvetja in nato krsto zacinili. Krsto škofa Stepischnegga so z mestnim avtofurgonom medtem že prepeljali k frančiškani. V tem času se je, kljub zgodnji uri, zbralo pred pokopališčem nekaj ljudi. Pokopališče je stražila nemška policija (zanesljivo ne iz zdravstvenih ozirov). Policist je odganjal vse, ki so se zbrali. Na dvakratni poziv, naj se odstranijo, mu je neka gospa odgovorila: »To kar imate vi Nemci, sv. Bonifacija, takega svetnika imamo tudi mi tukaj.« Policist je odvrnil, da ne sme nikogar pustiti blizu in se umaknil. Čez nekaj časa je prišel gestapovec in jih začel surovo razganjati. Preden so odšli, so gospe na pot pri vhodu na pokopališče in na cesto, kjer je peljal furgon, nasule cvetja. Nato so za vogalom v Gregorčičevi ulici čakali, kdaj bo furgon pripeljal mimo. Ko so ga zagledali, v njem so videli brleti majhno lučko, so vsi poklekli.

V frančiškanski cerkvi so Slomškove ostanke pričakali duhovniki in verniki z gorečimi svečami v rokah. Škof Tomažič je z duhovščino opravil pogrebne molitve, nato so iz zakristije odnesli v kripto najprej Stepischneggovo in za njo Slomškovo krsto. Tudi tu je krsto nosil grobar Lesjak. Preden so grobnico zaprli, so še izmerili novo Slomškovo krsto. Ob 8 uri je škof Tomažič opravil mašo pri glavnem oltarju, nad kripto. Tako se je končal prvi prenos Slomškovega trupla, ki ni bil tako nujen, kakor so zatrjevali nacisti, saj iz

policijske straže pred pokopališčem spoznamo, kakšen pomen so okupatorji pripisovali celo mrtvemu Slomšku. Maloštevilni Slovenci, ki so za prenos izvedeli, pa so mu na ganljiv način izkazali svoje spoštovanje.

Slomškovo truplo je tako v kripti mariborske frančiškanske bazilike Matere usmiljenja prestalo vse vojne grozote, ki so doletele Maribor, od okupatorjevega terorja do bombardiranja (bombe so padale tudi na nekdanje mestno pokopališče). V povojnem času so leta 1949 v kripto pokopali tudi škofa Tomažiča (krsto so položili na vzdane traverze nad krsto škofa Napotnika).

Ob 750-letnici lavantinske škofije je bilo predvideno, da bodo v prenovljeno stolnico in prenovljeno kripto pod prezbiterijem prenesli Slomškovo truplo. Usoda pa je nanekoliko druga, da so v kripto 17. maja 1978 najprej pokopali mariborskega škofa dr. Maksimilijana Držečnika. Poleti tega leta je škofijski ordinariat zaprosil za dovoljenje za prenos posmrtnih ostankov v stolnico. V ponedeljek 2. oktobra 1978 so ob 14. uri odprli vhod v grobnico. Navzoči so bili: kapitularni vikar, naslovni škof dr. Vekoslav Grmič, stolni kanonik Franc Zdolšek, ravnatelj Slomškovega semenišča dr. Kramberger, prefekt v istem semenišču Maksimilijan Gosak, frančiškanski župnik p. Otmar Vostner, upokojeni grobar Metod Lesjak, ki je leta 1941 nosil Slomškovo krsto in nekaj dijakov Slomškovega semenišča. Komisija je našla grobnico dobro ohranjeno, suho in zračno. Slomškova krsta je bila postavljena na kamnitem podstavku, prva od vhoda, k njej je bila prislonjena slovenska nagrobna plošča s starega pokopališča, latinska plošča pa je bila prislonjena pred vhodom v grobnico. Zacinjena krsta iz leta 1941 je bila po mnenju komisije dobro ohranjena in ni bila potrebna popravil, zato je niso odpirali. Krsto so zanesli na hodnik pred grobnico, kjer so jo v naslednjih dveh dneh pleskarji dvakrat prepleskali z lakom bakrene barve. V petek, 6. oktobra je krsto pregledal sanitarni inšpektor in je dovolil prevoz. V soboto, 7. oktobra, na predvečer proslave 750-letnice škofije, so ob 16. uri dijaki Slomškovega semenišča prenesli krsto v kapelo sv. Frančiška v samostanu in od tam ob 17.30 v baziliko Matere usmiljenja. Tukaj je bilo kratko poslovilno besedno bogoslužje, pri katerem sta govorila škof Grmič in samostanski gvardijan p. Avgustin Jug.

V tem času sem se pripeljal z vlakom v Maribor. Prihajal sem po Partizanski cesti in zagledal najprej stolpe frančiškanske cerkve, zadaj pa od

večerne zarje zardelo nebo. Ko sem prišel bliže, sem opazil, da so glavna cerkvena vrata, ki so sicer stalno zaprta, odprta na stežaj in videl sem cerkev vso razsvetljeno. Ko sem se še bolj približal, sem ugledal spreved duhovščine, ki je prihajal iz cerkve. Med vrati sem uzrl mitro škofa Grmiča, ki je spremljal Slomškovo krsto. Ko sem prišel do cerkve, se je furgon s krsto že odpeljal; nadaljeval sem pot do stolnice in medtem se je že skoraj čisto zmračilo. Pri stranskih vratih sem ob 18. uri vstopil v stolnico. Razsvetljava so se pridružili še reflektorji, saj je dogodek snemala tudi ljubljanska televizija. Spreved duhovščine s škofom se je ravno pomikal od glavnih vrat proti prezbiteriju. Bogoslovci pa so nosili Slomškovo krsto. Njena bakrena barva mi ostaja v živem spominu. Položili so jo nad grobnico, v prezbiterij. Škof Grmič je kratko spregovoril, sledila je skupna molitev za beatifikacijo, zapeli so bogoslovci in stolni zbor, nakar so krsto spustili v grobnico in vhod pokrili s ploščo. Sledila je maša, pri kateri je s škofom somaševalo skupaj dvaindvajset stolnih kanonikov in drugih duhovnikov. Po evangeliju je o Slomškovem liku spregovoril dr. Franc Kramberger. Slovesnost je bila končana ob 19.30. Tako je Slomškovo truplo dobilo svoje zadnje počivališče v lastni stolnici.

Miloš Rybář

(Pričujoči članek je skrajšana oblika referata, ki ga je avtor poslal v Rim na simpozij o Slomšku, septembra*1982. Celotni referat z vso dokumentacijo bo objavljen v zborniku tega simpozija, ki ga bo izdala Slovenska bogoslovna akademija v Rimu.)

Če nekoga resnično ljubim, ljubim vse ljudi, ljubim svet, ljubim življenje. Če lahko komu rečem: »Ljubim te«, moram biti tudi zmožen reči: »V tebi ljubim vse ljudi, skozi tebe ljubim svet, v tebi ljubim tudi sebe.«

(E. Fromm, Umevanje ljubezni)

Ali je to post, kakršen mi je po volji, dan, ko se človek mrtviči? Da pripogibaš svojo glavo kakor ločje in ležiš na raševniku in pepelu? Mar boš to imenoval post in Gospodu všečen dan.

Ali ni to post, kakršen mi je po volji: da raztrgaš krivične sponse, da jarna vezi odpneš, da tlačene osvobodiš in zlomiš sleherni jarem; ni li v tem, da lomiš lačnemu svoj kruh in pripelješ bedne brezdomce v hišo? Ko vidiš nagega, da ga oblečeš in se ne odtegneš svojemu sorodniku po krvi?

Tedaj napoči kakor zarja tvoja luč in zdajci zacvete tvoje ozdravljenje, pred tabo pojde tvoja pravičnost, veličastvo Gospodovo bo tvoja zadnja straža. Če tedaj kličeš, ti Gospod odgovori. Če vpiješ na pomoč, ti reče: »Tukaj sem.«

Če odpraviš zatiranje iz svoje srede, iztezanje prstov in prevarljivo govorjenje, če lačnemu nudiš, kar sam rad imaš, in potrtega nasitiš, zasije v temi tvoja luč in tvoja temina bo jasna kakor poldan.

Gospod te bo vedno vodil in te v suhih pokrajinah poživiljal. Dal ti bo moč in boš kakor namakan vrt, kakor vrec studenca, katerega vode ne usahnejo.

(Iz 58, 5–12)

V spomin na zgodovinsko zasedanje objavljamo pričevanje, ki ga je v svojem dnevniku vojnih dni zapustil Edvard Kocbek – Listina, 528, 533–538.

30. november

Zasedanje je za nami, opravili smo ga na en mah, v eni sami noči.

Ko si ga zdaj – le nekaj ur po zaključitvi – obnavljam, je že postalo nepreklicna in vzpodbudna zgodovina. Utrujen sem in nesposoben, da bi dal duška svojemu zadovoljstvu nad njim, zato ne vem, ali povem s tem vse, če rečem, da učinkuje v meni kot doslej najbolj racionalna in najbolj sublimirana zgradba osvobodilnega duha. Po svojem zunanem značaju sicer ni bilo tako človeško polno in toplo, kakor je bil slovenski zbor v Kočevju, kajti bilo je napornejše za telo in zahtevnejše za duha, zato pa je zadobilo mnogo bolj slovesen in objektivni značaj, tako po trdnih federacijskih odločitvah kakor po jasnem stališču do mednarodnih zadev. Suverenosti, kakor smo si jo Slovenci že sami izbojevali in uzakonili, zasedanje sicer ni nič dodalo niti ji ni nič odvzelo, zato pa nam je sankcioniralo našo voljo po enakopravnem sožitju z drugimi jugoslovanskimi narodi. Predvsem pa je storilo dvoje: »Antifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije« se je vzpostavil kot zveza osvobodilnih gibanj Jugoslavije in kot nova jugoslovanska oblast, hkrati pa je spretno stopil na stališče kontinuitete jugoslovanske države in nam olajšal uveljavljanje med zavezniki. V pretekli noči smo položili tudi formalne temelje jugoslovanski federaciji, danes šmo torej začeli živeti v novi državni skupnosti Jugoslovancev. Slovenci smo v tej federaciji zavarovani narodno in družbeno, izbojevali smo si svojo vojsko in svoje gospodarstvo, zdaj si želimo samo še to, da bi nam konec vojne zaokrožil narodne meje. Vse drugo, predvsem varnost in neokrnjenost človekovega duha, je poslej odvisno od nas samih in od naše notranje moči.

Slovenci smo se diskusije udeležili najštevilneje, general Avšič je poudaril novo jugoslovansko zavest Slovencev, Jeras je v imenu slovenskih prostovoljcev v boju za prvo Jugoslavijo izrekel čast vsem, ki so doslej z najboljšimi nameni padli za domovino, Kidrič je polemiziral z jugoslovansko koncepcijo begunske vlade in dokazal, da

more slovenski narod docela suvereno živeti v novi Jugoslaviji, jaz pa sem skušal osvetliti moralni značaj človeškega združevanja v osvobodilnem gibanju.

Prav zdajle, ko si to zapisujem, mi je stenograf izročil besedilo govora. Ker sem z drugimi Slovenci govoril slovensko, stenograf pa verjetno sploh ni prav več svojega opravila, mi ga je tako izmaličil, da ga nisem mogel spoznati. Prepisujem si ga v dnevnik, kakor sem si ga obnovil:

»V tej slovesni noči mi dovolite, tovariši in tovarišice, da se tudi jaz oglasim s svojo mislijo. Ob referatu tovariša Tita jo izrekam posebno razgiban, saj dobro čutim, da sem del zgodovinske sile, v kateri so povezane vse sestavine, ki zagotavljajo uspeh in veličino. Uspeh je v tem, da se je naš upor razvil v največjo protifašistično silo sredi zasedene Evrope, veličina pa je v tem, da moremo južnoslovanski narodi že med krvavim uporom odločati o prvih oblikah svoje politične usode. Hkratnost obojnih naporov je značilna za naš osvobodilni boj. Vrh vsega pa moremo giantske napore za svobodo in družbeno pravico določeneje lokalizirati v našem življenjskem prostoru in jih videti kristalizirane prav v vrhovnem poveljniku Titu, hrabrem vojaku in nadarjenem političnem delavcu. Izjavljam, da z odobravanjem sprejemam njegovo poročilo.

To poročilo je izraz preiščljeno vodenega osvobodilnega gibanja, kakor zajema vse narode: v njem se v enaki meri javljata misel in dejanje, odpor in napad, narodnostna in družbena kretanja, osvobajanje posameznika, naroda in družbe. Mnogovrstna Jugoslavija je po dveh letih junaškega boja zedinjena bolj kakor kdaj prej. Šele zdaj se ustvarja pravo jugoslovanstvo: skladje mnogovrstnosti. Šele zdaj, ko naši narodi postajajo suvereni, začenjajo spoštovati drug drugega. To, da morem nocoj govoriti pred vami, sta omogočili dve dejstvi, povezanost slovenskega naroda in povezanost vseh jugoslovanskih narodov.

Toda ta povezanost, tovariši in tovarišice, hoče priti nocoj v meni do še jasnejše podobe. Ko mi gre za to, da bi pokazal na bližino med našimi narodi, na čudež, ki se je zgodil, ko si po strašnih dogodkih, ki so se zgodili pred dvema letoma, Srbi in Hrvatje znova podajajo roko in nastaja novo razmerje med Srbi in Makedonci in med Hrvati in Slovenci, hočem povedati, da je počelo novega človeškega združevanja med nami navzoče v izredni moralni moči, kakor smo jo doživeli v obrambi in upor. Kot Slovenec izjavljam, da pod novim človeškim združevanjem ne mislim le

na dejstvo, da je Osvobodilna fronta združila osemnajst političnih in nazorskih skupin, temveč dejstvo, da so se v oboroženem uporih zoper smrtnega sovražnika zbrali najhrabrejši in najpožrtvovalnejši Slovenci, pripadniki raznih stanov, nosilci različnih izkušenj in prepričanj, zbrali zato, ker jih je prepajal enoten človeški zanos.

Enotno podobo je v malem nudila še prav posebej naša mnogovrstna delegacija, ko je odšla na pot, da se snide z vami, dragi tovariši. Predstavljal je kaj pisano družbo: drug za drugim smo šli vojak in civilist, aktivist in partizan, za delavcem je šel kmet, za slikarjem zdravnik, za pesnikom duhovnik. Šli smo skozi nenehne nevarnosti, kilometer za kilometrom, podnevi in ponoči, edinstveno poslanstvo slovenskega ljudstva. Z nami je potoval ves narod, vsa njegova zgodovina, vse izkušnje, vsi njegovi sveti cilji, z nami je potoval narodni genij. Moje oči so videle nad kolono pomenljiv žar, pred nami je šla svetla podoba kakor v Blokovi pesmi.

Svetla sila, ki nas krepi in druži, tovariši in tovarišice, je naša skupno in junaško prebujena človeška moč. Človekove moči pa ne vidimo le v zunanji silovitosti, pač pa tudi v notranji zmogljivosti. Zmožnost, ki smo jo pokazali, in žrtve, ki smo jih dali, so nas storile za gospodarja nad življenjem in zemljo. Naša moč prihaja iz doživljanja svobode, ki more premagati sleherno nasilje. Enotnost slovenskega naroda je zgrajena na globljih temeljih kakor samo na snovnih in idejnih osnovah, utemeljena je na moralni sili. Svojo bojno skupnost smo doživeli kot skupno potrebo po človečnosti.

Samo tako se je moglo zgoditi, da so se v najtežji uri slovenske zgodovine srečali in povezali ljudje, ki ne predstavljajo le koalicije strank, temveč reševalce človeka. V Sloveniji sodelujejo pripadniki dveh morda duhovno najrazličnejših nazorov, komunisti in katoličani. Treba se je zavedati, tovariši in tovarišice, velikanskega pomena človeškosti, ki druži katoličane in komuniste, ko sodelujejo danes prav v Sloveniji, na meji med vzhodom in zahodom. V tem dejstvu ne vidimo le poročstva za moč in stalnost osvobodjene Slovenije in za učinkovitost nove državne ideje, pač pa tudi poročstvo za pravilno ustvarjanje nove Evrope sploh.

S čvrsto evangelijsko vero in z zaupanjem v tovarišijo hočemo slovenski kristjani sodelovati v reševanju vseh političnih, družbenih in moralnih vprašanj slovenstva. Odločili smo se, da gremo v iskanju dosledno do vseh pravih, resničnih reši-

tev, do nove družbe in do novega človeka. Slovenski kristjani morejo z večino ljudstva postati stebri nove slovenske družbe, sonosilci nove narodne politike, soustvarjalci nove življenjske resnice. Potrebno je le, da ostanemo drug drugemu zvesti, da premagamo račune in ozire.

V tem duhu se slovenski kristjani klanjamo duhu nove Jugoslavije in s posebnim zadovoljstvom pozdravljamo del ASNOJ in skupnega poveljnika tovariša Tita!«

Tedaj se je začel na videz tehnični, v resnici pa najodločilnejši del zasedanja.

Odoslanci so soglasno in z burnimi vzkliki sprejeli temeljno deklaracijo, ki je povzela spoznanja in voljo drugega zasedanja. Izjavila je, da je med narodnoosvobodilnim bojem nastalo pri vseh narodih docela novo razmerje med političnimi silami in da ga mora novo vodstvo temu novemu stanju ustrezno izraziti. Izjavila je, da spontana osvobodilna misel zavrača tako velesrbski hegemonizem z ene kot ustaški separatizem z druge strani, potem pa, da teži za novim državnim vodstvom, ki bo sposobno jamčiti za resnično enakopravnost. Izjavila je, da je treba razkrinkati begunsko vladoto kot razpadajočo družbo intrigantov in ji odvzeti pravico zakonite vlade Jugoslavije, monarhistično kliko pa razkrinkati kot izdajalsko družbo, ker ima kralja za vrhovnega poveljnika četnikov, ki so sestavni del okupatorske vojske. Predvsem pa je izjavila, da je treba novo državo zgraditi na federativnem in demokratičnem načelu kot državno zvezo enakopravnih narodov, ASNOJ pa spremeniti v vrhovnega predstavnika suverenih narodov ter vzpostaviti njegov izvršilni organ kot zvezno vladoto.

Na podlagi te deklaracije, naše *magnae cartae*, smo sprejeli vrsto odlokov: odlok o ASNOJ kot vrhovnem zakonodajnem in izvršilnem narodnem predstavništvu Jugoslavije in o NKOJ kot novi zvezni vladi, odlok o odvzemu pravic zakonite vlade begunskemu kabinetu v tujini in o prepovedi vrnitve kralju Petru II. v domovino, odlok o izgradnji Jugoslavije na federativnem načelu, odlok o priznanju in zahvali narodnoosvobodilni vojski, odlok o uvedbi naslova maršala Jugoslavije, odlok o podelitvi tega naslova tovarišu Titu, in nazadnje odlok o odobritvi odlokov, naredb in izjav, ki sta jih od prvega do drugega zasedanja sprejela ASNOJ in Vrhovni štab.

Na koncu smo izvolili predsedstvo ASNOJ in po daljšem odmoru imenovali člane NKOJ. Prav na kraju pa smo sprejeli dva sklepa, odlok o

potrditvi odloka, s katerim smo že mi Slovenci priključili Slovensko Primorje Sloveniji in Jugoslaviji, in odlok o ustanovitvi Državne komisije za ugotavljanje vojnih hudodelstev. S tem smo izčrpali dnevni red, zasedanje se je približalo zaključku. Vsi smo bili zadihani, ko je ponovno izvoljeni dr. Ribar povzel dognanja zgodovinske noči in jih vneseno vzdignil pred naše oči. Najozži sodelavci so objemali novega maršala, znanci so mu stiskali roke, vsi smo se pozdravljali in si čestitali, mladina je zapela in pred zgradbo zaplesala kolo. Bilo je že ob peti uri zjutraj, ko je Tito zakliknil: »Tovariši, na svidenje v Beogradu na tretjem zasedanju!«

V šumno veselje mi je tiho padla grenka kaplja, zdaj je dokončno odločeno, da bom ostal na jugu. Podpredsedniško mesto v ASNOJ sem prepustil Jožetu Rusu, prevzeti moram mesto poverjenika za prosveto v novi zvezni vladi. Šele zdaj sem začutil težo žrtve, ne bom mogel sodelovati v zaključnem osvobodilnem dogajanju v Sloveniji, ki sem zanj predvsem odgovoren, povrh bo moje novo delo precej manj osebno in rodovitno, opravljal bom večidel funkcijo prosvetnega koordinatorja, kajti poslej bosta kultura in prosveta suverena zadeva posameznih narodnih vlad v republikah.

Odhiteli smo na snočnja ležišča, vendar smo zaspali samo za dve uri. Ko se je zdanilo, so nas prebudili in na Titovo željo poklicali nazaj v predor ob tovarni, da bi bili na varnem. Danes je namreč še večja verjetnost bombardiranja kakor včeraj, kajti naši slutijo, da je tudi v Jajcu nekaj ustaških obveščevalcev, ki imajo po vsej priliki radijsko zvezo z Zagrebom in Banjaluko. Nekateri izmed tovarišev so se v predoru zleknili po klopih in znova zaspali, jaz pa tega nisem zmozel; začel sem se potikati po obsežnem tovarniškem kompleksu in se seznanjati z ljudmi. Tako sem trčil na častnika in usnjatem jopiču, ki je Titu tako presenetljivo podoben, da sem najprej mislil, da ga uporabljajo za njegovega dvojnika. Bil sem nemalo začuden, ko me je pozdravil po slovensko in se mi predstavil. Tako sem spoznal letalskega polkovnika Franja Pirca iz Sodražice in njegovo vzpodbudno zgodbo. Prav on je tisti, ki je ušel z letalom iz Zagreba in se pridružil partizanom. Z zanimanjem sem poslušal njegovo stvarno pripovedovanje in odkril v možu nenavadnega domoljuba in poštenjaka. V častniški šoli sem srečal Milana Laha, dobrega znanca iz Ljubljane in Roga, kjer je moral kot bivši oficir najprej prevzeti mitraljez. Tudi ta mi je pripovedo-

val zanimivo zgodbo: ko je s patrolo zablodil v Gorski kotar, ga je zaradi nemške ofenzive s patrolo vred zaneslo še južneje, tam pa je po naključju trčil nanj Tito in Tito ga je pri priči vzel s seboj v Vrhovni štab, tu predava zdaj na častniški šoli. Med raznimi suverenimi obrazi okoli Tita sem postal pozoren na močnega, temnopoltega in na zunaj dobrovoljnega Bolgara Atanasova; o njem šepetajo, da so ga poslali iz Moskve, da bi nas nadziral.

Opoldne so nam v baraki častniške šole priredili slovesno kosilo, nekaj banket, kajti delegacije so še vse navzoče. Odposlanci smo se zbrali za dolgimi mizami, bile so pogrnjene in pripravljene s preprostim priborom. Na koncu srednje mize je sedel Tito, na desnici je imel Ribarja, okoli sebe pa nove člane predsedstva ASNOJ in NKOJ. Kosilo je bilo okusno in izdatno in prav nič smešen nisem, če si jedilni list zapisujem v dnevnik: imeli smo govejo juho, svinjsko pečenko, prazen krompir in sladko zelje, zatem torto, sadje in turško kavo, za pijačo so servirali pivo. Vojaški kuharji so bili danes pravi čarovniki. Tito je med kosilom vstal in nam nazdravil, odgovoril mu je Ribar. Razživeli smo se in se le težko razšli. Preden smo se vzdignili, smo se na Jakčev predlog podpisali na posebno spominsko listino.

Naša delegacija se bo kmalu napotila domov, zato sem proti večeru sestavil nekaj pisem za Slovenijo.

Vendar je ljubezen do nemočnega, ljubezen do revnega in do tujca začetek bratovske ljubezni. Če ljubiš svoje meso in svojo kri, ni to noben dosežek. Žival ljubi svoje mladiče in skrbi zanje. Nemočni ljubi svojega gospodarja, ker je od gospodarja odvisno njegovo življenje; otrok ljubi svoje starše, ker jih potrebuje. Ljubezen pa se prebudi samo pri tistih, ki z njo ne želijo doseči nekega cilja

(E. Fromm, Umevanje ljubezni)

Ivančkova najljubša igra je bilo maševanje. Kadar je bil sam v hiši, je postavil pručko na klop ob peč, poiskal v omari bel prtiček in z njim pogrnil pručko. V škatli je poiskal hostijo, ki jo je bil skrbno izrezal iz risalnega papirja, nato si je postavil stol k vitrini in v njej poiskal še šilce, ki je imelo obliko keliha. Potem je odšel v kuhinjo k mami in jo prosil za vodo. »Za kaj jo boš pa rabil?« ga je mati pogledala in mu že naročila: »Le glej, da ne boš tla polil!« »Bom pazil, mama!« je odvihral v hišo, da je še vrata pozabil zapreti za seboj. Ves se je zatopil v svojo igro. Visoko je dvignil naprej hostijo, nato še kelih, vmes pa je polglasno momljal in se nerodno križal z latinskim križem, kakor je v cerkvi videl križati se ministrante. Skrbnim materinim očem pa ni ušla nenadna otrokova sprememba. Tiho je stopila k priprtim vratom in obstala ob nenavadni igri. Odslej ni pozabila vsak dan po večerni molitvi boječe dodati pred hišnim oltarčkom še tiho prošnjo: »Moj Bog, če je tvoja sveta volja, da tudi Ivanček kdaj postane tvoj duhovnik, čuvaj ga.«

Ivanček je postal kmalu šolar, pa tudi ministrant. Pridno je hodil k maši. Vsako jutro je prihitel k cerkvi nekaj minut pred mašo, tako da je namesto mežnarja pozvonil k maši. Ker pa je bil blizu cerkve, je hodil mežnarju pomagat tudi mrliču zvonit. Mežnar mu je zaupal. Ivanček pa je tudi vzljubil njega, saj ga ni nikoli za ušesa, tudi tedaj ne, če je pri maši kaj narobe napravil. Ministranti so celo rajše imeli mežnarja kot župnika, ki jih je ošteval, če so med mašo klepetali ali se ozirali po cerkvi. Radi so zahajali k mežnarju, saj jim je večkrat postregel s pečenimi jabolki. Najmočnejši magnet zanje pa so bili ptički, ki jih je gojil. Liščki, čizki, prevladovali pa so kajpak kanarčki, od čopastih do žlahtnih vrvicev. Tukaj je marsikdo dobil veselje do krilatih ljubljencev.

Navadno pred božičem je kupal mežnar žganje za župnika. Pozimi so se ministranti radi pogreli pri njem. Ko so nanosili grčavih polen iz župnišča, jim je, da bi se ogreli, dal vsakemu šilček žganja izpod cevi, kjer je ko tanka nitka teklo v lonec. Tudi sam ga je krepko nagnil. Potem je dal vsakemu še pečeno jabolko, »da ne bo gundravec«, tako je župnika imenoval, »opazil, da smo že pred mašo pili njegovo žganje«. Skrbno jim je zabičal: »Pojdite, pazite, da ne boste dihal skozi

usta pri maši. Usta morate zapreti, dihajte skozi nos!« A glej ga šmenta, če so še tako zapirali usta, morda so jih celo preveč, je župnik zavohal vonj po žganju. Po maši je bila šola v zakristiji. Ministrante je prav pošteno potegnili za sladke, mežnarja pa krepko ozmerjal, češ da že otroke zastruplja.

Pod zvonikom na nasprotni strani župnišča nas je mežnar počakal: »Le čakaj, gundravec, tudi ti boš dobil svoje. Čez par dni bo tepežkvanje, takrat nam ne uideš!« Najstarejšemu Jakcu je naročil, naj ob potoku nareže trto, da nam bo spletel korobače. »Pa žico vam bom prinesel, da jo boste pletli!« se je Jakec postavil. Res, mežnar nam je spletel korobače. Ivančku manjšega, iz štirih trt, Jakcu, prvemu ministrantu, pa večjega, iz osmih trt, pa tudi žico mu je vpletel. Na dan nedolžnih otrok sta Ivanček in Jakec bila že zarana pri mežnarju, še predno je ta odšel po vodo in vino v župnišče. Mežnar jima je naročil, naj hodita po prstih in se nato postavil ob vrata župnikove sobe. Potrkal je, odprl in pozdravil »Hvaljen Jezus«. Vzel je pripravljenov vino in vodo in odšel, za njim pa tudi župnik. »Vujdri, vujdri« je zagnelo po dolgem hodniku in že je padalo s korobači po župniku. »No, sedaj bo pa že zadosti«, se je župnik otepal udarcev, segel v žep in jima nasul drobiž. Tako je bilo vse pozabljeno in poravnano! Rezultat je bil 1:1.

Na veliki petek je mežnar čistil svete posode: ciborije in kelihe, svečnike, monštranco pa je očistil župnik sam. Ivanček se je ta dan mudil pri mežnarju prav do večera. Vesel je bil, da mu je pomagal, posebno je bil srečen, da je lahko vzel v roke kelih. Dolgo ga je držal in molčal, kot bi molil...

Pa so minevala leta. Ivanček je z največjim naporom končal šole. V gimnazijo je hodil peš v dve uri oddaljeno mesto, ali pa je šel uro daleč, kjer je stanoval pri teti Mici v kmečki hiši skupaj s petčlansko družino. To je zlasti pozimi, ko se je vsa družina drenjala v sobi, onemogočalo redni študij, posebno v višji gimnaziji, ko je postalaj pouk bolj zahteven. Šele ko se je osamosvojil, se postavil na lastne noge in se preživljal z instrukcijami, mu je uspelo maturirati. V bogoslovju teh težav ni bilo in leta so hitro minila. Tako je tudi Ivanček – sedaj že Ivan – stopil pred novomašni oltar. Čeprav ni imel svojega – Plečnikovega keliha, kar je bilo dano novomašnikom premožnejših staršev, je bil vendarle srečen, saj je maševal iz starega, častiljivega keliha, ki ga je nekoč kot ministrant čistil.

Vojna je tudi Ivana odtrgala od svojih vernikov. Po dolgem trpljenju in izgnanstvu se je ustavil v metropoli, kamor se je zatekel, da bi z nadaljevanjem študija na univerzi izrabil leta okupacije. Po končani vojni se je zaposlil. Poleg stanovanja, s katerim je imel velike skrbi, je bil s poklicnim delom čez glavo obložen. Prijatelj, ki je dobil novo stanovanje, mu je končno odstopil sobo. Tako je imel ta problem rešen, čeprav ne povsem zadovoljivo. S priletnim trgovcem, s katerim je stanoval, se nista ujela. Ivan se ni mogel strinjati, da bo »čez štirinajst dni« pri nas drugače, kot je vedno trdil trgovec. Predobro je vedel, da se kolo zgodovine nikoli ne da zavrteti nazaj. Pa tudi gospodarju ni bilo pogodu, da se je Ivan – duhovnik, civilno zaposlil in da je hodil na sestanke. Posebno njegova kuharica je vedela mnogo povedati, češ da je komunist, ker se rdečim udiinja. Glavni vzrok pa je bil v tem, da Ivan ni imel nikoli časa za prazno žensko čenčanje. Zanj je bil čas predragocen, če je hotel opraviti vse dolžnosti, ki sta mu jih nalagala služba in duhovniški poklic. Vstajal je ob štirih, k počitku pa ni hodil nikoli pred enajsto ponoči.

V Ivanu je vedno bolj živela misel, kako priti do svojega keliha. Odločitev je dozorela, ko se mu je v nedeljo pri maši kelih razsul in so se deli razleteli po oltarju. Posebno mu je bilo nerodno, ker so to opazili tudi verniki.

»Še danes bi naročil nov kelih,« je potožil stari Francki, ki mu je hodila pospravljat, »ko bi le imel zlato. Pa ga nimam kje dobiti.«

Kje dobiti zlato, s to mislijo se ni ubadal samo Ivan, tudi zvesta, modra Francka si je s tem belila glavo. Drugo jutro po maši je stopila k že priletni ženi in ji potožila vse težave. Ženi, ki se je zavedala, da so ji dnevi šteti, je bila vseh priložnost, da še pred smrtjo spravi na varno zaklade tega sveta.

»Koliko zlata pa bi potrebovali?« »Za en kelih,« je Francka plaho pristavila. Gospa je poskala zlatnik, snela prstan z roke in vesela dejala: »No, za prvo silo bo že. Gospodu Ivanu pa naroči, naj se me spominja, kadar bo maševal z novim kelihom.« Francka je odšla vesela in srečna. Snela je še svojo verižico z vratu, tiho računala, potem pa počasi zamomljala: »Še en mali cekin moram dobiti.« Medtem ko je bil Ivan v službi, mu je pospravila sobo. Ko je odhajala, je na stopnicah srečala trgovčevu kuharico.

»Danes si pa zgodnja,« jo je Francka prijazno pozdravila. »Na trg moram,« je odvrnila kuhari-

ca. Francka je stopila za njo: »Ti se večkrat postavljaš s svojimi zlatniki, daj, napravi dobro delo z njimi. Saj veš, da si tudi z zlatim mamonom lahko kupiš nebesa.« »Komu... kako to misliš? Kam jih naj dam?« je postala kuharica vznemirjena. »Našemu gospodu se je pri maši razsul kelih, pa bi si rad naročil svojega, nima pa zlata. No nekaj sem ga že dobila, samo en cekin še manjka.« »Si nora, temu komunistu naj ga dam. Kaj pa misliš,« je vzrojila kuharica in kot furija odhitela. Pihala je kot mačka, ko jo popade pes. Vsem svojim enako mislečim je raztrobentala, kaj ji je Francka dejala in na mah je po vsem trgu šlo od ust do ust: »Da ga ni sram, tak gospod, pa pošilja ubogo staro ženo po mestu beračit za kelih. Fej, nobene časti ne pozna. Sram ga naj bo. Rdeči mu naj dajo, katerim služi. Tri vozila ima, pa še berači po mestu.«

Ivan in Stanko sta delala pri ugledni knjižni založbi in urejala društveno glasilo. Ko je prišel Ivan na običajni sestanek, ga je prijatelj čudno sprejel: »Ja, Ivan, kaj pa počneš. Ali nič ne daš na svoj ugled!« »Kaj pa je?« se je začudil Ivan. »Ja, kaj nič ne veš? Saj že vse mesto govori,« je postajal Stanko nezaupljiv. »Tri vozila da imaš, pa pošiljaš svojo betežno sobarico nabirat prispevke in zlato za svoj novi kelih. Rajši brez keliha kot pa z beračenjem do novega«, je Stanko samozavestno pribil.

Po rahlem vznemirjenju se je Ivan zasmejal in mirno pojasnil: »Kot veš, se mi je v nedeljo pri maši razsul kelih. Svoji dobri Francki sem zaupal, da bi takoj naročil novega, če bi le imel zlato. Ta dobra žena mi je hotela po svoje pomagati. Denarja pa ni prosjčila zame. Hvala Bogu, toliko ga še imam. Kar se treh vozil tiče, pa tole: staro kolo sem podaril beraču, moped prodal, vzem posojilo, za katerega si mi ti sam podpisal jamstvo in kupil fička. Za starega, bolnega očeta in mamu ga zelo potrebujem.«

»A taka je vsa stvar.«

Poleti je Ivan v domači cerkvi ob še živi materi in v krogu svojih dragih obhajal srebrno mašo. Predno je kelih odnesel posvetiti, ga je pokazal svoji zvesti Francki: »No, le vzemite ga v roke, dokler še ni posvečen. Tudi vaša tiha ljubizen je v njem, pa moje trpljenje!«

Čez nekaj dni je pismonoša prinesel Ivanu odločbo o invalidski upokojitvi, z njo pa tudi odpravnino. Tako je bil tudi dolg za kelih poravnán.

Dr. Aleš Stanovnik

Minilo je 40 let, ko je kot talec omahnil v smrt odlični organizator krščansko-socialističnega gibanja med obema vojnama na Slovenskem in soustvarjalec OF.

Vsako gibanje ima ljudi, ki se jih spominja s posebno zahvalo in spoštovanjem. Tak je bil Aleš Stanovnik, ki so ga 2. junija l. 1942 v Gramozni jami pokosile okupatorjeve svinčenko, kakor pred njim in za njim še številne mučenike, padle za našo svobodo. Aleš Stanovnik zasluži spoštovanje in hvaležen spomin kot plemenit človek, narodni in politični delavec, ki je od mladosti do mučeniškega konca stal trdno ob strani delovnega človeka in naroda. V smrt je omahnil, ko nam je bil sredi najtežjega narodnoosvobodilnega boja najbolj potreben. To je tragična usoda, ki jo zgodovina tolikokrat potrjuje na najbolj predanih in utrjenih revolucionarjih.

Po naravi je bil Aleš plemenita osebnost. Njegov lik je sijal in razodeval prepričanje in vero v človeka, v njegove tegobe in stiske. Za človekom – delavcem in kmetom – je videl narod in njegovo socialno in družbeno skupnost. Tudi opravljanje poklicnih dolžnosti, bil je pravnik, je premnogokrat združil z zastopanjem s krivicami prizadetega malega človeka, ki ga je kapitalistični družbeni red potiskal v stavke in na cesto. Koliko pravi socialno prizadetih je začel in vodil? Odprtega in plemenitega značaja se jim je približal in zastavil mirno in preudarno besedo. Človeški nastop mu je odprl širok krog znancev in prijateljev. Eritegoval je enako in drugače misleče. Bil je strpen in širok v izpovedovanju svojega nazora in prepričanja ter prav tak tudi za misel in prepričanje nasprotno mislečih. Užitek je bilo poslušati njegovo tehtno besedo, ki je vedno jasno poudarila izpovedano misel. V tem je bila moč njegove osebnosti. Njegov tovariški odnos na sejah in za omizjem je hitro ustvaril enakopravno razmerje navzočih in krepil demokratično vzdušje pri obravnavanju in sprejemanju odločitev, ki so bile ponavadi teoretično in praktično dobro utemeljene.

Iz globoke in prepričane narodne zavesti ter zvestobe delovnemu človeku je rasla tudi njegova idejno-politična osebnost, na katero je vplivala pomembna prelomnost družbeno-političnih razmer neposredno po prvi svetovni vojni. Ko je omahnil v smrt Janez Ev. Krek, je Aleš Stanovnik začel razumevati in sprejemati njegovo kršćan-

skosocialistično smer. Čutil in vedel je, da je treba Krekove nazore poglobiti in jim dati še večjo praktično vrednost. Spoznal je, da že precej okostenela klerikalna politika, ki se je vezala na centralistične in hegemonistične režime, ne daje svetle perspektive delovnim ljudem, ne narodu kot družbeni skupnosti. Odločno je stopil na pot ljudske demokracije in pluralističnega povezovanja, kakor so ga nakazovale narodne in ljudske koristi. Že v mladosti je bil Aleš z navdušenjem odprt za vsa prizadevanja, ki jih je sprožila Zveza delovnega ljudstva na občinskih volitvah l. 1922 v Ljubljani. To je bil zanj uspešen primer pluralistične povezave, ki je odločno kazala na praktične uspehe delovnega človeka. Aleš Stanovnik je imel pomemben vpliv na delo in pot Akademskega Orla, ki se je vedno bolj oddaljeval od Jugoslovanske orlovske zveze. Predvsem po Aleševi zaslugi se je Akademski Orel močno zbližal s krščanskimi socialisti in se začel zavzemati za demokratizacijo takratne orlovske zveze ter dalekosežne spremembe vzgojnega sistema. Konflikti so bili tako ostri, da je Jugoslovanska orlovska zveza razpustila Akademskega Orla. Aleš Stanovnik se je v tistem času dobro zavedal, da opozicijsko gibanje proti vladajočim režimom vodi k spremembi državne ureditve, k priznanju federacije, republike in ljudske demokracije.

Aleš Stanovnik je vedel, da je za ustvaritev nove politike potrebno veliko požrtvovalnega dela. Videl in čutil je praznine, ki so zijale med preprostim ljudstvom in inteligenco. Le stalno in uporno politično delo za ljudsko demokracijo, povezano z akcijami, lahko pripelje do prave rešitve. To pot, čeprav dolgo in zamudno, je vztrajno poglobljaj. V svojih spoznanjih je postal pravi vizionar in praktični usmerjevalec. Veliko si je prizadeval s trdo politično tlako, ki ni ostala brez uspeha. Vedno je znal najti teoretično in praktično pravilne rešitve. Pri tem mu je pomagalo veliko znanje. Kjerkoli je nastopal, so ga delovni ljudje sprejeli in spoštovali. Seveda pa nasprotnikov tudi ni manjkalo, zlasti ko so spoznali, da sta jim Alešovo delo in uspeh nevarna.

Aleševe politične nasprotnike je vznemirjalo predvsem njegovo prizadevanje in vodilna vloga pri ločevanju in osamosvojitvi krščanskih socialistov izpod vplivov klerikalizma ter pri poglobljanju političnega pluralizma in težnji za ustvaritev nove politične baze na Slovenskem. Zato je Aleš po vrnitvi iz pregnanstva v Srbiji z veliko zavzetostjo sprejel odrediščno vlogo OF in ji vse do svoje tragične smrti posvetil še zadnje moči svo-

jega življenja. V njej je videl utelešenje in združitve vseh zdravih in naprednih narodnih sil. Postal je duša in osrednja osebnost organizacije OF v Ljubljani. Njegova avtoriteta je bila nesporna. Z nevsiljivim in vedno mirnim nastopom je rušil nazorske pregraje in utrjeval rast OF. Čeprav je bil v ilegali, ga je sovražnik odkril in postavil pred okupatorjeve puške. Junaško je padel kot talec v Gramozni jami. Veliko predanost svojemu narodu je izpričal še pred smrtjo, ko je v poslovilnem pismu ženi in družini s stoično mirnostjo sporočil, da je zjutraj ob pol peti uri zvedel za obsodbo z ustrelitvijo. Zapisal je nad vse preprost in ganljivo jasen stavek: »Ne zavedam se nobene druge krivde, kakor te, da sem Slovenec. Kot kristjan sem pred smrtjo opravil svojo dolžnost.« Tako je pred 40. leti mučeniško umrl dr. Aleš Stanovnik.

Stane Kovač

*Večje ljubezni nima nihče,
kakor je ta,
da kdo da življenje
za svoje brate.*

Kapela ob cesti

Jožef z Marijo in Jezusom
v kapeli ob cesti modruje:
»V omejkih pomlad je vzcvetela,
voda po jarkih stoji,
vračajo štoklje se z juga,
jagnedom popki
pod gradom Nedeljskim
so že nabrekli,
gnoja na njive s traktorjem
kmetje še zadnji vlačijo:
koruzo bodo sejali,
njive, po zimi spočite,
bodo zorali...
Pri Veliki Nedelji
poldan je dolgo zvoni!«

Avto po cesti asfaltni
se hitro zapelje,
promet je kar velik
semkaj od Ptuja.
Še pred večerom radi bi
v Ormož ob Dravi prispeli.
Leon nas čaka,
v gor'co po stari navadi
popelje.
Sodi so polni kot lani,
dal jim ga Bog je obilo:
to bo veselje,
ob kruhu domačem in gnjati
se vince žlahtno bo pilo!
Še Jožef z Marijo in Jezusom
kakor v Kaani na ohceti
bi se na Vrhu vinskem odločil
in ga majolko še eno natočil!

**Vinski vrh, 19. marca 1978.
Lojze Jože Žabkar.**

Louis Adamič in slovensko »kulturno zlato«

V času, ko je svetu grozila II. svetovna vojna, je bil Louis Adamič že znan ameriški pisatelj. Tamkajšnji bralci so ga poznali predvsem kot pisca knjige »Dynamite« (Dinamit), za katero je prejel Guggenheimovo štipendijo. Le-ta mu je omogočila obisk domovine, v kateri je ostal skoraj leto dni. Ko se je vrnil v Ameriko, je napisal za nas še posebej zanimivo delo: »The Native's Return« (Vrnitev v rodni kraj). Znano je namreč, da se je Adamič zavestno odločil postati ameriški pisatelj, kar mu je takrat večina naših rojakov zamerila. Očitati so mu celo, da slovensko ne zna več, kar pa ni bilo res. Čeprav Adamič prvi dve desetletji svojega bivanja v Ameriki ni imel tako rekoč nobenih stikov z rojaki in domovino, razen rahlih vezi s sorodniki, je v začetku svoje literarne kariere veliko prevajal iz slovenščine v angleščino, s čimer si je pridobil zanesljivo znanje materinščine.

»Vrnitev v rodni kraj« je napisana v obliki reportaže, pomeni pa predvsem analizo političnih prilik v tedanji Jugoslaviji. Ko je pisatelj obravnaval vprašanje kulture, je doberšen delež odmeril ljudskemu izročilu. Knjiga je bila v Ameriki uspešnica, v domovini pa so jo kraljeve oblasti prepovedale, ker je v njej Adamič odkrito povedal, kakšne so politične razmere v njegovi deželi. Bivanje v Jugoslaviji je ufrdilo njegovo ljubezen do domovine in ga z njo usodno povežalo. Zato je »Vrnitev v rodni kraj« tudi spremenila nadaljnji Adamičev literarni razvoj. V skoraj vseh kasnejših delih se je več ali manj vračal k njej in spremljal usodo njenih ljudi.

Ko se je približala vojna in ko je nacistična Nemčija pregazila Čehoslovaško, pisatelju in politiku Louisu Adamiču ni bilo vseeno, kaj bo z Jugoslavijo, kaj s Slovenijo, kaj s slovenskim »kulturnim zlatom« in kaj s slovenskimi knjižnimi umetninami? Le tako je razumeti poziv, ki ga je 14. aprila 1939 naslovil na slovenske podporne organizacije, od katerih pa sta po doslej ugotovljenih podatkih samo dve pokazali dobro voljo. Besedilo povabila podpornim organizacijam je hranil publicist Janko N. Rogelj, kateremu ga je Louis Adamič osebno poslal 20. junija 1939:

»Slovenskim podpornim organizacijam v Ameriki:

Z ozirom na dejstvo, da naši rodni Sloveniji prav resno preti slična usoda, kakršna je nedavno zadela Česko, se pojavlja vprašanje, če ne bi mogli ameriški Slovenci rešiti vsaj nekaj slovenskega »kulturnega zlata«. Ali naj mirno gledamo, da bodo morda poslani v koncentracijska taborišča taki predstavniki slovenstva, kot so na primer pesnik Oton Župančič, pisatelj F. S. Finžgar, Alojz Kraigher, Mile Klopčič, Alojz Gradnik, Ivan Pregelj, Angelo Cerkvenc itd., ali da se uničijo slovenske literarne (knjižne) umetnine? Evropske države pošiljajo svoje zlato na varno v Ameriko. Ali bi se dalo kaj sličnega ukreniti glede slovenskega kulturnega zlata?

Slovenske podporne organizacije v Ameriki predstavljajo največjo organizirano moč Slovencev v tej republiki, zato se v tem kritičnem času obračam nanje s sugestijo in prošnjo, da v tem oziru kaj ukrenejo, če sodijo, da jim je mogoče v smislu njihovih pravil. Morda bi bilo umestno, da glavni odborniki posameznih organizacij o tem nemudoma razpravljajo in če bi prišli do ugodne-

ga zaključka, da bi potem glavnih uradov sklicali konferenco vseh organizacij, na katero bi vsaka od njih poslala gotovo število zastopnikov. Ti zastopniki naj bi sestavili načrt, ki bi se jim zdel primeren, in morda bi mogli tudi sestaviti odbor, ki bi imel poverilo podvzeti potrebne korake, ako bi položaj tako zahteval.

Poudarjam, da kot oseba nimam v mislih nika-kega določenega načrta, kako naj bi se ta misel uresničila, niti ne želim delati vtisa, da iščem kakega osebnega zadoščenja, prepričan pa sem, da nekaj bi morali ukreniti, ako se zavedamo svoje odgovornosti kot slovenski Amerikanci. Vse nadaljnje ukrepe prepuščam slovenskim organiziranim skupinam v Ameriki, ker smatram, da so edinole te upravičene govoriti v imenu celote.«

Jože Bajec

Ko lipe dehtijo

*Ko lipe dehtijo in lilije bele
in trta odpira vonjavi svoj cvet:
svet je kot sat in vanj mi čebele,
prazvoki ljubezni, prinašajo med.*

*Kot lipe in lilije, trte cvetoče,
srce se razširi, v njem vzklije pomlad,
Oj, v jutrih mi vriska, zvečer se razjoče,
ko poln je medice, pelina moj sat.*

*Kaj hočem s tem srcem, nikdar ne miruje,
v njem, v tajnih globinah, gori in kipi;
se vdano brezkončni ljubezni daruje –
Naj mi v hrepenenju in žrtvah zgori!*
(1958)

Milka Hartman

Žene v cerkvi (Werner Berg, 1958)

Ivan Pregljev

Pisateljsko delo Ivana Preglje je živo prisotno v zavesti mohorjanov in Mohorske družbe. Težko je verjeti, da je preteklo že sto let od njegovega rojstva in že tudi deset let od njegove smrti.

Delo Ivana Preglje nam je približala Mohorjeva družba z izdajo osmih knjig njegove leposlovne proze. Teh osem knjig z nad 3000 stranmi je urednik France Koblar pospremil z obširno spremno besedo in bogatimi pojasnili in nam tako prikazal pomembnost in izvirnost Pregljeve pisateljske besede, ki je miselno in oblikovno zahtevna. MD je v Večernicah ponatisnila roman Tolminci in potrdila veljavnost svojega pisateljskega sodelavca. Čas po drugi vojni ni bil naklonjen duhu in besedi Pregljevega ustvarjanja, danes pa se bistveno spreminja in Pregljev vstaja pred slovenskimi bralci v svoji izvirnosti, lepoti in bogstvu.

Pregljev je do prve svetovne vojne napisal šte-

vilne ljudske povesti, tudi v verzih, največ v mohorskem koledarju. Bile so to romantične zgodbe z očitnim vzgojnim namenom. Osebnost in nacionalni pretresi, ki jih je prinesla prva svetovna vojna, pa so sprožili v pisatelju spoznanje in hotenje, da se odtrga od ljudske vzgojnostne tendence in zastavi svojemu pisanju višje umetniške cilje. Od povesti Mlada Breda, ki jo je naslovil na ljudsko slovensko balado, izšla je v SV leta 1913, gre njegova pisateljska pot stran od tradicionalne, ljudske proze v smer vedno zahtevnejše leposlovne umetnosti. V naslednjem desetletju ustvari prozna dela, ki pomenijo nekaj vrhov naše proze.

Po smrti Ivana Cankarja tja do leta 1927 je bil Pregljev vodilna, najmočnejša slovstvena osebnost. V tem desetletju je napisal vrsto povesti, novel in romanov, da smo kar začudeni nad njegovo plodovitostjo in samosvojo oblikovno ustvarjalnostjo, obenem pa izpričuje njegova proza poglobljena spoznanja o človeku in narodni skupnosti, zvestobo rodu in krščanski misli.

Na začetku tega desetletja stoji Pregljev najobširnejši tekst, roman Tlačani. Nastal je sredi svetovne vojne in izhajal v dveh letnikih revije Dom in svet; pozneje ga je preoblikoval in izdal v knjigi na Goriškem leta 1927. Z veličastno širino je upodobil upor svojih tolminskih rojakov v začetku 18. stol in izpovedal v zgodbah ljudi in pokrajine grenak boj s plemiško gosposko in bidek konec v ognju in pod rabljevo sekiro. Boj za nacionalno in družbeno osvoboditev in za zmago človečnosti je za Tlačani, v predelani izdaji z naslovom Tolminci, nadaljeval z romanom Zadnji upornik leta 1918–1919, v predelani knjižni izdaji Štefan Golja in njegovi leta 1928. Ob teh obširnih besedilih je ustvaril vrsto povesti, novel in črtic s podrobno sliko tolminskih pravad za zmago enakopravnosti in obračunov s krivico.

Ista leta je Pregljev pisal tri dela, roman, dramo in povest o človekovih problemih: duhovsko povest Plebanus Joannes, leta 1920, svetopisemsko dramo Azazel, leta 1921 in povest o smrtnem boju slovenskega protestantizma Bogovec Jernej, leta 1923.

Z novimi izkušnjami in poglobljenim umetniškim čutom je za Mohorjevo družbo in primorske knjižne družbe napisal nekaj ljudskih povesti. Ob rojstni Tolminski je po službeni poti spoznal drugo slovensko pokrajino, Gorenjsko, ki mu je dala nov polet za zunanjo in notranjo podobo slovenskega človeka. Ob Gorenjski in Tolminski pa so se, mu razodele tudi obrobne dežele, Istra in

Koroška, ob njih pa evropski, posebno laški svet. Povesti Peter Pavel Glavar, poznejši Odisej iz Komende, leta 1922, je dala streho Mohorjeva. Na Primorsko se vežejo Zgodbe zdravnika Muznika, leta 1923. V domači kraški svet in na Laško posegajo zgodbe Magistra Antona, leta 1929–30. Istri je posvečena povest Božji mejniki, leta 1925, Koroški pa povest Umreti nočejo, leta 1930. Vzporedno so nastajale številne krajše zgodbe in novele, nekatere pravi biseri naše lep-slovnice proze.

Že zgolj to naštevane Pregljevih proznih del dokazuje pisateljevo izredno plodovitost, neprestano iskanje slovenskega obraza v različnih pre-sekih preteklosti, neizčrpnih kulturnih in duhov-nih zrcal in slovenskega ozemlja. Ljudje v njego-vi prozi so naši kmetje in meščani. Med izobra-ženci in vodilnimi osebnostmi duhovnega življe-nja pa so osrednje postave duhovniki, podobe prevratnih časov, različnih zunanjih in notranjih bojevnikov. Ob duhovniških likih stoje še študen-ti in slovenski literati. Nihče od slovenskih pisateljev ni upodobil toliko obrazov naših delav-cev kakor Pregelj. V povesti Šmonca, leta 1924 je priklical iz preteklosti pesnika Simona Jenka in vrsto njegovih sodobnikov. V dramski obliki V Emav je utelesil Franceta Prešerna. Meščansko baročno Ljubljano s študenti in učitelji je pričaral v povesti Peter Markovič, strah ljubljanskih šol-arjev, leta 1929, Bleiweisovsko ozračje pa z romanjem Matije Valjavca Na vakance. Prava povodenj skic, glos, kritik, obrazov vrste sloven-skih ljudi, ki so soustvarjali duhovno podobo našega naroda, povodenj sooblikovalcev naše re-sničnosti.

Teh nekaj stavkov ob Pregljevi obletnici je le spomin na njegovo delo in opomin, naj se ponov-no in popovno vračamo k njegovi besedi. Vedno znova nas bo obogatila!

V.S.

Gozdovi cvetejo

Vsako pomlad me presenečajo milijoni in mili-joni cvetov, ki jih sonce privabi iz zemlje in poženejo iz drevesnih vej. Belo in rdeče, rumeno in modro, rožnato nadahnjeno cvetje pokrije vr-tove in travnike, poživlja doline in planine.

V jeseni, v septembru in oktobru vrtovi in travniki zgubijo svojo poletno odejo. Tedaj se začnejo prebujati tisočere barve na drevju. Ču-dim se cvetočemu drevju, cvetočim gozdovom.

Pisatelj H. K. Andersen je zelo lepo povedal, da je september slikar, mojster barv. Res! Kakor se ljudje na vrhuncu svojih življenjskih moči malo ločijo med seboj, tako je poleti vse drevje zelene barve, ki se malo loči druga od druge. V jeseni življenja pa se ljudje vedno bolj razlikuje-jo drug od drugega, pri vsakem se življenjska zrelost kaže nekoliko drugače; pešanje moči se pri nekom pokaže prej, pri drugem pozneje. Tudi drevje v jeseni izraziteje razkrije svoje značilno-sti, vsako drevo stopi iz svoje brezimnosti in se predstavi s svojo barvo, poje svojo pesem.

Bukev zažari v jesenskem soncu in njeno listje dobi barvo starih zlatnikov.

Breza se ogreje z nežno rumenim, kar prosoj-nim pajčolanom.

Hrastovi listi postanejo temnorjavi kakor us-nje, kakor star zimski plašč.

Macesen ima iglice rumene ko žafran.

Ko milo oktobrsko sonce objame gozdove, zaplapolajo v ganljivi lepoti slovesa. In nato se po drevju in grmovju prelivajo nešteti barvni odten-ki – veličastna pesem barv.

Smreka, bor in hoja s svojim temnim zelenilom šele v jeseni stopijo pred nas in pridejo do velja-ve, vrhunec pa dosežejo pozimi, v snegu, ko je drugo drevje golo, njihova zrela zelenost pa se tako prijetno ujema s snežno belino.

Tudi december zna s svojim snežnim čopičem pričarati nešteto lepotnih prizorov. Vsako drevo in vsak grm, vsaka veja in vejica, vsaka streha je drugače obložena, pobarvana z belo snežno plast-jo, kakor bi jo nametal razigran umetnik. Kako lepo se snežna belina, ki se uleže na deblo, na veje in vejice, prilega vsakemu drevesu, vsakemu grmičku, vsaki barvi!

April in maj sta meseca pomladanskega cvetja, oktober in november sta meseca jesenskega cvet-ja. Kakor je spomladi vsak dan več zelenja in cvetja, tako je v jeseni vsak dan več zrelih, polnih barv... neskončno lepa pesem barv... ki se je oko nikoli ne naveliča.

Hvala in slava Velikemu Mojstru, ki se nam razodeva v lepoti narave, ki nam je pripravil to razkošje barv..., ki nam je podaril oči, da more-mo to bogastvo sprejemati... in srcé, ki ga lepota razveseljuje in osrečuje!...

Jože Gregorič

Dunajska vojna – 1683–1699

Največja in najdaljša vojna ob koncu 17. stoletja je v zgodovini pisju znana kot dunajska vojna, po borbi Beñetk s Turki pa tudi kot morejska vojna. Začela se je z zadnjim turškim pohodom v srednjo Evropo in je pomenila velik preobrat, ki je usodno vplival na zgodovinski razvoj jugoslovanskih in tudi drugih srednjeevropskih narodov. Začetki tega razpleta, odvisnega od položaja oz. razmerja moči Habsburžanov v evropski politiki, pa segajo v drugo polovico 17. stoletja.

Od miru, sklenjenem za dvajset let 1664. leta, sta bila turška nevarnost in turško vprašanje za avstrijsko hišo in njene dedne dežele odrinjena v stran. V Rimskem cesarstvu nemške narodnosti (avstrijske dežele in nemško cesarstvo), cesarstvu tako različnih interesov, se je dinastično habsburška politika združila s cesarsko. Poglavitno mesto v politiki Habsburžanov je namreč na eni strani zavzemalo vprašanje, kako si zagotoviti nasledstvo po španski veji dinastije, na drugi strani pa je Leopold I. (1657–1705) kot nemški cesar moral braniti ozemlje nemške države, ki ga je ob Renu postopno osvajala iz »dinastičnih razlogov« absolutistična Francija. Vendar pa dunajski dvor tudi v svojem vzhodnem delu cesarstva ni imel urejenih stvari. Z začetkom absolutistične vlade habsburških dežel je ogrsko plemstvo začutilo, da bo izgubilo stanovske pravice in poseben položaj svojih dežel. Z namestitvijo stalnih cesarskih najemniških čet v obmejnih utrdah Ogrske (1650) je med ogrskim plemstvom raslo nezadovoljstvo, neprestano so prihajale pritožbe proti »tujim vojakom«, »Nemcem«. Vse močnejša je postajala zahteva po vojni proti Turkom in po osvoboditvi ogrskih in hrvatskih pokrajin izpod turške oblasti, saj se je ogrskemu plemstvu zdelo, da bo vnovično združenje dežel krone svetega Štefana najboljša obramba pred nameni dunajskega dvora.

Mir iz leta 1664 pa ni bil pogodu tudi hrvaškemu plemstvu. Z Nikolajem, na čelu, potem pa s Petrom Zrinjskim in ogrskimi magnati je prišlo do zaróte, ki jo je dunajski dvor leta 1670 zlomil. Odprava stanovske ureditve in rekatolizacijske namere centralne vlade so na Ogrskem sedaj povzročile vstajo »kurucov« (ime je nastalo leta 1514 in je označevalo kmete, ki naj bi šli na

križarsko vojno proti Turkom), mnogi so se kot begunci umaknili v Erdelj (Transilvanija), od koder so s turško pomočjo organizirali vpade. Dunajski dvor je absolutistično politiko sicer postopno opuščal – na Hrvaškem je l. 1680 spet uvedel bansko čast, na Ogrskem pa je leto dni kasneje obnovil čast ogrskega palatina –, kljub temu pa se je položaj na Ogrskem zelo poslabšal, kar je privedlo do še večjega upora. Emerik Thököly, vodja upora, si je zagotovil pomoč iz Francije (1677), Turki so mu obljubili pomoč »tudi iz Azije, če iz Evrope ne bo zadostna«, od sultana je dobil naslov ogrskega kralja, sam se je priznaval za sultanovega vazala. Do l. 1681 so uporniki obvladovali celo gornjo Ogrsko, boji leto dni zatem so pomenili že uvod v dolgo vojno s Turki.

Nasproti tako ogroženega habsburškega cesarstva je stalo osmansko cesarstvo. Imperij, v katerem so živeli različni narodi, rase in religije, so pretresali v 17. st. fevdalna anarhija, upori, verski spori, ekonomske in finančne krize. Reforme velikih vezirjev Köprülüjev so v drugi polovici stoletja Turke okrepile, pa vendar ne v taki meri, da bi zagotavljale notranjo trdnost – vojna je ostala v bistvu glavni pogoj za obstoj turške države.

Pod Köprülüji je začela Turčija ofenzivo proti krščanskemu svetu. Zaradi Erdelja, nad katerim sta si tako Avstrija kot Turčija prisvajali oblast, je l. 1663/64 prišlo do vojne, v kateri je Leopold I. kljub zmagi sklenil za Turke ugoden mir. Osmanska vlada (Porta) si je nato prizadevala, da bi osvojila beneški otok Kreto, ki ga je nekaj let zatem tudi dobila, potem pa je v 70-tih letih začela vojno s Poljsko in zatem še z Rusijo. Ko je bil sklenjen mir s Poljsko in nato l. 1681 še z Rusijo, je imela Turčija proste roke za novo vojno.

Razmere na Ogrskem je turški sultan Mehmed IV. izrazil za pohod na Dunaj. Habsburški dvor, zaposlen z agresivno politiko Ludvika XIV. na zahodnih nemških mejah, se je trudil, da bi s Turki obnovil mir. Vendar pa so ga brezuspešna pogajanja prisilila, da je sklenil zvezo s Poljsko in papežem. V istem času se je začel pohod pod vodstvom bojevitiga velikega vezirja Kara Mustafa. Turki in Tatari so z vojsko okrog 60.000 borcev in s še veliko večjim pratežem 14. julija 1683 v obliki polmeseca oklenili Dunaj. Dva meseca so oblegali junaško posadko ene najmočnejših trdnjav krščanskega sveta. Istočasno so turške čete ropale tudi po drugem zasedenem ozemlju – v suženjstvo so odpeljali okoli 60.000

ljudi od štirih let naprej in požgali okoli pet tisoč krajev. Tudi Kranjska je poslala na Štajersko najemnike pod Valvasorjevim poveljstvom, da bi zaščitili morebiten vpad Turkov v slovenske dežele.

Končno so Dunaju prišle na pomoč poljske, avstrijske in nemške čete, ki so pod vodstvom poljskega kralja Jana Sobieskega v nedeljo 12. septembra 1683 pri Kahlenbergu turške sile popolnoma razbile. Katastrofa je prišla tako nepričakovano, da so Turki v splošnem begu zapustili svoj vojaški tabor pred mestom skoraj nedotaknjen. Med obilnim plenom, ki ga je v največji meri dobil poljski kralj, je bilo tudi skladišče hrane, v katerem so našli do tega časa skoraj neznano kavo.

Krščanski svet, ki je z izredno napetostjo in strahom zasledoval potek turškega obleganja, je ob novici o zmagi zajelo nepopisno veselje. Izdana so bila številna poročila, letaki, slike in spominski kovanci, nastale so pesmi, himne, drame, epi, ljudske pesmi in pridige v »vseh jezikih o tem groznem obleganju in junaški obrambi Dunaja«. Cerkev je dan velike zmage proglasila za praznik Marijinega imena. V Carigradu pa je Kara Mustafa o porazu poročal v stilu, ki spominja na današnji jezik, namreč »da je prišlo do obojestranskih velikih izgub, prekinitve obleganja in umika v najboljšem redu brez kakršnekoli nesreče«.

Vzroke turškega poraza je že takrat dobro opisal turški dvorni ceremoniar: ki pravi, da »je bila v vojski neštevilna množica trgovcev, ki so bili tu zgolj iz dobičkaželjnosti; da so bili po 60 dneh stalnega obleganja in življenja po rovih vojaki izčrpani (Turki so navadno oblegali največ 40 dni, op. V. S.); da so bili konji za odločilno bitko podhranjeni, ker že dva meseca niso dobili ječmena; da so se počela dejanja takšne gnusobe in greha, ki niso nikoli in nikdar mogla ugajati Alahu«. Poraz torej ni bil posledica minimalne številčne premoči turških nasprotnikov, pač pa boljša vojaška organiziranost, disciplina in boljše orožje, v tem pa je zahodna Evropa trajno obdržala premoč.*

Po bitki pri Dunaju je cesar Leopold I. takoj ponudil mir, toda veliki vezir je ponudbo zavrnil, s čimer se je dolga vojna v bistvu začela. Združena krščanska vojska je nadaljevala s preganjanjem Turkov po severni Ogrski, obenem pa se je Avstrija začela pogajati z Benetkami za sklenitev zveze. Beneška republika, takrat še nevtralna, je sprva skušala preprečiti spontan upor proti Turkom. Ta se je začel v Dalmaciji, ko se je izvedelo za poraz turške vojske pred Dunajem. Toda ko so Benetani videli, da bodo po sklenitvi miru ostali praznih rok, so upornike v Dalmaciji podprli, stopili pa so tudi v zvezo z Avstrijo in Poljsko.

5. marca 1684 je bila podpisana pogodba, ki jo je papež Inocenc XI. imenoval Sveta liga. Vse tri sile so se obvezale, da bodo vojno vodile samostojno, da bodo obdržale zavzeta ozemlja, da se brez soglasja drugih ne bodo pogajale ali podpisale mir s sovražnikom. V tem času je dunajski dvor sklenil tudi dvajsetletni mir s Francijo, zato je lahko nadaljeval z ofenzivnimi akcijami vzdolž celotne evropsko-turške meje. Vojskovodja Karol Lotarinški je prevzel glavne operacije na Ogrskem in prodrli celo do Budima, naslednje leto pa je avstrijska vojska zavzela skoraj vso gornjo Ogrsko. Številna mesta so bila po vojnem običaju časa izročena v ropanje vojske, v tem se vzhodna in zahodna po svoji temeljitosti in grozovitosti nista v ničemer razlikovali.

Novica o turškem porazu je imela velik odmev med pokorjenimi narodi na Balkanu. »Očiščevalna« akcija pod vodstvom bana Erdödyja in varaždinskega generala Leslieja se je začela tudi v Slavoniji. Zavzeli so pomembno turško oporišče Virovitico in vrsto drugih krajev ter leta 1685 prodrli do Osijeka. V Liki je akcije začelo samo ljudstvo pod vodstvom svojih knezov in osvojilo področje nad Karlobagom in dolino Gacke, krajiške čete pa so zavzele vrsto manjših utrd. Pod vodstvom svojih vojvod in z naslonitvijo na Benetke je bila osvojena skoraj vsa Dalmacija razen Knina in Sinja, ki sta padla leta 1686.

Uspehi avstrijske vojske so močno vplivali tudi

* Na tem mestu omenimo še katoliškega duhovnika Juraja Križaniča (1617–1683), ki je prišel po več kot dvajsetih letih iz Rusije in v bitki pred Dunajem padel. »Bil je glasnik slavizma, glasnik ideje o jezikovni in etnični enotnosti Slovanov, ki jo je tesno povezoval z idejo o cerkveni enotnosti. Tega ni razumel v smislu takrat običajne unije, temveč kot pomiritev pravoslavne cerkve z Rimom. Menil je, da je nevarnost nemške premoči za slovanstvo v celoti, še posebej pa za njegov

hrvatski del, enaka pogubi, ki preti Zadunajcem (Južni Slovani) od Turkov. Rešitev je Križanič videl samo v Rusiji, zibki slovanstva, ki je v tem času edina imela vladarja slovanske krvi.« (J. Šidak) Križaničevo življenje se je izteklo ravno v času, ko je njegova ideja o potiskanju Turkov iz Evrope in o osvoboditvi Južnih Slovanov začela postajati resničnost, le da je namesto ruskega carja vlogo v tem zgodovinskem poslanstvu prevzel eden od Habsburžanov.

Nasprotnika pred Dunajem 1683: veliki vezir Kara Mustafa in poljski kralj Jan Sobieski

na Srbe na Ogrskem, ki so v času obleganja Budima začeli tesno sodelovati z dunajskim dvorom. Na Dunaj je prišel Novak Petrovič s prošnjo, da bi se na avstrijsko ozemlje lahko preselilo 3000 banatskih Srbov, ki bi se borili proti Turkom. Dunaj je ponudbo sprejel, in od tega časa so se pričele stalne migracije srbskega naroda iz turškega na avstrijsko ozemlje. Obratno pa se je muslimansko prebivalstvo na ogrskih tleh začelo množično premikati globoko v zaledje, predvsem na ozemlje bosanskega pašaluka. Po padcu Budima, »ključa osmanskega cesarstva«, 2. septembra 1686, je bila pot proti Beogradu odprta. Vojna se je razvnela še bolj, ko je proti Turčiji nastopila tudi Rusija. Osmansko cesarstvo je bilo na robu gospodarskega propada, zato je veliki vezir ob koncu leta 1686 predlagal mirovna pogajanja. Do sporazuma ni prišlo in tajni svet dunajskega dvora je sklenil aprila naslednje leto vojno nadaljevati.

V naslednjih treh letih so imeli zavezniki na vsej fronti velike uspehe. Cesarski generali so leta 1687 strahovito zatrli poskus turške ofenzive na Mohačkem polju. Ta poraz in osvojitev skoraj vse Ogrske sta spodbudila tudi druge banatske Srbe, da so se izselili. Po sporazumu z Dunajem je, spet pod vodstvom Novaka Petroviča, prišlo do preselitve večjega števila banatskih Srbov (okoli 5000). Vendar se je sedaj že kazalo, kako bo Avstrija rešila tako imenovano vzhodno vprašanje. Kot zaščitnik krščanstva pred islamom, je hotel dunajski dvor uporabiti krščanske narode

proti Turkom, njihovo oblast pa seveda zamenjati s svojo.

Po padcu Beograda leta 1688 je avstrijska vojska naslednje poletje udarila proti jugu. Razdeljena v dva kraka se je pod vodstvom Ludvika Badenskega usmerila proti Vidinu, pod vodstvom Piccolominija pa je prodirala prek Prokoplja na Kosovo. Iz Prištine je vojska skozi Kačanik prodrla do bogatega Skopja, toda ker je Piccolomini mislil, da ga ne bo mogel obdržati, je »odločil, čeprav ne iz srca, pokopati mesto pod pepelom«.

Srbija je v tem času izredno trpela. Že ko je šla turška vojska leta 1683 na Dunaj, je na pohodu skozi Srbijo neusmiljeno ropala ljudstvo, ki je bilo v vojnem času pod izrednimi davčnimi pritiski in nasiljem lokalnih oblasti. Zemlja je ostala pusta in opustošena, ljudstvo je bežalo v mesta in utrjene kraje. Veliko Srbov pa je bilo vključenih v pomožne turške odrede, ki so se sedaj vključevali v avstrijske oddelke ali pa so formirali posebne odrede pod poveljstvom svojih oficirjev. To so bili poklicni vojaki – najemniki in ne borci za osvoboditev. Toda na ljudstvo so dobro vplivali, saj sta že njihova prisotnost in etnična pripadnost pripomogli k borbeni razpoložnosti srbskega kmeta. Kmet je šel v borbo z večjim občutkom narodne in razredne zavesti, vnesel je verski zanos pravoslavnih in željo po svobodi. In prav to je po padcu Beograda zanetilo upor, ki je zajel skoraj vso zahodno Srbijo.

Istočasno, ko so v teh nemirnih časih upi prehiteli stvarnost, so se pojavile ideje o osvoboditvi

Srbije, katerih nosilka je bila tudi srbska cerkev. Ta je imela v zgodovini srbskega naroda poseben položaj. Z negovanjem spomina na nekdanjo slavo in veličino srbske države je versko in duhovno združevala ves srbski narod. V času turškega terorja, splošnega kaosa v osmanskem cesarstvu, izgube jurisdikcije pečke patriaršije nad od Avstrijcev zavzeto Ogrsko in Slavonijo, je patriarh Arsenije III. Crnojević videl edino rešitev v tem, da se obrne na ruski dvor s prošnjo za pomoč in zaščito. Politični cilj je bil, da bi najmočnejša pravoslavna država nastopila proti Turkom in jih pregnala iz Evrope. S tem bi obenem preprečila prihod Avstrijcev in Benečanov, na Balkanu pa bi se pravoslavni narodi združili v eno državo pod oblastjo ruskega carja. Ta koncept je daleč presegal ideja izobraženega grofa Djordja Brankovića, ki se je izdajal za potomca despotov Brankovićev. Njegova je bila ideja o »ilirskem kraljestvu«, ki bi obsegalo nekoliko razširjeno ozemlje stare srbske države pod vladavino despotata. Z Avstrijo, s pomočjo katere bi bila država ustanovljena, bi jo vezale le rahle vezi – neke vrste personalna unija. Cesar, ki je računal, da bo z Brankovićevim posredovanjem lahko vplival na Srbe, da bi se obrnili proti Turkom, ga je sprva podpiral in mu poklanjal zveneče naslove. Ko pa je dunajski dvor videl, da Branković nastopa samostojno in da hoče dežele, ki jih je osvajala avstrijska vojska, se je odločil, da ga bo odstranil. S pretvezo so ga zajeli in ga internirali najprej na Dunaj, nato pa v Heb na Češkem, kjer je leta 1711 umrl. Brankovićeve ideje so imele velik odmev zlasti kasneje v zgodovinskem razvoju, v tistem času pa so dogodki in stanje srbskemu narodu narekovali drugo pot.

Ko je avstrijska vojska prodirala ob Moravi proti jugu, se je uprlo tudi ljudstvo v Makedoniji. Pod vodstvom Karpoša (Karpoševa vstaja) je osvobodilo Krivo Palanko, Kratovo in Kumanovo. Cesar Leopold I. je podelil Karpošu naslov kneza, da bi ga pridobil in obdržal na svoji strani.

V strahu pred Turki je srbski patriarh Arsenij III. že pred prihodom Piccolominija zapustil Peč in pobegnil v Nikšić. Piccolomini ga je povabil, naj se vrne nazaj in spodbudi ljudstvo k splošni vstaji. Toda patriarh je medtem navezal stike z Benečani in šele grožnja, da nameravajo Avstrijci v Peči izpeljati volitve za drugega patriarha, ga je prisilila, da se je v začetku novembra 1689 vrnil v Peč. V Prizrenu je Piccolomini v bolniški postelji začel pogajanja s »starešinami sosednjih narodov« (plemen), vendar do srečanja s patriar-

hom ni prišlo. General je dobil kugo in je pred srečanjem 9. novembra umrl. Kmalu zatem pa je začela avstrijska vojska doživljati neuspehe.

Ves ta čas so potekali boji na hrvatski meji in v Slavoniji. Pri potiskanju Turkov iz Slavonije je imelo pomembno vlogo ljudstvo pod vodstvom svojih prvakov, zlasti Luke Ibršimovića, vikarja zagrebskega škofa v turški Slavoniji. Ljudstvo, ki je cesarsko vojsko sprejelo v velikini veseljem, je to navdušenje kmalu izgubilo, kajti avstrijska vojska je nasilno jemala živino in živež. Precej ljudi se je zaradi tega že leta 1688 umaknilo v Bosno.

S pomočjo domačih oddelkov je avstrijska vojska v teh letih zasedla še Liko in Krbavo, Benetke pa so si prizadevale, da bi Turkom iztrgale del Hercegovine, tako bi z vseh strani obkolele Dubrovnik in ga prisilile k predaji, obenem pa Avstrijcem preprečile prodor proti Jadranskemu morju. Kljub nasprotovanju Avstrijcev in Dubrovčanov in seveda Turkov, se jim je posrečilo zavzeti vse zaledje dubrovaške republike, hkrati pa so Benečani navezali tesnejše stike s Črnogorci. Ti so maja 1688. na zboru v Gradcu odrekli pokorščino sultanu, jeseni pa so Benečani postavili na Cetinju svojega guvernerja in vojaško posadko.

Beneški uspehi v Dalmaciji in Moreji ter avstrijski na Ogrskem in v Srbiji so pokazali zaostalost osmanskega cesarstva, dezorganiziranost državne oblasti in so odprli vrata vsem socialnim, verskim, narodnim in osebnim borbam v večnacionalni despotiski državi. Do uporov je prihajalo ob poskusih mobilizacije v Egiptu, iz katerega so sicer francoske ladje vozile živež v lačni Carigrad, dezerterstvo je postajalo masovni pojav, poraz pri Mohaču pa je prelil rob kozarca – uprla se je vojska ter odstranila velikega vezirja in sultana Mehmeda IV. je zamenjal njegov brat Sulejman II., veliki vezir pa je postal Sijavuš paša. Toda padec Beograda, ki so ga bili tako veseli cesar Leopold, papež in Benečani, ter poskusi velikega vezirja, da bi obdavčil bogate spahije, so privedli do novega državnega udara. V tem trenutku je z vojnamo zasičena in hrane lačna množica v Carigradu dodobra oplenila mesto, vendar je sultana podprla. Drugi državni udar spahij se je tako ponesrečil, središče odpora je ostalo v Mali Aziji in na Balkanu. Na Balkanu je bil nasprotnik centralne sultanove oblasti Jegen Osman paša, ki je bil oženjen s hčerko odstavljenega sultana in nečak vodje spahijskega upora. Izpred obleganega Beograda se je celo umaknil, da bi ohranil svojo silo okoli 8000 mož, s katerimi je prebivalstvo po Srbiji in Makedoniji strahoval in plenil. Sprva še nemočna carigradska Porta ga je premišljala na razna vojaška mesta, nato pa je nadenj poslala vojsko, ki ga je pri Peči premagala in ubila.

V šestih letih vojne so Turki od Dunaja do Skopja doživljali same poraze. Doma so deželo pretresali nemiri, zakladnica je bila prazna in niti na krmilu države niti v vojnem taboru ni bilo nadarjenega človeka. Porta si je želela mir. Na Dunaj je poslala svečano poslanstvo.

Že med tem, ko je šla mirovna delegacija na Dunaj, pa se je razmerje sil spremenilo. Novi veliki vezir Mustafa Köprülü se je mrzlično pripravljal na vojno. Posrečilo se mu je preurediti vojsko in popraviti državni finančni primankljaj. V Makedonijo sta poleti 1689 prišli dve močni vojski pod vodstvom Halil paše in velikega vezirja in začeli prodirati proti severu. Najprej so Turki zlomili Karpoševe upornike, njega samega pa ujeli in ga v Skopju nataknili na kol. Avstrijska vojska in srbski prostovoljci so nudili prešibek odpor, da bi lahko zaustavili besneče turške in tatarske čete, dunajski dvor pa ni mogel poslati okrepitev. Ob Renu je namreč Francija iz »dinastičnih razlogov« spet začela novo vojno

(1688–1697), kateri se je zoperstavljala Avstrijška liga zahodnih držav vendar pa je zahtevala tudi čete z Balkana.

Ž avstrijsko vojsko se je začel umikati tudi del srbskih prostovoljcev. Srbsko in makedonsko prebivalstvo je zajel strah pred turškim in tatarskim maščevanjem – začela se je tako imenovana Velika selitev Srbov. To je bil splošen beg, ki ga je kasneje v nekem pismu patriarh Arsenij III. opisal z besedami: »Turki so nas pregnali in odšli smo, ne da bi vedeli drug za drugega.« Tako je velik del prebivalstva stare Srbije in Makedonije zapustil svojo domovino in odšel na sever, njihova bivališča pa so kmalu zasedle velike skupine muslimanskih Albancev, s čimer se je popolnoma spremenila etnična struktura teh pokrajin (Kosovo, Metohija). Dunajski dvor je zaradi težkega položaja na fronti skušal znova poslati v boj čim več Srbov. Cesar Leopold I. se je aprila 1690 obrnil na Srbe z obljubo do posebnih pravic, če se mu pridružijo.

Čim bolj se je stekala reka beguncev v Beograd in njegovo okolico, je cerkvenim in svetnim poglavarjem postajalo jasno, da morajo nekaj ukreniti. Patriarh je v začetku poletja 1690 sklical v Beogradu zbor cerkvenih in svetnih starešin, ki je formuliral svoje sklepe v šestih točkah. Zahtevali so versko avtonomijo in izdali sklep o priznanju cesarja Leopolda I. za srbskega kralja. Cesar je vse te zahteve potrdil. Toda avstrijski politiki vse to ni mnogo pomagalo in na glavnem bojišču pri Nišu so bili prisiljeni k umiku. Turki so dovolili svoboden odhod iz mesta samo nemškimi vojakom, vse srbske prostovoljce pa so pobili. Sedaj so se proti Beogradu odpravili še številni begunci iz Pomoravja. Ko je 8. oktobra 1690 Beograd spet padel v turške roke, je bil to za okoli 30.000 Srbov znak, da se morajo umakniti globoko v zalédje avstrijskega ozemlja. Upanja, da se bodo kmalu vrnili na stare domove, ni bilo več, zato so se preseljevali zlasti na področje med Tiso in Donavo (Vojvodina) ter v Slavonijo in Baranjo in celo do Sentandraša severno od Budima. Ti dve leti, od avstrijske osvojitve Beograda 1688. do ponovnega turškega zavzetja mesta oktobra 1690, sta tako za zgodovino srbskega kot albanskega naroda izrednega pomena, saj je pri obeh prišlo do trajnih etničnih premikov.

Spomladi leta 1691 so Avstrijci zbirali vojsko, da bi se uprli Turkom, ki so nameravali po zavzetju Beograda usmeriti svoje sile v Srem. Po manjših obmejnih praskah je prišlo med obema

velikima vojskama do bitke pri Slankamenu v Sremu. Turki so pretrpeli strahovit poraz, padel pa je tudi veliki vezir Mustafa Köprülü. Toda za nadaljno ofenzivo proti Turkom ni bilo več moči, saj je Avstrija svoje glavne sile in najboljše vojskovodje zaposlila v vojni proti Franciji. Obe strani sta se v želji, da bi obdržali obstoječe stanje, izmikali odločilnim bitkam. Tudi na dalmaškem bojišču ni bilo večjih premikov. Ko pa je prišel na oblast novi sultan Mustafa II., je prišlo leta 1697 do velike bitke pri Senti. Turška vojska je spet doživela hud poraz. Avstrijsko vojsko je vodil že znameniti vojskovodja Evgen Savojski (še ne dvajsetleten se je boril že pri Dunaju), ki je po bitki z delom vojske vdrl v Bosno, oplenil in požgal Sarajevo in se nato umaknil, ne da bi dosegel pomemben uspeh.

Obe izčrpani strani sta bili po dolgi vojni pripravljene na pogajanja. Po posredovanju Angležev in Holancev so se novembra 1698. začela mirovna pogajanja v Sremskih Karlovcih. 26. januarja leta 1699 je bilo podpisano petindvajsetletno premirje z Avstrijo. 7. februarja pa še z Benetkami. Med mnogimi točkami, ki jih je vsebovala pogodba, je bila najpomembnejša tista, ki je določala nove meje. Obveljalo je načelo »uti possidetis«, to pomeni, da je vsaka stran dobila tisto, kar je v trenutku podpisa imela. Avstrija je dobila celo Ogrsko (razen Banata), Slavonijo in Srem do črte od Sremske Mitrovice do izliva Tise v Donavo; meja bosanskega pašaluka pa je potekala v glavnem po današnji bosanski meji. Beneška republika je obdržala Morejo (Peloponez) v Grčiji in Dalmacijo, vendar se je morala umakniti iz Hercegovine. S tem si je dubrovniška republika, ki sta jo po pogajanjih šteli tako Avstrija kot Turčija, zagotovila svobodo še naprej, Turčija pa si je zagotovila prehod do morja na tistem mestu, kjer ga ima danes Bosna.

Osmansko cesarstvo, ki je ob podpisu pravzaprav uradno oznanilo začetek svojega propada, se je začelo umikati iz srednje Evrope in Balkana. Avstrija, ki je postala nova velesila v Evropi, pa je želela turško oblast zamenjati s svojo. Ta usmeritev habsburške hŕše je, z določenimi odstopanji, ostala odločujoča v zunanji politiki vse do zloma Avstro-Ogrske.

Šele na ruševinah habsburškega in osmanskega cesarstva so na Balkanu nastale nacionalne države, obremenjene s težko dediščino večstoletne oblasti dveh zavojevalcev, dveh religij in dveh kultur.

Zavetniki živine

Pred devetimi leti sem začel zbirati podatke o ljudskem veterinarstvu na Slovenskem. Sem sodo tudi podatki o zavetnikih-patronih, ki jih imajo v posameznih krajih za posamezne vrste živali in običaje, ki so v zvezi z njihovimi prazniki. Marsikaj o čaščenju teh svetnikov sem našel v delih naših znanih zbirateljev, etnologov: Fr. Kotnik, J. Navratil, F. Šašel, N. Kuret, V. Novak, K. Klekl, J. Pajek, Marija Makarovič, R. Ložar, M. Turnšek, V. Moederndorfer, F. Marolt, J. Gruden, R. Lenček, B. Orel idr.

Slovenskemu kmetu je bila živina njegovo največje bogastvo. Njega in njegovo družino je preživljala in ga delno oblačila. Včasih so dejali, da krava redi slovenskega človeka. Še nedolgo tega je marsikje veljalo med ljudstvom: živino je moral kupiti, ženo in otroke pa je dal Bog. Zato je kmet ob boleznih prej klical veterinarja kot zdravnika.

Veterinarska služba se je pri nas začela razvijati šele konec prejšnjega stoletja. Veterinarji so bili maloštevilni, večinoma so bili zaposleni s službenimi zadevami, predvsem z zatiranjem kužnih bolezni in niso imeli časa zdraviti bolno živino. Na drugi strani pa si reven kmet ob velikem pomanjkanju denarja zdravljenja niti ni mogel privoščiti. Ni čudno, da so si ljudje pomagali, kakor so vedeli in znali, za pomoč so prosili sosedo, ki »so se na to nekaj razumeli«, ali pa mazače, ki so sicer zdravili ljudi.

Slovenski človek, ki je ves čas živel tesno povezan z zemljo, si je za vsa dogajanja v naravi, vso plodovitost in tudi vse nesreče mislil, da so delo dobrih ali zlih duhov oziroma bogov. In tako se je, da bi zaščitil svojo živino, zatekal k bogovom ali raznim svetnikom, ki jih je postavil živini za patrona.

Pri preučevanju zgodovine poganskih božanstev in kasneje krščanskih svetnikov pogosto ugotavljamo, da so nekateri svetniki stopili na mesto poganskih bogov. Krščanstvo ni moglo takoj iztrebiti vseh poganskih verovanj in obredov. Krščanski misijonarji so se skušali prilagoditi narodovemu duhu in njegovim običajem, verske resnice in krščanstvo so povezovali z navadami prejšnjih verstev. Preprosto ljudstvo je svojo vero o bogovih pogosto preneslo na krščanske svetnike. Še danes imamo več ljudskih navad, ki izvirajo iz poganstva in so šele v poznejšem času dobile krščanske oblike, imajo pa mnogo pogan-

Vasko Simoniti

skih primesi. Tako zasledimo, da ljudstvo pogosto meša vero, praznoverje in poganskokrščanske običaje.

Ni mogoče vedno zatrdno ugotoviti, zakaj so imeli nekega svetnika za zavetnika živine. Pri tem je odločala tudi ljudska domišljija. Tako velja sv. Anton Puščavnik za glavnega zavetnika prašičev, ker je upodobljen s prašičem, sv. Martin za zavetnika konj, ker sedi na konju, sv. Neža za zavetnico ovac, ker ima v svojem naročju jagnje.

Na slovenskem ozemlju imajo večinoma za vsako vrsto živine svojega svetnika, le nekateri zavetniki so za več vrst domačih živali; pa tudi skoraj vsako področje ali celo vas ima svojega zavetnika za razne vrste živine. V nekaterih predelih, npr. Vipavska dolina in skoraj cela Primorska, pa so imeli samo enega zaščitnika za vso živino. To je bil sv. Anton Puščavnik. Bile so le redke izjeme: tako je na Primorskem zavetnik živine sv. Kvirin in v nekaterih vaseh okoli Kobarida sv. Koret zavetnik perutnine.

Zanimivo je tudi, da je v nekaterih predelih, npr. v Prekmurju, bolj razširjeno vraževerstvo, čemur je botrovala nekdanje izredno nizka življenjska raven.

O zavetnikih živine je pisal že Primož Trubar v svojem Katehismus z dvejma izlagama (1575, p. 272): »Maliki čez živino, Appolo in Pan sta varuha inu Bogua vse šlaht (vrste, op. MD) živine. Čez ovce in koze je sv. Benel inu sv. Jur, čez konje sv. Loi oli Eulagi, čez voľe sv. Pelagi, čez krave sv. Martin in čez suine sv. Anton, čez kure sv. Gal in sv. Egidi.«

Zanimiv je tudi pojav, da so se prestrašeni verniki npr. pri vsakem novem izbruhu goveje kuge, ki je povzročala ogromne izgube pri živini in ji je navadno sledila lakota, iskali zavetja pri novem svetniku. Verjetno so si predstavljali, da ji prejšnji ni dal dovolj zaščite. Teh je bilo precej. Glavna je bila priprošnjica Devica Marija, nato sv. Rok, sv. Izidor, sv. Ignacij, sv. Boštjan, sv. Anton Padovanski, sv. Rozalija, sv. Frančišek Ksaverij, sv. Noburga itd. Pogosto so se obračali na pomoč tudi k sv. Trojici.

Že v starem veku so se ljudje v času kužnih bolezni pri ljudeh in živini zaobljubljali, da bodo v znak sprave z božanstvom postavili svetišča in oltarje. Marsikatera cerkev, oltar, božja podoba, kapelica priča o tem.

Ko sem razmišljal, kako bi razvrstil zavetnike, sem prvotno nameraval to napraviti po vrstah živali, pa sem kmalu uvidel, da tako skoraj ni mogoče, ker so le redki svetniki zaščitniki samo

za eno vrsto živine, nekateri pa za več vrst, npr. sv. Štefan, ki je glavni zavetnik za konje, ponekod pa tudi zavetnik za govejo živino, sv. Anton Puščavnik, ki je glavni zavetnik za prašiče, je, kot sem omenil, na Primorskem, pa tudi še ponekod drugje, zavetnik za vse vrste živine. Končno sem se odločil, da jih razvrstim po abecedi. V tem sestavku seveda ne bom mogel prikazati vseh, ker imam o tem napisanih 43 strani. Navedel bom le nekaj glavnih primerov.

Zavetniki za govejo živino so v glavnem bili: sv. Albert, sv. Andrej, sv. Luka, sv. Marko, sv. Notburga, sv. Valentin in sv. Kvirin.

Za konje: sv. Štefan, sv. Jurij in sv. Hubert.

Za prašiče: Sv. Anton Puščavnik.

Za ovce: sv. Ahac, sv. Barnaba, sv. Janez Krstnik, sv. Izidor, sv. Klemen, sv. Neža.

Za perutnino: sv. Barbara, sv. Neža in sv. Koret.

Za pse: sv. Hubert in sv. Rok.

Za vse vrste živine: sv. Aleš, sv. Blaž, sv. Barbara, sv. Janez Krstnik, sv. Janez Nepomuk, sv. Kozma in Damijan, sv. Martin, sv. Mihael, sv. Rok, sv. Silvester, sv. Vendelin.

Ob čaščenju svetnikov, v zadnjih desetletjih je odpravljenih mnogo praznikov, praznujejo kmetje še vedno svoje posebne, kmečke polpraznike. Sami pravijo, da to niso pravi prazniki, ker je večkrat le določeno delo omejeno, jih pa vendar dosledno praznujejo. Teh polpraznikov se »pravoverni« kmetje držijo krčevito, »brezverni« in nekateri »šolani« kmetje pa se zanje več na zmejnijo.

Taki kmečki prazniki so: Blažovo, Miklavžovo, Lucijin dan, Valentinovo, sv. Marko, sv. Florjan, sv. Janez Krstnik itd.

Nekateri bolj znani zavetniki in njihovo čaščenje.

Sv. Anton Puščavnik (17. januarja). Ponekod so mu rekli sv. Anton s prašičkom; kračmanov Anton; na sp. Koroškem svinjski Toni; ob Bači sv. Anton od prešča; prašičkar v Čezsoči; Tonk v Logu pod Mangartom, sv. Anton prašičkar pa mu pravijo v okolici Kostanjevice na Krki.

Upodabljali so ga pogosto v raševinasti obleki in s prašičkom pri nogah. Prašič predstavlja nečistega duha in je znamenje hudobnega. Na njegov praznik so nosili v cerkev suhe prašičeve krače, drugo suho meso, slanino in jajca, v Beli krajini pa tudi koruzo.

Na Slovenskem je mnogo cerkva posvečenih sv. Antonu, skoraj vse kmečke cerkve imajo med svetniki na oltarjih tudi kip ali sliko sv. Antona, če že nima svojega oltarja.

Po celi Vipavski dolini so imeli v hlevih sliko sv. Antona, kar vidimo marsikje še danes.

Sv. Blaž (3. februarja) pri nas ni posebno razširjen kot zavetnik živine. V alpskih deželah so od 13. stoletja na Blaževo blagoslavliali tudi sol in vodo. Pred cerkev so prignali celó živino k blagoslovu.

Poganskim Rusom je bil Veles ali Volos živinski bog, zaščitnik živine. To njegovo »lastnost« so v krščanski dobi prenesli na svetnike, kateremu je po rusko ime Vlasij (Blassius, Blaž). To, da je rusko ime svetnika zelo podobno imenu poganškega boga, je pripomoglo, da so prekrščenci lažje vzljubili novega krščanskega svetnika ter mu prisodi tudi lastnosti prejšnjega boga, zaščitnika živine.

Svetnik pa je zanimiv tudi zato, ker najdemo njegovo ime v številnih zagovorih proti kačjemu piku. Ti zagovori so v raznih variantah razširjeni po celi naši deželi, po čemer sodim, da so sv. Blaža včasih bolj častili. V teh zagovorih je njegovo ime spačeno npr. Šempas, Šemberjavs, Šenparen, sv. Pas, sv. Šembaminus, Šampas, Šempars, Ampas in Irmbas. Zagovor je veljal tako za ljudi kot za živino. Za primer del zagovora iz okolice Rovt nad Logatcem:

»Stoi siuna skala, na skali spi svet Šempas, pride knem mati božja h pomoči tem keršenim ien bermanim človeku N. N. ali tim govedo ti N. N., ker je od tega pozemskega črevice (kače, op. MD) popaden de nabo ne serbel ne bolet. V imen Boga očeta + in Boga Sina + in Boga sv. Duha + Amen.«

Sv. Janez Krstnik (24. junij.) Na »Januševo« v Prekmurju »blagoslovljeno vino kravi davajo na krüh, či je mleko zgübila«. Tudi v Prlekiji so na »Henževo« blagoslavliali vino v isti namen.

V Herpeljah in v Čičariji so na sv. Ivana, ko je pastirski praznik, prinesli ovčarji župniku v dar po en hlebec sira.

Sv. Jurij, Jurjevo, Jurjev dan (24. aprila).

S sv. Jurijem je nemara združeno pogansko božanstvo, ki je bilo zavetnik konj. Sv. Jurija imajo za patrona v mnogih vaseh, v Jesenovcu pri Zagorju je zavetnik za vprežne konje. Ponekod je zavetnik goveje živine. V zvezi s sv. Jurijem je

Marija z Jezusom in Janezom Krstnikom (Valentin Metzinger)

mного običajev v Prekmurju, na Štajerskem, Koroškem in v Beli krajini. Z njim v zvezi je tudi večje število ljudskih, pastirskih pesmi. Na Štajerskem na večer pred Jurijem skrbi vsaka gospodinja, da ji coprnice »haska« od molznih krav ne odnesejo. Zato so ta večer povsod pokali z biči, da bi tako coprnice pregnali. Po hišah in hlevih, po vseh vratih kropijo z blagoslovljeno vodo, da copernicam moč odvzamejo.

Pri sv. Marjeti na Dravskem polju pojejo pastirji o sv. Juriju:

Pridi, prid, sv. Jurij,
gor na bregu nam zaküri,
skoro bomo krave pasli,
nemamo kaj v jasli dajti.

Sv. Kozma in Damijan (Kozmijana, 27. septembra).

Na Slovenskem je precejšnje število cerkva posvečenih tema svetnikoma. Na Krki je zelo stara romarska cerkev sv. Kozme in Damijana. Na glavnem oltarju je lepa slika obeh zdravnikov, kar sta po legendi bila, ki jo je naslikal Matevž

Kozma in Damijan (J. Šubic)

Sv. Martin (J. A. Strauss) iz Slovenj Gradca

Langus (1851). Svoje dni so Krčani na njun god obhajali svoj »semenj« in ta dan niso delali na polju. K njima so prihajali farani, okoliški verniki ter Dolenjci in Notranjci. Iz Kompoljske doline so hodili tja na romanje peš. Iz vsake hiše je moral iti vsaj po eden, da bo živina zdrava, posebno pa da bo dosti jajc.

V župnijskem arhivu na Krki hranijo dve rokopisni knjižici. Prva je *Brevis Vitae, Martyr, ac miraculorum expositio SS Cosmae et Damiani* (1710), ki jo je napisal frater, brat samostana v Stični. Prvi del v teološkem smislu opisuje življenje in smrt obeh svetnikov, drugi del pa obsega zahvale za ozdravljenja raznih bolezni (od 1636–1700). Druga knjižica je *Liber continens gratias a SS Cosmae et Damiani obtentas...* iz leta 1770, v katero je stiški menih in župnik na Krki Alberin Radics vpisal 694 zahval za čudežne ozdravitve ljudi in živine.

Sv. Lucija (13. decembra).

Po ljudskem izročilu je zavetnica vida in oči. V zvezi s praznikom te svetnice je dosti ljudskih običajev, pa še več vraž, predvsem na Štajerskem in v Prekmurju.

Na ta dan so marsikje pekli presni kruh, ki ga imenujejo v Jarenini »Lucijine pogače«, v Krogu v Prekmurju pa »licija«. Na Štajerskem vpeko v ta kruh za živino različno semenje in o Ivanjem nabrana zelišča.

V Prekmurju hodijo »polaziči« kokodakat. Zgodaj zjutraj pride domači ali sosedov fant z naročjem drv, položi drya v kuhinji na tla, sede nanje in kokodaka: »da bi kure več jajc nesle«. Drugod pa voščijo: »Bog vam daj tolko pujsekov, kak je na mojej glavi vlasekov, bog vam daj telko kokoši, kolkor je na mojej glavi vlasekov«. V Budincih voščijo: »Kokodak!« Bog daj, naj vaše kokoši telko jajc znesejo kak e na »postiji« (veliki cesti) kamnja, naj imajo vaše krave telko mleka, kak je v mlaki vode, naj bodo vaše svinje »tūčne« (zavaljene), da ne bodo mogle iz hleva. Kokodak! Kikiriki!«

Vsi običaji s polaznikom imajo tudi še poganške primesi.

Sv. Martin (11. novembra).

Sv. Martin je bržčas stopil na mesto keltskega božanstva in karkoli se ob Martinovem godi, je starejšega izvora. Spet je bilo tako, da je priljubljen svetnik moral prevzeti vlogo in šege, ki jih ni bilo mogoče zatreti. Zato ni čudno, če imamo še sedaj številne ljudske navade, ki izvirajo iz po-

ganstva in so šele v poznejšem času dobile krščanski pomen.

Novembra so pogani obhajali praznik v zahvalo za letino, obhajali so tudi koline, da so si pripravili zalogo za zimo. Pastirji so imeli svoje obredno slavlje, zahvalili so se za uspešno pašo, za zmanjšano čredo pa je bilo treba izprositi zaščito.

Pri nas je sv. Martin varuh živine, zlasti konj. Martinovo obhajajo pastirji kot svoj velik praznik: tedaj so prignali živino iz planin, drugod pa se je začela jesenska paša. Na Martinovo so pastirji pripravili na pašniku skupno kosilo, imeli pa so tudi »pastirsko« mašo.

Sv. Neža (21. januarja).

Agnes (Neža) pomeni jagnje. Upodabljali so jo z jagnjetom v naročju ali zraven nje. Sv. Neža je postala zato pri Slovencih varuhinja ovac in ovčarjev; marsikje pa tudi zavetnica kokoši. Na Koroškem so prejšnje čase prinesli od vsake hiše, kjer so imeli ovce, na god sv. Neže šop volne v cerkev k »ofru«. Na Gorenjskem je ovčar, preden je odgnal trop v planino, pomolil: »Bog daj letos rasti gosto in visoko travo, sv. Neža naj nam pomaga srečno jarce pasti!« In ko so jih jeseni prignali domov, so rekli: »Hvala Bogu in sveti Neži!«

Sv. Štefan (26. decembra).

V srednji in severni Evropi je sv. Štefan konjski patron. Predstavljal je božanstvo, ki je indoevropskim ljudstvom varovalo konje in živino. »Pokristijanil« je pogansko praznovanje, pri katerem je bilo žrtvovanje konja glavno obredno opravilo.

Sv. Štefan je eden najstarejših slovenskih svetnikov in je že zgodaj v srednjem veku prevzel varstvo kmetove živine, predvsem njegovih konj. Sv. Štefan deli to »obveznost« z drugimi slovenskimi ljudskimi zavetniki, predvsem s sv. Martinom, sv. Jurijem, sv. Antonom, sv. Lenartom in s sv. Vidom. Toda kot zaščitnik konj velja sv. Štefan za najboljšega varuha, kar nam med drugim dokazujejo raznovrstni običaji na njegov praznik, ki so se ponekod ohranili še do danes. Ti običaji so: ježa na okrašenih konjih k romarski cerkvi ter blagoslov konj pred cerkvijo, puščanje krvi konjem, »ofer« lesenih, kovinskih ali voščenih konjičkov, darovanje sveč ali denarja, blagoslov soli, vode in ovsu.

Sv. Urban (25. maja)

V Beli krajini je Urbanovo pastirski praznik. V Rožu na Koroškem »pravi svet Urban pavru

Sv. Notburga iz Pliberka (J. A. Strauss)

(kmetu, op. MD): ti skrbi za družino, jes pa bom za ževino«.

Da bi bila slika o čaščenju Device Marije, in svetnikov, zavetnikov živine popolnejša, bi moral seveda vse to natančno obdelati, razen tega pa še našteti in opisati votivne slike, ki so še ohranjene, votivne figurice, oltarne slike, cerkve in kapelice posvečene tem svetnikom. Precej tega sem zbral in opisal v svoji knjigi *Gradivo za zgodovino goveje kuge na Slovenskem v 18. in 19. stoletju*, ki pa še ni tiskana, deloma tudi v knjigi *Ljudsko veterinarstvo na slovenskem etničnem področju*, ki jo sedaj pišem. Vse to je del naše zgodovine in del kulturne zgodovine našega naroda. Mogoče pa bo ta prispevek pobuda, da bo kdo vse to gradivo zbral in obdelal.

dr. Milan Dolenc

Spominjamo se...

San Pietro na Korziki, kjer je v razbitinah ponesrečenega letala 1. decembra lani umrlo 180 slovenskih izletnikov, bi lahko imenovali Slovensko Kalvarijo. Črna žalost ni zajela samo domov ponesrečencev in njihovih delovnih organizacij, marveč vso Slovenijo, vso Jugoslavijo. Od vsepovsod so prihajali izrazi sožalja in tolažbe zaradi nesreče, ki je zarežala tako globoke rane in sledove v slovenski narod, v vso našo domovino. Novica o nesreči nas je zadela toliko bolj v živo, ker je smrt tako nenadoma zajela tako veliko število naših ljudi iz raznih krajev Slovenije, vseh starosti in slojev, med njimi cele družine s starši in otroki, starše, ki so doma pustili svoje otroke in druge svojce ali sinove in hčere, ki so v nesreči izgubili starše.

Kakor ni bilo mogoče ob šoku grozljive novice najti besed, kako olajšati žalost in bolečino tistih, ki so izgubili svoje najdražje in jo deliti z njimi, je bil ob vsem tem vsaj delno tolažilen velik, globok

Med žrtvami nesreče je bil tudi duhovnik dr. Peter Grobelnik (roj. 8. 12. 1936 v Črešnjicah pri Frankolovem), župnijski upravitelj iz Črneč pri Dravogradu.

in presunljiv val bratske povezanosti in solidarnosti, ki je zajel ves narod, se širil po vsej ožji in širši domovini in še zunaj njenih meja. To solidarnost in povezanost je pokazala družba kot celota; skrbstveni organi, delovne organizacije in posamezniki, vsi so strnili moči, da bi svojcem ponesrečencev, zlasti osirotelim otrokom omogočili vse potrebno za življenje. Številne družine so bile pripravljene posvojiti ali vzeti v oskrbo otroke, ki so izgubili starše. Kakor ena družina so se zgañile množice po vsej domovini in daleč prek meja v iskreni pripravljenosti, da tolažijo, lajšajo bolečine, pomagajo prenašati izgube najdražjih in budijo novo upanje.

Tudi Cerkev na Slovenskem je bila globoko pretresena ob tej nesreči. Del naroda je in ni mogla ostati neprizadeta. Kristjani sami so čutili dolžnost, da lajšajo gorje in dajo tisto pomoč in skrb, ki sta ob taki nesreči potrebni. Spominu vseh žrtev so se verni kristjani poklonili z iskreno molitvijo za mir in pokoj umrlim. V ljubljanski stolnici je nadškof Šuštar opravil zadušnico za žrtve nesreče in v nagovoru med drugim dejal: »Kot verni kristjani, ki smo se nocoj zbrali tu v ljubljanski stolnici k molitvi in evharistični daritvi za vse žrtve letalske nesreče, smo z vsemi drugimi solidarni v sočutju in sožalju, lajšanju bolečin in pripravljenosti za vsako pomoč. A naša solidarnost in povezanost v upanju sega še dalje, ker izhaja iz še globljega vira in odpira še nove razsežnosti... Ko se v molitvi in evharistični daritvi za žrtve letalske nesreče spominjamo Kristusove smrti na križu, verujemo tudi v njegovo zmago nad smrtjo, v vstajenje in novo življenje. Pri vsaki maši izpovedujemo: 'Tvojo smrt oznanjamo, Gospod, in tvoje vstajenje slavimo, dokler ne prideš v slavi.' Kristusova smrt na križu in njegovo vstajenje pa pomenita odrešenje vseh ljudi. Od tedaj za ljudi smrt ni več samo brezupen in nesmiseln konec, temveč prehod v novo življenje. Ko v veri sprejemamo in izpovedujemo Kristusovo smrt, vstajenje in življenje v slavi, oznanjamo novo upanje za vse, ki stojijo pred nepredirno skrivnostjo smrti. Solidarni v veri in upanju na novo življenje smo in želimo biti tudi z našimi brati in sestrami, ki so našli smrt na daljni Korziki. Verujemo in upamo, da jih zaradi Kristusove smrti na križu Bog ni zapustil, temveč jim je v njihovi zadnji osamljenosti izkazal svoje usmiljenje in svojo ljubezen. Zaupamo v Boga, »ki svojega Sina ni poslal na svet, da bi svet obsodil, marveč da bi se svet po njem rešil« (Jan 3, 17). Ko molimo za rajne, prosimo tolažbe, miru in

novega upanja tudi za vse, ki jih je izguba njihovih najdražjih tako hudo prizadela. Ko v svojem imenu in v imenu vseh navzočih in vseh vernih kristjanov izražam svojcem sto osemdesetih žrtev naše iskreno sožalje, jim še bolj zagotavljam našo solidarnost molitve, vere in upanja v novo življenje.»

Dne 22. januarja letos pa se je množica pogrebcev na ljubljanskih Žalah poslovila še od zadnjih 49 žrtev korziške letalske nesreče, ki so jih z govori, pesmimi, godbo, s pogrebnimi molitvami in z bolečino v srcih položili v skupno grobnico. Ob odprtem grobu je v imenu žalujočih spregovoril v slovo predsednik mestne skupščine Marjan Rožič, pogrebne molitve pa je opravil ljubljanski nadškof in metropolit dr. Alojzij Šuštar, ki je svoj kratek nagovor sklenil s krščanskim upanjem: »Trdno verujemo in upamo, da tudi za naše rajne brate in sestre velja, kar izpoveduje Cerkev v maši za mrtve: tvojim vernim, Gospod, se življenje spremeni, ne pa uniči. Ko s smrtjo razpade šotor našega bivanja na zemlji, nam je že pripravljeno večno bivališče v nebesih. Še naprej se bomo v molitvi in evharistični daritvi spominjali mrtvih in živih, da bi se za vse uresničilo to krščansko upanje.»

Nadškof Gabrijel Bukatko

Dne 22. oktobra 1981 so v Ruskem Krsturu v Bački pokopali nekdanjega beograjskega nadškofa in nato apostolskega administratorja grškokatoliške škofije Križevci msgr. dr. Gabrijela Bukatka, ki je umrl 19. oktobra v bolnišnici v Vrbasu za posledicami možganske kapi.

Rodil se je dne 27. januarja 1913 v župniji Andrijevec pri Slavonskem Brodu v grškokatoliški ukrajinski družini. Bogoslovje je študiral v Rimu, kjer ga je njegov škof Dionizij Njaradi leta 1939 posvetil v duhovnika. Nato je bil najprej eno leto kaplan v Ruskem Krsturu, od koder je bil poklican k upravi škofije v Križevce, kjer je opravljal razne službe tajnika, ekonoma in kanonika, leta 1950 pa je postal administrator škofije. Dve leti zatem je bil imenovan za naslovnega in leta 1960 za rezidencialnega škofa križevske škofije. Že naslednje leto ga je beograjski nadškof dr. Josip Ujčić izprosil za koadjutorja s pravico nasledstva, ostal pa je še dalje apostolski administrator križevske škofije vse do svoje smrti. Po smrti nadškofa Ujčića je 24. marca 1964 bil sopsosvečevalec beograjski nadškof in je to službo

opravljal do pomladi leta 1980, ko je bil zaradi bolezni razrešen in je bil za novega nadškofa imenovan slovenski rojak msgr. Alojzij Turk, dolgoletni generalni vikar beograjske nadškofije. Odselil se je v največjo župnijo grškokatoliške škofije, v Ruski Krstur v Bački. Od tam je vodil svojo škofijo do 17. oktobra lani, ko ga je zadela kap in je za njenimi posledicami dva dni nato umrl.

Kot grškokatoliški duhovnik in škof je zelo ljubil vzhodno liturgijo. Bil je izredno izobražen, govoril je mnoge jezike in tudi slovensko se je dobro naučil, saj je pogosto prihajal v Slovenijo. Zlasti s pokojnim nadškofom Vovkom sta si bila velika prijatelja. Sploh je imel rad Slovence, prihajal je na naše cerkvene slovesnosti in je v Logu pri Vipavi leta 1964 posvetil koprskega škofa Jenka.

Pokojnega Bukatka so pokopali v Ruskem Krsturu, kjer ga je k zadnjemu počitku spremila velika množica Rusinov, katoliških podkarpatških ukrajincev, ki so se tam naselili že pred več kot 200 leti. Ob navzočnosti številnih škofov, med njimi tudi slovenskih Šuštarja, Turka, Jenka in Leniča, so škofje in duhovniki vzhodnega obreda opravili zanj bogoslužje z jutranjicami in mašo, ga v slovesnem sprevodu prenesli v velik park ob cerkvi in se nato v pretresljivo veličastnem obredu poslovili od njega.

V razmeroma kratkem časovnem presledku je Cerkev izgubila najprej kardinala dr. Franja Šeperja, ki je umrl 30. decembra lani, v letošnjem januarju pa sta umrla celovski škof dr. Josef Köstner in goriški nadškof Pietro Coccolin.

Celovski škof dr. Josef Köstner

Na letošnji novoletni dan je v bolnišnici redovnic elizabetink v Celovcu za posledicami srčne kapi, ki ga je zadela tri dni prej, umrl apostolski administrator celovške škofije in bivši celovski (krški) škof dr. Josef Köstner. V svoji oporoki se je Köstner zahvalil vsem sodelavcem, redovnikom, redovnicam in laikom, ki so mu pomagali pri sedemintridesetletnem vodenju in upravljanju škofije in ga podpirali z molitvijo. Pokopali so ga 7. januarja. Mašo zadušnico je ob somaševanju številnih škofov bral skupaj z novim krškim škofom dr. Kapellarijem metropolit in salzburški nadškof dr. Karl Berg, pogrebni obred pa je vodil avstrijski kardinal in dunajski nadškof dr. Franc König.

V imenu slovenskih škofij se je od celovškega škofa poslovil ljubljanski nadškof dr. Alojzij Šuštar, ki se je pokojniku zahvalil za vse njegovo duhovniško in škofovsko služenje v krajih, razmerah in časih, v katerih je bila njegova služba posebno težka in odgovorna. Bila je kakor vsaka škofovska služba izpostavljena javni kritiki, o kateri bo sodila zgodovina, končno pa Bog. Posebej se mu je zahvalil za njegovo prizadevanje za mirno sožitje v duhu evangelija med slovenskim in nemškim prebivalstvom, za pravičnost v cerkvenem in narodnem vprašanju Slovencev, njihovih ustanov, njihovega verskega in kulturnega življenja v celovski škofiji, za njegovo dobrohotnost, plemenitost, razumevanje in kolikor mogoče ugodno reševanje vseh težkih zadev. Pokojnega škofa je vezalo veliko osebnih stikov s Slovenci na Koroškem, v ljubljanski in mariborski škofiji. V povojnih letih je gostoljubno sprejel mnogo slovenskih duhovnikov. Osebo je prišel leta 1978 v Maribor na pogreb svojega sošolca iz Germanika, škofa Držečnika, 28. marca 1980 na pogreb nadškofa Pogačnika v Ljubljano in 13. aprila istega leta na škofovsko posvečenje Pogačnikovega naslednika dr. Šuštarja.

Škof Köstner je umrl le dvajset dni potem, ko je papež Janez Pavel II. imenoval dr. Egona Kappellarija za novega celovškega nadškofa. V lanskem letu je obhajal dva pomembna življenjska jubileja – zlato mašo in petinsedemdesetletnico življenja.

Kot škof dvojezične škofije je pokojni Köstner zaoral globoko brazdo na polju sožitja med Slovenci in Nemci, zato je upati, da bo iz semena, ki je bilo položeno v to brazdo, vzklila bogata setev miru in sprave, ki bo v prid vsej deželi in njenim prebivalcem.

Goriški nadškof Pietro Cocolin

Goriško nadškofijo je pretresla nenadna smrt nadškofa msgr. Petra Cocolina, saj so z njim izgubili trdnega, močnega, modnega Pastirja. Umrl je za posledicami možganske kapi 11. januarja 1982 v goriški bolnišnici. Žalostna novica je prizadela vse Slovence, zlasti še Slovence v njegovi škofiji, saj je bil povezan z njimi vztrajno in z izrednim čutom za razumevanje njihovih potreb. To mu je omogočilo, da je kljub neštetim obveznostim vedno našel čas za izpopolnjevanje in utrjevanje znanja slovenskega jezika. Z njim je goriška Cerkev po dolgih desetletjih spet imela nadškofa, ki je dobro obvladal vse jezike svojih

vernikov. Iz njegovega znanja slovenskega jezika je izhajalo tudi dejavno spoštovanje in vrednotenje slovenske kulture in vsega, kar ta beseda pomeni. Odtod tudi njegova prizadevanja in stvarni ukrepi za take odnose med narodnostnimi skupinami lastne škofije, ki temeljijo na načelu popolne enakopravnosti. Po njegovem prepričanju je bil to pogoj ne le za sožitje, marveč tudi za sodelovanje med vsemi narodnostnimi skupinami v škofiji. Od njegovih ukrepov v tem pogledu je treba omeniti ustanovitev slovenskega pastoralnega področja, ustanovitev slovenskega pastoralnega središča v Gorici, ureditev položaja v narodnostno mešanih župnijah, imenovanje škofovega vikarja za Slovence, dvojezične napise v škofijskih uradih itd. Nadškof Cocolin je imel dovolj poguma in razsodnosti, da je kljub nasprotnemu prigovarjanju in pritiskom z raznih strani sprejel leta 1975 poslanstvo apostolskega administratorja za tržaško škofijo, s čimer se je prenehalo v marsičem tudi nesrečno obdobje Santinovega škofovanja in se je odprla pot novim, za slovenske vernike pravičnejšim časom. V dveh letih in pol je msgr. Cocolin kočljivo, odgovorno in zelo naporno poslanstvo v Trstu uspešno opravil in omogočil postopno urejanje razmer tudi v tej škofiji.

V spominskem članku z naslovom Hvala Vam, gospod nadškof, je tržaški Novi list takole ocenil njegovo vodenje goriške Cerkve: »Pokojni nadškof je po volji božje previdnosti vodil goriško Cerkev skoraj 15 let. Šlo je za obdobje velikih pretresov in korenitih sprememb, ki so med drugim načele tudi lestvico vrednot, kot smo jo poznali in priznavali. V teh razburkanih letih pa je bil pokojnik kot nekakšen svetilnik, ki je znal s svojo nevsiljivostjo, s svojo plemenito preproščino in v globokem prepričanju, da je človeška duša »naturaliter christiana« (po naravi krščanska), vedno kazati vernim in nevernim pravo smer in jim vlivati vsaj kanec optimizma.«

Pogrebno slovesnost ob navzočnosti 22 škofov in nad dvesto duhovnikov je vodil beneški patriarh, kardinal Marco Ce. Na pogreb so prišli tudi slovenski škofje, saj so bili s pokojnim Cocolinom v pogostih službenih in prijateljskih stikih. Neštetokrat je prihajal v Slovenijo ne samo na počitnice in na obisk k svojim prijateljem, ampak tudi na različne cerkvene slovesnosti, na uradne obiske in pogovore s škofi, pa tudi s političnimi predstavniki Socialistične zveze, ki so ga zelo cenili, kar je potrdila tudi navzočnost slovenske vladne delegacije na pogrebu. V imenu sloven-

skih škofov, v imenu Cerkve na Slovenskem se je od pokojnega poslovil ljubljanski nadškof dr. Alojzij Šuštar, ki je poudaril njegove prijateljske vezi s Cerkvijo na Slovenskem, dalje njegovo resnično in iskreno dobrohotnost in ljubezen, pravičnost in nepristranost do vseh vernikov, posebno tudi do Slovencev.

Iz hvaležnega spomina na nadškofa Pietra Cololina je prav, da opišemo na kratko njegovo življenjsko ppt. Rodil se je v Sacilettu v občini Ruda 2. avgusta 1920 kot kmečki sin furlanske zemlje. Po gimnaziji se je vpisal v goriško seminarijo, kjer je prvič prišel v stik s slovenskim svetom in njegovo kulturo, s slovenskimi ljudmi in njihovim jezikom, ki se ga je naučil, se v njem tudi pozneje izpopolnjeval in ga vedno rad uporabljal. V duhovnika je bil posvečen 3. junija 1944 v cerkvi Srca Jezusovega v Gorici, posvetil ga je tedanji nadškof Carlo Margotti. Z vso vne- mo je opravljal vse naloge duhovniškega poklica. Sedem let je bil za kaplana v Krminu, od koder je bil premeščen leta 1951 v Terzo d'Aquileia. Od tu je šel kot dekan v Oglej, kjer je ostal 13 let. Leta 1966 ga je nadškof Pangrazio poslal za župnika v Trzič, kjer pa je ostal samo devet mesecev, zakaj še naslednje leto ga je papež Pavel VI. imenoval za goriškega nadškofa. Posvetil ga je beneški patriarh, kardinal Urbani v oglejski baziliki dne 26. julija 1967. V Gorico je prišel 24. septembra istega leta kot štirinajsti nadškof na sedežu sv. Hilarija in Tacijana. Tu je začel svoje pomembno delo, ki ga je opravljal z izredno modrostjo, previdnostjo in preprostostjo. Svojim vernikom je bil ne glede na njihovo narodnost prijatelj, oče in brat. Opravljal je obiske, vizitacije, sprejemal, pastiroval. Bil je izreden kot nadškof in kot človek. Delal je po smernicah II. vatikanskega cerkvenega zbora, ekumenske odprtosti, kot cerkveni poglavar širokih obzorij, poln človeške zlahtnosti. Tak bo ostal v neizbrisnem spominu goriškega občestva.

Kardinal dr. Franjo Šeper

Ko je umrl za posledicami kapi na rimski kliniki Gemelli v Rimu, so se njegovemu spominu poklonili najprej v veliki dvorani te klinike, od koder so ga prenesli v hrvaško cerkev sv. Hieronima in nato v baziliko sv. Petra. Med slovesno zadušnico je o človeškem in duhovniškem liku pokojnega kardinala govoril papež Janez Pavel II.

»V njem se spominjamo človeka Cerkve, ki je pripadal Kristusu vse do smrti, ki je iz svoje zvestobe Kristusu naredil program preprostega, premočrnega, ponižnega in junaškega življenja: od svojega duhovniškega poklica, ki se je razcvetel v ponižni družini krojača... do svojih filozofijskih in teoloških priprav, ki so ga pripeljale do duhovniškega posvečenja...

Njegova človeška celovitost, njegova duhovnost, njegova pastoralna skrb, ljubezen do Cerkve so rastle v letih ob koncilu, na katerem je sodeloval in mu dal pomemben prispevek. Spominjam se ga kot člana pripravljalne komisije za zakramente, komisije za verski nauk, spominjam se njegovih umirjenih in modrih posegov... V skrajno zapletenem času je bil moder in razsvetljen voditelj urada za verski nauk in v odločilnih trenutkih je moral posegati glede vprašanj vere in morale... Pred telesom, od katerega se poslavljamo v pričakovanju vstajenja, pred človekom, ki je tiho in skrito opravljal svoje delo, se nam njegov lik razodeva v neki nadčloveški razsežnosti. Zahvaljen, Gospod, ki daje svetu takšne ljudi. Kardinal Šeper je bil močan in neupogljiv prav kakor njegova rodna Hrvatska, kateri je bil zares v čast vse svoje življenje v službi Kristusu in Cerkvi.«

Zemeljske ostanke pokojnega kardinala so prepeljali v Zagreb, kjer so jih 5. januarja položili v grobnico ob glavnem oltarju zagrebske stolnice. Pogrebne slovesnosti v zagrebski stolnici je vodil papežev osebni odposlanec kardinal Paolo Bertoli, udeležili so se jih še nekateri drugi kardinali in skoro vsi jugoslovanski škofje; iz Slovenije so bili ob nadškofu in metropolitu Šuštarju še koprski škof Jenko, mariborski škof Kramberger in ljubljanski pomožni škof Lenič. V imenu Cerkve na Slovenskem je govoril dr. Alojzij Šuštar, ki je poudaril predvsem tesno povezanost pokojnega kardinala s Slovenijo in se mu zahvalil za vse, kar je storil dobrega za Cerkev na Slovenskem.

»Rad nas je obiskoval,« je dejal nadškof Šuštar, »in velikokrat je potoval v Rim in nazaj skozi Ljubljano. Še kot rimski kardinal je prihajal na duhovne vaje v Pleterje in tudi v Ljubljano in druge kraje. V Rimu je bil v Germaniku sošolec pokojnega mariborskega škofa Drževnička. S pokojnim nadškofom Vovkom ga je vezalo iskreno prijateljstvo. Veliko je sodeloval s pokojnim nadškofom Počučnikom in ljubljanskim pomožnim škofom Leničem.

Kardinal Šeper je kot predsednik jugoslovanske škofovske konference zavzeto podprl prošnjo

ljublanskega stolnega kapitlja, da bi ljubljanska škofija ob svoji 500-letnici postala nadškofija in metropolija. Z veseljem je tedanji zagrebški nadškof Šeper ustoličil svojega prijatelja Antona Vovka za ljubljanskega nadškofa, a ga že dobro leto pozneje z bolečino v srcu pokopal na Žalah v Ljubljani. Nekaj mesecev prej pa je v Ljubljani posvetil v škofa Jožefa Pogačnika, naslednika škofa Vovka in prvega slovenskega metropolita.

Tudi za to, da je bila v jeseni 1968 v Sloveniji ustanovljena samostojna cerkvena pokrajina in je Ljubljana postala metropolija, ima pokojni kardinal Šeper velike zasluge. Njegovo ime je torej na poseben način povezano z novejšo zgodovino Cerkve na Slovenskem in z njeno novo ureditvijo... Cerkev na Slovenskem se ga s posebno hvaležnostjo spominja v molitvi in prosi Boga, da mu vse, kar je zanj storil, stoterno povrne.

Na pogrebnih slovesnostih so bili tudi predstavniki drugih Cerkva in verskih skupnosti v Jugoslaviji in predstavniki državnih oblasti.

Pevski zbor, ki je spremljal slovesno zadušnico, je zapel tudi skladbo našega rojaka Gallusa: *Ecce, quomodo moritur Iustus* – Glejte, kako umira Pravični.

Že dan pred pogrebom je bila za pokojnim kardinalom slovesna zadušnica tudi v ljubljanski stolnici; somaševanje je vodil nadškof in metropolit Suštar, spominski nagovor po evangeliju pa je imel pomožni škof Lenič, dolgoletni prijatelj pokojnega Šeperja.

Kronika

V času od izida Koledarja do roka, ko je treba oddati v tiskarno gradivo za naslednji Koledar, preteče najmanj pol leta; medtem se dogodi marsikaj, kar je vredno daljšega ali krajšega zapisa, marsikaj, mimo česar vsakoletni mohorski Koledar skoraj ne more.

Med pomembnimi dogodki doma so bile Levstikove slovesnosti v Velikih Laščah, s katerimi smo se Slovenci poklonili velikemu rojaku ob 150-letnici njegovega rojstva. Teden dni so trajale kulturne prireditve, katerih poudarek je bil seveda na pomenu, ki ga je Levstik imel tako v književnem kot političnem življenju Slovencev. Lansko leto je bilo razglašeno za »Levstikovo leto«, o čemer je bilo pisano tudi v Koledarju za leto 1982. Za začetek proslav so odprli razstavo

Levstikovih del, nato slikarsko razstavo na motiviko Velikih Lašč, na kateri je sodelovalo 59 slikarjev, zatem fotografsko razstavo o delovanju Levstikove brigade, razstavo knjižnih ilustracij iz Levstikovih del. V domačem narečju so Velikolaščani prikazali Levstikov čas in rojake z igro »Ljudski glas« Jožeta Javorška. Igralci Slovenskega mladinskega gledališča so nastopili z Jovanovičevo priredbo Levstikovega Martina Krpana, gledališki amaterji z Iga pa so uprizorili Levstikovega Junteza.

Pomemben dogodek v okviru Levstikovega tedna je bila podelitev vsakoletnih Levstikovih nagrad založbe Mladinske knjige, ki tako nagradjuje najpomembnejše besedne in likovne ustvarjalce otroške in mladinske književnosti. Slovesnost ob podelitvi Levstikovih nagrad v Velikih Laščah so dopolnile slovenske založbe s predstavitvijo novih izdaj Levstikovih del in knjig o tem pisatelju. Zbrali pa so se tudi dobitniki Levstikovih bralnih značk. Naj omenimo še razstavo književnih ilustracij Levstikovega Martina Krpana v ljubljanski galeriji Labirint; ki jih je naslikal akademski slikar Bard Lucundus, izdalo pa Založništvo tržaškega tiska.

Levstikov teden v Velikih Laščah je dosegel vrh z devetim plenumom kulturnih delavcev OF z osrednjo razpravo: Vloga kritike v sodobni slovenski umetnosti po letu 1945. Obravnavali so različna področja umetnostne ustvarjalnosti od književnosti, gledališča, filma, glasbe, do plesa in likovne umetnosti. Posebna pozornost je bila namenjena satiri in vprašanjem polemike v sodobni slovenski kulturi. Društvo slovenskih pisateljev je za konec pripravilo literarni večer.

Zadnji del Levstikovih slovesnosti so v soboto zvečer naznanili kresovi z okoliških gričev. V nedeljo 27. septembra je bil v Retjah Levstikov tabor, ljudsko zborovanje po zgledu nekdanjih taborov, katerih pobudnik je bil tudi Fran Levstik. Udeležence tabora je pozdravil pokrovitelj Levstikovih proslav dr. Anton Vratuša, slavnostni govornik pa je bil Josip Vidmar.

Dnevi Louisa Adamiča

Tridesetletnica smrti Loisa Adamiča je bila povod za slavnostno akademijo in za simpozij o tem Američanu in Slovencu z udeležbo strokovnjakov iz raznih držav. Na slovesnosti v Cankarjevem domu je o Louisu Adamiču govorila članica predsedstva SR Slovenije Vida Tomšič, ki je

poudarila, kako so nekatere njegove misli in spoznanja še danes živa. Bil je človek, ki se je z občutljivostjo umetnika in ostrino raziskovalca zgodaj opredelil za ideal sožitja narodov in držav, človek, ki je nasprotoval politiki sile in se je globoko zavedal potrebe po spreminjanju sveta, potrebe po uveljavljanju pravic narodov in vseh držav do razvoja. Bojeval se je za zmago ideje o enem svetu Združenih narodov. Znanstveni simpozij na ljubljanski univerzi pa je želel predvsem osvetliti življenje in delo Louisa Adamiča in spodbuditi k nadaljnjem znanstvenem raziskovanju življenja in dela tega našega rojaka. Na srečanju je spregovoril tudi veleposlanik ZDA v Jugoslaviji David Anderson, ki je med drugim dejal: »Književna dela in politična prizadevanja Loisa Adamiča v letih vojne so predstavljala začetek velikega upoštevanja nove Jugoslavije v krogih ZDA. Danes nam je v zadovoljstvo, da ga imenujemo človeka, ki je krčil nove poti, vizionarja, kar je tudi bil, zaradi česar se s prijateljskimi čustvi pridružujemo svojim jugoslovanskim prijateljem, ko se klanjamo njegovemu spominu.«

Dr. Janez Stanonik je podčrtal nekatere značilnosti Adamičeve osebnosti in poudaril, da je pisatelj med najvidnejšimi predstavniki slovenskega izseljenišтва. Iz svoje domovine se je izselil tik pred prvo svetovno vojno, ko se je iz Slovenije izselilo okrog 300 000 ljudi, kar je v razmerju s prebivalstvom najvišji odstotek v takratni avstroogrski monarhiji. S tega vidika je bil ta simpozij tudi prvo mednarodno srečanje v SR Sloveniji, namenjeno obravnavi izseljenišтва.

Na mednarodnem znanstvenem zasedanju so domači in inozemski strokovnjaki prebrali 38 razprav o Adamičevem rodu, o njegovem rojstnem kraju, o dosedanjih raziskavah in dognanjih o pisatelju, o raznih vidikih njegovega pisateljstva, o socialnih vprašanjih in položaju izseljencev v Adamičevih delih; posebno poglavje je bilo namenjeno prvemu pisateljevemu obisku v domovini (1932/33) ter povezavi Adamiča z naprednimi gibanji v predvojni Jugoslaviji in njegovo razmerje do nove Jugoslavije.

Zakladi Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani

V sprejemni dvorani Cankarjevega doma v Ljubljani je bila februarja letos odprta velika razstava z naslovom »Zakladi narodne in univerzitetne knjižnice«. Prikazala je stare rokopise,

knjige, zemljevide, slike, ekslibrise, rokopise znamenitih slovenskih mož od Pohlina, Vodnika, Prešerna, Levstika, Stritarja, Jurčiča, Jenka, Tavčarja do Cankarja, Finžgarja, Kosovela, Prežihovega Voranca in drugih ter tiske iz narodnoosvobodilne vojne. Med razstavljenimi predmeti so bila tudi dela, ki niso nastala na slovenskih tleh.

Razstava je bila razdeljena na sedem tematskih sklopov: srednjeveški rokopisi, inkunabule, slovenski rokopisi, redki slovenski tiski, glasbeno gradivo, kartografsko in slikovno gradivo ter tiski NOB. Največje bogastvo na razstavi so predstavljali rokopisi in tiskane knjige iz knjižnic slovenskih samostanov, ki so nastajale v dvanajstem in v naslednjih stoletjih: v Stični (ustanovljena leta 1136), Kostanjevici na Dolenjskem (1234), v Bistri pri Vrhniki (1260), dalje v Jurkloštru, Žičah pod Konjiško goro, v Pleterjah, Gornjem gradu in drugod. Stiški samostan je imel celo svojo prepisovalnico ali skriptorij. V Narodni in univerzitetni knjižnici hranijo okoli 300 knjig samo iz stare stiške samostanske knjižnice. Ob razpustu samostana je bilo v njej 2663 zvezkov. Stična in za njo Bistra sta bili več stoletij kulturno središče Slovenije, cistercijani, menihi teh samostanov, pa nosilci najvišje tedanje izobrazbe. Lahko si predstavljamo, kakšna izguba za slovensko kulturo je bil razpust samostanov na Slovenskem. Koliko dragocenih rokopisov in knjig je bilo uničenih ali pa so po raznih potih prišli v tuje roke.

Za razvoj civilizacije in kulture so imele največji vpliv prav »srednjeveške ustanove v obliki samostanov. Le-ti so bili nesprenemljive ustanove, ki so imele stalen stik s svetom ter so bile zato v središču družbenih in kulturnih tokov. Ker so bili ob dotoku evropskih silnic vendarle krajevno zakoreninjeni, je preprosti človek samo po njih prihajal v stik z izobrazbo« (Jože Pogačnik, Zgodovina slovenskega slovstva I.). V stškem skriptoriju so nastali pod roko lepopisca-umetnika Nikolaja znameniti stiški latinski rokopisi z barvastimi inicialkami in drugim okrasjem. Stiška knjižnica je po svojih stikih in zvezah dobivala najpomembnejša stara in sodobna teološka in liturgična dela. »Na splošno na našem ozemlju nahajamo vse znanstvene in slovstvene dosežke, ki so značilni za evropsko duhovnost med antiko in humanizmom... Zastopani so vsi tisti duhovni tokovi, ki so karkoli pomenili v srednjeveški Evropi. Na prvem mestu je teologija z biblijo, biblijskimi komentarji, liturgičnimi deli in s teološko dokumentacijo« (Pogačnik).

Pomembne knjižnice so nastajale tudi v manjših samostanih. Ko je po letu 1500 tiskana knjiga dobivala tudi na Slovenskem vedno večjo veljavo, je to spodbujalo ustanavljanje laičnih, širšemu krogu namenjenih knjižnic. Tako je bila na začetku 18. stoletja ustanovljena v Ljubljani prva javna knjižnica, ki je od leta 1725 znana kot Semeniška knjižnica in slovi po mnogih znamenitih knjigah. Leta 1774 pa je dobila tudi Kranjska dežela svojo deželno študijsko knjižnico, ki ji je bil osnovni knjižni fond 637 knjig rešenih iz ognja jezuitskega samostana v Ljubljani. V to knjižnico so prenesli tudi večji del knjig iz razpuščenih samostanov v Stični, Bistri in drugod. Ker so to deželno knjižnico pozneje priključili liceju, je dobila ime Licejka, prednica naše sedanjice Narodne in univerzitetne knjižnice.

Nekaj prav zanimivih primerkov s te bogate razstave bi le omenili: najstarejši ohranjeni latinski kodeks v Sloveniji iz prve polovice 9. stoletja; kodeks iz samostana Bistra »De civitate Dei« (delo sv. Avgušтина O božji državi): dvokolonsko pisavo na strani krasijo čudovite risbe, pozlačeni in zlati ornament; zložljivi žepni koledarček *Calendarium portatile ad annum 1415*: ob znamenjih za tedne in mesece je množica drobnih sličic (fotokopije tega koledarčka je že pred leti prinesel mohorski koledar; ob sedanjem napredku barvnega tiska bi ga bilo vredno obnoviti v vsem razkošju).

Človek se ne more načuditi zgledno obdelanim, nezmisljivo popisanim poljem na pergamentu in papirju: rokopisi, kodeksi, prvotiski (inkunabule), ki jih hrani NUK v lepem številu, dalje prvi zemljevidi slovenskih krajev iz 16. in 17. stoletja, rokopisi slovenskih klasikov in redke knjige iz dobe protestantizma; med glasbenimi redkostmi Beethovnova 6. simfonija – originalni izvod, ki ga je Beethoven poslal Slovenski filharmoniji; dela Gallusa itn. Toliko bogastva, zares pravih zakladov zbranih na tej razstavi, potrjuje, kako so naši predniki imeli čut za kulturo, kako so še posebno samostani na slovenskem gojili, pospeševali ne le versko, marveč tudi svetno izobrazbo in spodbujali ljudi k branju. Celotna razstava je pričala o nenavadnem, že davnem spoštovanju do knjige, pa tudi o stoletnem prizadevanju za uveljavljanje slovenskega jezika in slovenskega duha.

Slovenska knjiga danes

Novembra lani so v Cankarjevem domu v Ljubljani odprli 5. slovenski knjižni sejem, na katerem so založbe predstavile okoli 2700 knjig, bero zadnjih dveh let. Posebnost tega sejma je bila, da so se poleg 22 založb (nekateri tudi iz zamejstva) predstavile s svojim delom še časopisne in tiskarske organizacije. Na sejmu je bilo več tematskih in spominskih razstav: razstava slovenskih knjižnih del s tematiko narodnoosvobodilne vojne, s katero so založniki počastili 40-letnico vstaje, razstava del Louisa Adamiča, Frana Levstika in knjig o njem, spominska razstava knjig Bena Zupaniča in Edvarda Kocbeka, razstava prvih izdaj del Josipa Jurčiča in Simona Gregorčiča; v posebnem oddelku so bile razstavljene še žepne knjige in knjižne ilustracije.

Sejem je dal vtis obsežne slovenske založniške dejavnosti, ki pa ima skromnejšo podobo, saj vemo, da založbe krčijo svoje programe in se gospodarske težave čedalje bolj kažejo tudi v knjižni proizvodnji, ki že zdaj zadovoljuje samo del družbenih potreb po knjigi. Če naj bi založba pri sedanjih visokih cenah papirja in tiskarniških uslug ne imela izgub, bi morala vsako knjigo natisniti v najmanj pet tisoč izvodih. Nedavno tega smo brali, da celo tako zbirko, kot je »Kondor«, ki je namenjena zlasti srednješolski mladini, tiskajo v 3 000 izvodih, ko je še pred nekaj leti njena naklada dosegala 15 000 izvodov. Ob gospodarskih težavah, ki pestijo založbe in s tem neposredno tudi knjigo, je bridka in žalostna ugotovitev, da niti polovica Slovencev knjig ne bere več. Povprečna prodana naklada izvirne slovenske knjige je le tisoč izvodov in niso redke pesniške zbirke, ki jih prodajo le po nekaj deset izvodov. Ob teh ugotovitvah je treba omeniti še drugo: odpovedati smo se morali velikemu delu tujih znanstvenih in strokovnih knjig in revij. Skrajno slabi pa so obeti za slovensko književnost v bližnji prihodnosti. Pa še to: ker je knjiga tržno blago, založniki pa so trgovci, ki ne smejo poslovati z izgubo, se nam obeta, da bodo založniki tiskali tisto, kar ne prinaša izgube, to pa je, žal, največkrat plehko blago. Tako je jasno, da postaja knjiga brez podpore in pomoči vedno dražja in pristaja v družinskih proračunih na koncu vseh postavk, kjer je že sploh niso črtali.

Tudi marčnikov za mohorske knjige je leto za letom manj. Glasnik Družbe sv. Mohorja v Koledarju za leto 1919 poroča: »90 512 udov! Ali ni to čudo? V času svetovne vojne, ko je na stotiso-

če naših beguncev moralo bivati v tujini in v barakah, v času, ko je tisoče in tisoče naših vrlih mož in mladeničev dalo svoje življenje... v tem času, ko bi človek mislil, da preti Družbi polom, pa ta niti ne nazaduje, ampak izkazuje proti lani celo krasen prirastek za 7713 članov.« Kljub tedanji povojni revščini in pomanjkanju vsega se ljudje knjigi niso odrekli, bila jim je v uteho, v pomoč pri delu, v razvedrilo in pouk.

Slavje v Ogleju

Ob 1600-letnici pokrajinskega koncila v Ogleju je bilo septembra in oktobra lani več prireditvev in proslav. Oglejski patriarhat je skoraj tisoč let vodil cerkveno delovanje v večjem delu Furlanije, Julijske krajine, Istre in v Sloveniji južno od Drave. Na dan 3. septembra leta 381 so prišli škofje številnih evropskih dežel in tudi iz severne Afrike na koncil v Oglej, ki sta ga sklicala takratni oglejski škof Valerijan in milanski škof Ambrož, ki je bil nekako nadaljevanje carigrajskega koncila istega leta, so dokončno obsodili arijansko krivo vero. Na koncilu zbrani škofje so potrdili resnico, da je Kristus pravi Bog in človek. Koncil je dal pobudo za obnovitev ne le verskega, marveč tudi kulturnega življenja v deželah in v Cerkvi, ki je spadala pod oglejski patriarhat. Po koncilu je zraslo tudi več novih cerkva.

Osrednje slavje ob tem pomembnem jubileju za katoliško Cerkv je bilo 12. septembra 1981 v oglejski baziliki ob navzočnosti naslednikov vseh tistih škofov, ki so bili na pokrajinskem koncilu pred 1600 leti. Bogoslužno srečanje je vodil genovski kardinal Siri, ob njem je bil še kardinal Poma iz Bologne; somaševalo je še 16 drugih nadškofov in škofov ter okrog 120 duhovnikov. Med slovesno mašo v latinščini je pel tudi zbor pravoslavnih duhovnikov iz Beograda in sicer v starocerkvenoslovanskem jeziku. Eno od beril je v starogrškem jeziku odpel duhovnik grške pravoslavne Cerkve. Tako je slovesnost v Ogleju, ki so se je udeležili tudi predstavniki srbske in grške pravoslavne Cerkve, dobila ekumenski značaj in je s tem prispevala k nadaljnjemu zbliževanju obeh krščanskih Cerkva. Med slovesno mašo je dve pesmi v latinščini zapel mešani zbor iz Gorice, verniki so zapeli furlansko ljudsko cerkveno pesem, med prošnjami je bilo slišati tudi eno slovensko in eno hrvaško. Cerkv na Slovenskem sta na oglejskem slavlju zastopala ljubljanski po-

možni škof dr. Stanislav Lenič in koprski škof dr. Janez Jenko. Goriški nadškof Cocolin je pozdravil vse navzoče v slovenskem, srbohrvaškem in francoskem jeziku. Cocolin je pred začetkom maše prebral pismo, ki ga je za to priložnost poslal papež Janez Pavel II. in je v njem vsem navzočim škofom zaželel, naj bi ta slovesnost tudi pri njihovih vernikih poglobila ljubezen do domače Cerkve ter do vezi, ki jih vežejo s Petrovim sedežem.

Ko se je govornik med slovesnostjo spomnil na sinodo pred 1600 leti, ki je obsodila arijanske zmote in potrdila resnico, da je Kristus resnični Bog in človek, je iz te ugotovitve izpeljal misel, da so sinodalni očetje v Ogleju na ta način tudi človeka povzdignili na mesto, ki mu gre. Ker so razglasili, da je Kristus, ki je Bog, tudi človek, so s tem dali človeku božansko razsežnost. Iz tega moremo izvajati tudi vsa prizadevanja za uresničitev človekovih pravic, ki smo jim priče v našem času.

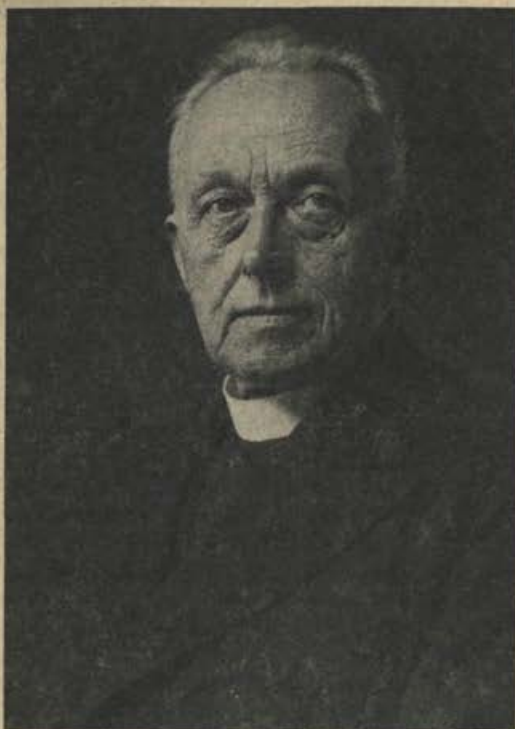
Slovesnosti v oglejski baziliki so se udeležili tudi številni zastopniki deželne in pokrajinske uprave ter predstavniki vojaških oblasti.

V okviru te pomembne obletnice je Inštitut za vzhodno Evropo univerze v Regensburgu v sodelovanju z nekaterimi profesorji iz Trsta, Gorice, Vidma in Ljubljane priredil v Gorici simpozij »Oglej-stičišče kultur«. Simpozij se je končal v Ljubljani na teološki fakulteti, kjer je goste pozdravil ljubljanski metropolit dr. Alojzij Šuštar in poudaril pomen srečanja različnih kultur na ozemlju oglejskega patriarhata za medsebojno razumevanje narodov v Evropi.

Spomeniki in spominske plošče zaslužnim možem

V trnovskem župnišču v Ljubljani so na večer lanskega Prešernovega dneva 8. februarja odkrili ploščo v spomin na 110 letnico rojstva nekdanjega trnovskega župnika in pisatelja **Frana Saleskega Finžgarja**. Na plošči je zapisano: »V letu 1981 v spomin postavila trnovska veroučna šola«.

Ob tej slovesnosti je zbor bogoslovcev zapel nekaj pesmi, Finžgarjev dolgoletni prijatelj dr. Vilko Fajdiga je spregovoril o njegovi človeški in pisateljski veličini, dramski igralec in pesnik Tone Kuntner je prebral Finžgarjevo črtico »Velika noč selskega župnika«, v mašnem nagovoru pa je škof Lenič odkrival Finžgarjevo duhovniško podobo, kakor odseva iz njegovega delovanja na številnih farah in iz njegovega pisateljskega dela.

Pred župnijskim domom v Sori pa so 7. novembra lani odkrili **Finžgarjev doprni kip**, delo akademskega kiparja Bojana Kunaverja. Tako so se tudi Sorci oddolžili svojemu župniku za desetletno plodno delovanje v sorski župniji. Že leta 1974 so mu v domu občanov uredili spominsko sobo, na Spodnji Senici pa so mu l. 1979 postavili spomenik (spomin na dogajanje v drami »Veriga«). Po blagoslovitvi kipa, ki jo je opravil škof dr. Staniko Lenič ob navzočnosti 15 duhovnikov in sorskega župnijskega občestva, je bila mašna daritev, ki jo je za rajnega župnika Finžgarja opravil škof Lenič; ta je v nagovoru živo orisal lik Finžgarja duhovnika. Po maši je bil uradni del odkritja spomenika pod vodstvom krajevnne skupnosti s kulturnim programom in z govoroma podpredsednika Slovenske akademije znanosti in umetnosti ter profesorja Jožeta Gregoriča. Bratko Kreft je v govoru označil glavna Finžgarjeva dela in med drugim dejal, da je spomenik izraz domače in vseslovenske hvaležnosti za vse, kar je Finžgar kot duhovnik, pisatelj in narodni delavec ustvaril v svojem življenju za slovenstvo, za slovensko književnost in za slovensko ljudstvo. Iz njega je izšel, zanj je živel, trpel in delal. Profesor

Jože Gregorič pa je obudil nekaj spominov. na plemenitega duhovnika in človeka.

Lepo prireditev je obogatila razstava Finžgarjevih del – v nekdanjem župnišču – s posebnim poudarkom na tista dela, ki so nastala med pisateljevim desetletnim bivanjem v Sori.

Skoraj istočasno (8. novembra lani) so odkrili spomenik slikarju **Ivanu Groharju** v njegovi rojstni Sorici in se tako spomnili 70-letnice njegove smrti. Spomenik je delo škofjeloškega kiparja Toneta Logonderja, pobudo za postavitev pa je dalo Muzejsko društvo za Selško dolino v Železnikih. Ob odkritju spomenika, ki je bilo povezano z izbranim kulturnim programom, je umetnostni zgodovinar dr. Nacé Šumi orisal življenjski svet Ivana Groharja in ga povezal s takratnimi domačimi in tujimi likovnimi gibanji. S kratkim nagovorom je Josip Vidmar odkril spomenik in ga izročil v varstvo domačinom. 2,80 metra visok kip bo prišel še do večje veljave, ko bodo slikarjevo rojstno hišo preuredili v muzej.

Tudi Vrsenci so se spomnili svojega rojaka, duhovnika in pesnika **Simona Gregorčiča** in mu ob 75-letnici smrti odkrili spomenik. Pesnikovi rojaki so že pred več desetletji želeli imeti v vasi spomenik svojega pesnika, goriškega slavčka, kot ga imajo že številni kraji po Sloveniji, Ljubljana, Kobarid, Gorica in Nova Gorica, po njem so imenovani razni domovi in društva. Že pred petnajstimi leti so v Vrsnem Gregorčičevo rojstno hišo preuredili v muzej, ki ga obiskujejo številni ljubitelji slovenske poezije, kulture, zgodovine in pesnikove rojstne dežele, a pesnikovi rojaki so si želeli še kip, ki bi jih spominjal na ljubljene domačina. Na slovesnosti 21. septembra lani, se je zbralo izredno veliko ljudi iz raznih krajev slovenske zemlje, tudi iz zamejstva. Slavnostni govornik, pesnik Ciril Zlobec, je osvetlil pomen Simona Gregorčiča v naši kulturi in zgodovini. »Simon Gregorčič je v živel in živi v nas, njegove pesmi nam povedo veliko več, kot je v njih napisanega,« je dejal. Njegova »Soči« je ena najlepših slovenskih pesmi in bi zato morala biti v vsakem šolskem berilu, v vsakem izboru najlepših slovenskih pesmi vseh časov. Partizanom, internirancem in vsem našim ljudem, ki so trpeli med vojsko, je Gregorčičeva pesem veliko pomenila. Bodrila jih je in s svojo preroško vizijo vlivala upanje. Po Gregorčiču je bil že leta 1942 poimenovan partizanski bataljon, naslednje leto že brigada in celo sedanja vojašnica v Tolminu nosi njegovo ime. Gregorčič je opeval svoj rojstni

kraj kot lepi svet, ki mu je bil simbol vse slovenske zemlje. Ker je do Vrsnega speljana asfaltirana cesta, bo Gregorčičev rojstni kraj odslej obiskovalo še več ljudi. Spomenik je izdelal akademski kipar Jaka Torkar, stoji pa na lepi razgledni točki zunaj vasi.

Omenimo še, da se prav letos spominjamo **stoletnice izida »zlate knjige slovenskega pesništva« – Gregorčičevih »Poezij«**. Ob tem jubileju je Založništvo tržaškega tiska iz Trsta izdalo faksimilirano vezano izdajo. Gregorčičeve Poezije so prvič izšle 17. aprila 1882 v 1880 izvodih. V štirinajstih dneh so jih prodali 1100 izvodov, v šestih mesecih pa je bila celotna naklada razprodana. Še isto leto so začeli njegove pesmi prevajati v nemščino in češčino. Gregorčičeve pesmi so v trenutku osvojile slovensko bralstvo.

Omenimo še dve spominski obeležji: na glavnem trgu v Vipavi so oktobra lani odkrili spominsko ploščo domačinu **Sebastijanu Krelju**, velikega muzikoslovcu in protestantskemu piscu, ki se je tu rodil leta 1538, umrl pa v Ljubljani leta 1567. Pobudo za postavitev plošče uglednemu rojaku sta dala »Klub starih goriških študentov« in Krajevna skupnost v Vipavi. Slavnostni govor je imel profesor Tomaž Pavšič iz Idrije, v kulturnem sporedu pa so nastopili domači pevci; ob tej priložnosti so prebrali nekaj odlomkov iz Kreljevih del.

Kdo od starejših mohorjanov ne pozna imena: **Peter Butkovič-Domen?! Bil je nekaj časa sourednik mohorske Mlade, za katero je več let vodil ugankarski kotichek, jo polnil s pesmimi, povestmi, črticami, s prevodi in z raznimi članki. Več svojih prispevkov je objavil tudi v mohorskem Koledarju v »Času«, »Zori«. Kot 43. zvezek Mohorjeve knjižnice so leta 1932 izšli njegovi »Trdi orehi«, zbirka ugank.**

Dne 6. junija letos so se njegovemu spominu oddolžili v Sovodnjah, kjer so po njem poimenovali domačo osnovno šolo, v avli šole pa so postavili njegov kip. Prof. Marija Češcut je ob tem dogodku poudarila trajne zasluge tega skromnega, a izredno delavnega ustvarjalca za Slovence na Goriškem. V letih fašistične vladavine je med ljudmi na skrivaj delil prepovedane slovenske knjige, od leta 1943 do leta 1945 pa je vodil ilegalno slovensko šolo. Tako so se Sovodenjci najlepše oddolžili spominu velikega moža svojega kraja, spominu in delu, ki ga je posvetil svojim ljudem. Kot duhovnik je storil veliko za svoje rojake, verjel je v pomembno delo kulture in

šolstva kot dveh najžlahtnejših dejavnosti za ohranitev in osveščanje slovenskega naroda na tem tako ogroženem delu slovenske zemlje. Njegova velika osebna zasluga je, da Sovodnje v času poslednjih krčev nemškega vojaškega stroja niso bile brezsmiselno uničene. Domnu v spomin in zahvalo so bile izrečene tele besede: »Cilj narodove ohranitve, kot jo je pojmaval naš Domen, je nedvomno velika vrednota, dana samo tistim posameznikom, ki se z močjo vsesplošnega poslanstva, ki ga poraja resnično prava kultura, dvignejo nad minljive, dnevne smisle in načrte ter se posvetijo največjemu smislu, ki je življenje samo, ki je narodov obstoj in njegova zavest, ki je samostojnost in sožitje obenem.« Na veliko Domnovo kulturno, prosvetno in duhovniško delo bo njegov kip v avli sovodenjske šole spominjal šolsko mladino, domačine Sovodenj in bližnje vaščane.

Verski tednik »Družina« izhaja 30 let. Ta jubilej je obhajala 7. maja letos, torej na dan, ko je pred tridesetimi leti izšla prva številka Družine. Natisnili so jo sicer v Ljubljani, kot kraj izhajanja pa je bila v glavi časopisa navedena Nova Gorica. Ustanovil jo je že pokojni apostolski administrator za Slovensko primorje dr. Mihael Toroš, njen prvi urednik je bil duhovnik ljubljanske nadškofije dr. Jože Premrov, prvi odgovorni urednik pa je bil prav tako pokojni primorski duhovnik in glasbenik Vinko Vodopivec. Prva številka Družine je izšla v nakladi 30.000 izvodov.

Kakor smo brali, sta uredništvo in uprava namenoma »pozabila« praznovati tridesetletnico. Namesto k zunanjemu praznovanju so se njeni delavci zbrali k pogovoru, posvetu in razmišljanju, kako bi mogli Družino v omejenih možnostih še izboljšati. Namesto iskanja priznanja, ki ga list zasluži, so si od številnih bralcev želeli le dobre želje in predvsem molitev za uspeh pri nadaljnjem delu, zvestobo, podporo in čim širše ter iskreno sodelovanje. Sporočilo o praznovanju v dnevnem tisku, na radiu in televiziji pa najbrž ne bi imelo drugega odmeva, kot da bi o Družini in njenem poslanstvu brali in slišali tudi tisti, ki je ne poznajo ali pa je ne berejo. Za Družino je največje priznanje to, da je prodrla med veliko večino slovenskih vernikov in jo prebirajo tudi tisti, ki se zanimajo za Cerkev in njeno dejavnost. List si ob tem jubileju želi, da bi prišel na mizo vsake verne družine. Uredništvo in uprava sta v pogovorih in posvetih ob jubilejni številki z za-

skrbljenostjo ugotovila, da se papir in tiskarske usluge čedalje bolj dražijo, da s sedanjim obsegom komaj morejo izčrпно zajeti in posredovati vse dogodke, ki so za Cerkev pri nas doma in po svetu velikega pomena.

Družina je imela v svojem tridesetletnem izhajanju ob hudih in težkih časih tudi lepe trenutke ob izrazih hvaležnosti tisočev in tisočev bralcev. Imela je težave s selitvami iz ene tiskarne v drugo. Eden najpomembnejših mejnikov v njenem izhajanju je bil, ko so Družino prevzeli vsi slovenski škofje (1965), in drugi mejnik, ko je z novim letom 1973 postala tednik. V tridesetih letih svojega izhajanja se je tako utrdila med slovenskim vernim ljudstvom, da je postala nepogrešljiva in da jo od številke do številke težko čakajo, saj prinaša poleg izčrpnih in sprotnih informacij o dogodkih po vsem krščanskem svetu toliko vsega drugega tehtnega in zanimivega, toliko duhovne hrane, da ji moramo biti iz srca hvaležni, s tem pa seveda tudi vsem, ki se za njeno kakovost prizadevajo.

Od njeni tridesetletnici ji želimo, kar ji je zaželel papež Janez Pavel II. oktobra 1980: »Srčno želim, da bi to glasilo tudi v bodočnosti svobodno vršilo svoje predragoceno vzgojno in informativno versko poslanstvo.«

Goriški Slovenci so dobili nov Kulturni dom

Nov Kulturni dom, ki so ga odprli novembra lani, je za Slovence v Gorici, na vsem Goriškem in tudi drugod v Italiji pomemben dogodek, uresničenje njihovih dolgoletnih želja in pričakovanj. Goriški Slovenci so že imeli svoj dom – Trgovski dom, ki so si ga zgradili leta 1904, a so ga fašisti zasedli in jim ga italijanska vlada po letu 1945 ni vrnila. Zato si je Slovenska kulturno-gospodarska zveza že sredi šestdesetih let postavila za cilj, da zgradi v Gorici Kulturni dom, v katerem bodo lahko uresničevali svoja kulturna prizadevanja. Za to niso bile potrebne samo materialne žrtve, graditelji so se morali soočiti s politično nenaklonjenimi upravnimi organi goriške občine, z novostmi v urbanističnih predpisih in še z drugimi težavami, preden so v decembru leta 1974 stekla začetna dela. Tri leta pozneje so slovesno vzdali spominsko listino v temelje Kulturnega doma.

Z dograditvijo doma se je za Slovence v Gorici odprlo novo obdobje kulturnega dela, ob katerem naj bi se krepila njihova narodna zavest,

odpornost in odločnost, da vztrajajo, se razvijajo in uveljavljajo. Ti cilji pa spet terjajo obveznosti, trdo in vztrajno delo, ki bo slovenskim goriškim rojakom omogočilo opravljati svojo vlogo pospeševalca kulturne, družbene in politične rasti Slovencev v Gorici in v okolici. Le tako bodo upravičili njegov obstoj, hkrati pa s prizadevnim kulturnim ustvarjanjem, s prireditvami dokazali pripravljenost na enakopravno soočanje, izmenjavo, dopolnjevanje z vsemi, ki so prežeti z enakimi mislimi in težnjami po globljem medsebojnem spoznavanju ljudi, ki pošteno mislijo in hočejo. V Kulturnem domu se mora slovenska beseda okrepiti, obogatiti, oplemenititi, se razširiti in odpreti, da se bo slišala zunaj svojih prostorov. Le tako bo dom tudi trdnjava pred vsakršnimi poskusi omejevanja slovenske besede, dejavne slovenske prisotnosti v mestu Gorici, ki je bilo, ki je in ki mora ostati tudi mesto Slovencev, ki tam živijo. Dom naj bi bil tudi močna vez z matično domovino, z vso slovensko kulturo, hkrati pa tudi povezovalac med slovensko in italijansko kulturno stvarnostjo.

-pk.

Dr. Egon Kapellari – novi celovski škof

Papež Janez Pavel II. je 10. decembra 1981 imenoval 45-letnega študentskega duhovnika v Gradcu dr. Egona Kapellarija za škofa krško-celovške škofije. V škofa je bil posvečen 24. januarja letos v Celovcu. Njegovega škofovskega posvečenja sta se udeležila tudi ljubljanski nadškof dr. Alojzij Šuštar in mariborski škof dr. Franc Kramberger.

Novi celovski škof se je rodil 12. januarja 1936 v Leobnu v Avstriji kot najstarejši sin rudarja, čigar predniki izvirajo iz doline ob Krki in Furlanije, materini pa so slovenskega rodu. Po maturi na realki v Leobnu (1953) je v Gradcu študiral pravo in leta 1957 promoviral za doktorja pravnih ved. Med počitnicami si je z delom v tovarnah in na kmetih služil denar za študij. Že med študijem prava je bral dela konvertitov in teološke knjige. Takoj po doktoratu iz pravnih znanosti je kot zunanji gojenec graškega semenišča v Salzburgu in Gradcu študiral filozofijo in teologijo. Dne 9. julija 1961 ga je graški škof posvetil v duhovnika.

Kot duhovnik je v kaplanski službi najprej deloval v mestni fari Graz-Kalvarienberg. Leta 1964 je prevzel mesto študentskega duhovnika v Gradcu. Ker se je zelo zavzemal za pomoč tretjemu svetu, je naslednje leto postal tudi vodja afrazijskega inštituta v Gradcu. Kot študentski duhovnik je imel s študenti skoraj osemnajst let tesne prijateljske stike, reševal je njihove težave, jih spodbujal in ohranjal stike z njimi še pozneje, ko so že delovali vsak v svojem poklicu. Iz rednih stikov z visokošolci, ob vztrajnem študiju teologije in predvsem sodobne pastoralne prakse je oblikoval študentsko župnijo, si širil krog prijateljev in znancev in se še posebej zavzemal za mnoge Korošce, ki študirajo v tem mestu.

Kapellari je ob vsem vsakdanjem dušnopastirskem delu še veliko pisal v razne avstrijske verske liste in imel duhovne govore po radiu. Leta 1968 je bil s tremi duhovniki imenovan za vodstvo graškega semenišča, leta 1975 za duhovnega asistenta katoliške akcije na Štajerskem, zraven vsega tega pa je opravljal še druge odgovorne dolžnosti. V zgodnjih letih duhovniške službe si je že nabral bogate pastoralne izkušnje, ki so mu omogočile, da se je znašel na vseh odgovornih mestih. Na povabilo koroškega škofijskega sveta je spomladi leta 1980 poročal o koroškem narodnem vprašanju. Pri svojem delu je prišel v stike z vsemi sloji prebivalstva, narodnosti, poklicev in tudi s koroškimi Slovenci.

Že pred posvetitvijo v škofa je izjavil, da se bo prizadeval za mir, sožitje in sodelovanje med obema narodoma na Koroškem. Ko je 17. junija letos obiskal ljubljanskega nadškofa dr. Alojzija Šuštarja in mariborskega škofa dr. Franca Krambergerja, da se jima je zahvalil za prijaznost, ki sta mu jo izkazala, ko sta se udeležila njegovega škofovskega posvečenja v Celovcu, je na sedežu ljubljanske nadškofije v govoru, napisanem v lepi slovenščini, zagotovil, da bo nadaljeval pot, ki sta jo zarisala sinoda iz leta 1972 in njegov prednik škof dr. Josef Köstner. »Danes vam lahko potrdim,« je dejal celovski škof, »da hočem biti kot krški škof, škof vseh Korošcev. Moja dušnopastirska skrb gre slovenskim vernikom prav tako kot nemško govorečim vernikom... Trdno upam, da si bo Cerkev na Koroškem še naprej prizadevala za sožitje med Nemci in Slovenci. Zavedam pa se, seveda, da tudi glede tega človeško delo le polagoma dosega svoje uspehe. Zato vas prosim, da skupaj z menoj molite, da bi Bog vodil do pravega cilja vse, kar mi na Koroškem delamo z dobrim namenom in trudom...«

Obljubil je, da bodo slovenske romarje, ki se zatekajo k božji Materi pri Gospe Sveti, vselej pristrčno sprejeli. Po obisku v nadškofiji si je v spremstvu ljubljanskih škofov in sodelavcev ogledal ljubljansko bogoslovje, stolnico in teološko fakulteto. Na obisku pri mariborskem škofu pa je med drugim dejal, da se bo kot krški škof, ki je hkrati tudi pokrovitelj Mohorjeve družbe, zavzel za njeno ohranitev in pospeševanje njenega delovanja.

P. Kosem

Cerkev Kristusa Odrešenika v Novi Gorici

Solkanski grad in hiše ter posestva v Solkanu se omenjajo istočasno z Gorico že leta 1001. Tako nam razkriva dr. Franc Kos v svojem Gradivu (listini št. 1 in 2). Takrat si nihče ni mogel misliti, da se bo v drugi polovici 20. stoletja v njegovi neposredni bližini, na močvirnem svetu med Škabrijelom in Panovcem razvilo novo urbano naselje, mesto, za tisoč let mlajše od starega naselja, ki se je zdaj že razvilo v prikupno mesto Novo Gorico.

Zdaj je Nova Gorica, najzahodnejše mesto Jugoslavije in Slovenije, živa in stvarna resnica že nekaj desetletij. Mesto ni zrastle iz avtohtonih prebivalcev. Po poteh treh nebesnih smeri, ki vodijo v to mesto, razen z zahodne, so vanj prihajali novi ljudje in ga s svojim življenjem in delom pomagali urediti, oplemeniti, obogatiti. Vsak je prinesel svoje roke in um. Novo mesto je potrebovalo trdnih in vztrajnih, tudi ljubečih rok, da bi ga gradile naprej, potrebovalo pa je tudi znanja in vednosti.

V mestu so se množile stavbe za vse mogoče namene. Zgrajene so bile šole, kulturne ustanove, prosvetna središča, sanitarni centri in še administrativni in upravni. In pošte in banke in trgovine in tudi tovarne predvsem na njegovem obrobju. Za različne potrebe in zahteve prebivalcev so zgradili gledališče in knjižnico, muzej in razstavni prostor, kinodvorano in športni objekt.

Med tisoči prebivalcev, ki so se zgrnili v mesto ali na njegovo obrobje, so bili tudi taki, ki so kot del svoje osebnosti prinašali s seboj tudi vernost. Ti so se ob naselitvi v mesto začeli vpraševati po

Pogled na novo cerkev z vzhoda

bogoslužnem središču, kjer bi lahko v skupnosti svojo vero tudi praznovali.

Mesto, mlado in novo, ni premošlo bogoslužnih prostorov. Najbližje cerkve so bile na njegovem obrobju: v Solkanu najstarejša župnijska skupnost, na Kostanjevici samostanska, pod Damberjem pokopališka cerkva sv. Trojice in

Pogled na prezbiterij – med delom

župnija Kromberk na vzhodu. Za tiste, ki jih je val preseljevanja zanesel bolj na jug, v Rožno dolino ali na pobočja hriba Sv. Marka, se je seveda ponujala cerkev in župnija v Šempetru pri Gorici. Za redke, ki so si bogoslužno okolje zaželeli le od časa do časa, je bila tu nekoliko oddaljena bazilika Matere božje na Sveti gori, že več kot štiristo let slavná Marijina božja pot primorskih Slovencev. Tu in tam je koga v ta namen zaneslo tudi v slovensko zamejstvo, v Gorico.

Kljub temu, da so bile razmere težke, pa so se novi verniki vključevali v verske skupnosti na robu mestnega središča. Še posebej velja to poudariti za župnijo Marijinega oznanjenja na Kostanjevici, ki je bila pravzaprav prva in edina novogoriška župnija za dolgo obdobje, od jeseni leta 1947 do leta 1976, ko je bila ustanovljena prva mestna župnija v središču, torej polnih 30 let! V okviru kostanjeviške župnije se je razvilo bogato in poglobljeno versko življenje, posebno med mladino in otroki. Vsa leta je živela močna skupina ministrantov, veliko dela in truda so vložili v razvoj cerkvenega pevskega zbora, posebej v vključevanje mladih. Poseben poudarek so dajali liturgiji. Vsako leto so imeli veliko prvoobhajancev in birmancev. Kot delo Goriškega pastoralnega področja so zaživeli vsakoletni tečaji za zaročence. V okviru redovne skupnosti je bil ponovno obujen Tretji red oz. Frančiškova družina, vrsta verskih in kulturnih predavanj in tečajev, razstav, nabožnih predstav itd.

Toda v srcih vernikov je tlela živa želja, da bi dobili svoje versko središče v mestu samem, doma. In tako so se cerkveni predstojniki obrnili na upravne oblasti novega mesta že aprila leta 1959 s prošnjo za lokacijo cerkve, za katero so predlagali eno od tedanjih cerkvenih zemljišč. Prvi in kasnejši odgovori niso bili ugodni. V letu 1976 se je pramaknilo in leta 1980 je bilo izdano lokacijsko dovoljenje in s tem prižgana zelena luč za gradnjo cerkve.

Leta 1976 je bila ustanovljena v Novi Gorici prva župnija v središču mesta, župnija svetega Odrašenika (kasneje, ob začetku gradnje nove cerkve, natančneje poimenovana v župnijo Kristusa Odrašenika). Za vodstvo nove župnije je bil poklican župnik Gašper Rudolf, ki se je nastanil v stavbi na Partizanski cesti. Stavbo so takoj priredili v zasilne bogoslužne in veroučne namene. »Cerkve« je obsegala garažo in del hodnika (prostora za kakih 60 oseb). Dve leti kasneje so stavbi naredili prizidek. Kot župnijska cerkev pa je bila

določena cerkvena sv. Trojice na kromberškem pokopališču, ki so jo bili prav v tistem letu (1976) obnovili.

Ob ustanovitvi župnije so bile načrtane tudi njene meje. Meja je potekala z vrha Kekca – čez Ščedne – po Ulici XXX. divizije – na Partizansko – po Prvomajski – Leninovi in po sredini naslednjih ulic: Cankarjeve – Erjavčeve – Tolminskih puntarjev – Vodovodne ceste – do Pri Hrastu, od koder se povzpne na izhodiščno točko vrh Kekca. Računajo, da deluje župnija na področju s približno 9000 prebivalci, v sredini, v kateri prevladujejo mlade družine.

Ko je bilo izdano dovoljenje za zidavo novega bogoslužnega objekta, so naredili program, ki je vseboval: bogoslužni prostor s 450 sedeži, dnevna kapela, veroučni prostori, predavalnica, bivalni prostori za pastoralne delavce in pomočnike ter obvezno zaklonišče.

Po določitvi mikrolokacije je bil razpisan interni natečaj za izdelavo idejne rešitve. Natečaj je bil odprt v prvi vrsti vsem področnim arhitektom. Ti so predložili 12 idejnih rešitev. Strokovna žirija je izmed teh izbrala dve najboljši (prvo mesto je bilo prisojeno dipl. inž. arh. Emilu Bratini, drugo dipl. inž. arh. Francetu Kvaterniku). Na podlagi mnenja škofijske komisije se je investitor odločil za idejni načrt inž. arh. Kvaternika. Ta je celotno zamisel takole utemeljil: »Cerkve je prav gotovo eden redkih objektov, ki dovoljujejo oblikovalcu največ možnosti za izpoved svojih ustvarjalnih ciljev. Seveda je problem drugačen, če je objekt 'obremenjen' še s sorazmerno obsežnim programom župnišča, ki naj bo s cerkvenim prostorom tako povezano, kot da je ena sama funkcionalna celota. Ker smo to zahtevo vzeli dobesedno, iz tlorisa kleti in pritličja praktično ne slutiš dvojnosti objekta. Celotni objekt je zasnovan kot enoten blok z manjšimi cezurami in izrastki, ki se od osnove umikajo in stezajo v diagonalnih ravninah. S tem smo želeli vsaj delno tudi na zunaj identificirati notranjo vsebino objekta... Zareza s teraso simbolizira dolino Soče, vse druge linije, bodisi streh ali zidov, pa imajo v svoji rasti tendenco teženja kvišku, oziroma v eno samo določeno smer.«

Gradbena dela so stekla 15. avgusta 1980. Do konca novembra 1980 so bili izdelani temelji, tako da je v nedeljo 14. decembra 1980 škof dr. Janez Jenko že blagoslovil temeljni kamen. In odtlej je delo lepo napredovalo. SGP »Primorje« iz Ajdovščine je stavbo dvignilo in opravilo s

kooperanti vsa dela. V času, ko nastaja ta zapis, končuje notranja dela.

Če sledimo arhitektovi zamisli, vidimo, da mu je bila pred očmi predvsem funkcionalnost in ne monumentalnost. Zato je vso pozornost posvetil predvsem gradnji po znanem reku, »da smo preverni, da bi delali zanikrno«. Čeprav arhitektura ne odgovarja nobenemu zgodovinskemu stilu, sodi po nekaterih svojih elementih v postmoderno arhitekturo. Cerkveni objekt je izrazito mestno lokaliziran in bo z vzporednimi prostori župniškega doma skladna celota. Široko pročelje, ki se odpira na eno glavnih prometnih križišč mesta – na Vojkovo in Kidričevo cesto, je s svojo široko odprtostjo v stavbo paviljonskega tipa kot vsem odprt klic za vstop v »šotor Najvišjega«. Deloma bo temu služil zvonik. Sicer pa je bila pred projektanta postavljena kot ena najvažnejših zahtev – zahteva po kvalitetni svetlobi. Največji bogoslužni prostor, cerkev v ožjem pomenu, predstavlja v tlorisu kvadrat s stranico 24,60 m. Kljub velikosti je postala zgradba prostor zbrčnosti in učinkuje »demokratično«, se pravi, da omogoča neposredne stike med prezbiterijem in ladjo, ki sta tako povezana za dialog ali praznovanje. V celoti lepo izraža pokoncilsko teološko misel o »enem božjem ljudstvu na potovanju«.

Prezbiterij je v vzhodnem vogalu, dvignjen nad tlakom le za štiri stopnice (60 cm). Oltarna miza iz belega marmorja (2 m²) meri 98 cm v višino, 100 cm v globino in 200 cm v dolžino. Stranice oltarnega bloka so ožlebljene in poudarjajo duhovno misel, da milost prehaja v ljudi, ljudje pa se po teh »žilah-žlebovih« dvigajo k Bogu.

Iz enakega belega marmorja je krstni kamen (levo) in ambon ter škofov sedež, oba obložena z lesom. Glavni cerkveni prostor ima dvignjeno »galerijo«, medtem ko je ob zahodni steni spet 60 cm dvignjen – v isti višini z oltarjem – prostor za pevce.

Ostrešje nad največjim bogoslužnim prostorom nosi 15 žarkovno razporejenih lesenih masivnih nosilcev, med katerimi se razpenja valovito naguban strop. Streha je krita z bakreno pločevino. Plak je iz opečnega tlakovca, kar ustvarja preko beline sten skladje s stropom. Betonske stene so ometane in zunaj obložene z belo silikatno opeko.

Pridušena svetloba pronica skozi poševno zasnovana okna z rahlo vijoličastimi stekli. Vsa ostala svetlobna telesa so »potopljena« v strop (kakor tudi ozvočenja), zato da bi svetloba delo-

vala na vernike oziroma obiskovalce tako, da se bodo lahko prepuščali zbranosti in pogovoru z Bogom. Tak način osvetlitve je skladen tudi z arhitekturnega vidika, volumen prostora ne prenese visečih »tujkov«.

V glavni bogoslužni prostor pridemo skozi vežo. Ta sprejme obiskovalca in ga najprej umiri. V tem prostoru je križišče mnogih »ponudb« sodobnega cerkvenega središča. Na eni je vhod v župnijsko pisarno in zakristijo, dalje v glavni prostor, proti vzhodu naravnost v dnevno kapelo, na desni strani so veroučni prostori in kiosk za verski tisk in podobno. V veži je oglasna deska in spominsko obeležje za pokojne z župnije, ki čakajo vstajenja na raznih pokopališčih ob robu mesta. V veroučni program cerkvenega središča je vključena predavalnica in štiri veroučne sobe. Na ta način je v pritličje zajet ves javni program: bogoslužje, zakramenti, molitev in verouk z versko literaturo. Vhod v cerkev in pritličje je bilo zasnovano tako, da je upoštevalo vsa pričakovanja invalidov, posebej onih z vozičkom.

Likovna oprema nove cerkve je resna. Križ v cerkvi, križev pot, Marijin kip v dnevni kapeli, vrata tabernaklja – vse to je delo akad. kiparja Staneta Jarma.

Denarno seveda župnija sama ne zmore urediti tako obsežen načrt. Župniji Kristusa Odrešenika stoji ob strani vsa koprška škofija in seveda slovenska metropolija. Ne na zadnjem mestu nešteto dobrotnikov iz zamejstva in inozemstva. Vsi ti so pomagali, da je župnija dobila kredit, ki bo njo in vso koprsko škofijo bremenil še celo desetletje.

Toliko je do tega trenutka moč povedati o željah, načrtih in uresničitvah. Pravo funkcionalnost in primernost pa bo seveda nova cerkev Kristusa Odrešenika s priključenimi pastoralnimi prostori pokazala šele, ko bo zaživela, ko jo bodo napolnili verniki. Gotovo bo to najodličnejša kulturna stavba goriškega dela koprške škofije. Cerkev bodo zagotovo obiskovali vsi tisti, ki bodo od drugod prihajali v Novo Gorico, posebej svetogorski romarji. Predvsem pa bo postala naravno duhovno stičišče severne Primorske. Pomembna bo tudi kot najbližje matično versko središče za goriške zamejske slovenske vernike. Trdno upamo, da bo s pomočjo Kristusa Odrešenika novo svetišče pomenilo tudi nadaljnjo rast mladega, prebujenega verskega življenja v Novi Gorici in na Goriškem.

N. G.

Apostol in romar

Leto 1982 lahko označimo kot leto pomembnih papeževih apostolskih potovanj, srečanj z različnimi skupinami ljudi, predvsem z mladino, z delavci in kmeti, leto romanj v Afriko v Fatimo in Čenstohovo, v Anglijo in Argentino.

Potovanje v Afriko

Papež Janez Pavel II. se je v prvi polovici letošnjega februarja odpravil že na drugo potovanje po Afriki. Trajalo je osem dni, obiskal je štiri afriške države. Potovanje je bilo naporno zaradi vročine, imelo pa je po papeževih besedah izrazito misijonarski pomen. Obiskal je Nigerijo, Benin, Gabon in Ekvatorialno Gvinejo. Že ob prvem potovanju po afriških deželah je papež dejal: »Cerkve prinaša Afričanom Kristusa, ne pa evropske kulture.«

Na obisku v Nigeriji, kjer je večina prebivalstva muslimanske vere, je dejal: »Vsi mi, kristjani in muslimani živimo pod istim soncem enega in edinega usmiljenega Boga. Vsi verujemo v enega Boga, ki je ustvaril človeka. Vsi izpovedujemo resnico, da je Bog naš gospodar in branimo dostojanstvo človeka, ker je božji služabnik. Boga častimo in mu izpovedujemo popolno pokorščino. V tem smislu se lahko imenujemo brate in sestre v veri v enega Boga... Krščanstvu in islamu je predvsem skupna pravica molitve, dalje dolžnost pravičnosti in spoštovanje človekovega dostojanstva, ki je temelj osnovnih človekovih pravic.«

Papež je izrazil prepričanje, da bi mogli narediti veliko dobrega, ko bi kristjani in muslimani v božjem imenu združili svoje sile za pravičnost, mir in napredek.

Ker ima Nigerija dovolj duhovnikov, redovnikov in redovnic, ker ima katoliške šole in bogoslovje, se Cerkev v tej deželi lahko v dobršni meri opira na lastne sile.

Predstavnike nigerijske kulture in znanosti je opogumil in jih pozval, naj se ne ustrašijo kulturne zaostalosti svoje dežele in okolja, v katerem bodo morda morali delovati. Svojim rojakom naj bodo voditelji in naj nikoli in nikomur ne dovolijo, da bi izkoristil njihovo nevednost. Nigerijskim škofom pa je povedal nekaj zelo tehtnih misli o prihodnosti Cerkve. Dejal je: »Cerkve spoštuje vsako kulturo. Ko oznanja evangelij, ne želi uni-

čiti ali pokvariti tistega lepega, kar vsebujejo kulture. Priznava vse kulturne vrednote, jih sprejema, nekatere pa dviga in očisti z močjo evangelija. Cerkev prinaša Kristusa, ne pa neke določene kulture... Božje razodetje presega vsako kulturo in vse kulture skupaj.»

Nigerijskim delavcem, ki jim je maševal v stolnici, pa je papež spregovoril nedvoumno in jasno o delavskih pravicah: »Delo je za človeka in ni bil človek ustvarjen zaradi dela. Zato delo nikdar ne sme razčlovečiti delavca.« Delavcem je priporočil, naj si med seboj pomagajo in naj v svojih skupnostih ustvarjajo božje kraljestvo. Ob srečanju z diplomati – Nigerija ima diplomatske odnose s 103 državami, od katerih jih ima 77 stalna predstavništva v Lagosu – jim je priporočil, naj resno delajo za svojo temeljno nalogo, namreč za ustvarjanje mirnega sožitja in bratstva med ljudstvi.

Iz Nigerije je papež odpotoval v republiko Benin, nekdanji Dahomej. Država je izrazito marksistično usmerjena in je ena redkih, kjer v javnih prostorih še vedno visijo Stalinove slike. Glede na položaj katoličanov v tej državi je papež Janez Pavel II. dejal: »Katoličani ne iščejo nobenih privilegijev, temveč želijo skupaj z drugimi rojaki v svobodi prispevati svoj delež in se tudi ne branijo svojega dela odgovornosti. Seveda ne morejo sprejemati naukov, ki so v nasprotju z njihovo vero in vestjo. Dobro vedo, da človek ne živi samo od kruha in zanje je njihov osebni in občestveni odnos do Boga življenjskega pomena.«

Vedeti moramo, da je beninska Cerkev v desetih letih vladavine majorja Kerekouja prestajala hude pritiske in preganjanja: vse šole so podržavili, prepovedali so verouk, mnogo kristjanov so zaprli, misijonarje pa izgnali. Edina dovoljena ideologija v državi je bil marksizem. Nova ustava iz leta 1977 pa je uredila odnose med Cerkvijo in državo in razglasila svobodo za vse izpovedi. Cerkev je v letih preizkušanj ravnila modro in potrpežljivo in je državljanse pozivala k delu za napredek in blaginjo dežele. Iz Benina je doma tudi kardinal Bernardin Gantin, predsednik papeške komisije Pravičnost in mir ter ustanove Cor unum.

Po kratkem obisku v Beninu je prišel papež v Gabon, kjer so ga z značilno afriško prisrčnostjo, z mahanjem in cvetjem pričakali poleg katoličanov tudi pripadniki drugih verstev. Predsedniku Imarju Bongu se je zahvalil za gostoljubje in mu zagotovil, da bo Cerkev vedno stala ob strani

tistim, ki si bodo prizadevali za mir, pravičnost, mednarodno razumevanje in resničen napredek vse velike človeške družine.

Ekvatorialna Gvineja je bila zadnja država na tem afriškem potovanju. Na letališču v Malabu ga je pozdravil predsednik države Teodoro Obiang z najožjimi sodelavci in člani diplomatskega zbora. Po krvavih nemirih, ki so dolgo pretresali to državo in med katerimi zlasti kristjanom ni bilo prizanešeno, sedaj živijo dokaj mirno in Cerkev lahko opravlja svoje poslanstvo. Po sprejemu v Malabu je papež odšel v cerkveno središče dežele Bata, kjer je na Trgu svobode maševal in govoril navdušeni množici. »Vsi vi, bratje in sestre,« je papež med drugim dejal v nagovoru med mašo, »ste v Kristusovi ljubezni odbili od sebe vse strahove in negotovosti in gradite v svojih srcih Cerkev zvestobe, sloge in upanja.«

Na potovanju po teh štirih afriških deželah je ob srečanjih z domačini videl njihovo trdno vero, doživeto, navdušeno. Ugotovil je, da nosijo v dušah čut za vero, videl je, da ima Cerkev v Afriki že veliko svojih duhovnikov, katehistov, redovnikov in redovnic in večino škofov. V poslovnem govoru pred odhodom iz Afrike – tega je imel ob drugem delu obiska v Gabonu – je opozoril na nekatera najbolj pereča vprašanja, ki mučijo sedanji svet. Posebej je govoril tudi o Afriki. Kot nekaj dobrega je označil razvoj, izkoriščanje naravnih bogastev, napredek zdravstvenega varstva, rast politične zrelosti, tesnejše odnose med državami. Pač pa je ta razvoj marsikje šel v smer brezglavega širjenja mest na račun kmetijskih površin, vsi pa vemo, da hrano nujno potrebujemo. Med drugim je dejal:

»Kakšen napredek iščete? Katere človekove potrebe hočete zadovoljiti? Kristjane in vse ljudi dobre volje pozivam, naj sledijo razvoju, ki ga potrebuje afriški človek. Afričan potrebuje globok občutek skupnosti v družini, plemenu, narodu. Brez topline in prijateljstva bo propadel. Afričani imajo jasen občutek za pravičnost, želijo si živeti v miru... Radi sprejemajo bratsko pomoč, vendar moramo upoštevati njihovo človeško dostojanstvo.«

Potovanje na Portugalsko

Janez Pavel II. se je 12. maja letos odpravil na Portugalsko, na svoje enajsto apostolsko potovanje zunaj italijanskih meja, ki je bilo združeno z romanjem v Fatimo. V Fatimo je prišel že prvi

dan z namenom, da se udeleži tradicionalnega fatimskega bedenja, ki ga priredijo vsak mesec na predvečer 13. dne. Pričakalo ga je nad milijon ljudi pred svetiščem in kapelico prikazovanj. Papež se je poklonil Mariji in ji položil k nogam zlat rožni venec, nato pa prebral svojo poslanico, ki jo je milijonom ljudi po vsem svetu posredovala televizija. V poslanici je med drugim dejal:

»Danes sem tu, romar med romarji, da bi se zahvalil Gospodu, njegovi in naši Materi in svetnikom, da so me zaščitili, mi rešili življenje in mi pomagali k zdravju.« Nato je množici povedal skrivnost, tretjo fatimsko skrivnost, ki že 65 let, vse od prikazovanj, razburja duhove. Ta skrivnost je zelo preprosta in niti ni skrivnost, je dejal: »Molite, vedno in povsod molite, vsak dan molite rožni venec.« Nato je množicam pripovedoval, kako je že od mladih nog rad romal v Marijina svetišča in ga je Fatima že zelo dolgo vabila.

Tisto, za kar se je prišel v Fatimo zahvalit – da si je rešil življenje ob lanskem napadu v Rimu – bi se skoro ponovilo, namreč ponoven poskus napada na papeževo osebo. Z nožem ga je poskušal zadeti španski duhovnik Juan Fernandez Krohn. Zgodilo se je, ko je papež šel od kapele prikazovanj proti oltarju. Napadalec je potegnil izpod talarja polmetrsko bodalo in skušal zadeti papeža. Eden izmed nadškofov je odločno posegel vmes in udaril, nato je nastopila policija in napadalca prijela. Potem so še poostriili varnostne ukrepe. Ko so papežu, ki najprej ni vedel, kaj se dogaja, povedali za poskus atentata, je bil zelo prizadet. Napadalec je po prepričanju zagrizen skrajnež, desničar, ki mu niso vsi papeževa prizadevanja v obrambo delavcev. Leta 1976 se je prav v Fatimi odločil za duhovniški poklic, nato pa je v Lefebvrovem semenišču v Econu študiral bogoslovje; Lefebvre ga je tudi posvetil.

Kljub temu, da so papeža med potovanjem po Afriki skrbno varovali in je bilo med varuhi tudi osem posebnih italijanskih agentov, so v Lagosu med mašo ustavili moškega, ki se je skušal prebiti skozi policijsko zaporo; pri sebi je imel pištolo in veliko nabojev. Dva dni pozneje so na letališču v Kaduni nigerijski policisti prijeli moškega in žensko, ki sta bila tudi do zob oborožena. Ob vseh teh napadih in preprečenih poskusih napadov bi človek sodil, da so delo organiziranega mednarodnega terorizma.

Papeževo bivanje na Portugalskem je bilo utrudljivo zaradi številnih srečanj. Že prvi dan je obiskal predsednika Eanesa in njegovo družino, v nunciaturi se je pogovarjal s predsednikom vlade

Balsemaom in predsednikom parlamenta Diazom. Sprejel je tudi voditelje portugalskih političnih strank; v Coimbri, ki ima eno najstarejših univerz v Evropi, je govoril številnim znanstvenikom iz raznih evropskih držav. Govoril jim je o kulturi v našem času, ki mora imeti svobodo in življenjski prostor, da lahko človeka ustvarjalno oblikuje. Cerkev si prizadeva za dialog z različnimi kulturami, vsem se skuša približati. Napredek pa ni vedno naklonjen kulturi. Ali bo človek napredka boljši, ali bo pravičnejši do revežev in potrebnih? Sodobna kultura se je znašla v krizi, ker je v krizi smisel za resnico.

V srečanju s portugalskimi škofi je glede na razmere, v katerih se mladina in izobraženci odtujujejo veri in Cerkev, dejal, da Cerkev nikomur ne vsiljuje svojega nauka, je pa njena dolžnost, da ga v ljubezni in ponižnosti vsakomur predlaga. Pastoralno delo zahteva edinost, zato je treba odpraviti žarišča napetosti med privrženci raznih smeri. Papež je pri tem mislil na razprtije med konservativnimi in naprednimi katoličani, ki tudi Portugalski niso prizanesle. Posebno srečanje je imel s frančiškani, ki jih je navduševal za misijonsko delo, v Lizboni je imel pogovore s študenti katoliške univerze, v nunciaturi v Lizboni se je srečal tudi s predstavniki drugih veroizpovedi. Predstavnikom diplomatskega zbora, akreditiranim pri portugalski vladi, je govoril o njihovi osnovni nalogi: služiti v dobro ljudstev in narodov, delati za mir.

Na nobenem izmed številnih dosedanjih apostolskih potovanj papež ni opustil posebnega srečanja z delavci in s kmeti. Kmetom je s preprosto in iskreno besedo spregovoril o težavah obdelovanja zemlje, o potrebni pomoči in o pogumljanju mladih, da bodo ostali na zemlji. Delavcem, s katerimi se je sestal na trgu v Portu, je govoril: »Prišel sem k vam, da bi počastil delo, da bi vam pokazal ljubezen in upanje, pokazal, kako se papež počuti povezanega z delavci.« Dejal je, da ima Cerkev za posebno nalogo opozarjati na dostojanstvo in pravice delavcev. Človek je v božjem načrtu v središču ustvarjenega sveta, zato se moramo izogniti nevarnosti, da bi ga napredek tehnologije razčlovečil, da bi mu odvzel ali zmanjšal osebno dostojanstvo. Stroji človeka ne smejo zaslužiti, temveč mu morajo omogočiti, da bo še bolj človek. Ko je govoril o razmerjih med delom in kapitalom, je rekel: »Kapital je sicer potreben, toda delo ga presega. Delavci imajo pravico združevati se v sindikatih, da bi branili svoje življenjske koristi, sindikati pa ne

smejo biti sredstvo za razredni boj, temveč za dosego socialne pravičnosti brez sovraštva in nasilja.«

Zaposlenim ženam in materam je svetoval, naj vzdržujejo svoje družine, naj ostanejo zveste moralnim vrednotam, naj ne dopuste, da bi delo razbilo družinsko življenje in da bi njihov način življenja odbil otroke od staršev.

Zapis o tem izrazito verskem in pastoralnem potovanju, ki je imelo za cilj srečanje s človekom in utrjevanje ljudi v veri in upanju, naj končamo s papeževimi besedami: »V izpolnjevanju načrta, ki mi ga je zaupala Previdnost, na teh apostolskih potovanjih po svetu me vedno spremlja želja, da bi ljudem prinesel sporočilo o resnični vrednosti človeka. Da bi se ob človeku srečale vse dobre želje, da bi zgradili svet, ki bo človeka vreden.«

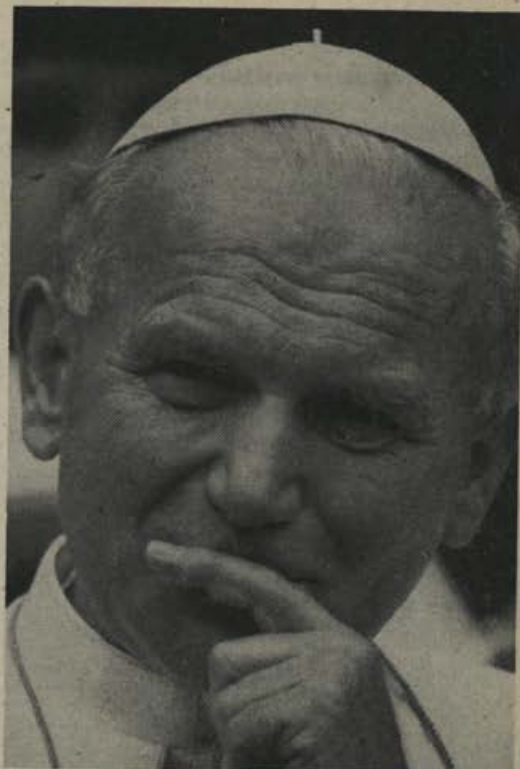
Janez Pavel II. na mednarodni konferenci dela v Ženevi

Ker se papež Janez Pavel II. lani ni mogel udeležiti zasedanja mednarodne konference dela v Palači narodov v Ženevi, tedaj je bil žrtev turškega atentatorja, se je odzval letošnjemu vabilu. V enournem govoru je poudaril žgoča vprašanja v mednarodnem življenju, težo govora pa je posvetil vprašanju brezposelnosti ter še posebej sodelovanju med proizvajalci in delavci na temelju solidarnosti. Dejal je: »Pravičen socialni odpor proti žgočim krivicam sistemov, ki so vladali v prejšnjem stoletju, naj bi sedaj pomagal ustvariti pogoje za dialog in mednarodno sodelovanje, ki naj bi omogočilo reševanje nasprotstev brez uničenja nasprotnika.«

Papež v svojem govoru sicer ni omenil poljskega primera, vendar je nanj namignil, ko je govoril o pravici šindikalnega združevanja zunaj nadzora državnih in vladnih organov. Konec papeževega govora so vsi navzoči pozdravili stoje.

Ko mislim »Domovina«

Ko mislim »Domovina«, tedaj se lahko popolnoma izrazim in zakoreninim, o tem mi govori srce – zakrita meja, ki poteka od mene k drugim in bi rado vsrkalo vse v preteklost, ki je starejša kot vsakdo od nas:

iz nje izstopam ... ko mislim »Domovina« – in rad bi jo zaprl vase kot zaklad.

Vseskozi sprašujem, kako naj ga pomnožim, kako naj razširim prostor, ki ga zavzema.

Ko okoli govorijo v jezikih...

1. Ko okoli govorijo v jezikih, kako da so rasli rodovi in prinašali v zakladnico svoje dežele stare in nove reči –

Svet je postal kres luči, ki se prižigajo globoko v ljudeh, vedno enako so tekle vedno iste reke in vedno na novo je obliv svet studenec govora in vsrkaval zgodovino.

Vode rek so tekle navzdol, studenec govora je hitel proti vrhu.

Vsak človek, ki je zrasel iz te zemlje, je bil vrh, in vsak človek je vrh še vedno –

hkrati pa se vrh vzdiguje nad vsemi in nad vsem, vedno bolj strmo se dviga in vedno globlje se utaplja v vest.

2. Ko okoli govorijo v jezikih, zveni sredi njih eden: naš lastni. Vglablja se v misel rodov in našo deželo obliva in je streha rodnega doma, pod katero smo vsi skupaj – drugje zveni redko –

(med ljudmi, ki govorijo okoli in so kot otoki

sredi oceana vsakdanje človeške govorice, nimam svojega vala) –

niso se širile moje dežele; in če je govoriča že odtekla, je samo zato, da bi počasi usihala v pojemajočih kresovih –

niso sprejeli govorice mojih pradedov jeziki narodov, ker je bila zanje »pretežka« in »odveč« – v velikem zboru ljudstev ne govorimo v svojem jeziku. Lastni jezik nas vsrkava vase: zapira in ne odpira.

3. Tako z eno govorico povezani med sabo, poganjamo v globine lastnih korenin in čakamo sadove dozorevanja in naporov.

Vsak dan vpeti v lepoto lastne govorice, ne čutimo grenkobe, čeprav na svetovnem trgu ne kupujejo naših misli, ker se tudi beseda draži.

Kot da ne bi radi še globlje izmenjave?

Ljudstvo, ki živi v srcu lastnega jezika, ohranja iz roda v rod skrivnost misli, ki ji ne vidiš dna.

Še vedno slišim zven kose

Ko mislim »Domovina«, še vedno slišim zven kose, ki udarja ob steno pšenice in se druži v skupen profil z vedrino nebesnega oboka.

Toda že prihajajo kosilnice in trosijo noter v to steno in zvoke monotonijo in gibov silovite zanke, in žanjejo...

Približujem se srcu drame.

1. Za jezikom se odpira prepad. Ali je to neznanka nemoči, ki smo jo skusili v svojih očetih in jo dedujemo v sebi?

Prostost je treba venomer dobivati, ni je mogoče samo imeti. Prihaja kot dar in se ohranja v premagovanju. Dar in premagovanje se vpisujeta na skrivne liste, pa vendar očitne.

Sam s sabo plačuješ prostost – torej reci prostost temu, da lahko za plačilo sebi sebe vedno znova imaš.

S tem plačilom vstopamo v zgodovino in se dotikamo njenih obdobij:

Kje poteka meja med rodovi, ki so plačali premalo, in tistimi, ki so morali plačati preveč? Na kateri strani smo?

Kaj ni vse preveč samoodločitev preraslo v preteklosti naše moči? Kaj ne prenašamo bremena zgodovine kot tram, na katerem se razpoka še ni zacelila?

2. Domovina: klic te dežele pradedom in nam, naj skrbimo za skupni blagor in z lastnim jezikom kot zastavo prepevamo zgodovino.

V pesmi zgodovine so dejanja, ki rasejo iz kamnite volje. Z dozorelostjo samoodločanja sodo mo svojo mladost, čase razdejanja in zlato dobo –

Obsodilo je suženjstvo zlato prostost.

Nosili so v sebi obsodbo junaki stoletij: v klic domovine so vstopali kot v temno noč in vzklikali: »prostost je dražja kot življenje!«

Obsodili smo svojo prostost bolj pravično kot drugi (skrivnost zgodovine je dvignila glas): na oltarju samoodločanja so izgorevale žrtve rodov, ker so sledile klicu prostosti, močnejše od smrti.

3. Kaj bi lahko prezrli klic, ki narašča v nas kot potok v previsokih in presternih bregovih?

Kaj lahko merimo svojo prostost s prostostjo drugih?

– premagovanje in dar –

Kdor si povezal svojo prostost z našo, odpusti!

In glej, v prostosti tvoji in naši odkrivamo vedno znova dar, ki prihaja, in premagovanje, ki ga ni nikoli dovolj.

Refren

Ko mislim »Domovina«, iščem pot, ki prebija pobočja kot tok visoke napetosti, ki teče navzgor – tako pokončna v vsakem od nas, da nam ne pusti nehati.

Pot se vije po istih pobočjih, vrača na ista mesta, postaja veliko molčanje, ki ga vsak večer vdihavajo utrujena pljuča moje dežele.

Ko mislim »Domovina«, se vračam k drevesu...

1. Drevo spoznanja vsega dobrega in zlega je raslo na bregovih rek našega sveta, stoletja se je razraščalo z nami, s koreninami vesti se je vraslo v Cerkev.

Nosili smo sadove, ki težijo in bogatijo. Čutili smo, kako globoko se razrašča deblo, čeprav segajo korenine v isto prst...

S plastjo dogodkov prekriva zgodovina premagovanje vesti. V tej plasti utripajo zmage in porazi: Zgodovina jih ne prikriva, temveč razodeva...

Pa bi zgodovina lahko tekla proti toku vesti?

2. V katero stran se je razvejalo deblo? V katero smer bo tekel potok vesti? V katero stran narašča zgodovina naše dežele? Drevo spoznanja ne pozna meja.

Meja je samo Prihod, ki bo premagovanje vesti in skrivnost zgodovine združil v eno Telo – in drevo spoznanja spremenil v Izvir Življenja, ki ne bo nikoli usahnil.

Toda do takrat bo vsak dan prinašal iste korene v vsaki misli in dejanju, s katerimi Cerkev Vesti korenini v zgodovini.

3. Da bi le ne izgubili izpred oči prozornosti, s kakršno prihajajo k nam dogodki, ki blodijo po neizmernem stolpu, v katerem pa človek vendarle ve, kam gre. Ljubezen sama izravna usodo.

Da bi le ne širili velikosti sence.

Plamen luči naj pada v srca in osvetljuje mrak rodov. Potok moči naj prenikne nemoč.

Ne moremo se sprijazniti z nemočjo.

4. Slabo je ljudstvo, ki se lahko sprijazni s porazom, ker pozablja, da je bilo poslano, da bo bdelo, dokler ne bo prišla njegova ura. Ure se na številčnici zgodovine vedno vračajo.

To je liturgija zgodovine. Bdenje je Beseda Gospodova in beseda Ljudstva, ki jo bomo sprejemali vedno znova. Ure prehajajo v psalm neprestanih vračanj: pojdemo k Evharistiji svetov.

5. Sestopamo torej k tebi, dežela, naselili te bomo v vseh ljudeh, dežela naših porazov in zmag, ki se s pashalno skrivnostjo dviguješ v vseh srcih –

Dežela, ki si vedno del našega časa.

Učimo se novega upanja, skozi ta čas hodimo v novo deželo. In povzdigujemo te, dežela davna, kot sad ljubezni rodov, ki je prerasla sovraštvo.

Krakov, 1974

Karol Wojtila
prevedel Tone Pretnar

Koroški odmevi

»Koroški Slovenci smo bili v središču vseslovenske javnosti,« je upravičeno in s ponosom zapisal dopisnik Našega tednika ob gostovanju naših koroških rojakov v prostorih Cankarjevega doma v Ljubljani, kjer so 5. in 6. marca letos bili Kulturni dnevi Slovencev iz avstrijske Koroške pod geslom ROŽ-PODJUNA-ZILJA. V teh dveh kratkih dnevih so se nam predstavili z bogatim kulturnim sporedom, najširši slovenski javnosti so pokazali, kako živijo, delajo in ustvarjajo kot delček slovenskega naroda, a hkrati kot avstrijski državljani. Prireditve sta pripravili Slovenska prosvetna zveza in Krščanska kulturna zveza iz Celovca v sodelovanju z Zvezo kulturnih organizacij Slovenije v okviru daljnoročne zasnove kulturnih programov v Cankarjevem domu; v

tem okviru se bodo s svojimi prireditvami zvrstile tudi slovenske narodne manjšine od drugod.

Dne 5. marca popoldne je nastopil »Oder mladje« z mladinsko predstavo »Hodl de bodl« (ali »Dve vedri vode«), s katero so mladi igralci pokazali pogumno in spretno znanje. Zvečer istega dne sta bila na sporedu razstava koroških slikarjev in branje iz del sodobnih koroških pesnikov in pisateljev. Svoja dela je razstavilo 8 slikarjev in udeleženci prvega svežkega slikarskega tedna. Da ni bilo nikogar, ki bi razstavo odprl, je motilo sicer skrbno zasnovano prireditev. Kratek literarni spored, ki ga je povezoval dr. Pavle Zablatnik, nam je pokazal sodobno koroško pesništvo in prozo. Predstavljeno je bilo devet avtorjev: Milka Hartman, Anton Kuchling (župnik), Janko Messner, Gustav Januš, Andrej Kokot, Valentin Polanšek, Florijan Lipuš, Karel Prušnik in Erik Prunč.

V okrogli dvorani Cankarjevega doma je sledila okrogla miza, pogovor, v katerem so koroški zastopniki prikazali položaj Koroških Slovencev. Predsednik Narodnega sveta Koroških Slovencev dr. Matevž Grilc je poudaril, da so Koroški Slovenci razvili razgibano dejavnost na mnogih področjih, da pa je avstrijska manjšinska politika prej ko slej raznarodovalna. Predsednik Zveze slovenskih organizacij dr. Franci Zwitter pa je omenil žitajski primer, ki je sprožil v Avstriji val solidarnosti s Koroškimi Slovenci, da pa mu je matična domovina dala premalo poudarka. Predsednik Krščanske kulturne zveze Lovro Kaselj je razložil razvoj te organizacije in omenil nove načine delovanja, ustrezne potrebam časa; podpredsednik Slovenske prosvetne zveze Tomi Ogris pa je poudaril izhodišča te prosvetne ustanove in njeno delovanje danes. Feliks Wieser je govoril o potrebi in pomembnosti gospodarske moči in samostojnosti, predsednik Kluba slovenskih občinskih odbornikov Filip Warasch je prikazal pomen samostojnega političnega zastopstva in zaupanja v lastno moč, zakaj le tako je mogoče med drugim zrušiti verodostojnost uradnih štetij.

O položaju slovenskega in dvojezičnega šolstva na Koroškem je spregovoril ravnatelj Zvezne gimnazije v Celovcu dr. Reginald Vospernik, ki je med drugim dejal, da je zaupanje Koroških Slovencev v lastno gimnazijo obrodilo bogat sad in da prav ob sadovih, ki jih daje ta gimnazija, lahko z optimizmom gledamo v prihodnost. Od mnogih zaničevana, od Heimatdiensta – koroške nemške nacionalne organizacije – označena kot veliki strup, se je iz neobgljenega novorojenčka

razvila na osnovi neugnane življenjske volje Koroških Slovencev v zdravega mladeniča, ki v šolskem letu 1981/82 uči pod svojim okriljem 520 dijakov in dijakinj iz vseh delov dvojezične Koroške. Poleg slovenske gimnazije ima mladina možnost izobraževanja tudi na zasebni tri- in enoletni strokovni šoli za ženske poklice in na enoletni kmetijski strokovni šoli. Vse te tri javne šole vodijo slovenske šolske sestre.

Ob koroških kulturnih dnevih sta Družba sv. Mohorja in založba Drava iz Celovca predstavili svoje založniške načrte in ponudbe. Osrednji dogodek teh koroških kulturnih prireditev je bil naslednji dan, 6. marca, nastop okrog 320 pevcev in instrumentalistov iz Roža, Podjune in Zilje. Velika dvorana v Cankarjevem domu je bila razprodana, ker pa je celotno prireditev prenašala televizija, so se Korošci s svojo pesmijo in duhovitostjo lahko predstavili gledalcem širom po Sloveniji. Prerez bogate kulturne dediščine in ustvarjalne sedanjosti sta prikupno povezovala napovedovalca Marica Hribernik in Miha Vrbinc.

Začel je Koroški partizanski pevski zbor. Z Zilje, iz Zahomca je prišla Abujeva-Zwittrova družina, iz Loč tamburaši, kapelška folklorna skupina je zarajala ziljske ples, Milka Kriegl pa je vse pozdravila v pristni ziljščini in je spregovorila o Matiji Majerju-Ziljskem.

Otroci iz Rožeka, s sveške Kočne, pesnica Danica Čertov in Tonej Sticker, ki je natresel nekaj zabavnih v rožanščini, so predstavili dejavnost v Rožu.

Podjuna se je predstavila s pliberško »Edinostjo«, obirskim ženskim oktetom, ansamblom »Korenika« in s pevci »Danice«.

Kot zadnji je nastopil zbor Slovenske gimnazije, ki je zapel Kajuhovo »Slovensko pesem« in Milke Hartmanove »Ob reki Dravci«. Prireditve je izzvenela v mogočno pesem »Rož-Podjuna-Zilja«, ki jo je skupaj z nad 300 nastopajočimi pevci pela tudi vsa dvorana. Ta zaključek je bil veličastno doživetje slovenske pesmi in slovenske besede, ki edini ohranjata kulturno bogastvo in dediščino Koroških Slovencev.

nc.

Proslava 25-letnice Zvezne gimnazije za Slovence v Celovcu ni bila le praznik za njene dijake in profesorje, za starše in vse nekdanje učence gimnazije, marveč za vso Koroško. Več kot 1500 Koroških Slovencev se je 23. maja letos zbralo na proslavi najpomembnejše slovenske učne ustanove na Koroškem. V bogatem kulturnem programu so nastopili vsi gimnazijski umetniški ansambli, sodelovali pa so tudi študentje in drugi nekdanji absolventi gimnazije na Trgu profesorja Antona Janežiča v Celovcu.

Zamisel o ustanovitvi gimnazije za Slovence na Koroškem je starejša od avstrijske državne pogodbe iz leta 1955, v kateri je zapisano, da imajo avstrijski državljani slovenske in narodne manjšine na Koroškem, Gradiščanskem in Štajerskem pravico do osnovnega pouka v slovenskem ali hrvaškem jeziku in do sorazmernega števila lastnih srednjih šol. Ustanovitveni akt je bil podpisan šele dve leti pozneje, podpisal ga je 9. maja 1957 takratni prosvetni minister dr. Heinrich Drimmel. To je bil sad dolgotrajnega in žilavega boja za izpolnitev 2. odstavka 7. člena državne pogodbe. Slovenska gimnazija je bila več let v enem izmed nadtropij nemške gimnazije, leta 1975, sredi ostrih manjšinskopolitičnih spopadov na Koroškem pa se je preselila v novo poslopje. Začetek pouka je bilo šolsko leto 1957/58, pouk je bil popoldanski. V prvem šolskem letu je imela tri razrede, 101 učenca in 11 profesorjev. Prvi ravnatelj je bil izkušeni pedagog in zaveden narodni delavec dr. Joško Tischler. Do jubileja je na gimnaziji maturiralo 661 dijakov, letos se jih jim je pridružilo še 50 maturantov.

Sedanji ravnatelj dr. Vospernik je v svojem govoru ob tem prazniku dejal, da v deželi in državi, ki ima šole z bogato in večstoletno tradicijo, pomeni 25 let skorajda otroško dobo. Za narodnostno skupnost pa, ki ji usoda v tisočstiristoletni dobi avtohtone naselitve v tem prostoru ni dodelila sedeža ob bogati mizi, pomeni četrstoletna zgodovina višjega izobraževanja dragoceno obdobje. Rahla bilka je v 25 letih zrasla v močno drevo s trdnimi koreninami, katerega sadovi so za slovensko narodno skupnost izjemnega pomena in potrebe. Drevo je tako močno in zdravo, da se v njegovi senci že malo oddahnemo.

Slovenska gimnazija si je utrdila svoj položaj znotraj narodnostne skupnosti in znotraj deželnega ter državnega pedagoškega dogajanja. Glede napadov na gimnazijo je dr. Vospernik dejal: »Veliki strup, za kakršnega so nas označili in nas

Dve središči šolanja in izobraževanja

To sta Zvezna gimnazija za Slovence v Celovcu in Dom v Tinjah. Prva praznuje letos 25-letnico obstoja, tinjski Dom pa je bil ustanovljen šele lani. 1. oktobra 1981 ga je blagoslovil pokojni celovski škof dr. Josef Köstner.

v teh dneh spet označujejo in blatijo sovražne sile, vsekakor ne moremo biti, sicer bi bila že zdavnaj zamrla tista kulturna misel, ki so jo kakor iskro zanetili prvoborniki slovenske višje šole. Slovenska gimnazija je dokazala, da pomeni veliko obogatitev za koroško in avstrijsko javnost.«

Med številnimi domačimi in tujimi gosti se je proslave udeležila tudi predsednica komiteja za vzgojo in izobraževanje Majda Poljanšek, ki je v imenu Izvršnega sveta Slovenije poudarila pomembno vlogo gimnazije za rast in krepitev slovenske narodne skupnosti na Koroškem, njeni uspehi dovolj zgovorno dokazujejo utemeljenost njenega obstoja. »S pomočjo večinskega naroda,« je dejala, »bo mogoče zagotoviti, da bo gimnazija še okrepila in razširila vrste slovenskih izobražencev raznih poklicev... Gimnazija ne more biti le pedagoška ustanova, temveč tudi žarišče in tvorec človečanske in narodne zavesti, ki ji je tuja vsakršna nacionalistična nestrpnost, sejanje predsodkov ali celo sovražstva in šovinizma. Gimnazija je pomembno stikališče med narodi, med manjšino in matičnim slovenskim narodom. Prepričana sem, da tudi avstrijska in koroška demokratična javnost tako vrednotita pomen gimnazije in da bosta tudi vnaprej zagotavljali vse možnosti za njeno uspešno delovanje.«

Omeniti je treba, da slovenska gimnazija v Celovcu goji tesne stike z različnimi šolami tostran in onstran meje.

Proslavo so poživili nastopi raznih ansamblov, pevskih zborov, recitacije in telovadni nastopi.

Nad strnjenim tinjskim naseljem na Koroškem so slovenski koroški duhovniki ob 75-letnici svojega združenja Sodalitas zgradili nov katoliški dom, novo središče duhovnosti in kulture. Ker je bil v tedanji dobi, torej še pred 75 leti duhovnik skoraj edini slovenski izobraženec na Koroškem, je moral poleg svojega dušnopastirskega dela opravljati še druge naloge – kot kmetovalec, gospodarskopolični delavec, pobudnik kulturnih ustanov in društev. Zato so duhovniki, združeni v Sodaliteti, poleg duhovnih vaj nudili vernikom tudi gospodarsko in narodno vzgojno pomoč.

Po drugi svetovni vojni je pokojni prelat dr. Rudolf Blüml oživil idejo duhovnih središč. Tako so v prostorih proštije v Tinjah organizirali slovensko kmetijsko šolo, tam so bili razni tečaji za kmečko in podeželsko mladino. Nastal je in se

širil tinjski izobraževalni center, ki pa je kmalu postal premajhen in treba je bilo misliti na nov, sodoben dom, ki bi naj ne bil samo dom duhovnih vaj, marveč tudi dom izobrazbe in srečanj, medsebojnih sporazumevanj in zbližanj med narodi. Po načrtih ing. arh. Haralda Omansieka je zrasla nova šestnadstropna stavba s tremi dvoranimi, moderno kuhinjo, s kapelo, meditacijsko sobo, s prostori za otroške skupine, z udobnimi sobami, v katerih lahko prenoči 100 ljudi.

Novi Tinjski dom, kraj izobraževanja, prijateljstva, srečanj in premišljevanja, je 1. oktobra lani blagoslovil in izročil svojemu namenu zdaj že pokojni celovski škof dr. Josef Köstner. V nagovoru je dejal, da bo ta dom hiša srečanj med obema narodoma na Koroškem, ki naj bi pripomogel k boljšemu medsebojnemu spoznavanju in razumevanju, ki naj bi izžareval resnico in ljubezen in dvigal raven izobrazbe, religioznega duha, prosvete in kulture vsem in vsakomur, ki bo stopil vanj.

Rektor Jože Kopeinig pa je v pozdravnem govoru označil poslanstvo doma kot kraj, ki naj izžareva v ves slovenski prostor, pa tudi v nemško govoreči del Koroške in nadaljeval: »Brižinski spomeniki, Gospa Sveta, knežji kamen in vojvodski prestol so zgovorni temelji in simboli naše krščanske in slovenske bitnosti, našega izročila iz roda v rod do današnjega dne in v nadaljnjo prihodnost, ki jo moramo sami kovati, da nam ne bo temna usoda, marveč navkljub marsikaterim stiskam zmerno in krščansko optimistična. Katoliški Dom v Tinjah se vključuje v prizadevanja, da bomo tudi danes še gojili istega duha, isto notranjo misel in srčno kulturo, isto versko in svetno omiko, isto spoštovanje do verskih in narodnih svetinj, kakor je izpovedal in nam naročil škof Anton Martin Slomšek v svoji duhovni oporoki: »vera bodi vam luč, materin jezik pa ključ do zveličavne narodne omike.« In prav tako so nam svete besede velikega Cankarja: »Mati, Domovina, Bog«, ker vidimo v njih zaobseženo tudi naše poslanstvo in našo odgovornost za prihodnost.«

Naj bi Dom v Tinjah kar največ pripomogel k prebujanju in ohranjanju slovenske zavesti med koroškimi rojaki.

Depresija, bolezen našega časa

Do te ugotovitve prihajamo zaradi njene splošne razširjenosti. In res je vedno manj ljudi, ki ne bi nikdar doživeli duševne potrtosti, brezizhodnosti, ki bi ne bili nikdar ujeti v sivino depresije. Vendar pa lahko tem stanjem duševne potrtosti botrujejo različni vzroki, zato tudi ločimo več vrst depresij. Oglejmo si jih pobliže in skušajmo osvetliti vrašanje, kako je mogoče iz te nad vse mučne duševne ujetosti vendarle najti izhod.

Nevrotična depresija

Nevrotična depresija korenini v zgodnjem otroštvu, ko je otrok povsem navezan na svojo mater, ki jo že prepozna od drugih oseb. Če čuti, da je svoji materi bolj v breme kot v radost, če doživlja njeno pomanjkljivo pozornost, se lahko začne čutiti krivega že zato, ker živi. Otrok se ne more nikoli prav ločiti od matere, ker se je ni nikoli dovolj naučil. Če ne resignira, ostane navezan na mater v upanju, da si bo morda le priboril njeno ljubezen in je zato pripravljen na vsako žrtev. Ta doživljajska odvisnost od matere vodi do hudih strahov pred ločitvijo in izgubo. Zato takšen človek pogosto raje žrtvuje lastno samostojnost in duševno odraslost, kakor pa da bi tvegval zapuščenost in osamljenost in postal nakovalo stalnih (pogosto podzavestnih) očitkov.

Pa tudi druga skrajnost lahko vodi v depresivno osebnost, če namreč mati preveč razvaja svojega otroka, ker ga potrebuje za svoje lastno življenje, ker si hoče z njim potešiti svojo potrebo po ljubezni. Zato ohranja otroka majhnega in nesamostojnega, da jo bo vedno potreboval in je ne bo zapustil. Pri vsakem koraku otroka v samostojnost se vede prizadeto. S tem vzbuja v otroku občutke krivde in mu grozi (s svojo prizadetostjo) z odtegnitvijo naklonjenosti. To dvojje pa je za otroka tako neznosno, da se materi na ljubo raje odpove svojemu razvoju ter tako ostane odvisen od nje.

Bodisi da je prišlo do depresivnih duševnih nastavkov zaradi prehudih prikrajšanj ali zaradi prevelike razvajanosti, depresivni ljudje vedno iščejo in potrebujejo partnerja, s katerim se bodo kar najbolj povezali, kajti zdi se jim, da sami ne

morejo živeti. Da bi ne ogrozili obstoječih vezi, poskušajo ustreči vsem partnerjevim pričakovanjem, so preveč prilagodljivi in ostanejo dolgo naivni, ker nočejo videti slabega v sebi in v drugih, kajti to bi moglo ogroziti njihovo zavarovanost. Potrebujejo partnerja, ki ga bodo ljubili in ki jih bo ljubil. Izgubiti ljubezen je za njih najhujše, kar se jim lahko zgodi. Zato so se pripravljani žrtvovati, se prilagajati in zatajiti lastne potrebe in želje. S tem se pa pogosto preobremenjujejo, nekatera področja njihove osebnosti ostajajo zakrnela. Vse to jih – poleg podzavestnih občutkov krivde in bojazni – vodi v občutje duševne praznine, potrtosti in brezizhodnosti.

Reaktivna depresija

Do reaktivne depresije pride zaradi prehudega pritiska situacije, v kateri se človek znajde. Klasičen primer take depresije je izguba ljubljenega človeka zaradi smrti ali ločitve. Lahko pa gre tudi za izgubo drugih vrednot, ki so človeku veliko pomenile.

K tej obliki depresije prištevamo tudi izčrpanostno depresijo ki je posledica hudih in dalj časa trajajočih poklicnih ali družinskih obremenitev. Če je človek v službi, izredno študira, ima družino in še gradi hišo, ni čudno, da končno duševno obnemore. Za izčrpanostno depresijo zbolijo bolj pogosto ženske kot moški, kar govori za to, da žena še vedno »podpira tri vogle pri hiši«.

Proti tej depresiji, pogosto zadošča že daljši dopust. Na splošno pa lahko reaktivno depresijo v večini primerov premagamo, če v prijateljskih ali še bolje v psihoterapevtskih pogovorih preiščemo vzroke, ki so privedli do nje.

Involutivna depresija

Ta lahko zadene človeka v času mene ali klimakterija, in to tudi moške in ženske, ki doslej niso nikdar doživljali duševnih potrtosti, kaj šele težjih depresij. Involutivna depresija je povezana s spremembami v žlezah z notranjim izločanjem (hormonalni sistem). Te spremembe povzročijo duševna nihanja, pogosto pa tudi težje potrtosti. V tem življenjskem obdobju se organskim spremembam pridružijo tudi zunanje spremembe, ki jih je treba sprejeti: otroci odrasčajo in odhajajo svojo pot, vedno manj potrebujejo starše. Starši

se morajo od njih notranje ločiti. Po dveh desetletjih starševstva je ta njihova vloga, v katero so morali toliko investirati, skorajda izpraznjena. Tudi ta proces žalovanja je zanje boleč.

Nekoliko kasneje doživita mož in žena še šok upokojitve. Z njo je sicer dobil veliko prostega časa, s katerim pa pogosto ne ve kaj početi; izgubil je delovno mesto, ki mu je zagotavljalo družbeno priznanje in mesto v človeški družbi nasploh. Sedaj »za nič več ni«, spada »k staremu železju«: ti izrazi kažejo, kako hud pretres lahko doživi človek ob upokojitvi. Pretres je toliko večji, kolikor bolj se je človek v službi angažiral: »Počutim se, kot da bi mi dušo raztrgali«, mi je potožil možakar, ki se je moral povsem nepripravljen posloviti od delovnega mesta, ki mu je v štirih desetletjih žrtvoval svoje najboljše sile. Tudi za neporočeno žensko lahko pomeni upokojitev hud pretres; kot da je vržena sama k sebi. Delovno mesto zagotavlja človeku mesto v družbi, daje mu družbeno identiteto. Ker je upokojitev pogosto povezana še z drugimi zdravstvenimi motnjami, ni čudno, če zapademo v depresijo. Izgube je treba odžalovati in svojo duševno strukturo prilagoditi spremenjenim razmeram.

Starostna depresija

V zrelih letih, nekako po petinšestdesetem letu, se lahko razvije starostna depresija. Toliko smo morali pustiti za seboj na naši življenjski poti, in morda nam ni uspelo vse to sprejeti, odžalovati in se zmiriti z dejanskim stanjem. In prav leta, v katerih smo že teže prilagodljivi, zahtevajo od nas nove prilagoditve. Krog prijateljev in znancev se vedno bolj krči, nazadnje se lahko doživimo kot osamljen snop žita, ki so ga pozabili na polju. Otroci imajo svoje življenje in delo, svoje družine. Starši so stopili v ozadje, kar občutijo kot bolečo, nepravilno osamitev. Pomembno lahko postane vprašanje premestitve v dom počitka, in če sovpade izguba lastnega življenjskega kroga s smrtjo zakonca, lahko prileten človek doživlja življenje le še kot zaporedje izgub, od katerih se ne more več opomoči in se preda depresiji.

Na kmetih se starejšim ljudem ni treba bati, da bodo iztrgani iz svojega življenjskega okolja. Tudi osamljenost je zanje mnogo manj boleča, saj so še včlenjeni v rod, ki prihaja za njimi. Prav tako se jim ni treba bati, da bi ne imeli kaj početi. To so tri velike prednosti, ki so jih deležni v

starosti za svoje trdo garanje. Vendar tudi njim starost ne prizanaša. Kljub pešanju moči se pogosto čutijo notranje gnani, da »držijo korak« z mlajšimi; njihovo počutje in njihova samozavest je preveč odvisna od tega, zato si tako težko priznajo: »Ne zmorem več.« Preobremenjujejo se, dokler niso na smrt utrujeni. Če so ostali brez življenjskega partnerja, mnogi nimajo človeka, ki bi mu zaupali in se mu potožili. In glavna pozornost velja na kmetih še vedno kmetiji, ne človeku.

Endogena depresija

Mnogi menijo, da je depresija dedna. A šele pri endogeni depresiji igra dednost svojo vlogo, čeprav pravzaprav ne vemo, kje so njeni vzroki v nasprotju do drugih vrst depresij, ki smo jih na kratko prikazali. Endogena depresija je težka duševna bolezen, ki se običajno kaže v stalnih ali pa tudi različnih duševnih obdobjih. Včasih je povezana z obdobji duševne zanesenosti; tedaj govorimo o manično-depresivnih motnjah.

Zdravila pomagajo premestiti najhujšo krizo

Pri endogeni depresiji lahko pomagajo samo zdravila. V zadnjih letih so medicinske znanosti tudi na tem področju zelo napredovale in razvile vrsto uspešnih antidepresivnih zdravil. Ker je možno, da depresija ne nastopi vedno v čisti obliki, marveč v eni izmed mešanih oblik, in jo pogosto spremljajo druge organske motnje, so zdravila vsaj delno učinkovita tudi pri drugih depresijah in pomagajo premestiti najhujšo krizo. Pri tem ne upoštevamo le antidepresivna zdravila, ampak tudi druga, odvisno od motenj prizadetega organizma. Zato ne dela prav, če se bolnik brani zdravnika oziroma psihiatra: »Saj mi ne more nič pomagati.«

Res pa je, da zdravila niso vsezveljavno sredstvo, ki bi magično delovalo. V večini primerov je depresija klic človeku, da spremeni svoje življenje, in tega zdravila ne morejo storiti namesto njega. Zdravila ne morejo rešiti nobenega problema. Tako nam na primer ob reaktivni depresiji zdravnik predpiše zdravila, ki bodo okrepila izčrpan organizem, toda če se nismo zmožni upreti pritiskom, ki smo se jim dotlej izpostavljali, tudi zdravila ne morejo napraviti čudeža. Tudi ne morejo namesto nas sprejeti izgube, ki nas je

doletela ali smo se zanj odločili. Prav tega pa običajno ne zmoremo sami. Zlasti za nevrotično depresijo je potrebno večje število psihoterapevtskih pogovorov, preden se nam odkrije življenje v svetlejših barvah. Žal pri nas še nimamo strokovnjakov, ki bi tem ljudem v stiski nudili strokovno pomoč. V to smer bi se mogli specializirati zdravniki, psihologi, pa tudi socialni delavci. Psihoterapevtsko delo se pri nas omejuje predvsem na zdravljenje alkoholikov v tako imenovani skupinski terapiji. Pa tudi tu še tičimo v otroških čevljih.

Ne postavite samega sebe na stranski tir

Kaj lahko storimo, da se depresiji izognemo? Vedno to ni mogoče, a včasih vendarle. Vzemimo za primer involutivno depresijo. Rekli smo, da pogosto sovpadе z osamosvajanjem in odhodom otrok iz domačega gnezda. Starši lahko že prej razmišljajo, s čim bodo takrat izpolnili svoje življenje. Razni konjički in zanimanja, za katere prej skoraj ni bilo časa, jim lahko pri tem pomagajo. Toda globljo izpolnitev jim lahko dajo le nove naloge in cilji, ki se jim posvetijo. Pri tem ni nujno, da poteka novo življenjsko obdobje v isti smeri kot dotlej. Ni treba, da išče mati nadaljevanje svoje materinske vloge v vlogi babice. Svojo večjo gibljivost, ki ji je sedaj na voljo, lahko uporabi za soljudi na splošno: za skrb in pomoč mnogim osamljenim ljudem, ne glede na starost. Kdor je za to pripravljen, se mu bodo prej ali slej »odprle oči« in našel bo stike in prek njih novo delovno področje. Ne bo mu treba tožiti, da ni več za nobeno rabo in da je že čisto odveč na svetu. To je seveda ena pot. Vsak pač mora najti svojo, ki bo ustrezala njemu, njegovi duševni strukturi. Glavno je, da se pravočasno pripravimo na neizbežni trenutek. Potem nam ne bo treba do konca žalovati za obdobjem, ki je minulo, marveč se bomo podali na novo pot. Navsezadnje moramo vse življenje začeti z novim upanjem; le da nov začetek za mlajše ljudi ni tako težak. Toda kdor je v prejšnjem življenju veroval v svojo prihodnost, bo tudi težje situacije obvladal. Le človek brez prihodnosti se preda resignaciji.

Kaj pa, če nas depresija stisne kljub vsemu v svoje jeklene klešče? V takem primeru dobrohotni nasveti prav nič ne pomagajo. Nič ne pomaga dobronameren »samo hoteti moraš, pa bo že šlo«, kajti prav tega bolnik ne zmore. Depresija

je bolezen volje. Bolnik se čuti brezupno ujetega v svojo bolezen. Vsi nasveti, ki jih dobiva, le še stopnjujejo občutek lastne nezmožnosti.

Boljša kot vsi dobri nasveti, ki imajo včasih priokus opominov, je pripravljenost okolja in svojcev, da spremljajo bolnika na njegovi težki poti. Toda prav to je za svojce najtežje: družbi depresivnega človeka se radi izognejo, ker se je z njim težko pogovarjati. Vendar depresivni zelo trpijo zaradi svoje osamitve, v katero so zapadli ob svoji bolezni in jo vedenje bližnjih le še stopnjuje.

Pogosto je največja pomoč depresivnemu človeku, če mu pomagamo do zdravnika.

Strah pred starostjo brez ljubezni

Vsako življenjsko obdobje prinaša s seboj svoje probleme. Toda problemi in bojazni starajočega človeka postanejo včasih komaj še znosni. Na primer strah pred popolno nemočjo, strah pred popolno navezanostjo na druge: na tujo pomoč in nego. Pogosto je strah pred smrtjo manjši kot strah pred starostjo, ko si le še v breme. Toda pomislili bi naj, da smo vse življenje navezani na druge, čeprav se tega v mlajših letih manj zavedamo. Vsak izmed nas stoji pred možnostjo, da bo nekega dne nemočen in potreben pomoči, eden prej, drugi kasneje. Prav ta zavest za našo skupno usodo bi morala povezovati generacije, bi morala motivirati mlajše, da sprejmejo »breme nemočnih« bolj pogumno, bolj modro in dobrotno. Za to držo bodo morda poplačani s hvaležnim pogledom, ki kaže na nova obzorja, kjer bo človek premagal svoje zadnje, najbolj boleče obdobje svojega življenja. Prav ljudje, ki so postali nemočni, nam lahko mnogo dajo.

Janko Bohak

Srečanja s pisatelji

Franc Sušnik (prévaljski)

(Pogovori po slovesu)

Ko si prišel med nas v Sóboto, v tedaj najbolj odmaknjeni kot Slovenije, ti je biló komaj štiriin-dvajset let. S svojim uglajenim nastopom, kultiviranim govorniškim glasom, z razgledom po slovstvih si ogrel naša mlada srca in starejše duhove, ko je žarela vanje iz tvojih temnih oči zavzetost in ljubezen. Za rokodelci, ki so gnetli in likali našo preproščino, si nastopal po naravi kot umetnik: v poučevanju deklamiranja – ob Gregorčičevi Soči smo imeli cele tedne iglarski seminar – in gledališče...), po Westrovih čitankah (on sam nas je obiskal med tvojo uro!) si nas uvajal v skrivnosti branja in pisanja, v skrivnosti Cankarjeve črtice V samoti, ki naj bi jih bili izvalili iz nje v nebogljenih nalogah... – in kot vrh si pripravil z nami tretje – in četrtošolci prvo dejanje Župančičeve Veronike za nastop v šolski telovadnici, nato pa Gogoljevega Revizorja (samo z moškimi vlogami, menda si dobil z Dunaja ilustracije za kostume in prizore, to je bil že izpit po gledališkem seminarju!), s katerim smo v soboškem kinu očarali celó svojega ravnatelja – dr. Janka Lokarja.

Da si rojen in šolan govornik, smo čutili, toda prevzel si nas s svojimi redkimi javnimi nastopi: v šoli ob Molièrovi tristoletnici in stoletnici Branka Radičevića, pred ograjo soboškega župnišča pa v majskem večeru, ko si pretresljivo pozdravljaval prvega naslednika sv. Metoda, ki je prišel v Slovensko krajino: mariborskega (iz Trsta pregnanega) škofa dr. Andreja Karlina: »Tudi iz cerkve so preganjali našo slovenščino« – sem si zapomnil tvoj bič, ko si tožil o trpljenju prekmurskih prednikov v preteklem tisočletju, s katerim so ohranili svoje slovenstvo...

Ko si videl, da tonem v branju, si me vzel v zasebno šolo ter me npr. ob pripravi za »govorno vajo« o Stritarju popoldne uvajal v njegove tuje vzornike. In ko si pred odhodom od nas pripravljaval svoje duhovite Prekmurske profile, sem ti v tvoji sobi iz madžarščine prevajal pisma turškega paše Martjančarom, ti dajal pojasnila o tem in onem – pa škilil na bele pole tvoje doktorske disertacije, ki si jo tedaj dokončeval... In ko so Prekmurski profili v zadnjih mesecih leta 1924 izhajali v Slovincu, smo jih vpijali vase, se čudili, kako je moč domiselno, udarno, pesniško govori-

Franc Sušnik kot suplent med drugošolci 1923 v Sóboti

ti o ljudeh in stvareh, sredi katerih smo dihali, pa ne bi znali tega tako kfeško, duhovito zajeti, kot si vse to doživel in videl ti, ki si prišel od drugod, nas vzljudil ter prvi opeval hkrati z Malešičevim Kruhom...

Ko si konec leta 1924 nepričakovano odšel od nas v Beograd, si mi pisal od tam tisto ozko, rjavo pisemce: »Samo da se spoznamo, pa gremo spet vsak v svoj kot« (po spominu)... Odslej sem ti sledil le po tvojem pisanju: predvsem po duhovitih gledaliških ocenah iz Maribora (o teh SBL* nič ne ve), 1929 so ponatisnili Prekmurske profile v knjižici – za desetletnico naše svobode, ki si se je spomnil tudi v mariborskem Našem domu (da si bil njegov urednik, iz SBL ne zvemo), kamor sem ti na prošnjo napisal povest...

Ko sem po enajstih letih najinega poznanstva prišel za teboj v mesto ob Dravi, se je najino prijateljstvo vse bolj poglobljalo tako ob spominih na tvoja leta pri nas, ki so ti ostali do konca najdražji, kot ob najinem novem delu. Študijska knjižnica pri Janku Glazerju je bila kraj najinih najbolj pogostih srečanj in tu sem ti za tvoj Pregled svetovne literature zbral seznam slovenskih prevodov in naše literature o tujih pisateljih ter napisal poglavje o Madžarih. Hodila sva po Mariboru v dolgih pogovorih, peljal si me na svoje Prevalje – dokler ni prišla ločitev.

Ko sva prebila leta grozote, si se ustálil v domačem kraju, jaz pa v Ljubljani. Tako so postala najina srečanja vezana v glavnem na počitnice. Sledil sem tvojim stvaritvam na Ravnah, kjer si se »dnevno razdajal po petdeset par« v majhnih, a potrebnih dolžnostih, kot si mi nekoč

* Slovenski biografski leksikon

potožil. Tónil si v knjigah iz vse Evrope, toda tvoja nova izdaja pregleda svetovne literature se je vse bolj odmikala tako zavoljo prezaposlenosti kot zavoljo spoznanja, da gre »modrovnanje« v drugo smer... To razdajanje za tri ljudi (gimnazija, knjižnica, muzej, galerija in še...) te je sililo tudi le v krajše »opomnje«, * ki še zdaj niso vse zbrane (kdo ve za tvojo Prevaljsko legendo!), čeprav so vse tako zelo svojske, izvirne in oživljajo kraje ter ljudi pod Uršljo goró za vse čase!

Če ti je bilo Prekmurje topel spomin na mladost in si do zadnjega užival naš zbornik Stopinje, ti je bilo zamejsko Koroško prva ljubezen in stalna bolečina. Tako si naju nekoč peljal v enem dnevu po vseh Drabósnjakovih in Meškovich postajah, od jezera do jezera, od vznožja do pobočja... Najina srečanja pa so postajala vse bolj redka, kratka, kot tvoji bliskoviti utrinki v pismih in vse dalj si mi zadrževal roko s krčevito prošnjo: Še pridi – pridi!... In tako sva ostala le v tihih pogovorih od Rožnika do Svete Barbare, od duše do duše...

* Opomba, opomin

Francé Koblar

Vse od začetka leta 1923, ko sta Francé Koblar in Francé Stelè prevzela uredništvo Doma in sveta v Plečnikovi opremi, mi je bilo Koblarjevo ime in delo stalni spremljevalec. Ob Sušnikovi šoli mi je bil Dom in svet, kmalu pa še Križ na gori, druga univerza. Ker je tedaj prišel v našo vas tudi sam Jože Plečnik z novo cerkvijo v Bogojini (in s Strajničevo monografijo o njem in

Maturantke II. realne (poljanske) gimnazije v Ljubljani 1936. Sedijo profesorji: dr. M. Dokler, dr. R. Savnik, F. Koblar, P. Sušnik, ravn. B. Remec, J. Kavšek, I. Škerlj, M. Adlešič, M. Sterle

z zborniki iz ljubljanske šole za arhitekturo), mi je bil vsak letnik revije v njegovi opremi, z njegovimi in drugimi umetniški deli ter spisi o njih – novo doživetje. Tudi Steleta sem spoznal že v nižji gimnaziji na njegovih prekmurskih poteh...

Leto za letom sem prelistával prejšnje letnike Doma in sveta, jih znova prebiral, se vživljal v Koblarjeve eseje in ocene (poleg Pregljevih, sevé). Ko nam je konec oktobra 1925. beograjska oblast ukinila šesti in sedmi razred gimnazije v Sóboti, nas je polovica na pameten nasvet naših profesorjev odšla v Ljubljano. Tako smo na poljanski gimnaziji prišli v sredo Koblarjeve razlage in branja Julija Cezarja ter uvoda v dramatiko. Užival sem sleherno njegovo besedo in kretnjo – žal le do božičnih počitnic, ko so naš razred znova odprli v Soboti, kjer nam je ostala Ljubljana le daljna sanja...

Jeseni smo morali spet na pot in profesor Koblar nas je uvažal v razsvetljenje. Ob tem sem doživel njegovo prvo pohvalo: Te(da)j, to ste pa dobro povedali... Z odlično oceno naloge o Vodniku pesniku me je potrdil na moji poti in si me zapomnil. Žal je že pred koncem semestra zapustil naš razred, in odslej sem iskal za njegovi besedami v zvezkih višjega razreda, kjer sem za prijatelje tudi pisal naloge pri njem... Menda v osmi šoli smo imeli v Ljudskem domu literarno društvo z rokopisnim listom, in Koblar je bil naš pokrovitelj, mentor. Tako sem hodil k njemu na Prule kot »zveza« in menda mi je on priporočil, da sem na sestanku razčlenjeval Tavčarjevo Cvetje. Žal je ta šola trajala premalo časa. Bila pa je dobra legitimacija ob vstopu na slavistiko, ko nas je profesor Prijatelj spraševal po naših profesorjih slovenščine in se je ob Sušnikovem in Koblarjevem imenu zadovoljno nasmehnil: O, tudi naša študenta, dve imeni...

Med študijem na univerzi so bile najine vezi manj osebne: poslušal sem ga kdaj v Akademskem domu, ob Finžgarjevi šestdesetletnici, zavzeto prebiral njegove gledališke ocene v Slovincu in Domu in svetu. V uredništvu le-tega sva se kmalu pričela srečevati, pa še pri radiu, ki ga je vodil, mnogo sem zvedel o njem tudi po družinskih stikih.

Po osvoboditvi, ko se je Koblarjevo poklicno in znanstveno delo nanovo in široko razmahnilo, sva se srečevala ob raznih priložnostih. Čeprav ni bil naš profesor do mature, je preživel vse naše tedanje profesorje in smo ga do konca vabili na svoje obletnice, ki se jih je rad udeleževal. Najina osebna srečanja, če še tako bežna, v knjižnici, na

sprehodu, na cesti, so vselej prinesla kako oceno dogajanja ali ljudi, kako misel, ki je bila plod njegove globine. Tako se spominjam srečanja pred Finžgarjevo hišo ob Gradaščici, ko je nekega nedeljskega popoldneva šel z družbo tja, stopil k naši družini, ki je šla mimo in v razgovoru potožil o neki novi znanstveni knjigi, kako je krivična naši preteklosti, kako tudi znanstveniki s časnikarsko površnostjo dajejo »nalepke« zastarele miselnosti našim pisateljem, slovstvenim glasilom in gibanjem.

Francé Koblar v svoji poštenu doslednosti in značajnosti ni presojal ne ljudi ne njihovih stvari, tem pa »pripadnosti« neki miselnosti, nazoru, prepričanju, marveč po njih poštenosti in vrednosti, pomenu za celotno narodno kulturo. Te njegove odlike so cenili prav pri njem, čeprav mnogi s premagovanjem, kar se je izrazilo v posmrtnem pisanju o njem v takih »domislicah«: kljub svojemu nazoru je bil objektivni, širok itn. – ko je pa bil on prav zato tak, kakršen je bil. In ga je bolelo krivično nepriznavanje ter – večkrat hoteno – neumevanje vrednot pri pisateljih verskega prepričanja. Prav njegovi odlični uvodi in opombe k spisom Ivana Preglja pričajo o tem. Pričajo pa tudi – obenem s spisi o drugih pisateljih – o Koblarjevi globoki sposobnosti, da se je znal vživeti v pisatelja in ga približati bralcu z odkrivanjem vseh vrednot njegovega dela.

Spominjam se iz gimnazijskih srečanj s profesorjem Koblarjem, kako je kritično sodil o neprimernem ravnanju naših profesorjev, ki so mu bili po prepričanju bližji, pa so s svojo ožino delali škodo. Prav tako pa se živo spominjam iz povojnih let, kako je tožil o svojem bivšem dijaku in bližnjem rojaku, ki je tedaj dokaj neprijetno oblátil na našem kulturnem nebu s svojo brezobzirno ožino: Šli smo skupaj na Ratitovec, skušal sem večkrat napeljati razgovor na to in ono težavo in vprašanje, da bi mu pojasnjeval, ga odvrčal od njegovega ravnanja – pa si ni dal blizu, ni šlo... Na vodilnih mestih v Akademiji za igrilstvo, v Slovenski matici, v Slovenski akademiji znanosti in umetnosti ga je protikulturno ravnanje ljudi brez potrebnih kvalitete še posebej prizadevalo in bolelo.

Linhart je bil njegova posebna ljubezen. Zato sem doživel veliko priznanje in zadoščenje, ko mi je moj nekdanji profesor v zadnjih letih na nekem sestanku pred kolegi povedal o moji razpravi o Linhartovem delu: Tedaj, to ste pa dobro napisali... In koliko ste Vi dobrega napisali, profesor Koblar, kar mi je bilo vzor – hvala Vam!

Juš Kozak

Prvi pravi leposlovec, ki sem ga osebno srečal, je bil Juš Kozak. Hkrati s Koblarjem, v začetku šeste šole na Poljanah, nas je učil zgodovino in zemljepis. Nas šest Prekmurcev – med nami je bila tudi Židinja, ki je stanovala pri starših rajnega Modesta Golie, zgodovinarja – je gledal s sočutjem in zanimanjem. Kozak nas je pritegoval s svojim živim, izvirnim pripovedovanjem zgodovine, z domačim razmerjem do dijakov, ki nas je tikal. Mene je bolj mikalo njegovo leposlovje, ki sem ga pričel zdaj po vrsti prebirati – v osmi sem celo stanoval na Šentpetrski cesti in si dobrodušnega ogledal vsako njeno hišo. V začetku sedme sva s prijateljem Pišto nekaj časa stanovala v velikanški hiši v Vegovi ulici 8, z oknom na Sotesko, kjer je stanoval nadstropje višje profesor Juš, tako da sva ga dostikrat videla, kako je pěstoval sinčka.

Pri zgodovini se nisva ujela, bil sem mu premrtev, šele pri maturi me je »odkril« in prišel sočutno k meni, ko sem polómil matematiko, ter me prvič vikal: Ali vi res nič ne znate matematike? Vedel je, da sem pisal najboljšo slovensko nalogo in slišal je moj odgovor iz slovenščine pri maturi. Juša smo imeli radi tudi zato, ker nas je vodil na izlete, npr. v Županovo jamo pri Grosupljem in k Sv. Trem kraljem nad Logatcem. Z Vrhnike smo šli peš v hribe in prišli do praznega znamenja. Za nami je bil tudi Božidar Jakac, ki je na šoli učil risanje. Ker je imel barve s seboj, je vanj hitro naslikal Marijo – kaj je danes z njo? Na povratku pa je v skicirko narisal sošolko Židinjco, za njo pa mojo glavo. Ta dragi spomin sem ohranil in mu ga dal pred leti podpisati.

Menda je bilo že po diplomi, ko sva z zaročenko pri Bohinjskem jezeru srečala Juša Kozaka z

Maturanti II. realne (poljanske) gimnazije v Ljubljani 1928. Sedijo profesorji: dr. F. Cadež, dr. J. Lovrenčič, M. Zgrabljč, M. Majcen, revn. dr. J. Pipenbacher, dr. L. Sušnik, J. Kozak, J. Teršan, B. Remec

ženo. Povabila sta naju v Staro Fužino, kjer sta stanovala. To je bil začetek najinih stalnih stikov. Juš je stanoval tedaj v Rdeči hiši ob Ljubljani, kjer sta živela tudi Ivan Pregelj in Anton Vodnik, v bližini pa tudi družina moje zaročenke. Tako sva se pogosto srečevala, in ko me poleti ob svojem prvem obisku Prekmurja ni našel doma, mi je pustil listek. V knjižici *Za prekmurskimi kolniki* (najprej v Modri ptici, nato v knjigi leta 1934) pa govori o naši družini in navaja iz moje »spomenice Števanu Kūharju« celo stran (tisk te knjižice je v Blasnikovi tiskarni v času moje odsotnosti oskrbel sam Jože Plečnik...) Ko je Kozak pisal to svojo posrečeno knjižico, me je večkrat povabil na razgovor, da sem mu pojasnil to in ono. Žal mi ni dal pregledati vsega rokopisa, zato je ostalo v njem nekaj napák, med katerimi najbolj moti skrotovičeno ime našega slavista (»Paul August« nam. Avgust Pavel) pod njegovimi zapisi ljudskih pesmi, ki sem mu jih posređoval.

Juš Kozak je medtem postal urednik Ljubljanskega zvona, kjer se je prav tedaj obregnil ob dve moji knjižici moj ožji rojak, ki je začenjal svojo pot z napadi na levo in desno. Urednik je moj odgovor rad objavil, češ »krivice nočem delati nikomur«, kot mi je pisal. Ker so se moje vezi z Ljubljano pretrgale, se tudi s Kozakom nisva več srečevala. Naj pa tu omenim za tiste čase značilno prigodo z njegovim bratom Ferdom, ki ga je k sebi povabil Miško Kranjec – moralo je biti poleti 1937 ali 1938. Na kolesu sem ju dohitel. Ker Ferda osebno nisem poznal, se nisem ustavil, marveč le pozdravil in dodal Mišku nekaj kot: »Oglasi se kaj«. Še danes mi je žal, da se nisem ustavil, saj mi je Miško nekoč s smehom pravil: Veš, kaj me je takrat vprašal Ferdo? – »Ali vidva govorita?!« – Zakaj pa ne bi govorila, mu je odvrnil Miško. – Tako je bilo nekoč in enako je še danes v Ljubljani in ljubi domovini: če napišeš o kom kritično besedo, te nekateri ne pogledajo več, in to naj bi bilo pravilo... Sam pa sem Ferda Kozaka spoštljivo pozdravljaj po vojni kljub temu, da sem bil spomladi 1946 na vrat na nos premeščen iz Sóbote v njegovem imenu, a ne z njegovim podpisom (tudi zdaj se še nisva seznanila).

Naslednje srečanje z Jušem pa je bilo v začetku septembra leta 1945, ko smo v Soboti slavili osvoboditev. Z rajnim zgodovinarjem Jožetom Maučecem nama je od daleč pomežiknil in pokimal Boris Kidrič, s katerim sta bila prijateljska sošolca. Nato sva v povorki ujela Juša, da smo

skupaj korakali in naglo menjali nekaj obvestil, kje in kako smo bili med zasedbo. Ločili so nas pred hišo, kamor so šli povabljeni kósit.

Ko sem se preselil v Ljubljano, sva z Jušem spet postala skoraj sosedu v Rožni dolini. Stanoval je v Kocénovi ulici nasproti zgodovinarju Josipu Malu. Ta mi je pravil: Kozak je izredno priden človek, navsezgodaj ima že luč in dela! Tako sva se srečavala na poteh skozi ulico, kjer se dogaja njegova Balada o ulici. Srečavali smo se tudi – hkrati s Koblarjem – na naših maturitetnih obletnicah, Juš je bil vedno bolj zagrenjen, ker so se mnogi izvoljenci zemškega carstva tudi njega izogibali, še več – napadali so ga, mu odrekali pisateljsko veljavo. Čeprav sem le po naključju postal sodelavec njegovega Zvona, sem sočustvoval z njim in spoštujem njegovo skromno poštenost in njegovo delo. Prepričan sem, da bo preživel marsikatero napihnjeno samozvano veličino.

Vilko Novak

Slovenci so odhajali v svet

Z odkritjem Amerike se je pričelo izseljevanje evropskih ljudstev preko Atlantika, »čez veliko lužo«, v novi svet. Obmorske države Španija, Portugalska, Francija, Nizozemska, zlasti pa otoška Anglija so pričele kolonizirati prekomorske dežele in jih izkoriščati. Posebno Severna Amerika, danes ZDA in Kanada, je postala privlačna za vsa ljudstva zaradi svojega naravnega bogastva.

Težke socialne razmere so povzročile hrepence po boljši življenjski ravni tudi v drugih državah. Iz nekdanje Avstrije, v kateri je živela večina Slovencev, so se prav tako začeli izseljevati na zahod in čez Atlantik.

Leta 1871 se je prek Hamburga izselilo v ZDA 1171 avstrijskih državljanov. Čez sedem let jih je bilo že 24.447. Vsako leto precejšnje število. Leta 1894 samo 5902, toda že naslednje leto jih je bilo zopet 19.920, med njimi tudi Slovenci. Ti so se naseljevali predvsem v krajih, kjer so delovali slovenski duhovniki. V Minnesoti, Michiganu, Indiani, skratka bolj v severnih krajih ZDA. Nekateri slovenski misijonarji so prišli v Ameriko že zelo zgodaj. Friderik Baraga leta 1830, za njim pa še podbrezjanski župnik Franc Pirc, frančiškan Oton Skola, Ignacij Mrak (poznejši naslednik škofa Baraga) in drugi. Nekateri njihovi sorodniki so se odločili iti za njimi. Pa tudi drugi

so že poskušali svojo srečo, npr. družina Vrtin iz Doblič v Beli krajini.

Poročajo o misijonarju Čebulju, ki je leta 1862 v Minnesoti srečal štiri slovenske fante in »da je bil od veselja veš iz sebe«. Dne 7. 7. 1863 pa se je prišel ponuditi škofu Frideriku Baragi dijak Janez Vrtin (poznejši marquetteški škof). Ta se je tedaj z domačimi priselil v Houghton (Hó-ton) ob zgornjem jezeru Michigan. Njegov oče je že leta 1852 odšel v ZDA, kjer je pet let dobro služil, nato se je vrnil v Belo krajino, toda leta 1863 se je z vso družino za stalno izselil.

To so bili pionirji slovenskih izseljencev, ki so utirali pot drugim. Izseljevali so se z ladjami iz Hamburga ali Le Havra, pa tudi že iz Trsta. Tedanje ladje so bile skromne, brez udobja, na parni pogon ali jadnice. Vožnja je bila dolga.

Zanimivo je poročilo iz leta 1835, ki ga je v devetdesetih letih poslal iz New Yorka svojim bivšim župljanom v Podbrezje na Gorenjskem Franc Pirc. Opisuje evropska mesta, lepoto gora in vrhov. Ob pogledu na Le Havre pa vzdrhti in si zaželi, da bi bil že skoraj na cilju.

Če je morje mirno, se že prenese. Če pride vihar pa je na ladji z jadri strašno. Kadar so začele ladje obletavati ptice, se je že vedelo: prihaja vihar. Pet tisoč centov težko ladjo bo premetaval kot orehovo lupino, čeprav je »velika ko en grad«. Mornarji so si zelo prizadevali, da so se mu upirali in se reševali. Potniki v ladjinem trupu so trepetali, ko je ladjo in naloženo blago premetavalo. Mlad fant je umrl. Starši so zelo žalovali, ko so sinovo truplo vrgli v morje. Po dvainštiridesetih dneh so zagledali suho zemljo. Mrzlično so se začeli umivati in preoblačiti, da bi »čedni iz barke šli.« Ob prihodu so jih sprejeli zamorci in jih odpeljali v gostišče. Bilo je 7. kimovca 1835 leta. (Originalna pesnitev je v župnijskem arhivu v Komendi.)

Izseljevanje je bilo zares trpko, pa za mnoge skoraj ni bilo drugega izhoda, če so hoteli postati samostojni. Tedanja avstrijska vlada je slabo skrbelo za domačo delovno silo. Večja javna dela in gradnja železnic so oddajali tujim podjetjem, ki so zaposlovala predvsem svoje delavce, domači pa so ostajali brez zaslužka. Pa tudi kmetje, in ne samo bajtarji, so bili večkrat močno zadolženi zaradi elementarnih nesreč ali slabega pridelka. Davke pa je bilo treba plačevati, »doto« dajati in podobno. Sinovi številnejših družin so si hoteli ustvariti lastno ognjišče, za kar pa doma ni bilo denarja. Ostalo je le »iti v svet – s trebuhom za kruhom«.

Proti koncu 19. stoletja so začeli prihajati razni **agenti**, ki so jih pošiljale veleposestniške družbe iz ZDA in Braziliije, da so v Evropi zbrali čimveč delovne sile za njihove farme, kjer so gojili konje in govedo, pa tudi za veleplantaže kave in sladkornega trsa. Delovne roke so potrebovali tudi za izsekavanje gozdov. Ti agenti so delovno silo pridobivali preko oglasov v časopisih, vabili so tudi pismeno in osebno. Iskali pa niso samo mlade in sveže delovne sile, temveč tudi premožnejše kmete, ki naj bi v Ameriki odkupovali obsežnejša zemljišča, doma pa svoja prodali. S fotografijami velikanskih polj in gozdov so mnogim vzbudili tek, da so domačijo zapustili, jo prodali in odšli v neznano. Nekaterim se je posrečilo, kar so želeli, zlasti v krajih, kjer so našli kakšno zaščito, kot npr. v severnih krajih ZDA slovenske duhovnike, v marquetteški, šentpavelski in dulutski škofiji.

Slovenski kmetje so kultivirali zemljo, gojili sadje in čebele. Misijonar Francis Jager je bil znamenit čebelar in vrtnar. Rodil se je 2. aprila 1869 na Vrhniki in leta 1887 odšel v Ameriko, kjer je leta 1892 postal duhovnik. Delal je zelo uspešno in postavil več cerkva in župnišč. Od leta 1913 je na univerzi v Minneapolisu poučeval čebelarstvo, leta 1917 je kot delegat ameriškega rdečega križa prišel na Balkan. S činom majorja je bil v srbski vojski na solunski fronti kaplan za katoličane, veliko je pomagal prebivalstvu in prejel odlikovanje sv. Save III. stopnje. Pozneje se je vrnil v ZDA in leta 1939 sem ga srečal na Baragovi proslavi v Jolietu pri Chicagu.

Tako so se Slovenci izkazovali kot zelo delavni kmetje ali obrtniki, rudarji ali tovarniški delavci in gostinci. Ti so včasih le zašli na slaba pota in se vdajali razvratu. Že zgodaj so se začeli tudi kulturno uveljavljati. To pa je poglavje njihovega življenja, ki zahteva samostojno obdelavo.

Mnogo naših rojakov je tako služilo svoj kruh v tujini; nekateri le začasno, drugi pa so ostali v novem svetu. Prvi so se vračali, ko so prihranili dovolj za uresničenje svojih domačih namenov, med drugimi pa je največ lastnikov kmetij in lokalov, bolj ali manj srečnih.

Obljube agentov se mnogokrat niso uresničile. Izseljence so razočarali in mnogokrat so padli celo v najhujšo bedo. Zato tudi avstrijska državna oblast ni mogla molčati. Zlasti še leta 1897, ko so prišli v Evropo najrazličnejši agenti iz Braziliije. Okrajno glavarstvo v Kamniku je dne 27. 10. 1897 vsem podrejenim županstvom sporočilo, da je vlada v Braziliji sklenila posebno pogodbo s podjetjema A. Fiorita e Comp. in José Antonio

des Santos z dolžnostjo, da v treh letih pripeljeta 60.000 priseljencev iz Evrope, od teh 10.000 avstrijskih državljanov, kmetov, namesto črncev za kavine plantaže. »Bati se je,« pravi dopis, »da bi bili naseljenci **siloma** oddani na take plantaže in to tembolj, ker tamkajšnja država ne dopušča več samostojnega naseljevanja«. Omenjeni podjetji bosta plačali kazen, če pogodbe ne bosta izvršili. Zato bosta uporabili vsa sredstva za dosego svojega namena.

V Genovi so z agentom Antoniom Gergoldom organizirali posebno pisarno »La Ligure brasiliana«, ki je imela podružnico v Udinah. Tu je bil agent Silvio Nodari, ki je s tiskanim pismom nekega kolonista Janeza Lesiča v Minas Gerais vabil nove priseljence.

Okrajno glavarstvo v dopisu naroča, naj vsakega agenta in reklamo takoj javijo z opisom, kaj se je ukrenilo. Ista oblast prosi tudi župnijske urade, naj svariijo pred izseljevanjem, zlasti v Brazilijo, da ne bo prehudih razočaranj.

Okrajno glavarstvo v Kamniku je dne 21. 3. 1899 poslalo vsem županstvom dopis št. 2038. Glasi se: »Anton Lagoj, hišni in zemljiški posestnik v Volčah (okraj Postojna), je januarja 1897 prišel z odraslim otrokom v Sao Paolo v Braziliji, odkoder se je podal kot delavec na kavino plantažo dr. Fames Ramos pri Sao Ivao Rio Charo. Njegova petčlanska družina je v času od 16. 1. 1897 do 5. 6. 1897 zaslužila 445 goldinarjev in 72 krajcarjev, za najpotrebnejša živila je porabila 701 goldinar 32 krajcarjev in še kaznovana je bila s 362 goldinarji 25 krajcarji, torej je imela stroškov 1063 goldinarjev 59 krajcarjev. Po tolikem delu je ostala družina dolžna še 617 goldinarjev in 85 krajcarjev. Ko je Lagoj spoznal, da z delom po pogodbi ne more živeti, je zaprosil lastnika plantaže za delo po dnevnem plačilu, kar pa je bilo še slabše, saj je mesečno zaslužil le 67 in pol goldinarja. Družina bi si živež morala še posebej sama kupovati. Ker tako ni mogel več živeti, se je Lagoj podal v mesto Rio Charo, kjer se je pritožil pri avstrijskem konzulatu. Ko se je vrnil, so ga na gospodarjevo povelje vtaknili v zapor, iz katerega ga je končno rešil naš konzul. Nato se je družina preselila na drugo plantažo.«

Okrajno glavarstvo je ponovno naročalo, naj se ljudje ne izseljujejo v Brazilijo in tudi v Ameriko, zlasti še, ker ne obvladajo razen materinščine nobenega drugega jezika. Županstva naj pojasnjujejo dejansko stanje izseljencev, ki imajo mnogokrat težak boj z raznimi »družbami«, pri katerih se zaposlujejo. Te »družbe« jih hudo

zlorablajo, da propadajo in izgublajo zdravje in denar. Županstva naj opozarjajo tudi, da kmečki pridelki v ZDA nimajo dobre cene. Poleg tega se tujemu delavcu vsak dan odteguje za davek 3 cente, t.j. 1 in pol krajcarja. (Dopis št. 11776, dne 6. 9. 1897.)

Agenti so revne ljudi zavajali z lažmi, češ da gredo lahko zdoma brez potnega lista, zadostuje le krstni list, družinska pola ali spričevalo o vedenju. Zato so izseljenci že pri vkrcavanju na ladjo naleteli na težave. V dopisu št. 15877, dne 10. 11. 1897 kamniško okrajno glavarstvo opozarja pred vsiljivim agentom Silviom Nodarijem, ki je obljubljal tudi vozni list po znižani ceni 10 goldinarjev za odraslega, 7 goldinarjev za otroka od treh do sedmih let. Priložiti je bilo treba le potrdilo županstva, da je potnik kmetovalec. Zato okrajno glavarstvo naravnost **prepove** županom izstavljanje takšno potrdilo, če prosilci prej ne predložijo pravilno urejenega potnega lista.

Taka in podobna opozorila so pošiljale oblasti ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja. Zanimivo je, da je znatno upadlo izseljevanje, ko so v Nemčiji uvedli socialno zavarovanje. Avstrijske oblasti pa se za socialno skrbstvo delavcev, kmetov in obrtnikov niso brigale. Zato so bili mnogi zaradi neurejenih družbenih razmer prisiljeni odhajati v tujino za zaslužkom.

Ko so nekateri izseljenci s svojo pridnostjo in iznajdljivostjo le uspeli do samostojnega življenja, so svoje žene in otroke vzeli k sebi v tujino. Tudi mnogi mladi fantje so dekletom poslali za prevoz v Ameriko, da so si tamkaj ustanovili družino.

Začela so se še množičnejša izseljevanja žensk, ki so jim agenti slikali rožnato življenje. Ko so prišle na svoje mesto pa se je premnogim vse spremenilo v strašno razočaranje. Agenti so premeteno ravnali: obljubljali so jim zaslužek v konfekcijski trgovini ali v slaščičarni, kar je dekleta privlačevalo. Njihova usoda pa je bila mnogokrat služba v »salonu« (večkrat javna hiša). Tudi gosposdarsko so bile uslužnjene. Svoj poniževalni zaslužek so morale oddajati za razne obleke, hrano in stanovanje. Ostalo jim je le bridko životarjenje. Mnoge so izgubile vsako upanje, da bi se rešile iz te mlakušje tudi iz strahu pred gospodarji, ki so skrbeli, da so jim že njihova oblačila zapirala vrata do poštene službe. (Tako okrajno glavarstvo Kamnik dne 8. 12. 1909 v dopisu župnijskim uradom in županstvom št. 23519.)

Tako tudi Cerkev ni mogla stati ob strani in ravnodušno gledati na izseljevanje. V ta namen je bila ustanovljena »Družba sv. Rafaela za varstvo katoliških izseljencev«, ki je bila povezana z istoimensko družbo v Nemčiji in v ZDA. V začetku smo imeli Slovenci le zaupnike pod okriljem Rafaelove družbe. Imeli so nalogo pomagati izseljencem do prenočišč, pri menjavanju denarja, da niso bili ogoljufani, poskrbeti za vozne listke v pristaniščih itd.

Izseljenci so dobivali »priporočilni listek« (Empfehlungskarte) Rafaelove družbe s prošnjo drugim zastopnikom iste družbe, naj pomagajo nositelju listka in poskrbe za njegovo varnost pred prevaranti.

Slovenci smo imeli Družbo sv. Rafaela v Ljubljani, ki je dajala izseljencem natančna navodila za potovanje. Prav nadrobno so jih poučevali, jim pomagali opremiti kovčke z imenom ipd. Poskrbeli pa so tudi za spravo z Bogom. Zaradi številnih izseljencev v začetku 20. stoletja so oskrbeli tudi posebne železniške vagone, predvsem do Hamburga, kjer so imeli izseljenci v posebnem poslopju zdravniški pregled. Ta je bil strog. Če se je kdo prijavil pijan, so ga takoj poslali nazaj. Dobili so navodila za obnašanje na ladji, opozorjeni so bili, naj bodo previdni v govorjenju, nobenemu tujcu naj ne zaupajo, pazijo naj na zdravje, zlasti pa na hrano itd. V ZDA bodo takoj spoznali zaupnika Rafaelove družbe po zlatem sidru s križem na klobuku. Temu naj izročijo priporočilni listek. Ob iskrcanju je bil pač običajni pregled prtljage in zdravstvenega stanja, nato so se morali registrirati. Za vse to je Rafaelova družba v Ljubljani natisnila knjižico »Kažipot za izseljenca«, v kateri so bili naslovi vseh zaupnikov po večjih mestih v Nemčiji, Angliji, Kanadi, ZDA, Argentini, Braziliji, v Južni Afriki pa tudi na Dunaju in v Trstu.

Knjižica in priporočilni listek sta bila dragoceno pomagalo. Ob vstopu na ameriška tla so izseljenci dobili navodila za tamkajšnje razmere v knjižici: »Tole vzemi in beri in spolnuj!« Napisal jo je frančiškan o. Kazimir Zakrajšek, ki je za slovenske izseljence v ZDA, za njihov duhovni in telesni blagor neizmerno veliko storil.

Podružnica Rafaelove družbe za varstvo izseljencev v Ljubljani je bila zelo delovna že od leta 1904. Vodila sta jo duhovnika dr. Ivan Janežič in Janez Kalan. Dr. Janežič (1855–1922), doma v Šentvidu pri Štični, je bil v letih 1886–87 kaplan v Komendi. Pozneje je nadaljeval študije in postal bogoslovni profesor, veliko je delal in pisal.

Vse delo pri Rafaelovi družbi je opravljal brezplačno. Tak nesebični delavec je bil tudi Janez Kalan (1868–1945), ki je pozneje delal med izseljenci.

Rafaelova družba v Trstu je 2. 2. 1907 izdala oglas (ponatisnjen tudi v časopisih), v katerem je priporočala Slovincem potovanje v Ameriko preko Trsta z ladjo družbe »Austro-American«. V Trstu so imeli ugodnosti, da denarja ni bilo treba menjavati, govorili so slovensko, potniki so bili večinoma slovenskega rodu. Na ladjah je bila domača hrana in strog nadzor nad morebitnimi agenti. Pred odselitvijo pa so imeli v Trstu brezplačno oskrbo s hrano in prenočiščem. Posebna navodila so imeli za naše ljudi tudi tržaški zaupniki.

Tako je delovala Rafaelova družba do prve svetovne vojne. Po vojni pa so nastale v državi SHS nove razmere, ki so zopet odpirale vrata v svet. Vseposvod je bilo pomanjkanje, zato so sorodniki v ZDA, ki so bili tam že ustaljeni in finančno trdni, oskrbeli svojim domačim vozno karto in službo ob prihodu. Tako se je prvo desetletje po letu 1918 mnogo Slovencev izselilo v ZDA pa tudi v Francijo. Zato je bila Cerkev v novih razmerah prisiljena organizirati Rafaelovo družbo v Ljubljani kot samostojno organizacijo. Nova pravila je potrdilo Veliko županstvo v Ljubljani dne 21. 10. 1927. Tudi državni izseljeniški urad v Ljubljani je pričel skrbeti za slovenske izseljence po predpisih Izseljeniškega komisiariata v Zagrebu. Na slepo se ni dalo več odhajati v tujino. Kdor je hotel dobiti potni list, se je moral izkazati s potrdilom o zagotovljeni službi v tujini.

Izseljevanje je bilo za naš majhen narod velik in težak problem, mnogim v blagor, marsikomu in celim družinam pa nesreča. Nekateri so pretrgali vsak stik z družino in domovino.

Kakor ima vsako gibanje sončno in senčno stran, tako tudi izseljevanje v tujino. Zdi se mi pa, da je bilo naše slovensko izseljevanje vendar v blagor našemu ljudstvu. Tujina je spoznala naš narod po naših izseljencih, ki so se uveljavljali s svojo pridnostjo, bistrostjo, poštenjem in tudi z aktivnim kulturnim delom. To ni bila majhna reč, saj je mnogo koristila Slovincem doma po obeh vojnah, ko smo potrebovali pomoč iz tujine in je ta prihajala zlasti iz ZDA, kjer živi največ naših rojakov.

Ti naši rojaki so že med prvo svetovno vojno agitirali za Jugoslavijo, ustanavljali so odbore za pomoč domovini in tako blažili revščino.

Podobno so bili naši izseljenci, ki so ohranili stik z domovino, tudi med drugo svetovno vojno in po njej najboljši pomočniki v stiski, ki jo je ljudstvo doma preživljalo. Premnogi paketi z obleko, živili in drugimi potrebščinami so več let lajšali gospodarsko stisko.

Gotovo je boleče, ko se izgublja naša kri med tujimi narodi, a je vendarle tolažilno, da se tudi potomci naših prvih izseljencev zanimajo za domovino svojih staršev. »Stari kraj« za mnoge postaja tudi »novi kraj«, kraj spoznanja o lepoti naše domovine, ki jo vzljubijo in je pozabiti več ne morejo... Kri ni voda!

Viktorijan Demšar

Franciškov manjši bratje na Slovenskem

Ob 800-letnici rojstva sv. Franciška Asiškega

Naročil jim je, naj ne jemljejo na pot nič drugega kakor le palico, ne kruha ne torbe ne denarja v pasu; ampak naj imajo sandale na nogah in naj ne oblačijo dveh oblek.

(Mr 5, 8)

V zgodnjem srednjem veku je nastalo več redov, ki so še kako močno posegli v življenje tedanjega sveta. Benediktinci so se uveljavili predvsem kot misijonarji mlade Evrope, ko se je umirila po preseljevanju narodov, cistercijani in drugi redovi so v teh narodih skušali krščanstvo resnično tudi ukoreniniti. Razumljivo je seveda, da so ti redovi na sebi nosili pečat svojega časa: tesno so bili povezani s fevdalnimi gospodi, saj so po večini bili ustanove svetnega fevdalnega razreda, z različnimi volili in darovi so si sčasoma nabrali velika premoženja, polagoma jih je začel prežemati fevdalni duh, bogastvo je botrovalo upadanju redovne discipline in popuščanju verske vneme, služba opata v bogatih samostanih je postala vabljliva za plemiške sinove, ki največkrat niso imeli nobenega smisla za zdravo redovno življenje – in vse to je vodilo v določeno nazadovanje, ki se je močno pokazalo že v visokem srednjem veku.

Tudi na zunaj je družba takrat doživljala velike spremembe. Težišče upravnega, gospodarskega, kulturnega in verskega življenja se je iz nekdanjih fevdalnih središč na deželi začelo premi-

kati v nova naselja obrtnikov in trgovcev. Mlade mestne naselbine – pri nas spada nastanek mest pretežno v 13. stoletje – niso imele svojih verskih ustanov, saj so sedeži pražupnij in vsi samostani bili na podeželju. Pojavilo se je zelo pereče vprašanje dušnega pastirstva po mestih. Sfevdalizirana Cerkev pa tudi neurejene razmere v dušnem pastirstvu so marsikje pripeljale do pojavljanja krivoverstev, proti katerim so ponekod vodili prave križarske vojne.

Kot odgovor na izziv takih razmer v 13. stoletju so nastopili novi uboštevni redovi – s prepričevalnim življenjem v popolnem uboštvi in z evangelijsko pridigo so skušali družbo obvarovati pred grobim materializmom in pohlepom po tvarnih dobrinah, ne da bi pri tem bil prizadet polet in prizadevnost za gospodarski napredek.

Najizrazitejša oseba iz tega kroga je vsekakor sv. Francisek Asiški, začetnik reda manjših bratov. Čeprav tokrat gledamo nanj kot na redovnega ustanovitelja, pa je nedvomno potrebno, da ga še bolj upoštevamo kot izreden božji dar Cerkvi in človeštvu, dar, ki z močjo svojega pričevanja in doslednosti lahko bogati vsako obdobje, dar, ki človeka vedno znova vodi k Bogu. Že za svoje sodobnike je Francisek pomenil posebno znamenje prisotnosti Boga med ljudmi. Njegov prvi življenjepisec Tomaž iz Celana je o njem zapisal: »Po mojem mnenju je bil Francisek najsvetejši odsev svetosti Gospoda in njegove popolnosti.« Sin bogatega asiškega trgovca je prislunil znamenjem in božjemu klicu, v mladostnih iskanjih je zaupljivo spraševal: »Gospod, kaj naj storim?« in našel je odgovor v Kristusovem veselem oznanilu. Evangelij je sprejel kot besedo, s katero Bog njega neposredno nagovarja, vzel jo je za svoje življenjsko vodilo, to besedo je hotel v svojem življenju »preprosto in brez razlage« tudi uresničiti. Popolno sozvočje med evangelijsko resnico in življenjem njegovega osebnega zgleda v posnemanju Kristusa je hitro privabilo še druge, ki so skupaj z njim postali prva peščica kvasa, ki je začela prenavljati Kristusovo Cerkev.

Papež Inocenc III., mož širokega obzorja, je uvidel daljnosežnost Franciskovega poslanstva in je leta 1209 ustno potrdil Francisku in njegovim prvim bratom Vodilo njihovega življenja. Moč Franciskovega zgleda je v manj kot desetih letih privabila k njemu okoli pet tisoč učencev. Francisek je sestavil novo Vodilo – osnova mu je seveda evangelijsko življenje – ki ga je pismeno potrdil 1223, papež Honorij III. Prav Franciskova evangelijska širina je kasneje povzročila, da so njego-

vo Vodilo razlagali različno in so se ob njegovi prvotni zamisli sčasoma razvili trije redovi. Iz prvotnega naziva Frančiškovih bratov, »fratres minores« (manjši bratje), izhaja ime minoritov, ki jih ponekod poznajo pod imenom »konventuali«, ker so živeli v urejenih samostanih (conventus). Posamezne skupine »observantov«, ki so predvsem ubožstvo hotele živeti strožje od Frančiškovega pojmovanja, so se kasneje združile v red, ki ga na Slovenskem poznamo pod imenom frančiškani. V začetku 16. stoletja se je tema dvema pridružila še nova strožja reformna veja, red kapucinov.

Tudi ta pestrost je pripomogla, da je Frančiškov evangelijski duh vedno mogel biti prisoten v slovenski Cerkvi ter ji dajati nove spodbude; ko je en red začel pešati v prvotni gorečnosti ter zašel v mlačno povprečnost, je nastopilo mladostno navdušenje druge, pa tretje redovne skupnosti, sledile so obnove posameznih redov in tako je slovenska vernost od 13. stoletja do danes tesno povezana z velikim asiškim svetnikom.

Leto prihoda minoritov na slovenska tla nam ni točno znano. Po ne prav trdnem izročilu naj bi se že leta 1225, torej še v času Frančiškovega življenja, naselili v Gorici; ustanovitelj samostana naj bi bil sv. Anton, podobno tudi samostanov v Trstu, Poreču in Puli. Gotovo pa so se naši kraji začeli seznanjati z asiškim svetnikom že nekaj let kasneje. Frančišek je umrl leta 1226, dve leti zatem ga je papež Gregor IX. proglasil za svetnika in ob tej priložnosti pisal »cerkvenim predstojnikom po Istri, Dalmaciji in Slavoniji, da bi vsako leto 4. oktobra obhajali praznik sv. Frančiška, ustanovitelja in voditelja minoritskih bratov ter svetnika ta dan posebno častili«. Po mnenju nekaterih zgodovinarjev so se naselili v Ptuj leta 1239, v Celju 1241, v Ljubljani 1242, še pred letom 1250 v Mariboru, potem pa še v Vošpergu in Beljaku na Koroškem.

Nedvomno je širjenje minoritov na naših tleh močno podprl oglejski patriarh Bertold, ki je dobro poznal verske razmere na slovenskem področju južno od Drave. Večkrat je potožil, »da je ljudstvo zaslepljeno po zmotah in posnema poganške navade« ter da so v njegovi obsežni metropoliji kraji, »v katerih umrje mnogo ljudi zaradi pomanjkanja božje službe brez svete birme in sploh trpe prebivalci veliko škodo v duhovnem oziru«. V versko zanemarjenem okolju naših mest so se minoriti odlično znašli. S svojim zglednim ubožtvom, z versko vnemo, preprostim oz-

FRANČIŠEK ASIŠKI

Še živiš:

v beračih, sestrah dobrih, bratih malih,
v deci nežni, v žeji, gladu, ptičkah zalih,
v svetlih slutnjah modro govoriš.

Kdor se vate, romarja, ozre sred dela in krvi,
rože mu vzrasto v rokah in pesmi kaplja v rane
kane.

Vrtinci se poležejo, vihar se v sapo lahko
spremeni
in vse krog nas zaraja v plese tihe in izbrane.

Povsod Te vidimo:

na ulici, v planinah, v zimski noči, v žitu
zrelem,
v šumenju rek, v razkošju barv, v teženju
belem,
povsod si brat.

Ah, brat,
da vedel bi, kako je zdaj pri nas.
Da bil bi zdaj pri nas, ne šel bi mimo naših
vrat,
ne ustavil bi se in bi z večnostjo prepojil naš
izmozgani čas.

O, kako bi bilo vse drugačno.

Pobratil bi se človek s ptičkami in pil veselja
med,
zažgal kresove radostne ljubezni in zapel
prešerno v svet.
V svetlobi božji bi se pomladilo srce mračno.

Veš, samo nečesa bi rad:
le Tvojo dlan izvoljeno bi rad objel,
prijel bi jo tako nežno in si lice ž njo ogrel,
ah, svoje mrzlo lice, solnčni brat.

Edvard Kocbek

nanjevanjem evangelija in spokornimi bratovščinami – med ljudstvom so takoj začeli širiti tretji red sv. Frančiška – so močno vplivali na versko stanje pri nas. Podatki o njihovem delovanju so sicer zelo skopi, omenjajo le nekatera področja njihove dejavnosti, toda poživljeno versko življenje pri nas po njihovem prihodu priča, da niso stali križem rok.

Mnoge pobožnosti, ki so jih sami opravljali, so našle pot med ljudi. Po zgledu svojega ustanovi-

telja so želeli biti blizu Bogu predvsem po Kristusu, učlovečeni drugi božji osebi. Radi so se z različnimi pobožnostmi in prireditvami spominjali posameznih dogodkov iz Kristusovega življenja, predvsem so z veseljem počastili Odrešnikovo rojstvo ter vneto premišljevali njegovo trpljenje in smrt na križu. Razumljivo je, da ta njihova usmerjenost ni mogla ostati brez odmeva med ljudmi. Nov polet vernosti na Slovenskem pomeni tudi njihovo zavzemanje za češčenje Marijinega Brezmadežnega spočetja. Praznik Brezmadežne so najprej praznovali prav v minoritskih samostanih in njihova zavzetost za Marijino slavo je našla širok odziv med ljudmi. Zanimivo je, da je vrsta njihovih samostanov, Gradec, Celje, Maribor, Ljubljana, Slovenska Bistrica, izbrala Marijo za svojo zavetnico. Vneto so nastopali tudi proti razširjenim verskim zmotam. V boju proti krivoverstvu so nekateri dobili posebno pooblastila, nastopali so kot izredni vizitatorji in papeževi poslanca.

Velika priljubljenost minoritov pri ljudeh, izraz priznanja in zaupanja v njihovo apostolsko vneto, je imela tudi slabe posledice. Vedno pogostejše so bili deležni bogatih darov. Med dobrotniki ptujskega samostana najdemo za ustanovitelji, Ptujskimi gospodi, kraljico Elizabeto, Celjske grofe ter celo vrsto plemiških, meščanskih in preprostih ljudi, ki so samostanu res marsikaj naklonili, vendar so posledice te velikodušnosti bile zelo negativne. Bogastvo je v redu omajalo zvestobo duhu ustanovitelja. Popuščanje redovne discipline je vodilo tudi k upadanju verske vneme. Nazadovanje je pospešil cerkveni razkol 1378–1417, ki so ga minoritski samostani hudo občutili. Tako so v 15. stoletju nekdanje cvetoče redovne postojanke v veliki meri izgubile svoj pomen kot verska središča za naš narod.

V razburkanem 15. stoletju, ko je na vseh področjih cerkvenega življenja bilo čutilo globoko krizo, je začela živahno in plodno delovati skupnost reformiranih sinov sv. Frančiška, observanti ali, kot se je pri nas zanje udomačilo ime, frančiškani. Stebra korenite prenovne observantov sta bila zlasti slovita pridigarja sv. Bernardin Sienski in sv. Janez Kapistran. Slednji je na svojih apostolskih potovanjih obiskal tudi naše kraje in s svojimi navdušenimi govori razgibal množice (Valvasor piše, da je leta 1454 pridigal tudi v Ljubljani). Gotovo je tudi njegova dejavnost pripomogla, da so njegove sobrate kmalu povabili v naše kraje, kjer so uspešno poprijeli za delo, ki so

ga prej nekaj stoletij v prid ljudstva opravljali minoriti.

Frančiškani so se najprej naselili v Beli krajini. Prvi redovniki so prišli iz Bosne, od koder so se morali umakniti pred Turki, v novi samostan na otoku Lahinje pri Gradcu že leta 1466. Zaradi turških vpadov so se tri leta kasneje preselili v varnejšo Metliko. Že naslednje leto so začeli delovati tudi v Novem mestu. Leta 1491 so se odzvali vabilu cesarja Friderika in prevzeli v Ljubljani nekdanji minoritski samostan. Potem so se naselili še v Pazinu, Kamniku in Ormožu. Tudi novo Marijino svetišče na Sveti gori pri Gorici so 1565 sprejeli v oskrbo frančiškani.

Pristen Frančiškov duh je preveval njihovo širokopotezno delo za versko obnovo in jim vsepovsod odpiral pot do ljudi. Mnogi so sloveli kot odlični pridigarji, sodelovali so pri oznanjanju križarskih vojsk proti husitom, posebno neutrudno pa so spodbujali k učinkovitejši obrambi pred Turki. Žal so njihovo delo večkrat hromili spori s škofijsko duhovščino. Mesta so v tem času že imela urejeno dušno pastirstvo in prihajalo je do nesporazumov zaradi župnijskih pravic ter z njimi povezanimi dohodki. Ne gre pa ob vsem tem pozabiti dejstva, da so frančiškani takrat pri nas predstavljali res elitno silo, medtem ko je škofijska in ostala redovna duhovščina preživljala hudo krizo.

Protestantizem, ki je spodkopal teološke temelje redovništva, je posebno v samostanih, kjer je že prej bilo redovno življenje močno razrahljano, našel plodna tla. Nekaj minoritov se ga je v celoti oprijelo, drugi so ob novih idejah še lahko nejeze zaživeli, tako so nekateri njihovi samostani nudili kaj klavrnó podobo nekdanj močnih duhovnih središč. Od vseh redovnikov so se novoverski propagandi najodločneje postavili proti robu frančiškani, takrat še vedno polni mladostnega navdušenja in prave evangelijske vneme. Ob koncu 16. stoletja se je sicer število njihovih samostanov zmanjšalo in tudi število redovnikov je močno upadlo, toda to nazadovanje ni bilo posledica tistih dejavnikov, ki so stoletje poprej omajali mnoge redovne skupnosti, tudi minorite, pač pa so frančiškani postali žrtev svojega odločnega zavzemanja za katoliško vero. Strupeno so jim nasprotovali protestantski plemiči in meščani; iz nekaterih samostanov so se morali umakniti, ponekod so jih celo s silo izgnali, tako da so ostali samo čuvarji cerkva, ki so skrbeli za bogoslužje.

Nekaj let po nastopu Martina Lutra je iz široke Frančiškove zamisli evangelijskega življenja poglavalna še nova mladika, kapucinski red. Leta 1525 se je p. Matej iz ankonske observantske province odločil, da bo živel še strožje v duhu Frančiškovega vodila. Papež Klemen VII. mu je to dovolil ter 1528 kapucinski red tudi uradno potrdil. Tudi tej redovni skupnosti je bila osnovna in vodilna misel življenje po evangelijski in oznanjevanje božje besede.

Prihod kapucinov na Slovensko je tesno povezan z misijonskim poslanstvom sv. Lovrenca Brindiškega v Pragi. Svetnik je ustanovil samostane v Pragi, na Dunaju in v Gradcu. Od tu so leta 1606, v času torej, ko se je slovenska Cerkev odločneje postavila po robu vdoru protestantizma ter se polagoma že začela obnavljati, na prošnjo škofa Tomaža Hrena prišli v Ljubljano. Hren sam jim je posvetil cerkev leta 1608. Kapucinski red se je skorajda bliskovito razširil po mnogih slovenskih mestih. Samostane so postavili v Celju, Gorici, Mariboru, Ptuj, Radgoni, Trstu, Korminu, Beljaku, Vipavskem križu, Krškem, Kranju, Celovcu, Gradiški, Novem mestu in nazadnje 1707 v Škofji Loki. Po številu samostanov in redovnikov so bili kapucini v 17. stoletju najmočnejša redovna skupnost na Slovenskem.

Njihovo najvažnejše delo v službi Cerkve je bilo pridiganje. Patri so pogosto oznanjali božjo besedo v domačih cerkvah, še več pa v cerkvah bližnje in daljne okolice samostanov, kamor so jih veliko vabili. Vzporedno s pridiganjem je potekalo še drugo pomembno dušnopastirsko delo: spovedovanje. Tega je bilo veliko po župnijah, še več pa v domačih samostanskih cerkvah, saj so ljudje iz okolice samostanov kmalu spoznali, da jim je tukaj več spovednikov vedno na razpolago.

Iz ozke povezanosti z narodom izhaja literarna dejavnost kapucinov. P. Janez Svetokriški je na prošnjo duhovnikov v letih 1691–1707 tiskal pet zvezkov pridig v domačem jeziku. Podobno delo je opravil kasneje p. Rogerij iz Ljubljane. Češčenje trpečega Odrašenika so ljudem približali z uvajanjem pasijonskih procesij, v Ljubljani okoli leta 1610, kasneje še drugod. V samostanu v Škofji Loki je še ohranjeno njeno originalno besedilo, ki je obenem prvo dramsko besedilo v slovenščini; napisal ga je p. Romuald Marušič. Trdo preskušeno ljubezni do bližnjega so slovenski kapucini prestali v letih 1679–1682, ko je v naših krajih razsajala kužna epidemija. Mnogi so

se prostovoljno priglasili, da bi strgeli bolnikom. Provincijska Knjiga mrtvih jih našteje 26, ki so ta leta umrli ob strežbi bolnikov.

V 18. stoletju se je stanje Frančiškovih redov na Slovenskem spet precej spremenilo. Kapucini so številčno sicer bili še vedno zelo močni, vendar se je vse bolj čutilo, da njihova prvotna evangelijska navdušenost pojema ter da ostajajo samo še nekje v povprečju. Pač pa se je živahno začel prenavljati frančiškanski red.

Proti koncu stoletja so podoba redovništva močno spremenile reforme cesarja Jožefa II. Pri urejanju močne absolutistične države v smislu razsvetljenjskih idej se mu je zdelo potrebno, da zmanjša število samostanov. Takrat se je občutno skrčilo tudi število samostanov Frančiškovih redov. Sočasno z jožefinizmom je na Slovenskem nastopil hladni janzenizem, strog in zahteven pri delitvi zakramentov, oster nasprotnik priljubljenih ljudskih pobožnosti. Od redovnikov so ga najbolj zavračali frančiškani z različnimi spisi, z izdajami primernih molitvenikov in pridigarjskih priročnikov, skupaj z njimi pa tudi kapucini s pozivljanjem privlačne liturgije in ljudskih pobožnosti, še posebej pa z vztrajnim delovanjem v spovednici. Potrebno je omeniti nekatere frančiškane, ki so veliko naredili na kulturno-znanstvenem področju: p. Žiga Skerpin, teološki pisatelj, je v prvi polovici tega stoletja ustanovil ljubljansko frančiškansko knjižnico; njegov sodobnik je bil bogoslovni pisatelj p. Jakob Hofstetter; z janzenizmom se je močno spopadel p. Oton Sprug, ki je napisal več knjig o posameznih teoloških vprašanjih. V 19. stoletju pa so se močno uveljavili jezikoslovci p. Stanislav Škrabec, slikar p. Aleksander Roblek ter še nekateri nabožni in teološki pisatelji.

Tudi v novejšem času so prvo mesto med Frančiškovi sinovi na Slovenskem ohranili frančiškani. Razvili so živahno pastoralno, vzgojno-prosvetno in znanstveno dejavnost. Organizacijsko so bili do leta 1900 povezani v Hrvatsko-kranjski provinci, od tega leta pa imajo samostojno slovensko provinco Sv. križa. Do druge svetovne vojne so oskrbovali tri gimnazije, vodili svojo visoko bogoslovno šolo, upravljali več župnij in božja pota. Danes imajo frančiškani na Slovenskem kar šestnajst postojank. Kdo ne pozna frančiškanske cerkve v Ljubljani – ta je ena najbolj obiskanih cerkev v Jugoslaviji – v Mariboru in drugod. Oskrbujejo tudi naše naj-

Sporočilo z Venere

bolj obiskane Marijine božje poti na Brezjah, na Sveti gori pri Gorici, v Strunjanu, Novi Štifi na Dolenjskem in Nazarjah. V Ljubljani so pred desetletji v novih delavskih naseljih zgradili tri cerkve: na Viču, v Šiški in za Bežigradom, kjer v duhu svojega ustanovitelja delujejo med delavskim ljudstvom. Sedem postojank imajo v Združenih državah Amerike.

Minoritski red, ki se je na Slovenskem zelo skrčil, ko sta več samostanov ukinila Jožef II. in Napoleon, se je zlasti med obema vojnama začel lepo obnavljati. Upravno so njihovi samostani bili pridruženi jugoslovanski provinci sv. Hieronima, od leta 1972 pa imajo svojo slovensko provinco, ki jo sestavlja osem redovnih hiš; več jih je v Ptuj in okolici, v Sostrem pri Ljubljani in v Piranu. Od leta 1937 vodijo znano Marijino sveetišče na Ptujski gori.

Tudi kapucini so bili po ukinitvi Štajerske province po prvi svetovni vojni skupaj z ostalimi jugoslovanskimi kapucini povezani v Ilirsko provinco, od leta 1967 pa imajo samostojno slovensko provinco. Sestavljajo jo redovne skupnosti v Celju, Vipavskem križu, Krškem, Škofji Loki, Mariboru, Ptuj, Ljubljani in Kromberku. Večina njihovih postojank so obenem tudi župnije, kolikor je mogoče, pa pomagajo tudi po drugih župnijah, vodijo misijone, duhovne vaje itd.

Zadnji cerkveni zbor, na katerem je bil močno prisoten Frančiškov duh preprostosti in sproščene oznanjevanja evangelija današnjemu svetu, je vsem redovnikom, tudi Frančiškovim sinovom, dal močno spodbudo, da bi se prenovili v duhu svojega ustanovitelja ter bili res dejavni v poslanstvu Cerkve. Za vse manjše brate je Frančiškovo leto še posebna priložnost, da se notranje prenovijo, da bi po zgledu asiškega svetnika v današnjem svetu mogli biti nosilci veselega oznanila in sproščene priče prave evangelijske svobode.

dr. p. Metod Benedik

Dne 1. marca 1982 med deveto in enajsto uro po srednjeevropskem času sta bila planeta Venera in Zemlja neposredno povezana. Po štirih mesecih in opravljenih 300 milijonih kilometrov se je sovjetska medplanetarna postaja »Venera-13« vtrila v krožnico okrog prve Zemljine sosedice Venere. Čez kakšno uro po vtrjenju je na vročem površju kamnitega rdečega planeta mehko pristala sonda, ki je potem 127 minut oddajala znanstvene podatke na Zemljo.

»Venero-13« so izstrelili 30. oktobra 1981. Sonda z znanstvenimi laboratoriji in roboti se je ločila od nje 48 ur preden se je približala atmosferi sosednjega planeta. Sedeminsirideset kilometrov nad površjem so se odprla avtomatična padala, vključile so se zavore in »znanstvena sonda« je vzhodno od območja Feba mehko pristala malo pred sedmo uro po moskovskem času.

Pet dni pozneje, 5. marca letos, se je v Venerino orbito vtrila še ena sovjetska medplanetarna postaja, »Venera-14«, ki so jo izstrelili 3. novembra lani (1981). V okviru obsežnega načrta osvajanja vesolja Sovjetska zveza že dve desetletji pošilja na Venero vesoljske ladje. Atmosfero sosednjega planeta je prva raziskala »Venera-4« (1966), »Venera-7« je prva posnela njeno površje (1970), »Venera-9« pa se je prva spustila na njena žgoča tla (1975).

Sovjetski sondi »Venera-13« in »Venera-14« sta pristali na tleh naše sosede približno tisoč kilometrov vsakebi, na območjih, ki se topografsko in geološko zelo razlikujeta.

Kamere »Venere-13«, ki je pristala na neki približno 2000 metrov visoki gori, so celih 127 minut pošiljale barvne fotografije nekakšne rjave pokrajine, zrnatih tal in skal nenavadnih oglatih oblik. »Venera-14« pa je na Zemljo poslala fotografije, ki jih je snemala 57 minut. Na njih je bilo videti nekoliko trdnjši teren s potoki lave in z oblikami, ki jih na Zemljini površini ni. Objektivni kameri so se potem usmerili proti Venerinu nebu in na fotografijah je bilo jasno videti njegovo oranžno barvo. Plast oblakov, ki obkrožajo planet, je debela približno 80 kilometrov, njihova gostota pa je največja v višini približno 48 in 67 metrov nad Venero; kljub tej gostoti prepuščajo sončno svetlobo.

Venerino ozračje v največji meri sestavljajo plini, ki so za vsa bitja na Zemlji strupeni. Ogljikovega dioksida je 96 do 97 odstotkov, dušika od 2 do 4 odstotke, vsebuje pa tudi žveplov dioksid, delce čistega žvepla, argon, neon, antimon in celo arzen. Sonci sta poslali podatke tudi o strahovitem pritisku, ki niha med 89 in 94 atmosferami (po novem nad 100 joulou); prebivalci Zemlje bi tega pritiska seveda ne prenesli. »Venera-13« in »Venera-14« sta sporočili tudi, da na območju, kjer sta pristali, vlada temperatura 457 oziroma 465 stopinj Celzija, čemur bi po naše lahko rekli »peklenska vročina«. Kljub »peklu«, ki vlada na Veneri, se je sonda posrečilo, da sta pogledali tudi nekoliko pod površino tega vročega planeta. Z mehaničnimi rokami sta izkopali majhen vzorec tal, v velikosti enega kubičnega centimetra, in sicer iz globine komaj treh centimetrov.

Kdor ničesar ne ve, ničesar ne ljubi. Kdor ničesar ne zna, ničesar ne razume. Kdor ničesar ne razume, je ničvreden. Kdor pa razume, tudi ljubi, opaža, vidi... Več ko vemo o neki stvari, bolj jo ljubimo... Kdor si domišlja, da vse sadje zori takrat kot jagode, ne ve ničesar o grozdju.

Paracelsus

O računalništvu

Uvod

Veličina in beda, resničnost in slepilo, dobrina in zlo – vsi ti in še kateri so pridevki, ki jih moremo pridati vsemu, kar si predstavljamo in kar je povezano z besedo računalništvo. Morda malce filozofska oznaka, ki ni značilna le za računalništvo, marveč za marsikateri dosežek človeškega duha in tehnike, naj skuša poudariti v tem tisto, kar računalništvo družijo z drugimi dosežki, in tako odstranja z njega vso nepotrebno skrivnostnost, preveličevanje, in naj mu v našem vsakdanjem življenju postavi mesto, ki mu gre – služiti človeku, služiti dobremu.

Z opisom in razlago nekaterih temeljnih pojmov o računalnikih in računalništvu si poskušajmo utreti pot v svet, ki ga dandanes pravzaprav že povsod občutimo, pa mu njegovih potez vendarle ne moremo povsem uzreti. Z besedo računalništvo mislimo danes predvsem na tisto, kar je povezano z digitalnimi elektronskimi računalniki (v širšem smislu), in tako ločimo od tega elektronske in druge računske strojčke (kalkulatorje) in računalna, pa tudi analogne računalnike, ki imajo drugačno naravo in omejeno uporabo.

Pridevek digitalni izhaja iz angleške besede 'digit', ki pomeni cifro, torej oznako (znak) za zapis številke. S tem posebej poudarimo, da dela računalnik z natančno določenimi številkami v nasprotju z analognimi računalniki, kjer rezultate in podatke označujemo z besedami, 'več', 'manj', 'počasneje', 'močneje' ipd. in nas za opazovani rezultat ne zanima toliko njegova dejanska (absolutna) vrednost izražena z nekim številom, marveč predvsem kakovost rezultatov.

O štetju

Iz besede »računalnik« je umevno napraviti sklep, da gre za napravo, ki zna računati, oz. bolje, da jo znamo pripraviti do tega, da nam računa. Pri računalnikih gre pravzaprav za bistven korak dlje – računalnik moremo naučiti tudi, da oceni rezultate svojega dela in da se po tej oceni tudi odloči o svojem nadaljnjem delu.

Povrnimo se k računanju! Osnova računanju je štetje, ki je pri računalnikih posebej izbrano in sicer v tem, da računalnik šteje v dvojiškem sestavu, kjer vsa števila popišemo samo z dvema simboloma, npr. 0 in 1. V življenju smo najbolj vajeni desetiškega sestava, kjer uporabljamo za zapis števil deset znakov (cifre). Preseglo bi obseg tega sestavka podrobneje razlagati svet štetja in številskih sestavov. Naj zato le priporočim delo prof. dr. Franceta Križaniča: Križem po matematiki (Mladinska knjiga, Ljubljana 1960), kjer je v začetnem delu ta svet mnogo lepše in slikoviteje opisan, kakor bi ga znal sam.

Razlog, da je bil dvojiški sestav izbran za računanje v elektronskih računalnikih je v tem, da je z elektroniko ta števila najlažje zapisovati in razpoznavati, kajti izberemo si dva potenciala (npr. +5V in 0V) in se dogovorimo: če ima opazovana točka prvi potencial, naj nam to predstavlja znak za 1, če pa drugega, pa znak za 0. Celico, ki nam more prikazovati eno dvojiško (binarno) številko, imenujemo bit (izvor besede: Binary digit – dvojiška številka). Več celic združujemo v višje enote. Osem bitov je byte (izg. bajt), imenovan tudi zlog, 'karakter' ali 'znak'. Računalniška beseda ima različno število bitov: 4, 8, 11, 12, 16, 32 in ta podatek je značilnost računalnika, pove nekaj o njegovih zmogljivostih. Tako je očitno, da moremo z več biti zapisati večjo številko, kar pa ima še druge pomembne posledice. Bite združene v besedo imenujemo tudi register, kadar ima tak register kak poseben namen pri delovanju računalnika.

En bit moremo prikazati npr. tudi z žarnico. Ko gori, naj nam to pomeni 1, če je ugasnjena pa 0. Z registrom žarnic so predvsem pri starejših računalnikih prikazana stanja nekaterih registrov.

Dvoja narava

Kadar želimo neko delo opraviti z računalnikom, moramo imeti najprej sam računalnik in potem še navodila izdelana do vseh najmanjših podrobnosti, da jih bo mogel računalnik izvesti in s tem uresničiti naš namen. Za računalnik in vso opremo, ki jo moremo videti in otipati, je v uporabi angleška beseda 'hardware' (izg. hardver) – pri nas jo poskušamo nadomestiti z besedo strojna ali aparaturna oprema.

Povsem drugačne narave so navodila – pogosto jim pravimo kar programi – zanje je skupno ime 'software' (izg. softver) – po naše programska oprema. Strojna oprema brez programske je kakor mrtvak, programska oprema je kakor duh, ki oživi.

Izdelovati strojno opremo – računalnike – zahteva poleg ogromno znanja tudi zelo zahtevne stroje in aparature, skratka zelo visoko tehnologijo, ki jo v pretežni meri obvladujejo danes le v ZDA in na Japonskem. Pri programski opremi pa imamo velike možnosti tudi drugi, tu moremo dati poleta vsej naši domišljiji in domiselnosti in v programsko opremo vgraditi bogastvo nakopičenega znanja.

Zgradba

Računalnik sam v ožjem smislu (pogosto je v uporabi naziv centralna procesna enota – angleška kratica CPU) ima v grobem tele sestavne dele: nadzorna enota, aritmetična enota, osrednji hitri pomnilnik ter vhodna in izhodna enota. Nadzorna enota je srce, ki vodi in nadzira celotno delo. Aritmetična enota 'zna' računati (šteti) in se logično odločati. V pomnilniku hranimo programe in podatke. Preko vhodne in izhodne enote posredujemo računalniku programe in podatke oz. sprejemamo rezultate dela.

Delitev na enote morda bolje ponazarja le osnovne funkcije, medtem ko bi modernejša arhitektura računalnikov narekovala tudi drugačno, natančnejšo delitev in poimenovanje sestavin.

Program

Program je množica ukazov, ki jih računalnik 'razume', in z njimi dosežemo nek namen – opravimo neko delo. Program spravimo ('naložimo') v računalniški pomnilnik, ki ga sestavlja cela množica računalniških besed, vsako sestavlja toliko bitov, kolikor bitni je stroj. Število besed v pomnilniku merimo v enotah po pribl. 1000 besed (ali tudi zlogov), natančneje $2^{10} = 1024 = 1K$ besed ali zlogov. Kadar povemo velikost pomnilnika v besedah, potem navadno tudi povemo, koliko bitov je v besedi. Tako npr. rečemo: računalnik ima 32K 16-bitnih besed pomnilnika, to je 32×1024 besed ali $32 \times 1024 \times 16$ bitov ali $32 \times 1024 \times 2$ zlogov ali 64K zlogov pomnilnika. S tem izrazimo kapaciteto pomnilnika. Vsaka od besed ima svoj naslov (adresno) in na en naslov moremo vpisati eno binarno številko. Rekli smo že, da so v pomnilniku ukazi in podatki. Tedaj je jasno, da imajo ukazi in podatki enako obliko: oboji so zapisani v obliki dvojiških števil in jih na videz sploh ne ločimo, saj nam morejo v resnici služiti v oba namena – ista številka more biti podatek in ukaz hkrati. Kdaj je nekaj podatek in kdaj ukaz, spozna računalnik iz samega programa.

Program torej, ki ga računalnik prepozna, je v pomnilniku zapisan kot množica binarnih števil, ki si sledijo v pomnilniku ena za drugo in, če ni drugače ukazano, se ti ukazi, ko program sprožimo (poženemo), izvajajo po naraščajočem zaporedju naslovov. Ti računalniški ukazi imajo takšne narave: 'prenesi besedo s določene adrese v register ali na drugo adresno', 'prištej besedo drugi besedi ali registru', 'povečaj besedo za eno', 'zmanjšaj za eno', 'nadaljuj program na izbrani adresi, če je vrednost besede nič, pozitivna ali negativna' in podobno. Vsak računalnik ima sebi lasten nabor ukazov in zato se programiranje od vrste do vrste računalnika tudi razlikuje.

Sestavljati program z binarnimi številkami je zelo zamudno in nepregledno delo, zato so že v zgodnji dobi računalništva sestavili programe, ki znajo prevajati človeku razumljivejši jezik v binarne številke. Tako so nastali različni programski jeziki za različne namene. Nekateri jeziki so standardizirani in tako so postali v precejšnji meri neodvisni od računalnika in njegove sestave. Med najbolj zanimivimi so ALGOL, FORTRAN, COBOL, RPG, PL, ter v novejšem času PASCAL in ADA. Mnogokrat pa imajo izdelovalci računalniške opreme tudi svoje jezike, ki imajo pogosto prav poseben namen.

Za oceno hitrosti delovanja naj je v pomoč le podatek, da izvede računalnik v eni sekundi več sto tisoč ukazov zapisanih v obliki binarne številke.

Obrobje

Za nemoteno in smotno delo z računalnikom je sam računalnik premalo. Zato z njim povezujemo še celo vrsto drugih aparatov, ki jim s skupno besedo rečemo obrobje (periferija). Namen obrobja je dvoj: da računalniku posredujemo podatke in programe ali da rezultate dobimo iz njega v nam razumljivi obliki – to so 'vhodno-izhodne' enote – drugi namen pa je, da v priročni obliki shranimo programe in podatke, ter jih moremo tako kasneje spet uporabiti (ob čim manjši izgubi časa). V prvo skupino prištevamo vse vrste terminalov, čitalnike in luknjalnike luknjanj kartic in luknjanega traku, tiskalnike in risalnike. Druga vrsta so zunanje pomnilne enote, razne vrste magnetnih diskov in magnetnih trakov v kolutni ali kasetni obliki.

Procesno računalništvo

Računalnik s svojim običajnim obrobjem, ki smo ga pravkar omenili, je računski stroj in v takšni obliki ga delno uporabljajo znanstveno-raziskovalni delavci, predvsem pa delovne organizacije, banke in drugi za različna, pa vendar pretežno računska opravila, kjer gre za ogromno število podatkov, ki jih računalnik relativno hitro in natančno obdela, in pripravi poročila po naročilih uporabnika. To je poslovno računalništvo. Mnogo odličnejša pa je naloga računalnika, kadar ga z ustreznim procesnim obrobjem povežemo z nekim procesom v industriji, medicini, energetiki, prometu ali kje drugje, in mu poverimo nalogo, da te procese spremlja, nadzira in vodi. Tu je računalnik nenadomestljiv, ker deluje samodejno, njegovo 'vedenje' moremo s programi dopolnjevati in izboljševati, vedno je enako buden, natančen je in ni pozabljen, izredno hiter je; s tem bogastvom lastnosti prodira v naše delo in življenje in nam omogoča, da moremo delati več, bolje, varneje in ceneje.

Vendar je ta odlična naloga zelo zahtevna. Ogromno znanja z vseh področij je treba, da pripravimo računalnik do tega, da za naš namen prav deluje. Poznati moramo proces, ki ga avtomatiziramo, poznati moramo računalništvo, vse

znanje pa je treba še krepko prekovati z mnogo volje in z mnogimi napor, da se priklopijemo do vsaj malo sprejemljivih dosežkov.

Na področju procesnega računalništva mora imeti vsaka družba svoje strokovnjake, če ima namen omiliti veliki razkorak med razvitimi in nerazvitimi. Tu se ni moč zanašati na tujce. Ne bodo nam ves čas stali ob strani in komaj čakali, da bi nam pripravili izboljšave in dopolnitve. Po drugi strani pa nas uporaba računalnika v procesne namene sili k temu, da ponovno pretehtamo, premotimo in prevetrimo naše znanje o naših procesih in naši tehnologiji, saj moremo računalnik le toliko naučiti, kolikor sami znamo.

Mikroprocesorji

Napredek moderne tehnologije in elektronike je privedel do tega, da je možno v majhnem elektronskem vezju velikosti nekaj kvadratnih centimetrov združiti vse lastnosti nadzorne in aritmetične enote (procesorja). To je mikroprocesor, ki skupaj z dodanim pomnilnikom in vhodno-izhodno enoto sestavlja mikroračunalnik. Mikroprocesorji so bili razviti predvsem za procesno uporabo – najprej za vodenje enostavnejših procesov kot je npr. proces pralnega stroja in podobno. Najpogostejše imajo ti procesorji 4 do 8-bitno besedo, najnovejši, tudi že 16-bitni, pa se po zmoglostih že enačijo z malimi računalniki.

Zaključek

Ob zaključku se vrnimo k spoznanju, da je računalnik vendarle stroj z velikimi možnostmi, stroj, ki ničesar ne ve in sam od sebe ničesar ne stori. Zato je potrebno poudariti pomen in vlogo programske opreme, kajti skozi jo dobimo stik s človekom, ki jo je napravil, s tistim delom človeškosti, ki prinaša s seboj vse, kar je lastno našemu rodu: dobro in slabo, domisljice in neumnosti in še mnogo drugih odtenkov naše biti.

Računalnik je stroj in se zato tudi kvari, dela napake, vendar ne tako, kot bi nas morda radi prepričali ljudje za bančnimi okenci ali na davčni upravi. Tedaj vedimo, da gre za človeške lastnosti, nepazljivost, včasih tudi malomarnost; zato se ne hudujmo na računalnike in tehniko, ponudimo roko in recimo: »Dober dan, vsakdan!«

Marko Krečič

Anatomska zgradba kože:

I vrhnjica, II usnjica, III podkožno maščevje (podkožje). 1 roženina vrhnjice (v), 2 vmesne plasti (v), 3 zarodna plast v. a ustje znojnice, b ustje lasnega (kožnega) mešička, c lasni mešiček z lasom, č žleza lojnica, d lasna čebulica, e lasna brbončica, f mišica naježevalka, g ožilje in mezgovnice, h živčna (čutilna) telesa.

Delo in koža

Čuden naslov! Na kaj neki meri? Na delovno obremenitev kože.

Da bi bolje razumeli najpogostnejše kožne spremembe, ki utegnejo nastati zaradi delovne obremenitve, si najprej oglejmo sestavo kože!

Sestava (anatomija) in delovanje (fiziologija) kože

Koža je sestavljena iz treh plasti, iz vrhnjice, usnjice in podkožnega maščevja (podkožja).

Vrhnjica sestoji iz več vrst krovnih (epiteljskih) celic. Najgloblje med njimi so zarodne celice in se imenujejo tako zato, ker nastajajo iz njih vse druge celice v vrhnjici; vsebujejo tudi kožno barvilo (pigment). Zgornja plast vrhnjice je roženina, ki je kislobna in varuje kožo pred vdorom kužnih klic. Zato govorijo nekateri tudi o kislob-

nem kožnem plašču; a pomeni naravno obrambo, ki jo pa lužnine (alkalije) marsikdaj izpodrinejo in se zato lahko razvijejo razne kožne bolezni, zlasti pa kožna gnojenja, kožne plesnobe (glivične kožne bolezni) in poklicne kožne bolezni.

V usnjici ali vezivni plasti kože so krvna obtočila in mezgovnice, živčevje, kožne žleze (znojnice, lasni ali kožni mešički z lojnicami), elastična in mišična vlakna; slednja sestavljajo mišice naježevalke. Izvoda znojnic potekajo v glavnem skozi vrhnjico, njihova ustja pa so na kožni površini. Isto velja za ustja lasnih (kožnih) mešičkov. Ustjem znojnic in lasnih (kožnih) mešičkov pravimo tudi pore.

Koža vsrkava raznovrstne snovi: pline, vodo in druge tekočine, pa tudi zdravila, npr. iz mazil, ki jih namažemo na kožo. Med plini je na prvem mestu kisik; koža torej diha, podobno kot pljuča. Z znojnicami pa izloča kar precej tekočine, zato primerjamo izločevanje vode prek kože z opravlom ledvic. Lojnice izločajo loj, ki namašča kožo in lase.

V usnjici je vse polno živčnih končičev in živčnih oziroma čutilnih teles, s katerimi dojemamo razne občutke, toploto in mraz, bolečino, ugodje in neugodje, dotik ali pritisk.

Iz zarodne plasti vrhnjice nastajajo lasje in nohti. Ko v nohtni matici zarodne celice zarojenijo, se postopoma razvije nohtna ploščica, noht. Podobno se iz celic zarodne plasti razvije tudi lasni mešiček, v katerem je las.

Tik pod vrhnjico obdaja lasni (kožni) mešiček lojnica, ki je sestavljena iz več vrečkastih (jagodastih) reženjkov.

Na lasu razločujemo lasno steblo, ki je nad kožno ravni, in lasni koren, ki tiči v lasnem mešičku, v sami koži. Lasni koren sestoji iz lasne čebulice, ki se prilega na lasno brbončico, iz katere raste las.

Tretja, najgloblja plast kože je podkožno maščevje (podkožje). Oblikuje človeško telo, varuje ga mraza in raznih kvarnih mehaničnih učinkov. Podkožje je obenem zaloga maščobe, iz katere telo črpa, kadar trpi pomanjkanje, npr. ob hujši bolezn.

Omeniti moramo še posebno važno opravilo naše kože, tako imenovano uravnavanje telesne toplote. V našem telesu se kdaj pa kdaj nakopiči toplota, ki bi mu utegnila škodovati. Da se kaj takega ne bi pripetilo, so telesu na voljo naprave, ki uravnavajo telesno toploto, npr. teste, ki pospešujejo oddajanje odvečne toplote; kožno ožili se kar se da razširi, koža pa na svoji površini

oddaja odvečno toploto. Nasprotno se kožno ožilje zaradi mraza skrči, da kroži v kožni površini čim manj krvi in izgublja telo čim manj svoje toplote.

Vse to pove, da je koža precej zapleten del (organ) našega telesa, saj opravlja več zelo važnih nalog, ki nikakor ne smejo priti v nered. Zato moramo kožo najskrbneje negovati, ta živi obrambni ščit našega telesa, ki nam lahko rabi le dotlej, dokler v redu opravlja našeta opravila (vsrkavanje, izločanje, dihanje, posredovanje raznih občutkov in uravnovešanje telesne toplote).

Že marsikomu so kožne bolezni onemogočile delo, njegov obstanek. Od nas samih pa je odvisno, kako bo z našo kožo, »živo mejo«, ki brani našo notranjost pred škodljivostmi zunanjega sveta. Če smo brezbržni ali celo malomarni, bomo prej ko slej oboleli ali postali celo nesposobni za delo. Ne zapravljajmo po nepotrebnem bogastva, ki ga imamo, naše zdravje!

Nekatera kožna vnetja in delovna obremenitev kože

Navadno kožno vnetje

Za kožnim vnetjem lahko obolimo vsi, ne glede na to, ali je kdo med nami normalno dovzeten za določeno dražilo ali učinkovino ali je nanjo celo preobčutljiv (alergičen).

Da more nastati navadno kožno vnetje, odloča dvojce: jačina (koncentracija) določene snovi (učinkovine) in čas delovanja take snovi na kožo. Navadno gre za neustrezno učinkovino, ki že s samim dotikom povzroča kožno vnetje pri slehernemu človeku. V glavnem razločujemo dve vrsti navadnega kožnega vnetja: kožno vnetje, ki ga povzroča strupena (večinoma kemična) snov od zunaj in vnetje, ki ga izzove določen fizikalni dejavnik (mehanični, toplotni, mrazovni, žarkovni itd.).

V vsakdanjem življenju se največkrat srečujemo z navadnim kožnim vnetjem, ki ga povzročajo razne strupene (toksične) snovi, predvsem kemikalije, v gospodinjstvu čistila (detergenti), v poljedelstvu umetna gnojila, škropiva in zaprašila proti rastlinskim škodljivcem, v industriji in obrti pa mazalna olja in hladilne emulzije.

Navadno kožno vnetje se omeji na torišče, na katero je učinkovalo škodilo. Takšna torišča postanejo rožasta oziroma temno rdeča; marsikdaj

Navadno kožno vnetje.
Bolezenska torišča so ostro omejena

so posuta z mehurčki ali pa rdečina že kmalu postane mehurjeva.

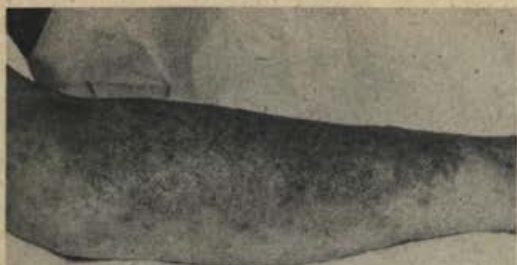
Navadno kožno vnetje lahko nastane tudi ob dotiku kože z dražječimi rastlinami, npr. z eno od vrst ruja (rhus), po katerem se razvije na koži bolezenska slika, ki spominja na samo dražečo rastlino. Pri nas je pogosten *hmeljski kožni izpuščaj*. Podobno vnetje utegne nastati, če leze po koži kak mrčes, denimo, gosnica. Na takih toriščih se koža vname in že kmalu se spustijo skupinice drobnih, čisto povrhnjih gnojnih mehurčkov.

Neugodna posledica slehernega kožnega vnetja je ta, da odvzema koži njeno naravno kislobnost in se s tem odpro vrata kužnim klicam. Da bi kožo pred tem obvarovali, jo nekaj časa mažemo z borovim (kislím) hladilnim mazilom, ki vsaj kolikor toliko prinaša koži kislobnost.

Navadni lišaj (ekcem)

Je po svojem bistvu pravo nasprotje navadnemu kožnemu vnetju. Medtem ko lahko za navadnim kožnim vnetjem oboli sleherni med nami, obolijo za navadnim lišajem (ekcemom) samo tisti, ki so za določeno učinkovino (dražilo) posebej občutljivi oziroma preobčutljivi (alergični).

Preobčutljivost se ne pokaže vselej takoj, marveč ostaja dalj časa prikrita, vsekakor pa odloča o nastanku preobčutljivostnega kožnega vnetja, npr. ekcema, prav prirojena preobčutljivost. Pogostoma ga povzročajo snovi, brez katerih ne bi mogli opravljati vsakodnevnega dela v gospodinjstvu, poljedelstvu, živinoreji in gozdarstvu, prav tako pa seveda tudi ne v industriji in obrti. Take snovi imenujemo na splošno *obratovine*.

Navadni lišaj (ekcem).

Bolezensko torišče je neostro omejeno in mnogoliko (rdečina, mehurčki, vnetne odrgnine, luske).

Današnje življenje se je tako zelo predrugačilo, da si dela brez mehanizacije in avtomatizacije ne moremo več misliti. Pri tem so nam seveda potrebne tudi razne obratovine (večinoma kemikalije), ki nemalokdaj občutno obremenjujejo in okvarjajo kožno površino. Pri preobčutljivih se zaradi njih prej ko slej razvije navadni lišaj (ekcem), ki je med preobčutljivostnimi (alergijskimi) kožnimi boleznimi najznačilnejši in razmeroma pogosten.

Bolezenska slika preobčutljivostnega kožnega vnetja (= navadnega lišaja ali ekcema) je zelo podobna oni pri navadnem kožnem vnetju, vendar označuje navadni lišaj (ekcem) praviloma mnogo bolezenskih sprememb ali vzbrsti hkrati, kakor rdečina, buncice, mehurčki, vnetne odrgnine in na koncu luske. V svojem poteku se navadno večkrat poslabša ali celo razširi s prvotnega torišča na oddaljenejšo predele kožne površine (z rok npr. na podlahti in laktne zgibe oziroma na vrat in obraz ali z golenj na stegna, v dimlje in še višje proti trebuhu, prsnemu košu, vratu in na obraz). Za navadni lišaj (ekcem) je značilno, da se pogostoma ponavlja in da poteka vnovič navadno mnogo huje kakor ob prvem obolenju.

Poklicne kožne bolezni

so posledica delovne obremenitve kože.

Slehermo delo lahko sčasoma obremeni kožo do take mere, da nastanejo v njej bolezenske spremembe. V naših delovnih okoliščinah in pogojih razločujemo tri dejavnosti, ki marsikdaj okvarijo kožo, predvsem seveda na rokah, to so

gospodinjstvo, poljedelstvo in industrija oziroma obrt.

Četudi utegnejo biti kožne okvare v omenjenih treh dejavnostih zelo različne, gre pri njih zvečine za bolezenske spremembe, ki ustrezajo kožnim vnetjem, kakor smo jih spoznali.

Nekatere dejavnosti povzročajo na koži čisto svojevrstne okvare, ki jih štejemo med manjše ali večje poškodbe: odrgnine, odrtine, razpoke, ntrganine in manjše zmečkanine; povzročajo jih razni stroji in najraznovrstnejše orodje (kladivo, klešče, pila, žaga, brusi itd.).

V gospodinjstvu se srečujemo predvsem z bolezenskimi spremembami kože na rokah. Govorimo celo o tako imenovani *gospodinjski roki*, ki ima posebno na dlaneh znane črne brazde, koža je izsušena, pusta in raskava, na obnohtjih je razpokana in zato boleča. Pri preobčutljivih se utegne zaradi gospodinjske roke sčasoma razviti navadni lišaj (ekcem), torej preobčutljivostno (alergično) kožno vnetje.

V poljedelstvu povzroča delovna obremenitev kože razna vnetja in kožne poškodbe, marsikdaj pa se srečujemo tu tudi s kožnimi gnojenji in kožnimi plesnobami. V najnovejšem času prinaša svoj delež tudi sodobna poljedelska tehnika (poljedelski stroji, traktorji in tovornjaki na naftni pogon). Pogostoma učinkujejo škodljivo tudi razne kemikalije (umetna gnojila, škropiva in razpršila zoper rastlinske škodljivce idr.).

V industriji oziroma v obrti je vse polno takih panog, ki občutno obremenjujejo kožo. Posebno so prizadeti delavci v kovinski industriji, livarnah, kemičnih tovarnah, apnenicah, cementarnah, gradbeništvu, rudnikih, usnjarnah in drugod.

Obratovine

Zaposleni v gospodinjstvu in poljedelstvu, v industriji oziroma v obrti pri svojem poklicnem delu rokujejo z obratnimi ali pogonskimi snovmi, brez katerih določene dejavnosti sploh ni. Imenujemo jih obratovine. Teh je zelo mnogo, najpogostnejše so: nafta, lužnine, kisline, vrtna in mazalna olja, topila in razredčila ter hladilne emulzije.

V gospodinjstvu je pogostna obratovina ena od lužnin, ki jih vsebujejo razna čistila in loščila. Posebno dražeca obratovina je terpentinsko olje, ki sestavlja razna mila in loščila. Danes imamo na voljo vse polno gospodinjskih pripomočkov; nekateri med njimi lahko zaradi svojih dražjih

kemičnih sestavin sprožijo bolezenske kožne spremembe.

Poljedelstvo uporablja za uničevanje mrčesa in poljskih škodljivcev znane obratovine, kakor diti, pepein in pantakan. Sem sodi tudi modra galica, rumesan idr.

V industriji in v raznih obrtih so najpogostnejše obratovine nafta, bencin, bencol (benzidin), rezalna in sekalna olja, razredčila in topila.

Delo in koža

Obratovina lahko sčasoma poškoduje delavčovo kožo tako zelo, da zbolí za poklicno kožno boleznijo. Bolezen pa se ne razvije takoj, marveč praviloma po določeni »razvojni« dobi. Tisti pa, ki je preobčutljiv na kako obratovino, zbolí kmalu po vstopu v obrat.

Delovna obremenitev lahko ob vplivu določene obratovine že obstoječo kožno bolezen poslabša, čeprav je morda občasno prikrita. Marsikdaj se zato v takih primerih razvije poklicno preobčutljivostno kožno vnetje (= poklicni ekcem). Vstopna preiskava bi morala take delavce že pred sprejemom izločiti iz tako imenovanih umazanih obratov (kovinarstvo, barvarstvo, gradbeništvo, usnjarstvo, kemična industrija itd.) in jih preusmeriti na delovišča, kjer bi kljub svoji kožni bolezni (npr. mozoljavica ali akna, kožne plesnobe idr.) le mogli opravljati svojemu zdravstvenemu stanju ustrezno delo.

Nekatere zaposlitve vplivajo tako zelo na naše roke, da jih sčasoma razobličijo. Znane so tako imenovane *tacmanske roke* pri delavcih, ki delajo s težkim orodjem (kladivo, klešče, kramp, sekira, lopata idr.). Roke takih delavcev se značilno razobličijo, pri čemer prsti nabreknejo, se zdebijo in navidezno skrajšajo, včasih pa postanejo krempljasti, napol skrčeni v sklepih. Značilni so tudi žulji in otiščanci na pregibni strani prstov, dlani pa so raskave in razpokane, da vdirajo kužne klice neovirano skozi razpoke in povzročajo gnojenje, in to prav pod žuljem.

Marsikdaj ugotovimo, da kožne bolezni ni povzročila »poklicna« obratovina, marveč neka druga dražča snov, s katero ima delavec opravka doma pri svojih konjičkih (hobijih); delo na vrtu, slikarstvo, fotografiranje (razvijanje filmov!), rokodelstvo, pa tudi hišna opravila, ki obremenjujejo njegovo kožo morda še v večji meri kot obratovine na poklicnem mestu. Vse to moramo upoštevati, ko presojamo, ali gre v določenem primeru zares za poklicno kožno bolezen ali ne.

Gospodinjska roka.

Bolezenska slika poklicnih kožnih bolezni

Ker gre pri njih večinoma za kožno vnetje, je njihova bolezenska slika prav taka, kakor pri navadnem oziroma preobčutljivostnem kožnem vnetju ali navadnem lišaju (ekcemu). Razume se pa, da govorimo o poklicnem navadnem kožnem vnetju in o poklicnem navadnem lišaju (profesionalnem ekcemu) le v primeru, ko izzove take bolezenske spremembe na koži določena (poklicna) obratovina. Poklicni ekcem ugotavljamo s posebnimi alergološkimi testi.

Potek obeh bolezni pa je vendarle različen. Navadno poklicno kožno vnetje mine, brž ko dražče obratovino glede njene koncentracije (jačine) prilagodimo koži prizadetega delavca ali jo zamenjamo z drugo, manj dražče. Pri preobčutljivostnem poklicnem navadnem lišaju (ekcemu) le ni tako preprosto. Že sam potek poklicnega (profesionalnega) ekcema je drugačen. Ko prizadeti bolnik neha delati s škodljivo obratovino, mine ob ustreznem zdravljenju tudi njegov poklicni navadni lišaj (ekcem); že kmalu pa se mu povrne, ako začne znova delati z isto obrato-

Gospodinjska roka, na podlahteh se razvija navadni lišaj (ekcem).

Tacmanske roke.
Kratki prsti, debeli palci.

Poklicna znamenja kože.
Žuljave roke.

vino ne glede na njeno jačino (koncentracijo), saj reagirajo preobčutljivi že na najmanjše količine določene obratovine. Zato v takih primerih ne preostane drugega, kot da bolnik menja svoj poklic.

Poklicni (profesionalni) ekcem opazamo pri najrazličnejših poklicih, najpogosteje pa zavoljo naslednjih obratovin: terpentina, njegovih nadomestkov in najrazličnejših barv (»pleskarski ekcem«), mazalnega olja (strojniki, kurjači), ksilola (tiskarji), umetnega gnojila in škropila (prašila) zoper rastlinske škodljivce (poljedelci, sadjarji, vinogradniki), niklja, kroma in kobalta (galvanizerji, grafiki, kovinarji, zaposleni v kemični industriji idr.), nadalje zaradi lasnih čistil in barv (frizerji), formalina, kresola, sublimata, lizola in drugih razkužil (zdravstveni delavci idr.).

Poklicna kožna znamenja

so značilna posebno za nekatere obrti, npr. natiski na rokah čevljarjev (kopito – dreto), krojačev (škarje), kovačev (kladivo), drvarjev (žaga – sekira). Sem štejemo tudi brazgotine, opekline pri livarjih, kovinarjih in kovačih, črtasto obarvanost (tetoviranje) po zgornjih udih in trupu pri rudarjih, nadalje pri delavcih v barvarski industriji, v fotografskih laboratorijih itn.

Zdravljenje kožnih bolezni zaradi delovne obremenjenosti

Ker gre pri teh boleznih v glavnem za vnetje, je potrebno predvsem **krajevno** (lokalno) zdravljenje s protivnetnimi obkladki (kamilični, slezovi, borovi), da bi akutno vneto oziroma rosno kožo »posušili«. Najbolje je, da nadzira zdravljenje zdravnik za kožne bolezni, bolnik pa naj se v vsem točno ravna po njegovih navodilih! Še boljše pa je, da začne bolnik z zdravljenjem na bolnišničnem oddelku za kožne bolezni; tu je obenem deležen najosnovnejšega pouka o krajevnem zdravljenju svoje kožne bolezni, da more pozneje z njim uspešno nadaljevati tudi doma.

Nega kože

Po vsakem, še zlasti pa po umazanem delu si moramo roke temeljito umiti s toplo, tekočo vodo. Po posebno umazanem delu je najprimerneje, da se skopljemo ali oprhamo in se nato preoblečemo v čisto perilo in obleko.

Med delom se kože oprime najraznovrstnejša umazanija, ki jo poskušajo nekateri (npr. barvarji in loščarji) odstraniti z raznimi topili, z acetonom, nafto, bencinom, petrolejem in terpentinskim oljem. Res je, da se nekaterim od naštetih

topil ne moremo izogniti, spodrinemo pa z njimi naravno kožno kislobo. Zato je priporočljivo, da si roke po umivanju namažemo s (kislim) boro-
vim mazilom. Ker potrebujemo za pravilno umi-
vanje rok dovolj tople, tekoče vode, bi naj bile v
obratih delavcem na voljo higiensko urejene
umivalnice, v takih, kjer je delo samo posebno
umazano, pa tudi prhe. Za brisanje je poleg
brisač primeren tudi svilen papir.

Delavci naj bodo vselej oblečeni v čiste delov-
ne obleke, kajti delovna obleka, ki je sčasoma
malone prepojena z obratovino (olje, nafta itp.),
ogroža vso kožno površino. Nič čudnega, da kdo
oboli za poklicno kožno boleznijo zaradi prema-
lokrat oprane delovne obleke.

Za nego kože in telesno nego sploh naj ima
sleheri delavec, še posebno pa tisti, ki dela v
obratih, kjer je delo umazano in njegovo kožo
obratovina hudo obremenjuje, najnujnejši *pribor*
za *telesno nego* (ščetka za zobe, umivalna krtač-
ka, škarje in pilica za nohte itn.). Razume se, da
mora biti ta pribor čist, vselej na svojem mestu.
Umivalno krtačko moramo od časa do časa pre-
kuhati (razkužiti)!

Preprečevanje poklicnih kožnih bolezni

Preprečevanje bolezni je vsekakor gospodar-
nejše in koristnejše kakor zdraviti že nastalo
bolezen. To velja še zlasti za poklicne kožne
bolezni. Tu se moramo ravnati po tem ali gre za
navadno ali za preobčutljivostno kožno vnetje
(poklicni navadni lišaj ali ekcem). Uspešnejše
seveda preprečujemo navadno poklicno kožno
vnetje, medtem ko nas preobčutljivostno hudo
preseneča zlasti tedaj, kadar preobčutljivosti ni-
smo pravočasno ugotovili. Nujen je kožni pregled
še pred zaposlitvijo!

Če hočemo s pridom preprečevati poklicne
kožne bolezni in poklicne kožne okvare, moramo
v delovnih prostorih zadostiti vrsti tehničnih, var-
stvenih in zdravstvenih pogojev. V slehernem
obratu mora biti poskrbljeno za osebno varnost
delavca. Delavcem morajo biti na voljo varoval-
na obleka, obutev in varovalne rokavice, v neka-
terih obratih pa tudi maska, čelada in varovalna
očala, po delu pa možnost, da se skupljejo (opr-
hajo) in preoblečejo v čisto perilo in obleko.

Če se v kakem obratu pojavi večje število
poklicnih kožnih bolezni, je temu morda vzrok
nepravilen tehnološki postopek, ki ga moramo
ustrezno prilagoditi, če pa nastajajo zaradi škod-

Sreča je opoteča – varuj se sam!

ljivih obratov, jih kaže nadomestiti z manj
škodljivimi. Direktne stiku s škodljivimi obra-
tovinami se lahko izognemo tudi tako, da upo-
rabljamo pri delu posebno orodje (prijemalke,
zajemalke itp.).

V nekaterih obratih lahko uporabljamo varo-
valna mazila (npr. varovalna krema »48« LEK),
da se obvarujemo pred raznimi tekočinami, ki
zmanjšujejo oziroma odvezajo koži njeno nar-
avno kislost. Z varovalnimi mazili se zavaru-
jemo predvsem pred škodljivim učinkovanjem
petroleja, bencina, špirita, strojnega olja, loščil,
sintetične smole, kovinskega prahu in barv v tipo-
grafiji.

Delavci morajo biti o nevarnostih pri svojem
delu poučeni, pri tem pa se morajo tudi zavedati,
da je mnogo odvisno od njih samih, kako bo
kljub delovni obremenitvi z njihovim zdravjem.
Zato mora pri prizadevanju zdravstvenih ustanov
glede navodil in ukrepov pri preprečevanju po-
klicnih kožnih bolezni zavestno sodelovati sleher-
ni delavec v obratu, zdrav ali bolan. Brez trdne
volje, da hoče bolni ozdraveti, zdravi pa se vztraj-
no boriti zoper bolezen, ni pričakovati zadovolji-
vih uspehov.

Eman Pertl

Mastitis pri kravah – pomen, zatiranje in preprečevanje

Mastitis pri kravah je v vseh živinorejsko razvitih deželah hud ekonomski problem. Velike izgube nastajajo zaradi manjše proizvodnje mleka pri dolgotrajnih (kroničnih) mastitisih, zaradi poginov ali zakolov v sili pri hudih, kratkotrajnih (akutnih) primerih ter zaradi stroškov zdravljenja.

Vnetje vimena je kužna bolezen, ki jo povzročajo pretežno bakterije. Povzročitelji se prenašajo iz ene vimenske četrti v drugo četrt in z bolne živali na zdravo. Nekatere bakterije, ki povzročajo mastitis pri kravah, pa so nevarne tudi za zdravje ljudi. Pri tem mislimo predvsem na oblaste bakterije iz vrst streptokokov in stafilokokov in manj na paličaste bakterije – t.i. bacilarne povzročitelje.

Mastitis, ki ga povzroča streptokok kužne presušitve, je zelo nevarna bolezen vimena. Širi se od krave do krave in ne mine sama, se pravi brez zdravljenja in izločanja bolnih krav. Vnetje je največkrat dolgotrajno in prikrito. Prizadete četrti navadno popolnoma presušijo. Kužno presušitev uspešno zdravimo s penicilinom. Streptokoki kužne presušitve so lahko nevarni tudi za ljudi. Pri ljudeh povzročajo različna vnetja v dihalih, rodilih in sečnih organih.

Drugi streptokoki povzročajo nekoliko manj nevarna vnetja vimena, posebno ker se ne širijo tako naglo med kravami v hlevu. Zdravljenje teh vrst vnetij je težko in manj uspešno, ker so povzročitelji večkrat odporni proti različnim antibiotikom.

Zelo nevarni so tudi stafilokokni povzročitelji mastitisov. Povzročajo dolgotrajna, včasih tudi nagla, akutna vnetja. Poleg tega pa lahko stafilokoki izločajo nevarne, proti toploti odporne strupe, ki povzročajo pri ljudeh hude prebavne motnje. Zdravljenje stafilokoknega mastitisa je prav tako težavno in včasih celo neuspešno.

Zadnja skupina povzročiteljev spada med paličaste bakterije. Najpogostejši v tej skupini so bacili debelega črevesja, tako imenovani kolibacili. Največkrat povzročajo huda in nagla vnetja vimena. Bolne krave prenehajo jesti in imajo povečano vročino. Mleko v oboleli četrti presahne, izloček, ki ga uspemo izmolsti, pa je rumenkast in voden. Prizadeta četrt je otekla, zardela in

boleča. V takem primeru je nujna takojšnja veterinarska pomoč, ki naj prepreči pogin zaradi zastupitve.

Akutnega vnetja ali kroničnega vnetja, kjer je mleko spremenjeno, ni težko ugotoviti. Prav tako lahko živinorejec sam ugotovi zatrdine in bule v vimenu, ki so posledica dolgotrajnega vnetja. Zelo pripravna metoda za ugotavljanje sprememb v mleku je moljenje prvih curkov mleka v lonec s črnim dnom. Enostaven in učinkovit je tudi preskus »mastitis reagens«. Reagens se namreč veže z belimi krvničkami v mleku, ki so posledica vnetja. Zmes se zgosti podobno kot puding in pogosto spremeni barvo.

Med orientacijske metode za ugotavljanje nepravilnosti v izločanju mleka pa štejemo tudi sodobno laboratorijsko metodo štetja celic v mleku z elektronskim števcem.

Pri zadnjih treh omenjenih metodah lahko torej ugotavljamo samo motnje v izločanju mleka, oziroma sum na mastitis, povzročiteljev pa ne odkrijemo. Zato je potrebna laboratorijska bakteriološka preiskava mleka iz posameznih vimenskih četrti. Le tako lahko povzročitelje osamimo, preskusimo njihovo občutljivost na antibiotike in izberemo ustrezen način zdravljenja. Jemanje vzorcev mleka za laboratorijsko preiskavo in zdravljenje bolnih živali je delo veterinarjev ali strokovnjakov veterinarskih zavodov.

Pri načrtnem zatiranju in preprečevanju mastitisa nikakor ne zadošča samo zdravljenje akutnih primerov, ki jih živinorejec sam opazi in sam zahteva zdravljenje. Važnejše je zatiranje in preprečevanje dolgotrajnih, kroničnih oblik vnetja, predvsem okužb, ki jih na zunaj ne opazimo. Zaradi vnetij te vrste izgubimo največ mleka, zraven pa se iz vimena stalno izločajo velike količine kužnih klic, kar predstavlja veliko nevarnost za širjenje okužbe v okolico. Prikrito vnetje tudi pogosto vzplameni in nastane akutni mastitis. Ena izmed prvih nalog pri zatiranju mastitisov je torej ugotavljanje prav teh vrst okužb.

Vnetja vimena pri kravah v Sloveniji načrtno proučujemo in zatiramo že več kot 25 let, zadnje desetletje pa posvečamo posebno pozornost mastitisu pri kravah zasebnih rejcev.

V zvezi z določili zakona o varstvu živali pred kužnimi boleznimi je Republiška veterinarska uprava izdala navodilo za preprečevanje in zatiranje mastitisa pri kravah. Po določilih tega navodila je treba obvezno vsako leto pregledati skupne (hlevske) vzorce mleka vseh krav, katerih mleko gre v javno potrošnjo. V teh vzorcih je

treba ugotoviti število celic (belih krvničk in drugih celic, ki so produkt vnetja) z elektronskim števcem, z mikroskopsko preiskavo ali s pomožnimi metodami. Če se ugotovi, da je v skupnem vzorcu 500.000 celic ali več v mililitru mleka, ali če je rezultat drugih pomožnih metod pozitiven, je treba opraviti bakteriološko preiskavo vzorcev mleka iz posameznih četrti vseh krav zajetih s pozitivnim skupnim vzorcem.

Na podlagi števila celic v hlevskem vzorcu lahko namreč ocenimo stanje mastitisa v posameznih hlevih, oziroma ločimo hleve, kjer je malo ali nič mastitisa, od hlevov, kjer je mastitis resen problem. V takih hlevih so namreč nujni sanacijski ukrepi, kot so že prej omenjena bakteriološka preiskava, preskus občutljivosti povzročiteljev mastitisa za antibiotike, zdravljenje, kontrola po zdravljenju, izločanje itd.

Pri sestavljanju »obveznega navodila« smo upoštevali večletne domače izkušnje in priporočila Mednarodne mlekarske zveze, ki predlaga naslednje ocene stanja mastitisa v hlevu glede na število celic v mleku.

število celic v ml skupnega mleka	zdravstveno stanje vimen
manj kot 125.000/ml	zelo dobro
125.000–250.000/ml	dobro
250.000–375.000/ml	zadovoljivo
375.000–500.000/ml	znosno
več kot 500.000/ml	slabo

Izvajanje določil »obveznega navodila« je torej prva naloga pri preprečevanju in zatiranju mastitisa na območju vse Slovenije. Naslednji korak pa naj bi bila razširitev programa na kmetijah z usmerjeno mlečno proizvodnjo. Razširjen program naj bi dosegal pogostejše strokovne obiske v hlevih, kjer imajo z mastitisom težave. Večkrat ha leto naj bi veterinar preiskal vzorce mleka vseh krav s hitrimi, hlevskimi metodami in poslal vzorce mleka za bakteriološko preiskavo. Po navodilih diagnostičnega zavoda naj bi zdravil bolne živali in izločal neozdravljive. Imel naj bi stalne svetovalne stike z rejcem in predlagal ukrepe v zvezi z vhlavljenjem, prehrano in molo. V program preprečevanja mastitisa bi bilo nujno vključiti tudi servisno službo za molzne stroje. Delavci te službe naj bi stalno kontrolirali molzne naprave in rejcem svetovali. Posebno pozornost bi bilo treba posvetiti tudi strokovni vzgoji molznikov.

Namakanje seskov v razkužilo

V sistemu ukrepov pri zatiranju vimenskih vnetij je poleg ugotavljanja in zdravljenja pomemben člen preprečevanje novih okužb.

Vedeti moramo, da je pogostnost okužb v čredi odvisna od trajanja posameznih okužb in od števila novih primerov mastitisa. Če hočemo uspešno zatirati mastitis, moramo upoštevati oboje. Metode za zmanjševanje števila novih okužb (pravilna oskrba, pravilna in higienska molža, razkuževanje seskov po molži itd.) morajo biti enostavne, učinkovite in ekonomsko upravičene. Na ta način lahko zmanjšamo število novih okužb za polovico.

Kot smo že omenili, veliko večino vseh mastitisov povzročajo bakterije. Osnovni ukrep pri preprečevanju okužbe je zato preprečevanje prenosa kužnih klic na seske in preprečevanje njihovega prodiranja v vime.

Viri bakterijskih vnetij so različni in se spreminjajo glede na vrsto okužbe.

Glavni viri streptokokov in stafilokokov – bakterij, ki so najpogostnejši povzročitelji vimenskih vnetij – so okužene vimenske četrti in poškodbe na vimenu in seskih. Ti povzročitelji se prenašajo s seska na sesek in s krave na kravo najpogosteje

Poškodbe na seskih

med molžo. Nekateri drugi mikroorganizmi živijo v okolju živali v nastilu in gnoju. Nekatere vrste povzročiteljev so našli na delih molznih strojev, oziroma v vodi za pranje posode za mleko in pranje vimen. Tudi dlaka in koža na vimenu in seskih, kakor tudi nekateri vnetni procesi druge v organizmu so lahko vir okužbe za vime.

Povzročitelje mastitisa najpogosteje prenašajo z molznimi tulci ali pa jih prenaša molznik z umazanimi rokami, medtem ko umiva in masira vime ali uporablja umazane brisače za brisanje vimen. Na drug način pa se prenašajo klice pri neposrednem stiku vimena in seskov z okuženo steljo (stojiščem) ali nehygienskim tekališčem.

Kužne klice se lahko prenašajo, če vime pred molžo samo umivamo oziroma oprhamo, ne da bi ga potem tudi posušili. Posebno uspešno pa prenašamo povzročitelje vnetij, če uporabljamo za brisanje vimen samo eno krpo. Dokazali so namreč, da velike količine nekaterih povzročiteljev prežive na takšni krpi tudi en teden, čeprav krpo večkrat namočimo v razkužilo. Da se izognemo nevarnosti takšnega prenašanja kuživa, moramo uporabljati za vsako žival svežo, prekuhano brisačo ali pa papirnato brisačo, ki jo po enkratni uporabi zavržemo.

Nekateri strokovnjaki sploh odsvetujejo umivanje vimen pred molžo, če so ta seveda primerne čista. Kadarkoli namreč vime navlažimo, pripravimo boljše pogoje za razmnoževanje klic na koži.

Prenašanju kužnih klic z vimena na vime z rokami molznikov se skoraj ne moremo izogniti. Molznik si namreč med samo molžo vedno znova zamaže in okuži roke, čeprav jih pogosto umiva.

Nekateri strokovnjaki so predlagali uporabo gumijastih rokavie, ki jih pred molžo druge krave razkužujemo. Vendar se taki predlogi ne zde dovolj praktični in učinkoviti.

Velika količina patogenih klic se lahko nabere v molznih tulcih, posebno če molzemo okužene četrti ali četrti, katerih seski so poškodovani, razpokani ali krastavi. Zaradi tega strokovnjaki priporočajo namakanje molzne enote v razkužilo med molžo dveh krav. Vendar tudi ta postopek ni vedno najbolj učinkovit. Ugotovili so namreč, da šele pasterezacija (spiranje pet sekund s tekočo vodo pri 85 °C) popolnoma odstrani klice iz molznih tulcev. Tako razkuževanje je torej uspešno le pri čredah z malo primerov mastitisa.

Okužba seskov in kasneje mlečne žleze z neposrednim stikom vimena in okolja je dokazana. Na ta način se pogosto prenašajo kolibacili in še nekateri drugi povzročitelji mastitisov. Nastil mora biti predvsem suh in ne sme mehanično dražiti seskov. Tako lahko močno zavremo rast nekaterih vrst povzročiteljev vnetij vimena, ki potrebujejo za svoj razvoj vlago in toploto in zavarujemo vime pred mehaničnimi poškodbami. Mnenja strokovnjakov o učinkovitosti razkuževanja nastila so različna.

Dokazali so, da se povzročitelji lahko prenašajo s seska na sesek med hojo živali. Mikrobi pa se navsezadnje lahko prenašajo tudi z lizanjem, opletanjem z repom, ali pa jih prenašajo muhe.

Med zelo učinkovite ukrepe, ki preprečujejo nastanek novih vimenskih vnetij lahko štejemo namakanje seskov po molži v primerno razkužilo. S takim razkuževanjem uničimo klice, ki smo jih prenesli med molžo, preprečimo novo naselitev bakterij med dvema molžama in zaščitimo seske pred okužbo pri naslednji molži.

Razkuževanje seskov je kot preventivni ukrep znano že dolgo, vendar ga niso široko priporočali zaradi pomanjkanja primernih razkužil. V zadnjih dvajsetih letih pa so izdelali in preskusili kar precej različnih pripravkov. Ovrednotili so njihovo antibakterijsko delovanje in učinek na kožo seskov in na kožo rok molznikov. Preskušali so razkužila z oljno ali vodno bazo, ki so vsebovala predvsem klor in jod kot aktivni substanci in nekatere dodatke kot je lanolin ali glicerol za zaščito kože. Kot zelo primerni so se pokazali jodovi pripravki s približno 1% aktivnega joda in dodatkom glicerina. Strokovnjaki so ugotovili, da omenjeni pripravki učinkovito razkužujejo, ne dražijo kože in ne razjedajo kovinskih delov molznega stroja.

Omeniti moramo seveda nekatere manj bistvene pojave pri takem razkuževanju kot so npr. občasne spremembe vonja mleka ali občasna občutljivost živali ali kože na rokah molznikov.

Zadnja leta smo pri nas uporabljali pripravek Iosan CCT, sedaj pa je na voljo podoben domač pripravek Iodogal M.

Ne nazadnje moramo v zvezi z uporabo kakršnegakoli razkužila za namakanje seskov poudariti naslednje:

Seskov kanal je sam učinkovita naravna prepreka na poti okužbe mlečne žleze. Razen med molžo je seskov kanal stalno stisnjen, zraven tega pa posebne kemične snovi iz njegove stene preprečujejo razvoj nekaterih kužnih klic, ki so kljub zapori prodrele vanj. Ko namočimo sesek v razkužilo, se na njem naredi tanka zaščitna prevleka, del razkužila pa zaradi negativnega tlaka v sesku po molži prodre tudi v seskov kanal. Razkužilo v seskovem kanalu nadomesti omenjene naravne obrambne mehanizme, ki sčasoma neha delovati. Vime postane torej odvisno od umetne zaščite. Če v takem primeru prenehamo z razkuževanjem, celo samo za kratek čas, izpostavimo vime popolnoma nezaščiteno prodoru klic iz okolice.

Razkuževanje seskov po molži je torej učinkovit ukrep pri preprečevanju novih okužb, vendar samo, če namakamo seske redno in vestno.

O vtednosti razkuževanja seskov krav v fiziološki presušitvi se mnenja strokovnjakov razhajajo. Za namakanje govori dejstvo, da razkužilo zaščiti vime pred okužbo v presušitvi zlasti v prvih dneh, ko je mlečna žleza posebno dovzetna za infekcijo. Ni pa še popolnoma raziskano morebitno škodljivo delovanje razkužila na fiziološke procese v žlezi, ki ta čas relativno miruje in se pripravlja na novo laktacijo.

Ne nazadnje naj poudarimo izreden pomen, ki ga ima pravilna in higienska molža pri skrbi za zdravo vime. Naj omenimo samo nekaj napak pri ročni in strojni molži, ki močno pospešujejo nastanek mastitisa. Pri ročni molži je to nepravilna molža s podvitimi palci, grobo vlečenje in gnetenje seskov ter grobi prijemi, v območju vimenske cisterne pri izmolzevanju. Dalje je to razvada, da molzniki močijo z mlekom dlani in nato mažejo seske, da bi lažje molzli. Tudi slabo izmolzevanje prispeva k pogostnosti pojavljanja okužb.

Pri strojni molži moramo predvsem paziti na pogostne napake, ki lahko poškodujejo vime in tako pogojujejo nastanek vnetij. Pri začetku molže je to nepravilna nastavitvev molznih tulcev,

Sodoben hlev za molznice

takrat ko žival mleka še ni pripustila ter ob koncu t.i. slepa molža. V obeh primerih se lahko močno poškodujeta seskova papila in sluznica seskovega kanala ter vimenska cisterna. Prav tako lahko poškoduje vime prevelik, premajhen ali neenakomeren vakuum. Prevelik vakuum včasih celo izvleče sluznico seskovega kanala in trajno poškoduje sesek. Prehitre, prepočasne ali neenakomerne pulzacije prav tako poškodujejo sesek in seskov kanal ter povzročajo slabo izmolzevanje. Poškodbe lahko nastanejo tudi pri uporabi starih, grobih in trdih gumijastih vložkov. Če odstranimo vse naštet, močno zmanjšamo možnost okužb.

Na koncu naj poudarimo, da morajo biti ukrepi za preprečevanje vimenskih vnetij ena od osnovnih nalog dobrega gospodarjenja, ne pa posebna in dodatna obremenitev za živinorejca.

Jože Jurca

Zavarovanje pred posledicami prometne nezgode

Dnevno sklepamo zavarovanje avtomobilske odgovornosti, ker je to pač obvezno, redkokdaj pa si vzamemo čas, da preučimo, kaj nam to zavarovanje nudi, pred čem nas varuje in ščiti.

Avto je otroku igrača, mladostniku nedosežen sen, delovnemu človeku pa hkrati pomočnik pri

delu in razvedrilo. Kakor je koristen, tako je tudi nevaren, ne samo za uporabnika, temveč tudi za ostale prometne udeležence.

V vsaki kulturni družbi velja pravilo, da morata tisti, ki komu povzroči kako škodo, to tudi povrniti. To pa predstavlja za avtomobilista večkrat eksistenčno nevarnost, za žrtev – oškodovanca pa strah, ali bo mogel svojo odškodninsko pravico tudi uresničiti. Zato je pravni red, kot drugod, tudi pri nas uvedel obveznost, da se mora avtomobilist pred odgovornostjo za škodo, ki jo utegne drugim povzročiti, zavarovati.

Tako imamo pri nas že od 19. aprila 1965 ustanovo obveznega sklepanja zavarovanja avtomobilске odgovornosti.

Preden občinska skupščina izda avtomobilistu prometno dovoljenje, oz. podaljša veljavnost registracije, mora avtomobilist izkazati, da je za dobo veljavnosti registracije sklenil predpisano zavarovanje. Ob sklenitvi zavarovanja prejme zavarovalno polico, pogoje in obrazec Evropskega poročila o prometni nezgodi v dvojniku.

Obveznosti zavarovalnice po zavarovalni pogodbi

Pred kakšnimi posledicami omenjena pogodba varuje avtomobilista, ki je s sklenitvijo zavarovanja postal zavarovanec?

S pogodbo se zavarovalnica obvezuje, seveda v okviru zavarovalnih vsot in pogojev, da bo zavarovancu povrnila vso škodo povzročeno z zavarovanim avtomobilom.

Najnižja zakonito predpisana zavarovalna vsota znaša trenutno za motorna kolesa in osebna vozila 2,5 mil. din, za tovornjake pa 5 mil. din, pričakujemo pa povišanje teh vsot na 5 oz. na 10 mil. din.

Razume se, da ščiti zavarovanje zavarovanca le za škode povzročene nehote, iz nepazljivosti in malomarnosti. Načrtovane, preiščljene škode so iz zavarovanja izključene.

Jamstvo zavarovalnice je dalje vezano na normalno zavarovančevo ali voznikovo vedenje, tj., da je na vožnji trezen, da ima vozniško dovoljenje, da je vozilo tehnično v redu in da prijavi nezgodo milici, če prometni predpisi to zahtevajo. S kršitvijo pravil normalnega obnašanja zavarovanec zapravi oz. izgubi zavarovalno zaščito.

Povzročena škoda obstaja v telesni poškodbi, smrti, okvari zdravja, ali kot pravimo v nepremoženjski škodi, pa v poškodbi ali uničenju stvari,

najpogosteje avtomobila – premoženjski škodi. Premoženjsko škodo je možno oceniti po izvedencih in je nadomestljiva, za nepremoženjsko škodo pa določa pravično odškodnino sodišče ali zavarovalnica, upoštevajoč okoliščine. Skratka za tovrstne odškodnine ni konkretno predpisanih odškodninskih tablic o višini odškodnin, temveč je treba vsak primer presoјati posebej.

K obsegu zavarovalnega kritja je pripomniti, da zavarovanje krije le privatnopravne odškodninske zahtevke, ne pa obveznosti, ki izvirajo iz kršitev cestnoprometnih in kazenskih predpisov, kot so kazni in globe, ki jih izrekajo sodniki za prekrške, sodišča in carinske uprave. Enako kot imetnik vozila je zavarovana vsaka oseba, ki ji zavarovanec dovoli uporabljati vozilo.

Pod pogojem, da se zavarovanec predhodno tj. pred naročilom odvetnika dogovori z zavarovalnico, zavarovanje krije tudi zavarovančeve stroške obrambe v kazenskem postopku. Zakaj taka velikodušnost? Velikokrat je za nezgodo kriv ali sokriv tudi oškodovanec in ne bi bilo prav, da bi stroške nosil zavarovanec, sadove obrambe pa bi uživala zavarovalnica, ki bi bila z uspešno obrambo oproščena plačila odškodnine. Dolžnost zavarovalnice je namreč, da odškodninske zahtevke, postavljene zavarovancu, preuči, da utemeljene plača, neutemeljene zavrne.

Izključeni iz tega zavarovanja pa so odškodninski zahtevki zavarovančevega zakonca in otrok, ki jih preživlja, in zahtevki za poškodbo stvari, ki so zavarovancu zaupane v hrambo ali prevoz. Prve zahtevke je težko objektivno oceniti, ker je izkustveno znano, da jih sam zavarovanec skuša napihniti, pri zaupanih stvareh pa je nastanek škode bistveno odvisen od zavarovančevega ravnanja in njegove skrbnosti.

Obveznosti zavarovalnice po sili zakona

Koristi zavarovanja avtomobilске odgovornosti pa uživajo tudi tisti, ki v pogodbi niso sodelovali, tedaj tretje osebe, ki so samo soudeležene pri nezgodi z zavarovanim vozilom. Ti so upravičeni zahtevati odškodnino neposredno od zavarovalnice, pri kateri je zavarovan povzročitelj. Dokazati morajo zavarovalnici le, da je povzročitelj pri njej zavarovan, prikazati morajo višino škode in da povzročitelj zanjo odgovarja.

Oškodovancem odgovarjajo zavarovalnice tudi v primerih, ko je zavarovanec zavarovalno pogodbo kršil z nenormalnim vedenjem in proti

njej napravil ali izgubil zavarovalno zaščito. Tako se zavarovalnica proti oškodovancu ne more izgovarjati, da škode ni dolžna povrniti, ker je bil zavarovanec ob nezgodi vinjen in podobno. Še več, zavarovalnice so dolžne odškodovati žrtve celo takrat, ko je nezgoda povzročila nezavarovano vozilo ali neznan voznik, seveda pod pogojem, da je ugotovljena pri vožnji krivda neznane-ga voznika.

Naši predpisi so tako velikodušni, da nalagajo zavarovalnicam plačilo škod, ki so jih zavarovanci zagrešili nalašč, naklepno, in škod, povzročenih na dirkah, ne glede na plačilo dodatne premije.

Res pa je, da ima zavarovalnica za vsa izplačila, ki jih je izvršila po sili zakona mimo obveznosti, ki izhajajo iz pogodbe, pravico do povračila od zavarovanca ali krivca. Tako povračilo uveljavlja zavarovalnica v primerih vinjenosti, tehnične pomanjkljivosti vozil in če voznik nima voznškega dovoljenja. Zanimivo pa je, da zavarovalni pogoji omejujejo višino tega povračila ob izgubi zavarovalnih pravic le na znesek din 30.000 pri motornih kolesih, in din 100.000 pri osebnih vozilih.

Če pa gre za izplačila škod po sili zakona, za katere zavarovalnica po pogojih sploh ne prevzema jamstva, npr. namerne škode ali škode po nezavarovanih vozilih, je zavarovalnica upravičena do povračila celotne izplačane odškodnine.

Zavarovanje voznika in potnikov zaradi telesnih poškodb – AO – PLUS – 80

To novo zavarovanje je vpeljala leta 1980 zavarovalna skupnost Triglav, ker so se v javnosti pojavili glasovi, naj se iz pogojev odgovornostnega zavarovanja črta določi, da so iz zavarovanja izključeni zahtevki zavarovančevega zakonca in njegovih otrok.

Ni pa to zavarovanje samostojna zavarovalna vrsta, temveč le dopolnilno zavarovanje k zavarovanju odgovornosti, ki ga v tej zvezi imenujemo »osnovno zavarovanje«. Zato ga more skleniti le, kdor ima že sklenjeno osnovno zavarovanje. Zavarovalna vsota je ista kot vsota osnovnega zavarovanja, premija pa znaša le eno petino osnovnega.

Seveda pa je to zavarovanje širše kot le zavarovanje sorodnikov, ker krije tudi škodo zaradi telesnih poškodb voznika in potnikov, seveda pod pogojem, da nimajo pravice uveljavljati povračila škode iz drugega naslova, oz. da bi bilo uveljavljanje drugod brezuspešno.

Po pogojih je naslovno zavarovanje škodno in ne nezgodno, čeprav zajema telesne poškodbe. Ker pa v škodnem zavarovanju ni meril za ugotavljanje višine škod pri telesnih poškodbah, pozna pa ta merila zavarovanje odgovornosti, pogoji Ao-plus – 80 izrečno določajo, da so za ugotavljanje višine škod odločilni pravni predpisi o odgovornosti oz. pogoji osnovnega zavarovanja.

Pri osebnih zavarovanjih pogoji določajo višino zavarovalnične dajatve, pri zavarovanju odgovornosti pa to višino določajo odškodninski predpisi v okviru zavarovalnih vsot.

Poudariti je treba, da obravnavano zavarovanje ni le dopolnilno, temveč je tudi možno, subsidiarno, tj. da ga sme upravičenec uporabiti le, če svojih pravic ne more uveljavljati po osnovnem ali drugem zavarovanju. Prav ta okoliščina dokazuje, da je to zavarovanje prvenstveno namenjeno sorodstvenemu krogu in vozniku.

Tako pravic iz tega zavarovanja ne more uveljavljati štopar, ker mu odškodnina pripada že iz osnovnega zavarovanja, ali sopotnik, ki mu gre odškodnina iz odgovornostnega zavarovanja soudeleženega vozila.

Zavarovalni pogoji imajo še vrsto važnih, podrobnih določil, npr. o samopridržaju din 7000, o vnaprej določeni škodi za pogrebne stroške in ureditev groba, poznajo izključitve jamstva in izgubo zavarovalnih pravic. Tako zavarovanje ne krije vozniku telesnih poškodb, če je na vožnji brez odobritve imetnika vozila ali zaradi kaznivih podvigov. Enako izgubi zavarovalno zaščito, če krši pravila običajnega vedenja, ki veljajo pri zavarovanju avtomobilske odgovornosti. Za potnike pa so ti pogoji še strožji in je na njih dokazno breme, da niso vedeli za okoliščine pri vozniku, ki imajo za posledico izgubo zavarovalnih pravic.

Pogoji tega zavarovanja so izvirni, napravljeni doma brez posnemanja tujih vzorov, z uporabo veliko zavarovalnega znanja in izkušenj, toda, ker so novi, jih bo morala potrditi še praksa.

Dolžnosti ob prometni nezgodi

Te so navedene v Zakonu o temeljnih varnosti cestnega prometa člen 147 in 148 in v zavarovalnih pogojih v poglavju o zavarovančevih obveznostih. Odkar je v veljavi obvezno zavarovanje, zavarovanci pogosto močno zanemarjajo svoje dolžnosti pri pojasnjevanju okoliščin, ki določajo odgovornost.

Po praksi sedaj štejemo za »večjo gmotno škodo«, če ta po razumni oceni presega 50.000 din.

Pri izpolnitvi »evropskega poročila...« se morajo udeleženci zavedati, da mora biti to poročilo tako jasno in popolno sestavljeno, da cenilec zavarovalnice, ki primer obravnava, lahko brez dodatnih pojasnil pri udeležencih ugotovi, kdo je odgovoren za nezgodo, ob upoštevanju, da milica pri nezgodi ni posredovala. Zato je bistvene važnosti, da je na obrazcu izpolnjena točka 12, pri točki 13 pa napravljena skica nezgode. Ker obrazec nima prostora za besedni opis nastanka nezgode, je priporočljiva ustrezna opomba v rubriki 14, ki naj vsebuje tudi podatek glede krivde.

Če med udeleženci ni soglasja glede odgovornosti, si morajo izmenjati zavarovalne podatke. Da si oškodovanec zagotovi dokaz o obsegu poškodbe na vozilu, naj ga čimprej zapelje na zavarovalnico zaradi popisa poškodb, če pa je vozilo v nevoznem stanju, naj sporoči, kje je možen ogled. Praksa, da povzročitelj izroča oškodovanцу policični odrezek, je pokazala dobre rezultate, seveda pa izročitev odrezka še ne pomeni dokončnega priznanja ali ugotovitve krivde oz. odgovornosti.

Posebni primeri

a) Če izvezamo primer, ko sta za nezgodo odgovorna oba udeleženca ali morda celo več, je tujec lahko udeležen kot oškodovanec ali povzročitelj. V prvem primeru bo pač sam moral poskrbeti, da bo dobil škodo povrnjeno. Posebnih težav pri tem ne bo imel, ker ima skoro vsak avtomobilist tuje registracije sklenjeno zavarovanje pravnega varstva in tako zanj uveljavlja odškodnino njegova zavarovalnica. Za prehod meje pa potrebuje potrdilo milice, da je bilo vozilo ob nezgodi poškodovano, z udeležencem nezgode pa izpolni obrazec evropskega poročila o nezgodi, če že milica ni sama posredovala pri nezgodi.

Če pa iz nezgode pričakuje odškodnino naš oškodovanec, pa je potrebno, da mu tujec izroči odrezek zelene karte. Izročitev odrezka izključuje vsako pomoto glede točnosti številke te karte ali naslova zavarovalnice. Prepričati pa se je treba, da njena veljavnost ni potekla, da res velja za nezgodi udeleženo vozilo in da oznaka YU ni prečrtana.

Za vozila avstrijske in švicarske registracije vstevši kneževino Liechtenstein zeleno karto na-

domešča registrska številka z nacionalno oznako. Isto velja za vozila registracij vzhodnoevropskih držav, razen Romunije in Bolgarije, ki obstoj zavarovanja dokazujejo z listino.

Te škodne primere, imenovane aktivne mednarodne škode, rešujejo za naše oškodovance območne skupnosti Triglav v Ljubljani, Mariboru in Novi Gorici ter delovni skupnosti ZS Triglav, Lj., Miklošičeva 19. Na osnovi pooblastil, ki so že potekla, pa se na našem območju pojavljajo tudi zavarovalnice iz drugih republik pri obdelavi teh škod.

b) Nezgoda v tujini. Izven naših mej se noben razumen občan ne odpravlja brez zelene karte, čeprav ta za vstop v zgoraj omenjene dežele ni nujno potrebna. Če naš občan povzroči škodo drugemu, mu kot jamstvo za plačilo škode izroči zeleno karto, pri večjih škodah seveda posredujejo tudi prometni organi. Pristojna zavarovalnica bo škodni primer obdelala, izplačala oškodovancu škodo in naši zavarovalnici, ki je izdala zeleno karto, poslala obračun v plačilo.

Če pa je obratno naš voznik oškodovanec, pa zadeva še daleč ni tako preprosta. V naši državi nimamo pravnovarnostnega zavarovanja in naše zavarovalnice ne morejo posredovati za plačilo teh škod, razen če ima občan sklenjeno kasko zavarovanje.

Za plačilo utrpele škode mora poskrbeti sam in zbrati ustrežna dokazila. Za manjše škode tudi v tujini prometni organi navadno ne posredujejo. V Franciji, Belgiji, Luksemburgu, na Nizozemskem, v ZR Nemčiji, Avstriji, Švici in na Švedskem poznajo evropsko poročilo o nezgodi in ker so ti obrazci po vsebini in obliki povsod enaki, ni težav, da udeleženca ta obrazec izpolnita. Če povzročitelj noče poskrbeti za povračilo škode preko svoje zavarovalnice, oškodovancu ne preostane drugega kot da najame odvetnika.

c) Vozila JLA. Zanja ne velja obveznost zavarovanja in tudi dejansko niso zavarovana pred odgovornostjo. Povzročeno škodo plača država, odškodninske zahtevke v Sloveniji pa rešuje vojaški pravobranilec pri vojni pošti 2050 Ljubljana.

Ni pa seveda nobenega zadržka, da udeležena voznika, če je dejansko stanje jasno, ne bi izpolnila evropskega poročila o nezgodi in da ne bi dal oškodovanec oceniti škode pri zavarovalnici. Vojaški pravobranilec cenitvam, ki jih opravijo delavci zavarovalnic, navadno ne ugovarja.

Dr. Franc Jenko

Svečana obleka za dojenčka

Svečano opremo za dojenčka, oblekico, kapico in copatke, si z malo dobre volje in potrpljenja lahko naredite sami.

POTREBUJETE: dolge pletilke št. 2
okroglo pletilko št. 2
40 dkg debelejšega kvačkanca ali svile ali tanke volne
120 cm traku (svilenega) v roza ali modri barvi, šir. 3 cm
1 m svilenega traku v roza ali modri barvi, šir. $\frac{1}{2}$ cm
4 trakce izdelane iz osnovnega materiala, dolžine 15 cm za zavezovanje razporka na oblekici.

VZOREC:

I. Gladek vzorec tj. na desni strani same desne, na levi same leve zanke.

II. Vzorčasti pas so luknjice, ki jih delate takole: krajna pentlja desna, ovoj, skupaj popletete dve zanki v eno desno, nadaljujete ovoj, skupaj dve desni vse do konca vrste, ki jo zaključite v krajno pentljo.

Na levi strani pletete vse zanke, pa tudi ovoje kot levo pentljo.

PREIZKUSNI VZOREC:

20 zank = 8 cm

20 vrst = 5 cm

III. Rebrasti vzorec: ena desna zadaj popletena, ena leva.

IV. Na pravi strani: 5 vrst levih, 5 vrst desnih zank.

OBLEKICA:

Za životek nasnujemo 60 zank in pletemo 6 vrst, nato izdelamo 1 vrsto luknjic, pletemo 12 vrst v gladkem vzorcu in naredimo spet 1 vrsto luknjic, 6 vrst v gladkem vzorcu, 1 vrsto luknjic, 6 vrst v gladkem vzorcu, 1 vrsto luknjic, 6 vrst gladko, 1 vrsto luknjic, 4 vrste gladko, nato snamemo za vratni izrez na sredi 18 zank, pletemo prvo polovico in snemamo v naslednjih vrstah: enkrat 3 zanke, enkrat 2 in enkrat 1 zanko. Pletemo 8 vrst v gladkem vzorcu, nato dodajamo zanke v nasprotnem vrstnem redu, kot smo jih snemali: 1, 2, 3 in 9 (tj. polovica od 18). Pletemo 4 vrste gladko nato 1 vrsto luknjic, 6 vrst gladko,

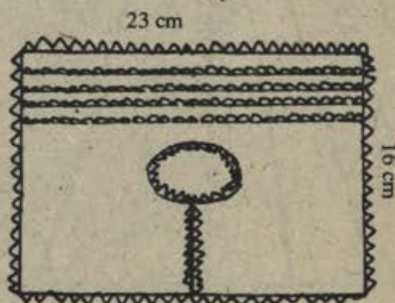

1 vrsto luknjic, 6 vrst gladko, 1 vrsto luknjic, 6 vrst gladko, 1 vrsto luknjic, 12 vrst gladkih, 1 vrsto luknjic, 6 vrst gladkih, delo snamemo.

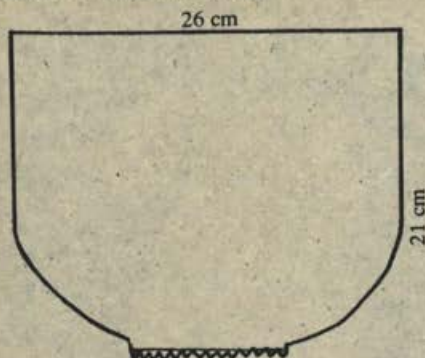
Enako izdelamo še drugo polovico zadnjega dela životka. Na ramenskih delih nasnamemo po 5 zank in pletemo 6 vrst gladko in 1 vrsto luknjic, 6 vrst gladko. Enako nasnujemo okoli vratnega izreza 50 zank in spletemo 6 vrst gladkih, 1 vrsto luknjic, 6 vrst gladkih.

Okrog in okrog životka in okoli vratnega izreza zarobimo prve luknjice, tako da dobimo okrasne zobčke. Obkvačkamo razporek in prišijemo trakce.

ŽIVOTEK: nasutek 60 zank

ROKAV: nasnutek 80 zank

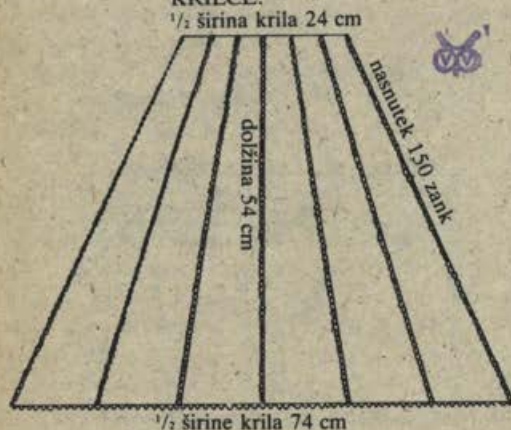
Za rokav nasnujemo 80 zank in pletemo v gladkem vzorcu 64 vrst nato 1 vrsto luknjic, 6 vrst gladko, 1 vrsto luknjic, 6 vrst gladko. Nato popletemo po 2 zanki skupaj skozi vso vrsto in še 5 vrst gladko, 1 vrsto luknjic, 6 vrst gladko in snamemo. Zadnjih 6 vrst zarobimo, da dobimo okrasne zobčke.

Enako izdelamo še drugi rokav.

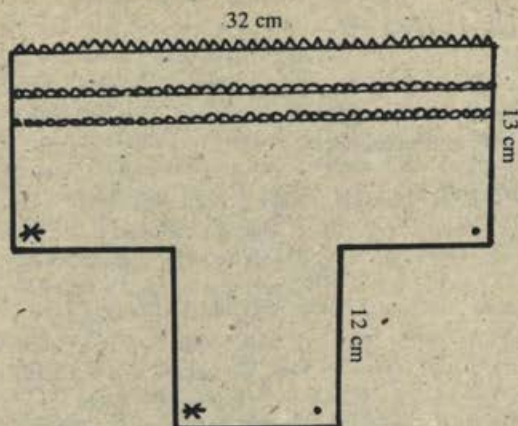
Za krilce nasnujemo 150 zank in pletemo⁺⁺ 10 vrst v gladkem vzorcu. Pri 11. in 12. vrsti pustimo zadnjih 10 zank nepopletenih, pri 13. in 14. vrsti še naslednjih 10 zank in tako dalje, da popletemo pri 37. vrsti le še 10 zank. Sedaj popletemo zopet celo vrsto in to 10 krat. Sledi 1 vrsta luknjic⁺⁺ in nato od ++ do ++ še 11 ali 12 krat. Nato pletivo snamemo in krilce sešijemo s pletilnim vbodom. Spodnji rob nasnujemo na okroglo pletilko in pletemo 8 vrst gladko, 1 vrsto luknjic, 8 vrst gladko, snamemo in zarobimo robčke.

Sedaj vse dele sestavimo in sešijemo. V spodnje luknjice prvega dela živetka potegnemo svilen trak in ga na sredi zavežemo.

KRILCE:

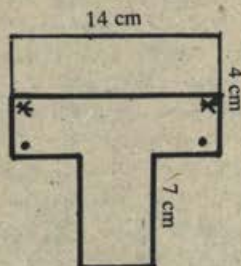
KAPICA: nasnutek 90 zank

KAPA:

Nasnujemo 90 zank in pletemo 8 vrst v gladkem vzorcu, nato 1 vrsto luknjic, 18 vrst gladko, 1 vrsto luknjic, 6 vrst gladko, 1 vrsto luknjic, nato 34 vrst gladko, snamemo na vsaki strani po 30 zank in pletemo le srednjih 30 zank 54 vrst v gladkem vzorcu. Pletivo snamemo in robove sešijemo, da dobimo obliko kapice. Na spodnji strani nasnujemo 60 zank, pletemo v vzorcu III 10 vrst. Vmes izdelamo luknjice skozi katere napeljemo ožji trak za zavezovanje kapice. Na sprednji strani zarobimo kapico tako, da dobimo okrasne zobčke.

COPATKI: nasnutek 40 zank

COPATKI:

Nasnujemo z dvojno nitko 40 zank in pletemo v vzorcu IV 15 vrst, razdelimo pletivo na 3 dele in pletemo srednji del v istem vzorcu še 25 vrst. Snamemo pletivo. Sedaj nasnujemo okoli pletiva 60 zank in pletemo 20 vrst v istem vzorcu. Snamemo in po robovih zašijemo. V gornji del vplejemo trakce za zavezovanje.

DŠ

**SEZNAM NAROČNIKOV MOHORSKE REDNE ZBIRKE
PO ŠKOFIJAH IN DEKANIJAH 1981-1983**

**LJUBLJANSKA
ŠKOFIJA**

**Dekanija I.
Cerknica**

Begunje pri Cerknici	26	27	23
Bloke	40	41	40
Cerknica	100	100	100
Grahovo	37	-	37

**Dekanija II.
Črnomelj**

Nova vas pri Rakeku	16	14	14
Sv. Trojica Planina pri Rakeku	65	63	61
Rakek	40	38	35
Stari trg pri Ložu	145	140	108
Sv. Vid Žilce	57	43	37
Unec	37	35	37

Skupaj Cerknica 563 501 492

**Dekanija III.
Domžale-Moravče**

Adlešiči	23	22	16
Črnomelj	140	140	132
Dragatuš	30	30	30
Metlika	60	60	45
Podzemelj	50	-	40
Preloka	24	22	15
Semič	60	70	65
Stari trg ob Kolpi	25	25	15
Vinica	50	50	50

Skupaj Črnomelj 462 419 408

**Dekanija III.
Domžale-Moravče**

Blagovica	24	22	23
Brdo in Lukovica	95	90	82
Češnjice	14	15	15
Dob	280	290	280
Domžale	235	200	200
Ihan	85	85	73
Jarše	70	65	55
Krašnja	33	35	30
Mengeš	250	260	230
Moravče	90	80	85

Peče	23	23	20
Radomlje	60	50	50
Rova	20	17	17
Šentožbalt	10	10	8
Trzin	55	55	45
Vrhopolje	12	15	11
Zlatopolje	10	8	8

Skupaj Domžale-Moravče 1366 1320 1232

**Dekanija IV.
Grosuplje**

Grosuplje	50	50	50
Kopanj	63	54	54
Lipoglav	10	10	10
Muljava	25	25	25
Polica	45	44	39
Stična	100	100	100
Šentvid pri Stični	130	130	119
Škofljica	60	50	40
Šmarje	60	50	40
Šentjurij-Podtabor	25	25	25
Žalna	71	70	55

Skupaj Grosuplje 639 608 557

**Dekanija V.
Kamnik**

Gozd	18	15	12
Homec	90	70	55
Kamnik	170	145	130
Frančiškanski samostan			
Kamnik	40	40	30
Komenda	266	266	241
Mekinje	61	62	62
Motnik	20	20	25
Nevlje	50	50	29
Sela pri Kamniku	35	-	35
Stranje	105	80	60
Šmartno v Tuhinju	60	56	46
Špitalič	11	11	-
Tunjice	60	50	31
Vranja peč	31	28	23
Zgornji Tuhinj	44	44	40
Šmarca-Duplica	-	-	26

Skupaj Kamnik 1061 937 845

**Dekanija VI.
Kočevje**

Banja Loka	20	20	-
Fara pri Kočevju	20	20	40
Kočevje	70	65	60
Osilnica	20	15	10
Stara cerkev	30	28	23

Skupaj Kočevje 160 148 133

**Dekanija VII.
Kranj**

Besnica	110	100	90
Breg ob Savi	46	40	34
Cerklje na Gor.	170	170	165
Duplje	70	65	65
Goriče	60	65	56
Hrastje	33	25	25
Jezersko	48	42	40
Kokra	24	23	18
Kokrica	60	50	50
Kovor	60	55	52
Kranj, Tavčarjeva	350	300	250
Kranj, Primskovo	100	80	80
Kranj, Šmartin	215	207	185
Križe	130	130	130
Lom	30	30	30
Mavčiče	83	80	80
Naklo	148	140	132
Olševek	38	35	35
Podbrezje	55	51	45
Preddvor	160	150	140
Predoslje	75	70	65
Smlednik	230	190	185
Šenčur pri Kranju	118	113	91
Šenturška gora	10	10	7
Trboje	39	40	40
Trstenik	55	55	55
Trzič	195	185	160
Trzič-Bistrica	58	56	40
Velesovo	75	70	58
Voglje	46	46	45
Zapoge	-	8	16

Skupaj Kranj 2891 2681 2464

**Dekanija VIII.
Leskovec**

Bučka	30	20	20
Cerklje ob Krki	50	40	15

Čatež ob Savi	50	43	26	Štepanja vas	82	73	67	Stopiče	42	37	36
Kostanjeva na				Trnovo	88	90	75	Šmarjeta	31	30	27
Krki	101	81	71	Vič	220	240	210	Št. Peter-Otočec	80	75	75
Krško	50	40	40	Sv. Martin	20	20	15	Vavta vas	95	125	150
Leskovec	200	200	180	Valant Milan	12	11	11				
Raka	50	30	35	Črna vas	20	25	15	Skupaj Novo mesto	919	888	773
Studeneč	20	15	15	Zalog-Kašelj	100	90	90				
Sv. Duh-Veliki				Zadobrova	—	50	45				
Trn-Krško	30	26	25	Knjiž. Teol. fakultete	—	—	70	Dekanija XIII. Radovljica			
Sv. Križ-Podbočje	60	50	30					Begunje	100	100	100
Škocjan pri N.				Skupaj Ljubljana-mesto	3257	3224	3019	Bled	200	180	170
mestu	65	48	55					Bohinjska Bela	61	50	46
Šentjernež	50	40	50	Dekanija XI. Ljubljana okolica				Bohinjska Bistrica	160	160	120
Velika Dolina	35	35	35					Breznica	170	160	130
Kartuzija Pleterje	10	10	10					Dovje	40	36	36
Skupaj Leskovec	801	678	607					Gorje	170	138	127
								Jesenice	154	154	130
Dekanija IX. Litija								Koroška Bela	80	80	70
								Kamna Gorica	58	53	44
Dole pri Litiji	25	25	25					Koprivnik	18	18	16
Hotič	35	35	35					Kranjska gora	37	35	32
Javorje	—	6	6					Kropa	71	71	66
Kresnice	26	24	26					Lesce	35	35	27
Litija	78	79	63					Leše	19	16	15
Polšnik	16	16	16					Ljubno	40	40	35
Prežganje	15	17	20					Mošnje	45	45	39
Primskovo na Dol.	10	10	—					Ovsiše	43	38	19
Sava	15	18	20					Radovljica	140	120	108
Šmartno pri Litiji	60	47	51					Rateče-Planica	47	46	43
Štanga	19	17	30					Ribno	55	50	40
Vače	55	55	50					Srednja vas v Bohinju	142	127	102
Skupaj Litija	372	362	342					Sv. Križ nad Jesenicami	5	5	5
								Zasip	70	62	60
Dekanija X. Ljubljana-mesto								Dobrava pri Kropi	35	35	35
								Frančiškanski samostan Brezje	150	150	80
Sv. Nikolaj	200	200	200					Skupaj Radovljica	2145	2004	1695
Sv. Jakob	15	11	15								
Sv. Peter	156	144	125					Dekanija XIV. Ribnica			
Marijino oznan.	250	250	250								
Sv. Trojica	80	80	85					Dobrepolje-Videm	70	70	70
Bežigrad-Sv. Ciril	245	230	210					Dolenja vas	45	—	30
Črnuče	125	125	125					Gora pri Sodražici	15	6	4
Dravljje	157	157	128					Loški potok	90	90	80
Ježica	110	110	110					Ribnica	180	174	170
Kodeljevo	100	100	90					Rob	21	17	14
Koseze	116	115	90					Sodražica	55	45	41
Moste	136	121	96					Nova Štifta-Sodražica	45	45	20
Polje	200	155	150					Struge	26	20	15
Rakovnik	100	100	80								
Rudnik	50	50	25								
Sv. Križ	151	134	129								
Stožice	74	78	73								
Šentvid	320	310	285								
Šiška	130	155	155								

Sv. Gregor-Ortnek	35	30	30
Škocjan pri Turjaku	17	13	20
Velike Lašče	100	84	68
Velike Poljane	13	13	13
Skupaj Ribnica	712	607	575

Dekanija XV. Škofja Loka

Bukovščica	29	25	26
Črni vrh	28	28	30
Davča	36	30	30
Dražgoše	33	35	34
Javorje	45	40	37
Leskovica	15	15	4
Lučine	35	35	32
Nova Oselica	56	51	49
Poljane	80	75	70
Reteče	94	80	83
Selca	150	152	155
Sorica	34	28	27
Stara Loka	230	180	138
Sv. Lenart-Selca nad			
Škofjo Loko	35	32	35
Škofja Loka	310	281	251
Škofja Loka-Suha	83	80	72
Trata-Gor. vas	110	82	60
Zali log	34	34	28
Žabnica	50	70	60
Železniki	95	90	65
Žiri	180	150	130
Sv. Duh-Šk. Loka	-	-	30

Skupaj Škofja Loka	1762	1593	1446
---------------------------	-------------	-------------	-------------

Dekanija XVI. Trebnje

Boštanj	40	35	20
Čatež-Zaplaz	30	30	25
Mirna	20	15	12
Mokronog	30	35	25
Sv. Križ-Gabrovka	16	10	9
Šentjanž	61	60	51
Šentlovrenc	15	11	14
Šentrupert	100	100	50
Trebelno	25	20	10
Trebnje	170	120	110
Tržišče	45	30	25
Veliki Gaber	12	10	11

Skupaj Trebnje	564	476	362
-----------------------	------------	------------	------------

Dekanija XVII. Vrhnika

Bevke	55	50	33
Borovnica	136	121	101
Dolenji Logatec	85	90	95
Gorenji Logatec	80	75	55
Horjul	101	101	70
Hotedršica	27	22	13
Podlipa	15	25	23
Preserje	129	114	111
Rakitna	19	17	16
Rovte	50	51	54
Šentjošt-Horjul	35	32	28
Sv. Trije kralji-Rovte	16	17	16
Vrhnika	255	250	225
Zaplana	26	24	20

Skupaj Vrhnika	1029	989	860
-----------------------	-------------	------------	------------

Dekanija XVIII. Zagorje ob Savi

Čemšenik	82	82	75
Dobovec	21	17	15
Izlake	60	60	52
Kisovec	14	11	10
Kolovrat	40	40	20
Radeče	70	60	50
Svibno	40	37	20
Šentgotard	46	37	35
Šentjurij-Podkum	23	23	20
Zagorje ob Savi	200	190	170

Skupaj Zagorje ob Savi	596	557	467
-------------------------------	------------	------------	------------

Dekanija XIX. Žužemberk

Ajdovec	44	40	30
Ambrus	50	50	50
Dobrnič	67	59	53
Krka	35	43	30
Sela pri Šumberku	20	22	12
Šmihel pri Žužemberku	15	-	-
Zagradec	54	54	-
Žužemberk	50	50	50

Skupaj Žužemberk	335	319	225
-------------------------	------------	------------	------------

VSEGA LJUBLJANSKA ŠKOFIJA

21.104	19.685	17.779
--------	--------	--------

MARIBORSKA ŠKOFIJA

Dekanija I. Braslovče

Sv. Andraž	45	30	20
Braslovče	130	130	130
Gomilsko	55	50	51
Sv. Jurij-Tabor	54	52	52
Sv. Pavel-Prebold	80	65	55
Šmartno ob Paki	132	130	127
Vransko	150	120	105

Skupaj Braslovče	646	577	540
-------------------------	------------	------------	------------

Dekanija II. Celje

Celje, Sv. Daniel	300	300	200
Celje, Sv. Jožef	35	30	30
Celje, Sv. Cecilija	72	15	20
Teharje	70	60	55

Skupaj Celje	477	405	305
---------------------	------------	------------	------------

Dekanija III. Dravograd

Črneče	21	30	35
Dravograd	50	45	35
Libeliče	80	81	82

Skupaj Dravograd	151	156	152
-------------------------	------------	------------	------------

dekanija IV. Dravsko polje

Cirkovce	105	90	75
Fram	70	60	50
Hoče	125	110	90

Št. Janž na Drav. polju Starše	140	140	90
--------------------------------	-----	-----	----

Sv. Lovrenc na Drav. polju	64	51	50
----------------------------	----	----	----

Sv. Miklavž ob Dravi	15	15	10
----------------------	----	----	----

Ptujska gora	48	47	45
--------------	----	----	----

Rače	110	100	85
------	-----	-----	----

Slivnica	130	130	130
----------	-----	-----	-----

Skupaj Dravsko polje	807	743	625
-----------------------------	------------	------------	------------

Dekanija V. Gornji grad			
------------------------------------	--	--	--

Bočna	19	17	15
Gornji grad	35	45	33
Ljubno ob Savinji	90	85	75

Luče ob Savinji	105	95	94	Laško	125	125	100	Turnišče	80	110	100
Sv. Mihael nad				Sv. Lenart	31	27	20	Velika Polana	20	20	20
Mozirjem	34	34	28	Marija Širje	40	40	30				
Mozirje	130	130	115	Loka pri				Skupaj Lendava	866	816	719
Nazarje	53	60	60	Zid. mostu	60	32	35				
Nova Štifta	28	29	22	Sv. Marjeta-Rim.				Dekanija XI.			
Radmirje	80	80	56	Toplice	32	28	20	Ljutomer			
Rečica ob Savinji	140	140	135	Sv. Miklavž nad				Apače	50	50	50
Solčava	60	50	50	Laškum	15	12	15	Cezanjevci	40	41	36
Šmartno ob Dreti	20	22	17	Sv. Rupert	15	7	2	Gor. Radgona	135	120	120
				Trbovlje	150	120	110	Kapela	50	50	32
Skupaj Gornji								Križevci	170	137	135
grad	794	787	700	Skupaj Laško	675	584	465	Ljutomer	216	212	152
								Razkrižje	-	-	3
Dekanija VI.				Dekanija IX.				Mala Nedelja	40	30	25
Jarenina				Sv. Lenart v Slov.				Radenci	25	25	27
Šentilj v Slov.				goricah				Razkrižje-Žabot			
Sv. Jakob v Slov.	168	147	153	Sv. Ana-				Ivan	100	100	100
goricah	95	80	75	Zg. Ščavnica	100	100	90	Veržej	35	35	35
Jarenina	70	65	50	Sv. Anton-				Videm ob			
Sv. Jurij ob				Cerkvenjak	60	60	70	Ščavnici	125	130	110
Pesnici	15	15	12	Sv. Benedikt	65	58	55				
Spodnja				Sv. Bolfenk-				Skupaj Ljutomer	986	930	825
Sv. Kungota	70	60	50	Trnovska vas	60	60	32				
Svečina	40	40	32	Sv. Jurij-Jurovski				Dekanija XII.			
				dol	130	110	90	Maribor			
Skupaj Jarenina	458	407	372	Lenart v				Sv. Barbara-Zg.			
				Slov. goricah	140	140	135	Korena	40	40	40
Dekanija VII.				Marija Snežna	90	90	75	Gornja			
Kozje				Negova	80	70	65	Sv. Kungota	20	20	15
Dobje	50	50	25	Sv. Rupert-				Kamnica	95	94	75
Kozje in Buče	70	70	-	Voličina	40	45	35	Sv. Križ, Maribor	50	50	50
Olimlje	16	15	11	Sv. Trojica-				Sv. Križ nad			
Sv. Peter pod				Gradišče	61	42	45	Mariborom	20	13	10
Sv. g.	45	38	35	Skupaj Sv. Lenart				Limbuš	36	30	34
Pilštajn	75	75	75	v Slov. goricah	826	775	692	Sv. Lovrenc na			
Planina pri								Pohorju	112	113	110
Sevnici	23	20	12	Dekanija X.				Sv. Marija v			
Podčetrtek	25	23	18	Lendava				Puščavi	80	80	80
Podsreda	50	50	-					Sv. Janez Krstnik,			
Polje ob Sotli	16	20	25	Beltinci	250	210	140	Maribor-Stolnica	241	211	146
Prevorje	20	20	20	Bogojina	53	50	45	Sv. Marija,			
Sv. Vid na Planini,				Črenšovci: od				Maribor	140	145	150
Sevnica	100	100	20	tega				Sv. Magdalena,			
Zagorje-Lesično	30	20	10	Čurič Ivan	20	36	53	Maribor	80	60	60
				Vučko Štefan	30	35	35	Sv. Jožef-Maribor	70	70	65
Skupaj Kozje	520	501	251	Vučko Roman	25	25	20	Sv. Rešnjé telo,			
				Žerdin Štefan	25	20	16	Maribor	130	100	100
Dekanija VIII.				Horvat Mirko	50	41	35	Radvanje	60	60	60
Laško				Dobrovnik	30	30	35	D. M. v Brezju	60	70	35
Dol pri Hrastniku	60	60	52	Dokležovje	45	40	30	Sv. Ciril in Metod	70	70	50
Hrastnik	65	55	50	Hotiza	37	32	28	Sv. Marjeta ob			
Sv. Jedert-Sedraž	45	40	20	Kobilje	15	16	16	Pesnici	40	40	30
Sv. Jedert-Rečica	30	30	11	Lendava	51	41	41	Pobrežje	50	50	30
Jurklošter	7	8	-	Odranci	135	110	105	Sv. Martin pri			
								Vurberku	75	75	75

Sv. Peter pri Mariboru	105	80	80	Vitanje	55	50	40	stoperce	20	18	10
Ruše	116	115	107	Vojnik	50	50	45	Žetale	18	10	15
Selnica ob Dravi	100	100	60	Skupaj Nova cerkev	520	447	353	Skupaj Rogatec	355	316	249
Skupaj Maribor	1790	1686	1462					Dekanija XIX. Slovenska Bistrica			
Dekanija XIII. Mežiška dolina				Dekanija XVI. Ptuj				Črešnjevce	44	44	40
Črna	110	110	130	Sv. Andraž-Vitomarci	35	30	30	Laporje	30	25	15
Sv. Daniel-Prevalje	60	53	53	Sv. Doroteja-Dornava	27	25	15	Majšperk	47	41	35
Koprivna	20	15	—	Hajdina	75	60	60	Makole	90	100	60
Kotlje	33	33	30	Sv. Lovrenc-Juršinci	102	90	80	Sv. Martin na Pohorju	70	70	60
Mežica	170	170	150	Sv. Marjeta-Gorišnica	71	76	75	Poljčane	85	70	60
Prevalje	190	165	118	Sv. Marko-Markovci	81	70	73	Slov. Bistrica	133	122	98
Ravne	200	121	101	Polenšak	50	40	35	Spodnja Polskava	55	55	33
Skupaj Mežiška dolina	783	667	582	Ptuj, Sv. Jurij	100	100	80	Studenice	55	50	40
				Ptuj, Sv. Peter in Pavel	65	50	30	Tinje	26	20	13
Dekanija XIV. Murska Sobota				Ptuj, Sv. Ožbalt	80	80	75	Sv. Venčeslav, Zg.			
Cankova	43	43	43	Sv. Urban-Desternik	35	30	20	Ložnica	40	30	14
Dolenci	13	18	16	Vurberk	16	12	8	Zgor. Polskava	34	33	20
Grad	50	50	20	Skupaj Ptuj	737	663	581	Skupaj Slov. Bistrica	709	660	488
Gor. Petrovci	14	10	11	Dekanija XVII. Radlje ob Dravi				Dekanija XX. Slovenske Konjice			
Sv. Jurij-Rogaševci	63	63	52	Brezno ob Dravi	11	10	5	Čadram	80	80	45
Kančevci	20	10	7	Kapla	20	10	10	Sv. Jernej pri Ločah	70	80	45
Kuzma	25	25	25	Muta ob Dravi	45	35	25	Kebelj	90	90	60
Markovci-Šalovci	15	16	11	Sv. Ožbolt	20	20	20	Sv. Kunigunda	30	25	30
Martjanci	44	37	35	Radlje	60	52	42	Loče	105	100	85
Murska Sobota	200	180	180	Remšnik	35	33	28	Prihova	50	36	—
Pečarovci	22	20	16	Skupaj Radlje ob Dravi	191	160	130	Skomarje, Zreče	40	10	—
Pertoča	30	30	30					Slov. Konjice	272	272	200
Tišina	125	102	100					Stranice	25	27	21
Skupaj Murska Sobota	664	604	546					Špitalič	24	23	12
								Zreče	150	120	70
Dekanija XV. Nova cerkev				Dekanija XVIII. Rogatec				Žiče	70	60	30
Črešnjice	75	60	20	Sv. Ema-Pristava	15	15	12	Skupaj Slovenske Konjice	976	923	598
Dobrna	40	31	19	Sv. Florijan ob Boču	15	15	5	Dekanija XXI. Stari trg			
Frankolovo	60	60	60	Kostrivnica	42	40	41	Dolič	62	50	30
Ljubečna	55	50	40	Rog. Slatina	110	103	61	Št. Ilj pod Turjakom	105	100	100
Sv. Jošt na Kozjaku	15	15	17	Sv. Peter na Medvedjem selu	25	—	5	Št. Janž-Dravograd	30	20	20
Nova Cerkev-Strmec	90	60	50	Rogatec	100	105	100	Pameče	30	30	30
Šmartno v Rožni dolini	80	71	62	Sv. Rog ob Sotli	10	10	—	Podgorje pri Slov. Gradcu	50	50	35

Razbor pri Slov.			
Gradcu	21	18	15
Sele	14	14	16
Slovenj Gradec	110	105	100
Stari trg	45	40	35
Šmartno pri Slov.			
Gradcu	40	35	21
Dolič-Sv. Vid-			
Valdek	-	-	15

Skupaj Stari trg 507 462 417

Dekanima XXII.
Šaleška dolina

Bele vode	25	25	15
Gor. Ponikva	24	26	22
Št. Ilj pri Velenju	43	38	28
Št. Janž	50	40	32
Šmartno-Velenje	150	140	93
Sv. Marija-			
Velenje	60	60	62
Šoštanj	280	250	250
Zavodnje	24	24	24

Skupaj Šaleška dolina 656 603 526

Dekanija XXIII.
Šmarje pri Jelšah

Dramlje	75	90	65
Šentjur	270	250	240
Kalobje	24	25	21
Ponikva	63	45	40
Sladka gora	55	45	45
Slivnica	10	10	10
Šmarje pri Jelšah	100	100	90
Sv. Vid pri			
Grobelnem	110	80	-
Zibika	20	20	15
Žusem	30	20	15

Skupaj Šmarje pri Jelšah 757 685 541

Dekanija XXIV.
Velika Nedelja

Sv. Bolfenk na Kogu	35	40	22
Sv. Lenart-Podgorci	65	70	60
Sv. Miklavž pri Ormožu	77	43	38
Ormož	100	100	100
Središče ob Dravi	50	50	35
Svetinje-Ivanjkovci	30	20	30

Sv. Tomaž pri Ormožu	65	65	21
Velika Nedelja	60	60	60

Skupaj Velika Nedelja 482 448 366

Dekanija XXV.
Videm ob Savi

Artiče	45	45	45
Bizeljsko	108	108	103
Brestanica	97	70	65
Brežice	110	105	87
Dobova	82	92	92
Kapele	20	20	20
Koprivnica	40	30	33
Pišce	40	38	37
Senovo	70	40	10
Sevnica	120	120	120
Sromlje	25	20	20
Videm ob Savi	122	130	122
Zabukovje	15	15	15
Zdole	30	23	18
Razbor nad Loko	35	34	33

Skupaj Videm ob Savi 959 890 820

Dekanija XXVI.
Vuzenica

Sv. Anton na Pohorju	20	20	20
Sv. Primož na Pohorju	10	10	10
Ribnica na Pohorju	80	40	40
Trbonje	25	22	22
Vuhred	50	50	45
Vuzenica	72	60	43

Skupaj Vuzenica 257 202 180

Dekanija XXVII.
Zavrč

Sv. Andraž-Leskovec	25	-	25
Sv. Barbara-Cirkulane	40	40	40
sv. Trojica-Podlehnik	25	16	15
Sv. Vid pri Ptuju	58	50	50
Zavrč	40	32	30

Skupaj Zavrč 188 138 160

Dekanija XXVIII.
Žalec

Galicija	65	70	65
Gotovlje	60	60	40
Griže	100	100	80
Sv. Peter v Sav. dol.	100	95	70
Petrovče	72	55	59
Polzela	100	80	55
Žalec	80	80	80

Skupaj Žalec 577 540 449
SKUPAJ ŠKOFIJA MARIBOR
18.314 16.775 14.094

KOPRSKA ŠKOFIJA

Dekanija I.
Biljana

Biljana	30	30	28
Gradno	20	19	16
Kojsko	28	26	26
Kozana	20	20	18
Kožbana	8	7	6
Medana	40	40	30
Šlovrenc v Brdih	10	10	10
Šmartno v Brdih	7	6	6
Vipolže	10	10	10

Skupaj Biljana 173 168 150

Dekanija II.
Cerkno

Bukovo	33	30	-
Cerkno	40	60	60
Jagršče-Lapajne	14	13	10
Marija Novaki	30	25	20
Otalež	19	19	17
Šebrelje	22	20	10

Skupaj Cerkno 158 167 117

Dekanija III.
Črniče

Ajdovščina	71	81	61
Batuje	25	25	20
Črniče	35	30	35
Kamnje	50	45	-
Lokavec	50	50	50
Osek	22	20	20

Otlica	25	30	20	Prem	30	15	14	Izola	30	30	25
Šempas	35	40	43	Slivje	45	45	50	Koper	100	90	70
Štomaž	16	10	—	Zagorje	29	25	26	Krkavče	22	18	25
Vel. Žablje	25	20	20					Piran	35	30	25
Vipavski Križ-				Skupaj Ilirska				Minoritski			
Dobravljje	100	120	73	Bistrica	360	332	298	samostan			
Skupaj Črniče	454	471	342	Dekanija VIII.				Piran	5	3	5
Dekanija IV.				Kanal				Portorož-Lucija	25	25	10
Dekani				Avče	20	17	12	Sečovelje	10	10	10
Ankaran	25	30	30	Deskle	44	46	43	Strunjan	3	3	—
Dekani	10	10	5	Gorenje polje	63	63	59	Šmarje	15	20	—
Klanec	50	45	35	Kal	13	12	9	Skupaj Koper	277	264	200
Osp	5	5	4	Kanal	100	100	70	Dekanija XII.			
Predloka	10	10	10	Levpa	20	17	15	Nova Gorica			
Škofije	30	25	25	Lig-Marijino				Banjšice	14	13	13
Skupaj Dekani	130	125	109	Celje	30	29	26	Bilje	25	25	20
				Plave	22	21	—	Bukovica	25	—	10
				Ročinj	50	50	40	Čepovan in			
Dekanija V.				Skupaj Kanal	362	355	274	Lokovec	36	32	30
Dornberk				Dekanija IX.				Grgar	55	55	47
				Kobarid				Kromberk	41	30	27
Branik	71	64	68	Bovec	45	50	40	Miren	105	100	88
Dornberk	83	80	71	Breginj	40	40	40	N. Gorica	80	51	60
Prvačina	27	18	18	Drežnica	63	45	38	Ravnica	16	15	17
Renče	62	52	40	Kobarid	90	90	70	Solkan	40	40	40
Šmarje	21	15	11	Kred	24	25	20	Šempeter	60	60	50
Skupaj Dornberk	264	229	208	Libušnje	50	50	30	Trnovo	30	40	30
				Livek	30	30	20	Vrtojba	60	60	50
Dekanija VI.				Log pod				Franč. samost.			
Idrija				Mangartom	22	21	15	N. Gor.	90	90	90
Črni vrh	80	70	60	Soča	20	20	16	Skupaj Nova			
Godovič	45	40	40	Srpenica	23	25	22	Gorica	677	611	572
Gore nad Idrijo	30	25	20	Skupaj Kobarid	407	396	311	Dekanija XIII.			
Idrija	140	110	100					Postojna			
Ledine	50	41	30	Dekanija X.				Hrenovice	155	100	50
Sp. Idrija	42	41	31	Komen				Košana	62	35	16
Vojsko	40	39	33	Gabrovica	20	10	10	Matenja vas	26	22	20
Zavratec	40	40	40	Gorjansko	20	20	15	Pivka	60	50	40
Skupaj Idrija	467	406	354	Kobjeglava	32	36	22	Postojna	60	50	25
Dekanija VII.				Komen	70	70	60	Slavina	75	70	50
Ilirska Bistrica				Opatje selo	33	27	29	Studeno	60	55	40
Hrušica	24	21	21	Pliskovica	17	13	11	Suhorje	13	13	11
Ilirska Bistrica,				Temnica	45	45	38	Šmihel-Dolane	30	27	15
Sv. Peter	75	60	73	Veliki dol	20	20	15	Trnje	20	25	25
				Skupaj Komen	257	241	200	Ubeljsko	7	2	2
				Dekanija XI.				Skupaj Postojna	568	449	294
Jelšane	27	30	28	Koper				Dekanija XIV.			
Knežak	40	40	40	Bertoki	20	20	15	Tolmin			
Podgrad	15	16	11	Dvori	12	15	15	Dol. Trebuša	42	31	—
Podgraje	30	30	30					Grahovo	25	25	22
Pregarje	5	10	5								

Kamno	23	20	11	Dekanija XVI.				Šturje	100	120	56
Most na Soči	74	65	58	Vipava				Štjak	15	22	16
Podbrdo	26	15	19					Ustje	11	10	13
Podmelec	40	36	27	Budanje	42	40	40	Vipava	95	-	81
Rut	11	11	11	Col	25	27	17	Vrhopolje, Vipava	-	-	40
Stržišče	13	-	6	Goče	55	54	54				
Šentviška gora	45	31	31	Planina	24	18	19	Skupaj Vipava	573	485	485
Tolmin	183	206	165	Podkraj	30	30	-				
Volče	49	41	30	Podraga	53	51	45	SKUPAJ			
				Podnanos	70	60	55	ŠKOFIJA			
Skupaj Tolmin	541	491	380	Slap	53	53	49	KOPER	6.068	5.545	4.603

RAZNA DRUGA POVERJENIŠTVA

Dekanija XV.				KC BITOLA						2
Tomaj				Župnijski urad Sv. Cirila in Metoda Beograd						11
				Župnijski urad Krista Kralja, Beograd						30
Avber	4	5	2	Marinič Alojzija, Zagreb						11
Dutovlje	50	50	65	Pilc Ana, Karlovac						6
Lokev	30	25	20	Ribnikar Štefka, Reka						20
Povir	40	35	30	Žagar Anica, Kamniška Bistrica						10
Rodik	25	25	10	Kotor Marija, Konjšica.						5
Senožeče	50	40	45							
Sežana	80	80	80	SKUPAJ RAZNA POVERJENIŠTVA						95
Tomaj	30	30	26							
Vreme	51	40	31	VSEGA NAROČNIKOV 1983						36.571
Skupaj Tomaj	400	355	309	Celje, 15. 6. 1982						

V redni zbirki 1982 so mohorjani prejeli tele knjige: **Mohorjev koledar 1983**, **Veter v laseh** (Zora Tavčar), **Globoko in daleč** (Cvetko Zagorski), **Otrok s sončnico** (Srečko Kosovel) in **Slovensko Porabje** (Marija Kozar-Mukič in Francek Mukič).

V redni zbirki 1983 pa načrtujemo izdajo tehle del: **Mohorjev koledar 1984**, **Peter Pavel Glavar** (Ivan Pregelj), **Pot okoli sveta** (Jože Lodrant), **Otroške prilike** (Anton Martin Slomšek) in **Goriški Slovenci**.

Kot doplačilna knjiga k redni zbirki bo izšel **2. del knjige Alkoholno omamljen** Jožeta Ramovša. Toplo priporočamo. Za prednaročnike bo 10% cenejši kot v prosti prodaji.

Zaradi stalne in neenakomerne rasti cen papirja in ostalih tiskarskih stroškov, si letos v tiskarni nismo mogli zagotoviti končne cene za redno zbirko 1983. Poverjenike in člane prosimo, da to blagohotno razumejo. Tako lahko razpišemo le akontacijo, ki bo za **broširane knjige 550 din** in za **vezane 800 din**.

Več o knjigah načrtovane zbirke govori plakat, ki ga tiskamo vsako leto.